

การกลายเป็นคำไวยากรณ์ของคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ในภาษาไทยสมัยรัตนโกสินทร์

นางสาวกนกวรรณ วารีเขตต์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2556
ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)
เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR)
are the thesis authors' files submitted through the Graduate School.

GRAMMATICALIZATION OF THE FIRST-PERSON PRONOUNS IN THAI DURING THE
RATTANAKOSIN PERIOD

Miss Kanokwan Wareeket

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts Program in Thai
Department of Thai
Faculty of Arts
Chulalongkorn University
Academic Year 2013
Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์	การกลายเป็นคำไวยากรณ์ของคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ใน
	ภาษาไทยสมัยรัตนโกสินทร์
โดย	นางสาวกนกวรรณ วารีเขตต์
สาขาวิชา	ภาษาไทย
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	อาจารย์ ดร.วิภาส โปธิแพทย์
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม	อาจารย์ ดร.มิ่งมิตร ศรีประสิทธิ์

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทมหาบัณฑิต

.....คณบดีคณะอักษรศาสตร์
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพจน์ อัครวิรุฬหการ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(อาจารย์ ดร.ดาวเรือง วิทยารัฐ)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(อาจารย์ ดร.วิภาส โปธิแพทย์)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม
(อาจารย์ ดร.มิ่งมิตร ศรีประสิทธิ์)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิทยาวัฒน์ พิทยาภรณ์)

.....กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(อาจารย์ ดร.จันทิมา อังคพณิชกิจ)

กนกวรรณ วารีเขตต์ : การกลายเป็นคำไวยากรณ์ของคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ในภาษาไทย สมัยรัตนโกสินทร์. (GRAMMATICALIZATION OF THE FIRST-PERSON PRONOUNS IN THAI DURING THE RATTANAKOSIN PERIOD) อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: อ.ดร.วิภาส โพธิแพทย์, อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม: อ.ดร.มิ่งมิตร ศรีประสิทธิ์, 147 หน้า.

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางไวยากรณ์ของคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ที่ปรากฏใช้มากในภาษาไทยกรุงเทพฯ ปัจจุบัน จำนวน 5 คำ ได้แก่ คำว่า เรา ผม หนู ข้า และ ข้าพเจ้า โดยใช้ข้อมูลจากเอกสารที่ตีพิมพ์เผยแพร่แล้วในสมัยรัตนโกสินทร์ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 จนถึง ปัจจุบัน (พ.ศ. 2325 - 2555)

ผลการศึกษาพบว่า คำสรรพนามบุรุษที่ 1 ทั้ง 5 คำ ได้แก่ คำว่า เรา ผม หนู ข้า และ ข้าพเจ้า มีการเปลี่ยนแปลงหมวดคำ เช่น มีการเพิ่มหมวดคำจากหมวดคำนามเป็นหมวดคำบุรุษสรรพนาม (คำนาม “ผม” ขยายหน้าที่เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 “ผม” ในสมัยรัชกาลที่ 4-5) มีการเพิ่มหมวดคำจากหมวดคำนามเป็นส่วนของคำลงท้าย (คำนาม “ผม” ขยายหน้าที่เป็นส่วนของคำลงท้าย “ครับผม” ในสมัยรัชกาลที่ 6-8) และมีการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางไวยากรณ์ เช่น คำบุรุษสรรพนาม “เรา” มีการขยายหน้าที่จากบุรุษที่ 1 เป็นบุรุษที่ 2 และมีการขยายหน้าที่จากพหูพจน์เป็นเอกพจน์ เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวข้างต้นมีลักษณะสอดคล้องกับกระบวนการกลายเป็นคำไวยากรณ์

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการกลายเป็นคำไวยากรณ์ของคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ทั้ง 5 คำ มี 2 ปัจจัยใหญ่ ๆ ได้แก่ (1) ปัจจัยทางวัฒนธรรม ได้แก่ วัฒนธรรมในเรื่องของความอาวุโสหรือชั้นทางสังคม วัฒนธรรมการใช้คำแทนของสังคมไทย และปัจจัยความสุภาพ (2) ปัจจัยทางภาษา ได้แก่ ปัจจัยอุปลักษณะ ปัจจัยนามนัย ปัจจัยการใกล้ชิดกันของชื่อ ปัจจัยความเป็นพหูพจน์ ปัจจัยการรวมผู้ฟัง ปัจจัยการมีลักษณะทางความหมายร่วมกัน และปัจจัยการใช้ซ้ำจนเป็นแบบแผน

ส่วนกระบวนการสำคัญที่ทำให้เกิดการกลายเป็นคำไวยากรณ์ของคำสรรพนามบุรุษที่ 1 มีรวมทั้งสิ้น 7 กระบวน จำแนกเป็นกระบวนการทางวากยสัมพันธ์ ได้แก่ กระบวนการแยก กระบวนการสูญเสียคุณสมบัติของหมวดคำเดิม และกระบวนการบังคับการปรากฏ กระบวนการทางอรรถศาสตร์ ได้แก่ กระบวนการจางลงทางความหมาย และกระบวนการคงเค้าความหมายเดิม กระบวนการทางเสียง ได้แก่ กระบวนการกร่อน และการรวมเป็นคำเดียวกัน/การรวมเสียง

ภาควิชา	ภาษาไทย	ลายมือชื่อ.....
สาขาวิชา	ภาษาไทย	ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก.....
ปีการศึกษา	2556	ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม.....

5380197822 : MAJOR THAI

KEYWORDS: GRAMMATICALIZATION / PERSON PRONOUNS / THE RATTANAKOSIN PERIOD

KANOKWAN WAREEKET: GRAMMATICALIZATION OF THE FIRST-PERSON PRONOUNS IN THAI DURING THE RATTANAKOSIN PERIOD. ADVISOR: VIPAS POTHIPATH, Ph.D., CO-ADVISOR: MINGMIT SRIPRASIT, Ph.D., 147 pp.

The research aims at investigating the grammatical change of the first-person pronouns that are frequently used in contemporary Bangkok Thai. These include: /raw/, /phǒm/, /nǔ:/, /khâ:/ and /khâ:phacâ:w/. The data used are based on the published documents in the Rattanakosin Period from the reign of King Rama I until present (AD 1782– AD 2012).

It is found that those five first-person pronouns originated from different word classes. For example, the noun /phǒm/ diverged into the first-person pronoun /phǒm/ during the reigns of King Rama IV to King Rama V. The noun /phǒm/ diverged into a part of the final particle /khráp phǒm/ during the reigns of King Rama VI to King Rama VIII. Also, the first-person pronouns changed their grammatical characteristics, For instance, the first-person pronoun /raw/ diverged into the second-person pronoun /raw/ and from plural into singular etc. These historical changes can be explained by the grammaticalization theory.

The important factors influencing the grammaticalization of the first-person pronouns can be classified into 2 main types: (1) cultural factors including seniority or social classes, the use of pro-forms in Thai society and politeness factors and (2) linguistic factors including metaphor, metonymy, the contiguity of names, plurality, hearer inclusivity, shared semantic features and routinization.

There are 7 main grammaticalization processes involved: divergence, decategorialization, obligatorification, semantic bleaching, persistence, attrition and coalescence.

Department: Thai
Field of study: Thai
Academic Year: 2013

Student's Signature.....
Advisor's Signature.....
Co-Advisor's Signature.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความสามารถของ อาจารย์ ดร.วิภาส โปธิแพทย์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก ที่ได้กรุณาให้ความรู้ ให้ข้อเสนอแนะในการแก้ไขข้อบกพร่อง อีกทั้งยังให้แนวคิดทั้งทางวิชาการและการดำเนินชีวิต ตลอดจนคอยดูแลเอาใจใส่ และให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยเสมอทำให้ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งเป็นอย่างยิ่ง ผู้วิจัยจึงขอกราบขอบพระคุณในความเมตตากรุณาของครู และจะระลึกถึงพระคุณของ “ครู” ตลอดไป

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์ ดร.มิ่งมิตร ศรีประสิทธิ์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำในเรื่องการเก็บข้อมูลในงานวิจัย และสละเวลาตรวจแก้ไขวิทยานิพนธ์จนสำเร็จลงได้ด้วยดี

ขอกราบขอบพระคุณคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ประกอบด้วย อาจารย์ ดร.ดาวเรือง วิทยารัฐ อาจารย์ ดร.จันทิมา อังคพณชกิจ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิทยาวัฒน์ พิทยาภรณ์ ที่กรุณารับเป็นกรรมการ และให้ข้อเสนอแนะข้อแก้ไขอันเป็นประโยชน์จนทำให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์ ดร.ธานีรัตน์ จัตตะศรี ที่กรุณาสละเวลาให้ความรู้และให้คำปรึกษาเกี่ยวกับวรรณกรรมร้อยแก้วในสมัยรัตนโกสินทร์ อันเป็นประโยชน์ต่อการเก็บข้อมูลในวิทยานิพนธ์เล่มนี้เป็นอย่างยิ่ง

ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และคณาจารย์ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ และให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยเสมอมา

ในระหว่างการทำวิจัย ผู้วิจัยได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจากโครงการส่งเสริมการวิจัยในอุดมศึกษา และการพัฒนามหาวิทยาลัยวิจัยแห่งชาติ ของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (HS1231A) และ “ทุนอุดหนุนวิทยานิพนธ์สำหรับนิสิต” (CU.GRADUATE SCHOOL THESIS GRANT) ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปี พ.ศ. 2556 จึงขอขอบพระคุณมา ณ ที่นี้ด้วย

ขอขอบคุณเพื่อน ๆ พี่ๆ น้องๆ ทุกคนในภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยเฉพาะนางสาวนพวรรณ เมืองแก้ว นางสาวนิโลบล ภูระยา และนายนพรัฐ เสน่ห์ เพื่อนสนิทร่วมชั้นเรียนของผู้วิจัย อีกทั้งขอขอบคุณอาจารย์ และพี่ ๆ ในสถาบันภาษาไทยสิรินธร แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย รวมถึงเพื่อน ๆ ในหอพักที่เป็นกำลังใจให้แก่ผู้วิจัยเสมอมา

ที่สำคัญผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณคุณย่า คุณพ่อ คุณแม่ คุณกิตติภูมิ รักตะวัตร และทุกคนในครอบครัวที่คอยสนับสนุนการเรียน ให้กำลังใจ ให้ความรัก และดูแลเอาใจใส่ผู้วิจัยอย่างดีตลอดมา

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญแผนภูมิ.....	ฎ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	4
1.3 สมมติฐานของการวิจัย.....	4
1.4 ขอบเขตของการศึกษา.....	4
1.5 ข้อมูลในการวิจัย.....	5
1.6 วิธีดำเนินการวิจัย	10
1.7 นิยามศัพท์สำคัญที่ใช้ในงานวิจัย	11
1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	13
1.9 สัญลักษณ์ที่ใช้ในงานวิจัย.....	13
1.10 ข้อตกลงเบื้องต้น	14
บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรม	15
2.1 บุรุษสรรพนามในภาษาไทย	15
2.1.1 นิยามของบุรุษสรรพนามในภาษาไทย	15
2.1.2 การอ้างถึงโดยการใช้บุรุษสรรพนาม.....	17
2.1.3 การตีความบุรุษสรรพนามโดยอาศัยบริบท	18

2.2 แนวคิดหรือทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย.....	19
2.2.1 แนวคิดเรื่องการกลายเป็นคำไวยากรณ์	19
2.2.2 แนวคิดเรื่องกระบวนการเกิดคำใหม่.....	29
2.2.3 แบบลักษณะภาษา	31
2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบุรุษสรรพนามในภาษาไทยและในภาษาต่างประเทศ	32
2.3.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบุรุษสรรพนามในภาษาไทย	33
2.3.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบุรุษสรรพนามในภาษาต่างประเทศ.....	45
บทที่ 3 เกณฑ์การจำแนกหมวดคำ และการปรากฏของคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ในสมัยต่าง ๆ.....	51
3.1 เกณฑ์การจำแนกหมวดคำ.....	51
3.1.1 เกณฑ์ในการจำแนกคำนามกับบุรุษสรรพนาม	51
3.1.2 เกณฑ์ที่ใช้ในการจำแนกบุรุษสรรพนามกับคำลงท้าย/ส่วนของคำลงท้าย	53
3.1.3 เกณฑ์ที่ใช้ในการจำแนกบุรุษสรรพนามกับคำนำหน้าชื่อ	54
3.1.4 เกณฑ์ที่ใช้ในการจำแนกบุรุษสรรพนามกับคำสรรพนามไม่ชี้เฉพาะ	56
3.1.5 เกณฑ์ที่ใช้ในการจำแนกคำลงท้าย/ส่วนของคำลงท้ายกับคำขานรับ/ส่วนของคำขานรับ	58
3.2 เกณฑ์การจำแนกหมวดคำ.....	59
3.2.1 การปรากฏของคำว่า “เรา” ในสมัยต่าง ๆ	60
3.2.2 การปรากฏของคำว่า “ผม” ในสมัยต่าง ๆ	66
3.2.3 การปรากฏของคำว่า “หนู” ในสมัยต่าง ๆ	73
3.2.4 การปรากฏของคำว่า “ข้า” ในสมัยต่าง ๆ.....	77
3.2.5 การปรากฏของคำว่า “ข้าพเจ้า” ในสมัยต่าง ๆ.....	85
บทที่ 4 ปัจจัยและกระบวนการกลายเป็นคำไวยากรณ์	90
4.1 การกลายเป็นคำไวยากรณ์ของคำว่า “เรา”.....	90
4.1.1 การกลายเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 พหูพจน์ไปเป็นเอกพจน์	90
4.1.2 การกลายเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 พหูพจน์ไปเป็นคำสรรพนามไม่ชี้เฉพาะ	93

4.1.3 การกลายจากคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์ไปเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 2 เอกพจน์.....	95
4.2 การกลายเป็นคำไวยากรณ์ของคำว่า “ผม”	97
4.2.1 การกลายจากคำนามไปเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1	97
4.2.2 การกลายจากคำนามไปเป็นส่วนของคำขานรับ	100
4.2.3 การกลายจากส่วนของคำขานรับไปเป็นส่วนของคำลงท้าย	102
4.3 การกลายเป็นคำไวยากรณ์ของคำว่า “หนู”	103
4.3.1 การกลายจากคำนามไปเป็นคำนำหน้าชื่อ	104
4.3.2 การกลายจากคำนำหน้าชื่อไปเป็นบุรุษสรรพนาม	107
4.4 การกลายเป็นคำไวยากรณ์ของคำว่า “ข้า”	108
4.4.1 การกลายจากคำนามไปเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1	109
4.4.2 การกลายจากคำนามไปเป็นส่วนของคำขานรับ/คำขานรับ	115
4.4.3 การกลายจากส่วนของคำขานรับ/คำขานรับไปเป็นส่วนของคำลงท้าย/คำลงท้าย	117
4.5 การกลายเป็นคำไวยากรณ์ของคำว่า “ข้าพเจ้า”	118
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	123
5.1 สรุปผลการวิจัย.....	123
5.2 อภิปรายผล.....	131
5.3 ข้อเสนอแนะ	136
รายการอ้างอิง	123
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	147

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1 บุรุษสรรพนามของชาวไทยขามตี	32
2 บุรุษสรรพนามในภาษาไทยดั้งเดิมของ สเตรเกอร์ (Strecker, 1984)	33
3 สรุปเกณฑ์การจำแนกหมวดคำต่าง ๆ ออกจากกัน	59
4 ร้อยละความถี่ของการปรากฏของคำว่า “เรา” จากข้อมูลเชิงประวัติ	63
5 บุรุษสรรพนามของชาวไทยเหนือ (ไทใต้คง)	65
6 ร้อยละความถี่ของการปรากฏของคำว่า “ผม” จากข้อมูลเชิงประวัติ	69
7 ลำดับขั้นการใช้คำวิเศษณ์แสดง “คำรับ” ที่ใช้เป็นราชาศัพท์	72
8 ร้อยละความถี่ของการปรากฏคำว่า “หนู” จากข้อมูลเชิงประวัติ	75
9 ร้อยละความถี่ของการปรากฏคำว่า “ข้า” จากข้อมูลเชิงประวัติ	81
10 ร้อยละความถี่ของการปรากฏคำว่า “ข้าพเจ้า” ที่มีรูปต่างกันจากข้อมูลเชิงประวัติ	87

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่

1 ลำดับความเป็นนามธรรมของอุปลักษณ์.....	23
2 ร้อยละความถี่ของการปรากฏของคำว่า “เรา” จากข้อมูลเชิงประวัติ	64
3 ข้อสันนิษฐานเส้นทางการเปลี่ยนแปลงของคำว่า “เรา”	66
4 ร้อยละความถี่ของการปรากฏของคำว่า “ผม” จากข้อมูลเชิงประวัติ.....	71
5 ข้อสันนิษฐานเส้นทางการเปลี่ยนแปลงของคำว่า “ผม” เส้นทางที่ 1.....	71
6 ข้อสันนิษฐานเส้นทางการเปลี่ยนแปลงของคำว่า “ผม” เส้นทางที่ 2.....	73
7 ร้อยละความถี่ของการปรากฏคำว่า “หนู” จากข้อมูลเชิงประวัติ.....	76
8 ข้อสันนิษฐานเส้นทางการเปลี่ยนแปลงของคำว่า “หนู”	77
9 ร้อยละความถี่ของการปรากฏคำว่า “ข้า” จากข้อมูลเชิงประวัติ.....	82
10 ข้อสันนิษฐานเส้นทางการเปลี่ยนแปลงของคำว่า “ข้า”	85
11 ร้อยละความถี่ของการปรากฏคำว่า “ข้า” จากข้อมูลเชิงประวัติ.....	88
12 ข้อสันนิษฐานเส้นทางการเปลี่ยนแปลงของคำว่า “ข้าพเจ้า”	89
13 เส้นทางการเปลี่ยนแปลงของคำว่า “เรา” จากคำสรรพนามบุรุษที่ 1 พหูพจน์ไปเป็น เอกพจน์	90
14 เส้นทางการเปลี่ยนแปลงของคำว่า “เรา” จากคำสรรพนามบุรุษที่ 1 พหูพจน์ไปเป็น คำสรรพนามไม่ชี้เฉพาะ	93
15 เส้นทางการเปลี่ยนแปลงของคำว่า “เรา” จากคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์ไปเป็น คำสรรพนามบุรุษที่ 2 เอกพจน์.....	95
16 เส้นทางการเปลี่ยนแปลงของคำว่า “ผม” จากคำนามไปเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1	97
17 เส้นทางการเปลี่ยนแปลงของคำว่า “ผม” จากคำนามไปเป็นส่วนของคำขานรับ.....	100
18 เส้นทางการเปลี่ยนแปลงของคำว่า “ผม” จากส่วนของคำขานรับไปเป็นส่วนของ คำลงท้าย.....	102
19 เส้นทางการเปลี่ยนแปลงของคำว่า “หนู” จากคำนามไปเป็นคำนำหน้าชื่อ.....	104

20	การขยายความหมายข้ามกลุ่มมโนทัศน์ของคำว่า “หนู”	106
21	เส้นทางการเปลี่ยนแปลงของคำว่า “หนู” จากคำนำหน้าชื่อไปเป็นบุรุษสรรพนาม.....	107
22	การคงเค้าความหมายเดิมของบุรุษสรรพนาม “หนู”	108
23	เส้นทางการเปลี่ยนแปลงของคำว่า “ข้า” จากคำนามไปเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1	109
24	การขยายความหมายข้ามกลุ่มมโนทัศน์ของคำว่า “ข้า”	115
25	เส้นทางการเปลี่ยนแปลงของคำว่า “ข้า” จากคำนามไปเป็นส่วนของคำขานรับ/ คำขานรับ.....	115
26	เส้นทางการเปลี่ยนแปลงของคำว่า “ข้า” จากส่วนของคำขานรับ/คำขานรับไปเป็น ส่วนของคำลงท้าย/คำลงท้าย	117
27	เส้นทางการเปลี่ยนแปลงของคำว่า “ข้าพเจ้า” จากนามวลีไปเป็นบุรุษสรรพนาม.....	119

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในภาษาไทย มีคำชนิดหนึ่งที่ใช้แทนตัวผู้พูด ผู้ฟัง และผู้ที่ถูกกล่าวถึง เพื่อจะได้ไม่ต้องกล่าวนามนั้นซ้ำอีก ตำราหลักภาษาไทย ของพระยาอุปกิตศิลปสาร เรียกคำชนิดนี้ว่า “บุรุษสรรพนาม” มี 3 ประเภท ได้แก่ คำสรรพนามบุรุษที่ 1 หมายถึง คำใช้แทนตัวผู้พูด เช่น ผม ฉัน ข้า หนู เรา เป็นต้น คำสรรพนามบุรุษที่ 2 หมายถึง คำใช้แทนตัวผู้ฟัง เช่น เธอ ท่าน แก เจ้า เอ็ง เป็นต้น และคำสรรพนามบุรุษที่ 3 หมายถึง คำใช้แทนตัวผู้ที่ถูกกล่าวถึงหรือสิ่งที่ถูกกล่าวถึง เช่น เขา มัน พระองค์ หล่อน ท่าน เป็นต้น

บุรุษสรรพนามในภาษาไทยมีลักษณะเด่นหลายประการเมื่อเปรียบเทียบกับหลาย ๆ ภาษา เช่น บุรุษสรรพนามจะใช้แปรไปตามเพศ พจน์ หรือระดับภาษา เป็นต้น เมื่อพิจารณาเฉพาะคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่าเป็นไปตามปัจจัยดังกล่าวข้างต้น อย่างในประเด็นเรื่องการพิจารณาเลือกใช้บุรุษสรรพนามตามเพศ เช่น ในภาษาไทยจะมีการเลือกใช้คำสรรพนามบุรุษที่ 1 โดยแบ่งตามเพศ หากผู้พูดเป็นเพศชายจะใช้คำว่า ผม กระผม กระหม่อม ฯลฯ แต่หากผู้พูดเป็นเพศหญิงจะใช้คำว่า ฉัน ดิฉัน กระหม่อมฉัน ฯลฯ ซึ่งแตกต่างกับภาษาอังกฤษที่ไม่มีการแบ่งเพศในคำสรรพนามบุรุษที่ 1 แต่จะมีการแบ่งเพศในบุรุษที่ 3 ในประเด็นเรื่องระดับภาษา หากผู้พูดต้องการพูดกับผู้ฟังจำนวนมากหรือไม่สนิทสนมจะใช้คำว่า ข้าพเจ้า ในภาษาระดับทางการ แต่หากผู้พูดต้องการพูดอย่างสนิทสนมกับผู้ฟังหรือรู้สึกโกรธเคืองจะใช้คำว่า กู ในภาษาระดับกันเอง หรือในประเด็นเรื่องจำนวนคำ ผู้วิจัยได้ศึกษาบทความพระราชนิพนธ์ของ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (2527) พระองค์ได้ทรงรวบรวมบุรุษสรรพนามที่มีใช้ในภาษาไทย พบว่า ในภาษาไทยมีคำสรรพนามบุรุษที่ 1 มากกว่า 10 คำ ในขณะที่ภาษาอื่น เช่น ภาษาอังกฤษ ภาษาจีน หรือภาษาเขมร มีคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เพียง 1 คำ หรือ 2 คำเท่านั้น

เมื่อผู้วิจัยได้พิจารณาคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ในภาษาไทยก็สังเกตเห็นว่าคำสรรพนามบุรุษที่ 1 บางคำมีรูปซ้ำกับคำนาม และอาจมีรูปซ้ำกับคำลงท้าย และ/หรือคำนำหน้านาม เช่น คำว่า “ผม” ที่ปรากฏเป็นทั้งคำนาม คำสรรพนามบุรุษที่ 1 และส่วนของคำลงท้าย ในตัวอย่างที่ (1), (2) และ (3) ตามลำดับ

- (1) ชายสูงวัยมีผมสีเทาเงินทั้งศีรษะ
- (2) ผมไปงานสมาคมศิษย์เก่ามาคืนนี้
- (3) ขอขอบคุณที่ใช้บริการครับผม

ตัวอย่างที่ (1) คำว่า “ผม” ทำหน้าที่เป็นคำนาม หมายถึง ‘คนที่ขึ้นบนศีรษะ’ ส่วนตัวอย่างที่ (2) คำว่า “ผม” ทำหน้าที่เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ใช้แทนตัวผู้พูดเพศชาย เพื่อแสดงความสุภาพ และในตัวอย่างที่ (3) คำว่า “ผม” ทำหน้าที่เป็นส่วนของคำลงท้ายในประโยคแจ้งให้ทราบ มีความ

สุภาพมากกว่าใช้คำว่า “ครับ” อย่างเดียว ซึ่งน่าจะเกิดจากการกร่อนเสียงจากคำว่า “ขอรับ(กระ)ผม” เป็น “ครับผม”

ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่าคำว่า “ผม” ในตัวอย่างที่ (1) – (3) ที่เป็นคำนาม คำสรรพนามบุรุษที่ 1 และ ส่วนของคำลงท้ายตามลำดับนั้นมีความหมายเกี่ยวโยงกันอยู่ ไม่น่าจะเป็นคำคนละคำที่พ้องรูปพ้องเสียงกัน หากแต่มีที่มาจากคำเดียวกันที่เกิดการขยายหน้าที่ทางไวยากรณ์ ทำให้มีหน้าที่และความหมายเปลี่ยนแปลงไป นอกจากนี้ คำสรรพนามบุรุษที่ 1 หลาย ๆ คำก็มีรูปซ้ำกับคำนาม และอาจมีรูปซ้ำกับคำลงท้าย และ/หรือคำนำหน้านามได้เช่นเดียวกับคำว่า “ผม” เช่นคำว่า ข้า หนู ข้าพเจ้า ฯลฯ

นอกจากจะมีคำสรรพนามบุรุษที่ 1 บางคำที่มีรูปซ้ำกับคำนามแล้วนั้น ผู้วิจัยยังสังเกตเห็นว่ามีคำสรรพนามบุรุษที่ 1 อีกจำนวนหนึ่งที่มีพัฒนาการด้วยเช่นกัน แต่เป็นพัฒนาการที่มาจากบุรุษสรรพนามด้วยตัวเอง ไม่ได้มีรูปซ้ำกับคำนามหรือคำในหมวดคำอื่น ๆ กล่าวคือ คำสรรพนามบุรุษที่ 1 กลุ่มนี้มีการเพิ่มขอบเขตหรือหน้าที่ทางไวยากรณ์มากขึ้น ยกตัวอย่างคำว่า “เรา” จากเดิมเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์หรือพหูพจน์ เช่น *มันเคยมาบ้านเราบ่อยเหมือนกัน* เป็นต้น แต่ปัจจุบันคำว่า “เรา” สามารถนำไปใช้เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 2 เอกพจน์หรือพหูพจน์ก็ได้ เช่น *ชี้มือโหละชี้เรา* เป็นต้น

จึงน่าสนใจว่าคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ทั้ง 2 กลุ่มดังกล่าวมีที่มาและพัฒนาการของแต่ละคำเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ลักษณะการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ผู้วิจัยเห็นว่าสามารถอธิบายได้โดยใช้แนวคิดเรื่อง *การกลายเป็นคำไวยากรณ์ (grammaticalization)* ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดที่ใช้ศึกษาพัฒนาการของคำไวยากรณ์ว่ามีปัจจัย กระบวนการเปลี่ยนแปลง และเส้นทางการเปลี่ยนแปลงจากคำเนื้อหา กลายเป็นคำไวยากรณ์ หรือจากคำที่มีความเป็นไวยากรณ์น้อยกลายเป็นคำที่มีไวยากรณ์มากอย่างไร

ถึงแม้ว่าจะมีผู้วิจัยท่านอื่น ๆ ได้เคยศึกษาเกี่ยวกับบุรุษสรรพนามในเชิงประวัติมาบ้างแล้ว เช่น งานวิจัยของ วราภรณ์ แสงสด (2532) สิริพร หฤทัยวิญญู (2545) เป็นต้น แต่งานวิจัยดังกล่าวมุ่งศึกษาความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรม กล่าวคือ ในงานวิจัยของ วราภรณ์ แสงสด (2532) ที่ศึกษาบุรุษสรรพนามในเชิงประวัติ มีลักษณะการอธิบายที่แสดงให้เห็นถึงการปรากฏของบุรุษสรรพนามว่าบุรุษสรรพนามแต่ละคำปรากฏในสมัยใดบ้าง มีที่ใช้อย่างไร และมีการเปลี่ยนแปลงทั้งในเรื่องจำนวนคำ และลักษณะทางไวยากรณ์ อันได้แก่ บุรุษ พจน์ เพศ อย่างไร

ส่วนในงานวิจัยของ สิริพร หฤทัยวิญญู (2545) ที่ศึกษาระบบบุรุษสรรพนามภาษาไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ในแนวเชิงประวัติ มีลักษณะการอธิบายที่คล้ายคลึงกับงานวิจัยของ วราภรณ์ แสงสด ในส่วนของการอธิบายถึงความแตกต่างในเรื่องจำนวนคำบุรุษสรรพนามและลักษณะทางไวยากรณ์ อันได้แก่ บุรุษ พจน์ เพศ การรวมผู้ฟัง และไม่รวมผู้ฟังของบุรุษสรรพนามในแต่ละสมัยเช่นเดียวกัน แต่

ในงานของ สิริพร หฤทัยวิญญู มีการอธิบายถึงปัจจัยทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการใช้บุรุษสรรพนาม อันได้แก่ อายุ สถานะทางเศรษฐกิจ สถานะทางสังคม ความสนิทสนม และความสัมพันธ์ได้อย่างชัดเจนมากขึ้น อีกทั้งยังได้อธิบายถึงการใช้บุรุษสรรพนามตามความสัมพันธ์ระหว่างผู้พูดและผู้ฟังในรูปแบบต่างๆ มาพิจารณาด้วย

จากการศึกษางานวิจัยที่ผ่านมาผู้วิจัยสังเกตว่า งานวิจัยเหล่านั้นเป็นการศึกษาบุรุษสรรพนามในแนวเชิงประวัติ คือ ศึกษาเปรียบเทียบบุรุษสรรพนามในภาษาไทยแต่ละสมัยทั้งในเรื่องจำนวนคำ การปรากฏใช้ และลักษณะทางไวยากรณ์ว่าในแต่ละสมัยแตกต่างกันอย่างไร และในงานวิจัยบางฉบับก็กล่าวถึงบุรุษสรรพนามในแง่ปัจจัยทางสังคมที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับการเลือกใช้บุรุษสรรพนาม เช่น ปัจจัยในเรื่องเพศ อายุ สถานะทางเศรษฐกิจ สถานะทางสังคม ความเป็นทางการ ความสนิทสนม ความสุภาพ ฯลฯ แต่ยังไม่มียานวิจัยใดศึกษาบุรุษสรรพนามในภาษาไทยโดยใช้แนวคิดเรื่องการกลายเป็นคำไวยากรณ์ เพื่อศึกษาที่มา ปัจจัย และกระบวนการเปลี่ยนแปลงมาก่อน

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ในภาษาไทย โดยใช้แนวคิดเรื่องการกลายเป็นคำไวยากรณ์เป็นกรอบอธิบาย ถึงแม้งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับการกลายเป็นคำไวยากรณ์นั้นมีอยู่จำนวนมาก แต่งานวิจัยที่ใช้แนวคิดเรื่องการกลายเป็นคำไวยากรณ์เพื่อศึกษาบุรุษสรรพนามในภาษาไทยนั้นมีอยู่ 2 ชิ้น ได้แก่ งานวิจัยของ Antony Diller (1994) และนันทริยา ลำเจียกเทศ (2539) ดิลเลอร์ (1994) ได้ศึกษาการกลายเป็นคำไวยากรณ์และการเปลี่ยนแปลงทางวากยสัมพันธ์ในภาษาตระกูลไท ซึ่งเป็นการศึกษาเชิงประวัติแต่ใช้ข้อมูลเฉพาะสมัยปัจจุบันในภาษาตระกูลไทถิ่นต่าง ๆ เปรียบเทียบกัน เพื่อสืบสร้างระบบวากยสัมพันธ์ในอดีต ดิลเลอร์ได้ให้ตัวอย่างพัฒนาการของบุรุษสรรพนามบางคำในภาษาไทยกรุงเทพฯ ได้แก่ คำว่า “ข้า” และ “หนู” ว่ามีลักษณะเพิ่มขยายจากคำนามกลายเป็นบุรุษสรรพนาม

ส่วนในงานวิจัยของ นันทริยา ลำเจียกเทศ (2539) ที่ศึกษาคำไวยากรณ์ที่กลายมาจากคำนามเรียกอวัยวะและส่วนของพืชในภาษาไทยล้านนา งานวิจัยนี้เป็นการรวบรวมและแยกประเภทคำไวยากรณ์ตามที่ปรากฏในคัมภีร์ใบลาน เฉพาะช่วงสมัย พ.ศ. 2200 - 2500 เพื่อหาปัจจัยและกระบวนการที่ทำให้คำนามเรียกอวัยวะและส่วนของพืชกลายเป็นคำลักษณนาม คำเชื่อมอนุพากย์ คำสรรพนาม และคำบุพบท ในส่วนของการศึกษาคำสรรพนามที่กลายมาจากคำนามนั้น นันทริยาได้ศึกษาคำว่า ตน ตัว ขา และคิง

จากการศึกษางานวิจัยของดิลเลอร์ (1994) และนันทริยา ลำเจียกเทศ (2539) ผู้วิจัยสังเกตว่าเป็นการศึกษาการกลายเป็นคำไวยากรณ์ของบุรุษสรรพนามทั้งในแนวเชิงประวัติและในเชิงเฉพาะสมัย งานวิจัยทั้งสองชิ้นเน้นศึกษาข้อมูลในภาษาไทยถิ่นและภาษาตระกูลไท อีกทั้งงานวิจัยทั้งสองชิ้นเป็นการอธิบายการกลายเป็นคำไวยากรณ์ของบุรุษสรรพนามที่กลายมาจากคำนามเท่านั้น แต่ยังไม่ได้

อธิบายเส้นทางการเปลี่ยนแปลงที่ต่อเนื่องของบุรุษสรรพนามที่กำลังจะกลายเป็นคำไวยากรณ์ในหมวดคำอื่น เช่น คำลงท้าย ต่อไป

สำหรับงานวิจัยฉบับนี้ผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ในภาษาไทยกรุงเทพฯ ที่ใช้กันทั่วไปโดยใช้ข้อมูลเชิงประวัติในสมัยรัตนโกสินทร์ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 จนถึงปัจจุบัน เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงหมวดคำ เช่น มีการเพิ่มหมวดคำจากหมวดคำสรรพนามเป็นหมวดคำลงท้าย การเปลี่ยนแปลงลักษณะทางไวยากรณ์ เช่น บุรุษ พจน์ เพศ รวมทั้งการกลายเป็นคำไวยากรณ์ของคำสรรพนามบุรุษที่ 1

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษา

1.2.1 การเปลี่ยนแปลงของคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ที่ปรากฏในเอกสารสมัยรัตนโกสินทร์

1.2.2 การกลายเป็นคำไวยากรณ์ของคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ที่ปรากฏในเอกสารสมัยรัตนโกสินทร์

1.3 สมมติฐานของการวิจัย

คำสรรพนามบุรุษที่ 1 ในภาษาไทยสมัยรัตนโกสินทร์มีการเปลี่ยนแปลงหมวดคำ เช่น มีการเพิ่มหมวดคำจากหมวดคำสรรพนามเป็นหมวดคำลงท้าย และมีการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางไวยากรณ์ เช่น บุรุษ พจน์ เพศ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีลักษณะสอดคล้องกับกระบวนการกลายเป็นคำไวยากรณ์

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

1.4.1 ศึกษาเฉพาะคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ในภาษาไทยกรุงเทพฯ ที่ใช้กันโดยทั่วไป จำนวน 5 คำ ได้แก่ คำว่า เรา ผม หนู ข้า และข้าพเจ้า

1.4.2 คำใดไม่สามารถศึกษาในเชิงพัฒนาการของการกลายเป็นคำไวยากรณ์จะไม่นำมาศึกษา เช่นคำว่า กู ฉันทัน เนื่องจากเมื่อศึกษาคำว่า กู และ ฉันทัน ในสมัยต่าง ๆ เบื้องต้นแล้วพบว่า ใช้เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์มาตั้งแต่ต้น ไม่มีการเปลี่ยนบุรุษหรือพจน์

1.4.3 ไม่ศึกษาคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ที่ปรากฏในภาษาไทยถิ่น เช่น ข้าเจ้า ช้อย ฮา เป็นต้น

1.4.4 ไม่ศึกษาคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ที่เลิกใช้แล้ว เช่น กัน เผื่อ ที่ล่าง เป็นต้น

1.4.5 ไม่ศึกษาคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เฉพาะกลุ่มหรือเฉพาะชาติพันธุ์ เช่น อาตมา อาตมภาพ อ้าว เป็นต้น

1.4.6 ไม่ศึกษาคำแทนชื่ออื่น ๆ ที่นำมาใช้เหมือนบุรุษสรรพนาม เช่น คำเรียกญาติ (เช่น พ่อ พี่ น้อง) คำเรียกชื่ออาชีพหรือตำแหน่ง (เช่น อาจารย์ หมอ หัวหน้า) เป็นต้น

1.4.7 ไม่เก็บข้อมูลจากเอกสารประเภทเรื่องแปล เนื่องจากการแปลบุรุษสรรพนามจากภาษาต่างประเทศเป็นภาษาไทยอาจไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรมการใช้บุรุษสรรพนามในภาษานั้น ๆ

1.5 ข้อมูลในการวิจัย

ผู้วิจัยใช้ข้อมูลจากเอกสารที่ได้รับการตีพิมพ์แล้วในสมัยรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2325 - 2555) เอกสารเหล่านี้ประกอบด้วยเอกสารที่ผู้วิจัยคาดว่ามีโอกาสพบการใช้บุรุษสรรพนาม รายละเอียดการจัดแบ่งสมัยและการเลือกข้อมูลมีดังนี้

1.5.1 ผู้วิจัยแบ่งช่วงสมัยในการเก็บข้อมูลออกเป็น 4 สมัยย่อย ๆ ตามเหตุผลทางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เนื่องจากผู้วิจัยเห็นว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมมีอิทธิพลต่อการใช้บุรุษสรรพนาม และการแบ่งสมัยเช่นนี้น่าจะทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงทางภาษาของคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ได้อย่างชัดเจน การแบ่งสมัยย่อย ๆ เป็น 4 สมัย มีดังนี้

สมัยที่ 1 ได้แก่ สมัยรัตนโกสินทร์ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 (พ.ศ. 2325 – 2394)

สมัยที่ 2 ได้แก่ สมัยรัตนโกสินทร์ตั้งแต่รัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2395 – 2453)

สมัยที่ 3 ได้แก่ สมัยรัตนโกสินทร์ตั้งแต่รัชกาลที่ 6 ถึงรัชกาลที่ 8 (พ.ศ. 2454 – 2489)

สมัยที่ 4 ได้แก่ สมัยปัจจุบัน (รัชกาลที่ 9 พ.ศ. 2490 – 2555)

การแบ่งเอกสารออกเป็น 4 สมัยข้างต้น ผู้วิจัยมีเหตุผลไปในทางเดียวกับ สุรีเนตร จรัสจรวงเกียรติ (2551) ดังนี้

(1) ผู้วิจัยแบ่งเอกสารสมัยรัชกาลที่ 1-3 ออกจากสมัยรัชกาลที่ 4-5 เนื่องจากในสมัยรัชกาลที่ 4 เริ่มเห็นอิทธิพลของชาติตะวันตกที่เข้ามามีบทบาทต่อคนในสังคม และส่งผลให้ภาษามีการเปลี่ยนแปลง อีกทั้ง กัลยา ติงศภักดิ์ และอมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2531) ยังกล่าวอีกว่า “ปีที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงขึ้นครองราชย์ (พ.ศ. 2394) นับเป็นปีเริ่มต้นของการก้าวสู่ยุคใหม่ของเมืองไทย” ผู้วิจัยจึงแบ่งเอกสารสมัยรัชกาลที่ 1-3 และสมัยรัชกาลที่ 4-5 ออกจากกัน

(2) ผู้วิจัยแบ่งเอกสารสมัยรัชกาลที่ 4-5 ออกจากสมัยรัชกาลที่ 6-8 เนื่องจากในสมัยรัชกาลที่ 6 นับว่าเป็นยุคทองของวรรณคดีไทยยุคหนึ่ง ด้วยองค์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นกวี ในขณะที่เดียวกันวงการการศึกษาไทยก็มีความเจริญขึ้น มีนักเรียนไทยได้รับทุนการศึกษาไปเรียนต่อในต่างประเทศ วรรณกรรมร้อยแก้วจึงมีการขยายตัวอย่างกว้างขวาง มีนวนิยาย บทละครพูด เรื่องแปลและเรื่องดัดแปลงจากวรรณกรรมตะวันตกเป็นจำนวนมาก ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงทางวรรณกรรมดังกล่าวน่าจะมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางภาษาด้วย

(3) ผู้วิจัยแบ่งเอกสารสมัยรัชกาลที่ 6-8 ออกจากสมัยปัจจุบัน เนื่องจากสมัยปัจจุบันมีความแตกต่างทางสังคมและวัฒนธรรมเมื่อเปรียบเทียบกับสมัยรัชกาลที่ 6-8 อย่างเห็นได้ชัด ในด้านการใช้ภาษาในสมัยปัจจุบันมีคำศัพท์ใหม่ ๆ เกิดขึ้นมากมาย สังเกตได้จากมีพจนานุกรมหลายฉบับที่ผลิตออกมาในช่วงสมัยปัจจุบัน แสดงให้เห็นว่าภาษามีการเปลี่ยนแปลง

1.5.2 ผู้วิจัยแบ่งประเภทเอกสารที่ปรากฏในสมัยรัตนโกสินทร์ออกเป็น 5 ประเภท เนื่องจากเอกสารในช่วงสมัยนี้มีจำนวนมากและเพื่อให้ข้อมูลจากเอกสารมีการกระจายอย่างทั่วถึง ประเภทของเอกสารทั้ง 5 ประเภท มีดังนี้

- (1) เอกสารที่บันทึกเรื่องราวเหตุการณ์ เช่น จดหมายเหตุ พงศาวดาร บันทึก ข่าว เป็นต้น
- (2) เอกสารที่มีลักษณะเป็นจดหมายหรือมีการโต้ตอบกัน เช่น พระราชหัตถเลขา พระราชบุจฉา พระราชสาส์น คอลัมน์ถาม-ตอบปัญหาต่างๆ เป็นต้น
- (3) เอกสารการปกครอง เช่น กฎหมาย หมายรับสั่ง ข้อบังคับ ใบบอก ประกาศ เป็นต้น
- (4) เอกสารวิชาการ เช่น พระบรมราชาธิบาย พระราชวิจารณ์ ตำรา ความเรียง เป็นต้น
- (5) เอกสารบันเทิงคดี เช่น นวนิยาย บทละครพูด นิทาน เรื่องสั้น เป็นต้น

นอกจากนี้ หากเอกสารในประเภทเดียวกัน เช่น นวนิยาย เรื่องสั้น บทละครพูด มีจำนวนมากและมีความหลากหลาย ผู้วิจัยจะแบ่งเอกสารแต่ละประเภทตามหมวดหมู่ก่อน ได้แก่ ชื่อผู้แต่ง เนื้อหา ลีลาการเขียน ระดับภาษา แล้วจึงสุ่มตัวอย่างจากแต่ละหมวดหมู่ เพื่อให้ข้อมูลมีการกระจายในแง่ประเภทของเอกสารอย่างทั่วถึง

1.5.3 การกำหนดจำนวนข้อมูล เนื่องจากเอกสารในแต่ละสมัยมีปริมาณมากน้อยไม่เท่ากัน บางสมัยมีจำนวนมากเกินกว่าจะศึกษาได้ทั้งหมด อีกทั้งในงานวิจัยนี้ยังพิจารณาความถี่ของการปรากฏเพื่อดูการเปลี่ยนแปลงของคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ด้วย ดังนั้น นอกจากจะใช้เกณฑ์การแบ่งประเภทของเอกสารแล้ว ผู้วิจัยยังใช้เกณฑ์การกำหนดจำนวนหน้าของเอกสารด้วย โดยผู้วิจัยจะเก็บตัวอย่างจากเอกสารทั้ง 5 ประเภท ประเภทละ 200 หน้า รวมแล้วสมัยละประมาณ 1,000 หน้า มี

ทั้งสิ้น 4 สมัย รวมแล้วผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากเอกสารทั้งหมด 4,000 หน้า ไม่รวมหน้าที่เป็นภาพประกอบ

1.5.4 ผู้วิจัยจะเก็บคำสรรพนามบุรุษที่ 1 พร้อมกับบริบทแวดล้อม เนื่องจากบุรุษสรรพนามที่เก็บบางคำเป็นคำหลายความหมายหรือเป็นคำหลายหน้าที่ หากไม่เก็บบริบทแวดล้อมด้วยอาจทำให้เกิดการตีความหมายหรือจำแนกหมวดคำผิดไป

1.5.5 รายชื่อเอกสารในสมัยต่างๆ มีดังนี้

สมัยรัชกาลที่ 1-3

- (1) จดหมายเหตุรัชกาลที่ 2 จ.ศ. 1173
- (2) จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 เล่ม 3
- (3) จดหมายเหตุเกี่ยวกับเขมรและญวนในรัชกาลที่ 3
- (4) จดหมายเหตุความทรงจำกรมหลวงนรินทรเทวี
- (5) พระราชสาสน์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกพระราชนานไปยังประเทศจีน
- (6) พระราชปจฉนาในรัชกาลที่ 1
- (7) พระราชปจฉนาในรัชกาลที่ 3
- (8) จดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติ
- (9) กฎหมายตราสามดวง เล่ม 4
- (10) ประชุมหมายรับสั่ง ภาค 2
- (11) ประชุมหมายรับสั่ง ภาค 3
- (12) ประชุมหมายรับสั่ง ภาค 4 ตอนที่ 1
- (13) ตำราพระโอสถ ครั้งรัชกาลที่ 2
- (14) ตำรานพรัตน์
- (15) ตำราทางยกทัพ สำนวจคราวเตรียมรบพม่า ในรัชกาลที่ 2
- (16) นางนพมาศ
- (17) Grammatica Linguae Thai ของ สังฆราชปัลเลอริกัวซ์¹

¹ หนังสือ Grammatica Linguae Thai ของ สังฆราชปัลเลอริกัวซ์ (Pallegoix) เป็นหนังสือสอนไวยากรณ์ไทยแก่ชาวต่างชาติ ตีพิมพ์ในสมัยรัชกาลที่ 3 พ.ศ. 2393 แม้จะเป็นตำราสอนไวยากรณ์ไทยที่ชาวต่างชาติเขียนและแปลเป็นภาษาละติน แต่ในตำราดังกล่าวมีบทอ่านภาษาไทย ซึ่งสันนิษฐานว่าเขียนโดยคนไทยและเป็นภาษาร่วมสมัยรัชกาลที่ 1-3 เนื่องจากบทอ่านดังกล่าวนำมาใช้เป็นแบบเรียนสอนชาวต่างชาติ ผู้เขียนจึงน่าจะนำบทอ่านที่ใช้ภาษาร่วมสมัยและเขียนโดยคนไทยมาใช้สอน

(18) เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน²

สมัยรัชกาลที่ 4-5

- (1) จดหมายเหตุเรื่องราชทูตไทยไปประเทศอังกฤษ
- (2) จดหมายเหตุรายวันของสมเด็จพระราชปิตุลาธิบติ เจ้าฟ้ามหาวชิรมนทิศ
- (3) จดหมายเหตุพระราชกิจรายวันในรัชกาลที่ 5
- (4) รายงานชาวสมัยรัชกาลที่ 5
- (5) พระราชหัตถเลขาในรัชกาลที่ 4
- (6) พระราชปจณาและพระบรมราชาธิบายในรัชกาลที่ 4
- (7) จดหมายระยะทางไปตรวจราชการแหลมมลายู ร.ศ. 121
- (8) พระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้าน
- (9) ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4
- (10) ราชกิจจานุเบกษาในรัชกาลที่ 4
- (11) ราชกิจจานุเบกษาในรัชกาลที่ 5
- (12) หมายรับสั่งและใบบอกในรัชกาลที่ 5
- (13) หนังสือแสดงกิจจานุกิจ
- (14) พระบรมราชาธิบายเรื่องสามัคคี
- (15) พระราชพิธีสิบสองเดือน
- (16) รวมงานเขียนของเทียนวรรณ
- (17) วชิรญาณวิเศษ เล่ม 5 ถึง เล่ม 9³

สมัยรัชกาลที่ 6-8

- (1) พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ 5
- (2) ประวัติต้นรัชกาลที่ 6
- (3) ความทรงจำ สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

² แม้ว่าในสมัยรัชกาลที่ 1-3 จะมีเอกสารร้อยแก้วประเภทบันเทิงคดีอยู่บ้าง เช่น สามก๊ก ราชาริราช แต่ทั้งสองเรื่องก็เป็นเรื่องที่แปลมาจากภาษาอื่น ผู้วิจัยจึงเลือก “เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน” อันเป็นวรรณคดีพื้นบ้านมาเป็นข้อมูลในการวิจัย และแม้ว่าจะเป็นวรรณคดีประเภทร้อยกรองที่มีการบังคับฉันทลักษณ์ก็ตาม แต่จากข้อมูลที่เก็บไม่พบว่ามีคำสรรพนามบุรุษที่ 1 คำใดมีลักษณะของการถูกบังคับด้วยฉันทลักษณ์ นอกจากนี้ แม้ฉากในเรื่องจะบรรยายไว้ว่าเป็นสมัยอยุธยา แต่สมัยที่ผู้ประพันธ์แต่งอยู่ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 1-3 และเมื่อได้เก็บข้อมูลคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ในเอกสารเล่มนี้ก็พบว่าชุดคำที่ได้ไม่แตกต่างจากเล่มอื่นในสมัยเดียวกัน

³ เนื่องจาก วชิรญาณวิเศษ เป็นวารสารประเภทรวมเรื่อง ผู้วิจัยจึงจะเลือกเฉพาะเนื้อหาที่เกี่ยวกับบันเทิงคดีเท่านั้น

- (4) สิ่งที่เขาพบเห็น: ประวัติศาสตร์เปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475
- (5) สารสันสมเด็จ เล่ม 1
- (6) สารสันสมเด็จ เล่ม 5
- (7) พระราชปจฉาในรัชกาลที่ 8
- (8) จดหมายจางวางหรั้า
- (9) ประกาศคณะปฏิวัติ (ฉบับที่ 1-60)
- (10) สากลเทศบาล
- (11) แถลงการณ์เรื่องพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้า
เจ้าอยู่หัวทรงสละราชสมบัติ
- (12) บ่อเกิดรามเกียรติ์
- (13) ประมวลพระบรมราชาธิบายเกี่ยวกับประวัติสยาม
- (14) เรื่องของชาติไทย
- (15) แบบเรียนภาษาไทย หนังสืออ่านเรื่องไม่เป็นโรลิมเสียเถิด และออมไว้ไม่ขัดสน
- (16) บทละครพูดเรื่องหัวใจนักรบ (รัชกาลที่ 6)
- (17) นวนิยายเรื่องศัตรูของเจ้าหล่อน ของดอกไม้สด
- (18) นวนิยายเรื่องข้างหลังภาพ ของศรีบูรพา
- (19) นิทานโบราณคดี (สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ)

สมัยปัจจุบัน

- (1) ตะวันออกที่รัก
- (2) ตามเสด็จปากีสถาน
- (3) ในตลาดมีชีวิ ในวิถีมีชีวิต
- (4) อนุสาร อ.ส.ท. ปีที่ 52 ฉบับที่ 6⁴
- (5) แก้ปัญหาชาวบ้าน
- (6) 108 ของคำถาม
- (7) ถาม – ตอบกับมีชัย ฤชุพันธุ์
- (8) นิตยสารเรย์ คอลัมน์ Close-up และ Letter from Ray ฉบับที่ 70-75
- (9) ประชุมสำนวน
- (10) ระเบียบว่าด้วยการรักษาความปลอดภัยแห่งชาติ พ.ศ. 2517

⁴ อนุสาร อ.ส.ท. เป็นนิตยสารท่องเที่ยวขององค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (อ.ส.ท.) (ปัจจุบันได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย) โดยเนื้อหาในอนุสาร อ.ส.ท. แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นสารคดี และส่วนที่เป็นคอลัมน์ประจำ ในงานวิจัยนี้เก็บข้อมูลเฉพาะเนื้อหาส่วนที่เป็นสารคดีรวม 50 หน้า

- (11) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540: ฉบับประชาชน
- (12) กฎหมายไทย เล่ม 1
- (13) มุมต่างทางภาษาตามวิธีภาษาศาสตร์
- (14) ภาษาในสังคมไทย
- (15) สุนทรียรสแห่งวรรณคดี
- (16) นวนิยายเรื่องความสมหวัง ของแก้ว ของโบทัน
- (17) นวนิยายเรื่องคำพิพากษา ของชาติ กอบจิตติ
- (18) วรรณกรรมสำหรับเด็กเรื่องแก้วจอมซน ของแว่นแก้ว
- (19) นวนิยายเรื่องน้ำเล่นไฟ ของกฤษณา อโศกสิน

1.6 วิธีดำเนินการวิจัย

1.6.1 ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ แนวคิดเรื่องการกลายเป็นคำไวยากรณ์ กระบวนการเกิดคำใหม่ แบบลักษณะภาษา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบุรุษสรรพนามในภาษาไทยและในภาษาต่างประเทศ

1.6.2 ผู้วิจัยจะเก็บรวบรวมคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ที่พบในภาษาไทยกรุงเทพฯ ปัจจุบันที่ใช้กันทั่วไปจากเอกสารทั้ง 5 ประเภทดังกล่าวข้างต้น โดยใช้เกณฑ์การนับความถี่ในการปรากฏคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ที่อยู่ใน 5 อันดับแรกของเอกสารในแต่ละประเภท และกำหนดจำนวนหน้า 100 หน้าต่อเอกสารแต่ละประเภท หากพบคำสรรพนามบุรุษที่ 1 คำไหนอยู่ใน 5 อันดับแรก ผู้วิจัยก็จะเก็บคำสรรพนามบุรุษที่ 1 คำนั้นมาศึกษา

1.6.3 เมื่อได้คำสรรพนามบุรุษที่ 1 ที่จะนำมาศึกษาแล้ว ผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลเชิงประวัติของคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เหล่านั้นในเอกสารสมัยรัตนโกสินทร์ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 จนถึงปัจจุบัน

1.6.4 วิเคราะห์ปัจจัยและกระบวนการเปลี่ยนแปลงของคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ในเอกสารสมัยรัตนโกสินทร์ โดยใช้แนวคิดเรื่องการกลายเป็นคำไวยากรณ์เป็นหลัก และมีแนวคิดทางภาษาศาสตร์อื่น ๆ ที่จะช่วยอธิบายเพิ่มเติม เช่น แนวคิดเรื่องกระบวนการเกิดคำใหม่ แนวคิดเรื่องแบบลักษณะภาษา เป็นต้น

1.6.5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และเสนอแนะ

1.7 นิยามศัพท์สำคัญที่ใช้ในงานวิจัย

คำศัพท์สำคัญที่ใช้ในงานวิจัยมีดังนี้

1.7.1 **บุรุษสรรพนาม** (personal pronoun) ในงานวิจัยนี้ หมายถึง คำสรรพนามประเภทหนึ่งที่ใช้อ้างถึงคน สัตว์ หรือสิ่งของ เพื่อจะได้ไม่ต้องกล่าวนามนั้นซ้ำอีก มี 3 บุรุษ ได้แก่ สรรพนามบุรุษที่ 1 หมายถึง คำที่ใช้อ้างถึงชื่อผู้พูด สรรพนามบุรุษที่ 2 หมายถึง คำที่ใช้อ้างถึงชื่อผู้ฟัง สรรพนามบุรุษที่ 3 หมายถึง คำที่ใช้อ้างถึงชื่อคน สัตว์ สิ่งของที่กล่าวถึง บุรุษสรรพนามในงานวิจัยนี้จะไม่หมายรวมถึงคำนามที่นำมาใช้เหมือนเป็นบุรุษสรรพนาม เช่น ชื่อบุคคล คำเรียกญาติ ชื่ออาชีพ เป็นต้น

1.7.2 **คำสรรพนามไม่ชี้เฉพาะ** (indefinite pronoun) หมายถึง คำสรรพนามที่ไม่ระบุหรือกำหนดแน่นอนว่าหมายถึงผู้ใด อะไร สิ่งใด หรือสถานที่ใด ได้แก่ ใคร อะไร ไหน และยังคงกล่าวไว้อีกว่า คำสรรพนามไม่ชี้เฉพาะอาจมีรูปซ้ำกับคำสรรพนามแทนบุคคลบางคำ ได้แก่ ท่าน เรา เขา แต่จะมีความหมายต่างกัน เช่น *เทศกาลสงกรานต์เราเล่นสาดน้ำกันทั่วประเทศ* เป็นต้น (วิจิตร ภาณุพงศ์, 2552)

1.7.3 **คำนำหน้าชื่อ** (title) ในงานวิจัยนี้ หมายถึง คำที่มักปรากฏหน้าคำนามหรือคำแทนชื่อส่วนใหญ่คำนำหน้าชื่อมักเป็นคำระบุเพศ สถานภาพของผู้ฟัง หรือเป็นบุรุษสรรพนามที่นำมาใช้เป็นคำนำหน้าชื่อก็ได้ เช่น นาง เจ้า อี หนู คุณ ท่าน เป็นต้น หากคำที่ตามหลังคำนำหน้าชื่อเป็นคำนาม คำนามนั้นจะต้องเป็นคำที่หมายถึง ชื่อ ยศ คำเรียกญาติ อาชีพ/ตำแหน่ง และวลีแสดงความรู้สึก เช่น หนูเล็ก คุณจ๋า ไอ้ลูกชาย คุณหมอ แม่ยอดรักของพี่ เป็นต้น

1.7.4 **คำลงท้าย** (final particle) ในงานวิจัยนี้ หมายถึง คำที่ปรากฏในตำแหน่งท้ายสุดของประโยคหรือถ้อยคำ⁵ (utterance) และไม่มีความสัมพันธ์เป็นหน่วยเดียวกันกับประโยคหรือถ้อยคำสามารถตัดทิ้งได้โดยไม่เสียความ คำลงท้ายคำหนึ่งสามารถปรากฏร่วมกับคำลงท้ายคำอื่นได้ เช่น นะ ค่ะ เอะคะ เป็นต้น คำลงท้ายเป็นคำที่ใช้สำหรับแสดงความรู้สึก ฐานะทางสังคม ความอาวุโส หรือใช้เพื่อแสดงความสนทนา เช่น ค่ะ ครับ จ๊ะ วะ เยะ เป็นต้น คำลงท้ายบางคำอาจมีรูปคำเดียวกับบุรุษสรรพนามหรือปรากฏในตำแหน่งเดียวกับบุรุษสรรพนามได้ แต่คำลงท้ายไม่สามารถอ้างถึงคำนามในประโยคได้ เช่น

ถาม: อาการป่วยเป็นอย่างไรบ้าง หายดีหรือยัง

ตอบ: หายดีแล้วกระหม่อม (คำลงท้ายที่ชายใช้ทูลเจ้านายชั้นหม่อมเจ้า)

⁵ คำพูดที่พูดโดยคนใดคนหนึ่งในช่วงระยะเวลาใดเวลาหนึ่ง ซึ่งนำหน้าและตามหลังด้วยความเงียบของผู้พูดคนนั้น ๆ หรืออาจตามหลังด้วยการผลัดเปลี่ยนผู้พูด ถ้อยคำอาจเป็นคำ วลี ประโยค หรือสัมพันธ์สาร (ระดับข้อความ) ก็ได้ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2553: 478)

1.7.5 ส่วนของคำลงท้าย (part of final particle) ในงานวิจัยนี้ หมายถึง คำที่ใช้เป็นส่วนประกอบของคำลงท้าย เช่น คำว่า “ผม” ใน ขอรับผม ครับผม คำว่า “ข้า” ใน พระพุทธเจ้าข้า เจ้าข้า เป็นต้น

1.7.6 คำขานรับ ในงานวิจัยนี้ หมายถึง คำตอบรับเมื่อได้ยินคำเรียก เช่น ครับ ขอรับ จำ เป็นต้น และหมายรวมถึงคำตอบรับเมื่อมีผู้ถามหรือสั่ง เช่น ค่ะ เจ้าค่ะ จ๊ะ เป็นต้น หรือแสดงความสงสัย เช่น ค่ะ จ๊ะ ครับ เป็นต้น ผู้พูดจะเลือกใช้คำใดขึ้นอยู่กับเพศและความรู้สึกของผู้พูด รวมทั้งฐานะของผู้พูดและผู้ฟัง คำขานรับมักปรากฏในประโยคไม่เริ่ม⁶ เช่น

นาย ก: คุณนั่งรถไฟฟ้ามาเรียนเป็นประจำหรือ (ประโยคเริ่ม)

นาย ข: ครับ (ประโยคไม่เริ่ม)

1.7.7 ส่วนของคำขานรับ (part of answer reply) ในงานวิจัยนี้ หมายถึง คำที่ใช้เป็นส่วนประกอบของคำขานรับ เช่น คำว่า “ผม” ใน ขอรับผม ครับผม คำว่า “ข้า” ใน พระพุทธเจ้าข้า เจ้าข้า เป็นต้น

1.7.8 การกลายเป็นคำไวยากรณ์ (grammaticalization) หมายถึง การเพิ่มขอบเขตทางไวยากรณ์ของหน่วยคำ จากคำเนื้อหาไปเป็นคำไวยากรณ์ หรือจากคำที่มีความเป็นไวยากรณ์น้อย กลายเป็นคำที่มีความเป็นไวยากรณ์มากขึ้น (Kurylowicz, 1965)

1.7.9 กระบวนการเกิดคำใหม่ (lexicalization) เป็นกระบวนการที่มีคำใหม่ ๆ เกิดขึ้นในคลังศัพท์ที่ใช้ในภาษา ได้แก่ กระบวนการหลอมรวม (fusion) และกระบวนการเพิ่มอิสระของคำ (increase in autonomy) ในความหมายกว้างอาจหมายถึงกระบวนการสร้างคำ (word formation) โดยกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ คือ กระบวนการหลอมรวม ซึ่งเป็นการทำให้รูปคำที่มีความซับซ้อนพัฒนาไปสู่รูปคำที่มีความสามัญมากขึ้น หรือการรวมกันของวลีทำให้เกิดเป็นคำคำเดียว เช่น hand in the cap > handicap (Brinton and Traugott, 2005)

1.7.10 แบบลักษณะภาษา (language typology) หมายถึง การศึกษาภาษาด้วยวิธีการเปรียบเทียบข้ามภาษา โดยมีแนวทางการศึกษา 3 แนวทาง ได้แก่ (1) การจัดกลุ่มภาษา คือ การพิจารณาจากความเหมือนกันของลักษณะทางภาษาอย่างใดอย่างหนึ่งที่มีร่วมกันในภาษาต่าง ๆ เช่น

⁶ วิจิตรน ภาณุพงศ์ (2532: 14-16) ได้ให้นิยามของ ประโยคเริ่ม ไว้ว่า “หมายถึง ประโยคซึ่งเราใช้เริ่มต้นบทสนทนาได้ เพราะเมื่อพูดแล้วผู้ฟังจะเข้าใจความหมายได้ทันที ไม่ต้องอาศัยคำพูดที่มาก่อน” ส่วน ประโยคไม่เริ่ม วิจิตรน แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ ประโยคไม่เริ่มแบบปกติ ได้แก่ ประโยคไม่เริ่มซึ่งใช้เริ่มต้นบทสนทนาไม่ได้ ต้องใช้ประโยคตาม และประโยคไม่เริ่มแบบพิเศษ ได้แก่ ประโยคไม่เริ่มซึ่งใช้เริ่มต้นบทสนทนาได้ แต่ต้องใช้ในสถานการณ์พิเศษ

จำนวนพจน์ (2) การหาสากลลักษณะภาษา คือ การสร้างกฎหรือข้อสรุปที่เป็นลักษณะธรรมชาติของภาษา ซึ่งเป็นงานที่ได้จากการจัดกลุ่มภาษา เช่น ทุกภาษามีเสียงสระ (3) การอธิบายภาษา คือ การอธิบายสาเหตุที่ทำให้ภาษามีธรรมชาติหรือสากลลักษณะแบบนี้ เช่น หากภาษาจะมีสระ 3 เสียง เสียงนั้นจะเป็นเสียง สระอะ /a/ สระอิ /i/ และสระอุ /u/ เพราะเป็นเสียงที่เกิดในตำแหน่งที่ห่างกันมากที่สุด จึงสามารถแยกความหมายได้ดีที่สุด (Croft, 2003 อ้างถึงใน วิชาส โภธิแพทย์, ม.ป.ป.)

1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.8.1 ทำให้เข้าใจการเปลี่ยนแปลงของคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ในภาษาไทยสมัยรัตนโกสินทร์

1.8.2 ทำให้เข้าใจการกลายเป็นคำไวยากรณ์ของคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ในภาษาไทยซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาแบบลักษณะภาษาเชิงประวัติ

1.8.3 เป็นแนวทางในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงและการกลายเป็นคำไวยากรณ์ของหมวดคำอื่นๆ ในภาษาไทยต่อไป

1.9 สัญลักษณ์ที่ใช้ในงานวิจัย

- * (เราอ้วนมากกินจุ) หมายถึง ตัวอย่างนั้นเป็นตัวอย่างที่ฟังแปลก หรือผิดไวยากรณ์
- ? (เขาไม่เกลียด_____) หมายถึง ตัวอย่างนั้นมีความหมายไม่ชัดเจน
- ✓ (ขอบคุณที่ใช้บริการ) หมายถึง ตัวอย่างนั้นถูกไวยากรณ์ หรือมีใช้จริง
- > หมายถึง ‘กลายเป็น’ เช่น พระพุทธเจ้าข้า > เจ้าข้า หมายถึง ‘พระพุทธเจ้าข้า กลายเป็น เจ้าข้า’
- < หมายถึง ‘กลายมาจาก’ เช่น goodbye < God be with you หมายถึง ‘goodbye กลายมาจาก God be with you’
- หมายถึง ‘กลายเป็น’ (ใช้เฉพาะแผนภูมิ) เช่น รูปธรรม→ นามธรรม หมายถึง ‘รูปธรรม กลายเป็น นามธรรม’
- หมายถึง เส้นทางเปลี่ยนแปลงที่น่าจะเป็นไปได้
- [] สิ่งปรากฏในวงเล็บเหลี่ยมจะแสดงอรรถลักษณะ หรือคุณสมบัติทางวากยสัมพันธ์หรืออรรถศาสตร์ เช่น

[+หมายถึงสิ่งที่ดำรงอยู่] หมายความว่า ‘มีความหมายประจำคำ หมายถึงสิ่งที่ดำรงอยู่’

[+บอกบุรุษและพจน์] หมายความว่า ‘มีความหมายบอกบุรุษ และพจน์’

[+ปรากฏร่วมกับคำคุณศัพท์] หมายความว่า ‘มีคุณสมบัติสามารถ ปรากฏร่วมกับคำคุณศัพท์ได้’

1.10 ข้อตกลงเบื้องต้น

1.10.1 ข้อสันนิษฐานต่าง ๆ ที่ปรากฏในงานวิจัยชิ้นนี้ เป็นการสันนิษฐานจากข้อมูลการใช้ ซึ่งคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ในบางสมัยหรือบางประเภทอาจมีจำกัด ในอนาคตหากมีหลักฐานอื่นมากขึ้น ข้อสันนิษฐานเหล่านี้ อาจเปลี่ยนแปลงได้

1.10.2 การปรากฏของคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ในสมัยต่าง ๆ ศึกษาจากข้อมูลตามขอบเขตที่กำหนดในงานวิจัยเท่านั้น ในกรณีที่คำสรรพนามบุรุษที่ 1 บางหน้าที่ไม่ได้ปรากฏในข้อมูลสมัยใดสมัยหนึ่ง ไม่ได้หมายความว่าไม่มีหน้าที่นั้น ๆ ใช้ในสมัยนั้น เพียงแต่คำสรรพนามบุรุษที่ 1 บางหน้าที่ดังกล่าวอาจไม่ปรากฏในข้อมูลที่กำหนดไว้ในงานวิจัย

1.10.3 การพิจารณาร้อยละความถี่การปรากฏของคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ในสมัยต่าง ๆ ในงานวิจัยนี้ นำมาใช้เป็นเครื่องมือประกอบการสันนิษฐานเส้นทางพัฒนาการของคำสรรพนามบุรุษที่ 1 แต่ละคำเท่านั้น ไม่ได้ยึดมาเป็นหลักในการสันนิษฐานเพียงอย่างเดียว แต่ใช้ข้อมูลหลักฐานอื่น ๆ ในการอภิปรายร่วมด้วย เนื่องจากการคำนวณการปรากฏเป็นค่าร้อยละอาจทำให้เกิดความเข้าใจผิดได้ เช่น ในสมัยหนึ่งคำว่า “ผม” ปรากฏเป็นคำนามสูงสุด คิดเป็นร้อยละ 50 รองลงมาปรากฏเป็นบุรุษสรรพนาม คิดเป็นร้อยละ 40 สมัยต่อมาคำว่า “ผม” กลับปรากฏเป็นบุรุษสรรพนามสูงสุด คิดเป็นร้อยละ 60 แต่ปรากฏเป็นคำนามน้อยลง คิดเป็นร้อยละ 30 จากตัวอย่างนี้คำว่า “ผม” อาจไม่ได้ปรากฏใช้เป็นคำนามน้อยลง แต่เนื่องจากมีการใช้คำว่า “ผม” เป็นบุรุษสรรพนามมากขึ้น สัดส่วนร้อยละของคำนามจึงน้อยลงเมื่อเทียบกับสัดส่วนร้อยละของบุรุษสรรพนาม

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรม

ในบทนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้โดยแบ่งออกเป็น 3 หัวข้อใหญ่ ๆ ได้แก่ บุรุษสรรพนามในภาษาไทย (2.1) แนวคิดหรือทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย (2.2) และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบุรุษสรรพนามในภาษาไทยและในภาษาต่างประเทศ (2.3) มีรายละเอียดดังนี้

2.1 บุรุษสรรพนามในภาษาไทย

ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึง นิยามของบุรุษสรรพนามในภาษาไทย (2.1.1) การอ้างถึงโดยการใช้บุรุษสรรพนาม (2.1.2) และการตีความบุรุษสรรพนามโดยอาศัยปริบท (2.1.3) ดังนี้

2.1.1 นิยามของบุรุษสรรพนามในภาษาไทย

พระยาอุปกิตศิลปสาร (2544) ได้จัดให้บุรุษสรรพนามเป็นสรรพนามประเภทหนึ่งในภาษาไทย หมายถึงคำที่ใช้แทนชื่อในการพูดจากัน แบ่งออกเป็น 3 พวก ได้แก่

(1) สรรพนามบุรุษที่ 1 หมายถึง สรรพนามที่ใช้แทนตัวผู้พูดเอง เช่น ข้า กู ฉันทัน ผม ดิฉัน ข้าพระพุทธเจ้า เป็นต้น

(2) สรรพนามบุรุษที่ 2 หมายถึง สรรพนามที่ใช้แทนตัวผู้ฟัง เช่น เจ้า เอ็ง มึง ท่าน ใต้เท้า เป็นต้น

(3) สรรพนามบุรุษที่ 3 หมายถึง สรรพนามที่ใช้แทนชื่อคน สัตว์ สิ่งของที่พูดถึง เช่น เขา มัน ท่าน พระองค์ เป็นต้น

นวรรณ พันธุมธา (2551) เรียกคำชนิดนี้ว่า “คำบอกบุรุษ” และจัดให้อยู่ในหมวดคำแทน โดยได้กล่าวถึงหน้าที่ของคำบอกบุรุษไว้ว่าใช้เป็นคำแทนนามในการสนทนา ซึ่งมีบุคคลหรือสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการสนทนา ได้แก่ ผู้พูด ผู้ฟัง และผู้ที่ถูกกล่าวถึง คำบอกบุรุษแบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ

(1) คำบอกบุรุษที่ 1 ใช้เรียกผู้พูด เช่น ฉันทัน ข้าพเจ้า ผม เรียม ฯลฯ

(2) คำบอกบุรุษที่ 2 ใช้เรียกผู้ฟัง เช่น เจ้า แก ท่าน เธอ ฯลฯ

(3) คำบอกบุรุษที่ 3 ใช้เรียกผู้ที่กล่าวถึงหรือสิ่งที่กล่าวถึง เช่น แก เขา มัน พระองค์ ฯลฯ

คำบอกบุรุษแต่ละคำในภาษาไทยสามารถบอกเพศได้ เช่น ผม กระผม กระหม่อม ใช้เมื่อผู้พูดเป็นเพศชาย ฉันทิฉันทิ กระหม่อมฉัน ใช้เมื่อผู้พูดเป็นเพศหญิง คำบอกบุรุษสามารถบอกพจน์ได้ เช่น ฉันทิ ข้าพเจ้า กู บอกความหมายเป็นเอกพจน์ เรา ท่าน เขา บอกความหมายเอกพจน์หรือพหูพจน์ก็ได้ คำบอกบุรุษสามารถบอกฐานะของผู้พูด ผู้ฟัง และผู้ที่ถูกกล่าวถึงได้ เช่น ข้าพระพุทธเจ้า เป็นคำแทนตัวผู้พูดเมื่อผู้ฟังเป็นพระราชาหรือเจ้านายชั้นสูง คำบอกบุรุษสามารถบอกท่าทีของผู้พูดที่มีต่อคู่สนทนาได้ เช่น เมื่อผู้พูดมีอารมณ์โกรธเคืองผู้ฟังจะใช้คำว่า กู แทนตัวเอง และใช้คำว่า มึง แทนผู้ฟัง

นอกจากนี้ นววรรณ พันธุมธา ยังได้กล่าวว่าผู้พูดอาจใช้คำนามให้หมายถึงบุคคลหรือสิ่งที่เกี่ยวข้องในการสนทนา ซึ่งมักจะเป็นคำนามดังต่อไปนี้ ได้แก่ ชื่อผู้พูดหรือผู้ฟัง เช่น แต้ว วิรัช เป็นต้น คำที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างผู้พูดและผู้ฟังในด้านต่าง ๆ เช่น พ่อ-ลูก พี่-น้อง ป้า-หลาน ครู-ศิษย์ เป็นต้น และคำเรียกตำแหน่งหรืออาชีพของผู้พูดหรือผู้ฟัง เช่น ท่านอธิบดี หัวหน้า หมอ แม่ค้า ครู เป็นต้น คำนามที่ใช้เป็นคำแทนชื่อดังกล่าวนี้ผู้วิจัยจะไม่ศึกษา เนื่องจากเห็นว่าคำนามเหล่านี้ยังไม่ถือว่าเป็นบุรุษสรรพนามโดยสมบูรณ์

กีวอน (Givón, 1984) แบ่งคำสรรพนามออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ ตามความหมาย ได้แก่ คำสรรพนามชี้เฉพาะ (definite pronouns) คือ คำที่ใช้แทนนามที่ได้กล่าวถึงแล้วในบริบทการสนทนา เช่น he she it เป็นต้น และคำสรรพนามไม่ชี้เฉพาะ (indefinite pronouns) คือ คำที่ใช้แทนนามซึ่งปรากฏในการสนทนาครั้งแรก เช่น one someone anyone เป็นต้น ซึ่งบุรุษสรรพนามนี้กีวอน ได้จัดให้อยู่ในประเภทคำสรรพนามชี้เฉพาะและได้กล่าวถึงอรรถลักษณะต่างๆ ที่มีภายใน ได้แก่ อรรถลักษณะแสดงบุรุษ (person) ได้แก่ บุรุษที่ 1 ผู้พูด บุรุษที่ 2 ผู้ฟัง บุรุษที่ 3 ผู้ที่ถูกกล่าวถึง อรรถลักษณะแสดงพจน์ (number) ได้แก่ เอกพจน์ ทวิพจน์ พหูพจน์ อรรถลักษณะรวมหรือแยกผู้ฟัง (inclusive / exclusive) อรรถลักษณะแสดงเพศ (class / gender) เป็นต้น ซึ่งอรรถลักษณะที่ กีวอน ได้กล่าวไว้ข้างต้นนับว่าเป็นประโยชน์ต่อการกำหนดเกณฑ์ในการจำแนกหมวดคำซึ่งผู้วิจัยจะอธิบายในบทต่อไป

จากความหมายดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า บุรุษสรรพนามเป็นคำสรรพนามประเภทหนึ่งที่ใช้อ้างถึงคน สัตว์ หรือสิ่งของ เพื่อจะได้ไม่ต้องกล่าวนามนั้นซ้ำอีก มี 3 บุรุษ ได้แก่ สรรพนามบุรุษที่ 1 หมายถึง คำที่ใช้อ้างถึงชื่อผู้พูด สรรพนามบุรุษที่ 2 หมายถึง คำที่ใช้อ้างถึงชื่อผู้ฟัง สรรพนามบุรุษที่ 3 หมายถึง คำที่ใช้อ้างถึงชื่อคน สัตว์ สิ่งของที่ถูกกล่าวถึง โดยบุรุษสรรพนามในภาษาไทยสามารถบ่งบอกถึงเพศ พจน์ ฐานะ และท่าทีของผู้พูด ผู้ฟัง และผู้ที่ถูกกล่าวถึงได้

สำหรับงานวิจัยนี้ผู้วิจัยจะมุ่งศึกษาเฉพาะคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เท่านั้น เนื่องจากผู้วิจัยได้สำรวจงานวิจัยที่ผ่านมา เช่น บทความพระราชนิพนธ์ของ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรม

ราชกุมารี (2527) งานวิจัยของ วราภรณ์ แสงสด (2532) และมีชัย เอี่ยมจินดา (2534) ที่ได้เก็บรวบรวมบุรุษสรรพนามในภาษาไทยเอาไว้พบว่า คำสรรพนามบุรุษที่ 1 ในภาษาไทยมีจำนวนมากกว่า คำสรรพนามบุรุษที่ 2 และ 3 ผู้วิจัยจึงเลือกใช้คำสรรพนามบุรุษที่ 1 เป็นตัวแทนในการอธิบายพัฒนาการของบุรุษสรรพนามในภาษาไทย และผู้วิจัยจะไม่ศึกษาคำแทนชื่ออื่น ๆ ที่นำมาใช้เหมือนบุรุษสรรพนาม ได้แก่ คำเรียกญาติ และชื่ออาชีพหรือตำแหน่ง ตามที่ นววรรณ พันธุมธา ได้กล่าวไว้ เนื่องจากผู้วิจัยเห็นว่าคำนามที่ใช้เป็นคำแทนชื่อดังกล่าวยังไม่ถือว่าเป็นบุรุษสรรพนามโดยสมบูรณ์

2.1.2 การอ้างอิงโดยการใช้บุรุษสรรพนาม

เนื่องจากงานวิจัยชิ้นนี้มุ่งศึกษาคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ในภาษาไทย ดังนั้นจึงจำเป็นต้องอ้างอิงถึง “การอ้างอิง” (Reference) เนื่องจากบุรุษสรรพนามเป็นคำสรรพนามประเภทหนึ่งที่ใช้อ้างอิงค่านามที่เป็นคน สัตว์ หรือสิ่งของ เพื่อจะได้ไม่ต้องกล่าวนามนั้นซ้ำอีก

อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2552: 118) ได้ให้นิยามของ “การอ้างอิง” ไว้ว่า หมายถึง การเชื่อมโยงความด้วยการใช้คำหรือวลีที่มาจากข้างหน้า เช่น คำว่า “แก” ใน *หมูนี้อ้วนสมชายกลางวันบ่อย ผมสงสัยว่าแกคงมีปัญหาเรื่องสุขภาพ* (คำว่า “แก” ในประโยคนี้อ้างถึง คุณสมชาย)

นอกจากนี้ อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ ยังได้กล่าวถึงกลวิธีการอ้างอิงที่ใช้เพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงความในสัมพันธ์สารภาษาไทยว่ามี 8 ประเภท ได้แก่ การชื่อนามวลีเดิม การใช้บุรุษสรรพนาม การใช้สรรพนามชี้เฉพาะ การใช้คำบอกกำหนดชี้เฉพาะ การใช้คำที่เกี่ยวกับจำนวน การใช้ตัวบ่งบอก การใช้คำแทนที่ และการใช้คำเปรียบเทียบมาน้อย แต่ในที่นี้จะขอยกตัวอย่างการอ้างอิงโดยการใช้บุรุษสรรพนาม เช่น

- (1) *สถานการณ์ของสายฟ้าอยู่ในชั้นจันทรอก เขาจะตอบคำถามนักข่าวอย่างไร (เขา เป็นบุรุษสรรพนาม อ้างถึง สายฟ้า)*
- (2) *เลขาฯ ของคุณไพศาลเดินเข้ามารายงาน “บ.ก. ค่ะ คุณสมชายมารอบค่ะ เธอพูดด้วยน้ำเสียงแปลก ๆ” (เธอ เป็นบุรุษสรรพนาม อ้างถึง เลขาฯ ของคุณไพศาล)*
- (3) *นุชนาถรู้สึกดีขึ้น หล่ออนสวมเสื้อคลุม แล้วออกมายืนที่หน้าต่าง (หล่ออน เป็นบุรุษสรรพนาม อ้างถึง นุชนาถ)*

(อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2552: 120-121)

จากตัวอย่างที่ (1) (2) และ (3) เป็นตัวอย่างของใช้บุรุษสรรพนามเพื่ออ้างอิงค่านามซึ่งเป็นคนคนเดียวกัน โดยบุรุษสรรพนามที่ใช้อ้างอิงแล้วมีแหล่งอ้างอิง คือ มีค่านามที่บุรุษสรรพนามอ้างอิง

ปรากฏอยู่ก่อนหน้า ในประโยค หรือปรากฏอยู่ติดกันภายในประโยคหรือข้อความเดียวกัน ดังตัวอย่าง (1) (2) และ (3) นี้ จันทิม่า อังคพณิชกิจ (2554: 120) เรียกว่า “สรรพนามเงา” (shadow pronoun)

2.1.3 การตีความบุรุษสรรพนามโดยอาศัยบริบท (context)

นอกจากการอ้างอิงจะมีบทบาทสำคัญต่อการใช้บุรุษสรรพนามในภาษาไทยแล้ว ในบางครั้ง ประโยคบางประโยคหรือข้อความบางข้อความอาจไม่สามารถตีความได้อย่างชัดเจน ต้องอาศัยข้อความข้างเคียง สถานการณ์แวดล้อม หรือความรู้เกี่ยวกับตัวผู้พูดผู้ฟังจึงจะทำให้เข้าใจความหมายของประโยคหรือข้อความที่พูดได้ หรือจำแนกได้ว่าบุรุษสรรพนามคำนั้นเป็นบุรุษที่ 1 2 หรือ 3 เป็นต้น โดยข้อความแวดล้อม รวมทั้งสถานการณ์แวดล้อมดังกล่าวนั้น ในภาษาไทยใช้คำว่า บริบท หรือ บริบท ตรงกับภาษาอังกฤษว่า context

ราชบัณฑิตยสถาน (2556: 654) ได้ให้นิยามคำว่า “บริบท” (บอ-ริ-บด) หรือ “ปรบริบท” (ปะ-ริ-บด) ไว้ว่า “คำ ข้อความ หรือสถานการณ์แวดล้อม เพื่อช่วยให้เข้าใจความหมายของภาษาหรือถ้อยคำ”

ยกตัวอย่าง

(4) พ่อกลับมาจากการเดินทาง เขาประหลาดใจมากที่เห็นของใหม่ ๆ มากมายในบ้าน
(วิจิตร ภาณุพงศ์, 2552: 120-121)

(5) สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เราแต่งตัวใหม่ เราใส่เสื้อแพร ใส่หมวกได้วันเกิด

(จดหมายเหตุรายวันของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาฯ หน้า 3)

จากตัวอย่างที่ (4) คำว่า “เขา” เป็นบุรุษสรรพนาม ใช้อ้างอิง “พ่อ” ไม่ได้ใช้อ้างถึงคนอื่น สันเกตได้จากข้อความแวดล้อม “กลับมาจากการเดินทาง” และ “ประหลาดใจมากที่เห็นของใหม่ ๆ” ซึ่งบริบทดังกล่าวเป็นสถานการณ์ที่ต่อเนื่องกัน คือ จากเดิมพ่อต้องออกจากบ้านไป เมื่อพ่อกลับมา ก็เห็นการเปลี่ยนแปลงภายในบ้าน จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่าบริบทมีความสำคัญต่อการตีความในประโยค จึงจะทราบว่า “เขา” ใช้อ้างอิง พ่อ

ส่วนตัวอย่างที่ (5) จะเห็นได้ว่า ประโยคดังกล่าวเป็นประโยคที่ไม่สามารถตีความได้อย่างชัดเจนว่า บุรุษสรรพนาม “เรา” ในตัวอย่างนี้เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 หรือ 2 เอกพจน์หรือพหูพจน์ เนื่องจากประโยคดังกล่าวไม่ปรากฏคำนามที่บุรุษสรรพนาม “เรา” ใช้อ้างอิงในประโยคหรือบริบทก่อนหน้านี้ จันทิม่า อังคพณิชกิจ (2554: 120) เรียกบุรุษสรรพนามในลักษณะเช่นนี้ว่า “สรรพนาม

หุ่น” (dummy subject) ดังนั้นการที่จะตัดสินว่าบุรุษสรรพนาม “เรา” เป็นบุรุษหรือพจน์ใด จึงจำเป็นต้องอาศัยการตีความจากบริบทประกอบ ซึ่งในตัวอย่างนี้ไม่สามารถดูได้จากบริบทที่เป็นข้อความแวดล้อม แต่ต้องดูจากสถานการณ์ในบริบท คือ ตัวอย่างนี้นำมาจาก จดหมายเหตุร้ายวันของ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร ซึ่งเขียนสมมุติฉบับที่กรายวันที่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทรได้รับพระราชทานมาจากพระราชบิดาในวันคล้ายวันประสูติเมื่อพระชนมายุครบ 5 ชั้นชาบริบูรณ์ และโปรดฯ ให้ พระองค์เจ้าโสมวดี หรือที่ทรงเรียกว่า ป้าโสม เป็นผู้จดบันทึกตามคำบอกเล่าของพระองค์ โดยพระองค์ใช้คำว่า “เรา” แทนพระองค์เองในการจดบันทึก ดังนั้นจากการพิจารณาบริบทประกอบก็จะสามารถวิเคราะห์ได้ว่า คำว่า “เรา” ในที่นี้เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์ ที่ใช้อ้างถึงสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร

2.2 แนวคิดหรือทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

ผู้วิจัยจะศึกษาพัฒนาการของคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ในภาษาไทยโดยใช้กรอบแนวคิดเรื่องการกลายเป็นคำไวยากรณ์เป็นหลัก เนื่องจากกระบวนการกลายเป็นคำไวยากรณ์เป็นกระบวนการที่สามารถช่วยอธิบายที่มา ปัจจัย กระบวนการเปลี่ยนแปลง และเส้นทางการเปลี่ยนแปลงของคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ได้ นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังเห็นว่ามีความคิดหรือทฤษฎีทางภาษาศาสตร์อื่น ๆ ที่จะช่วยอธิบายกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางภาษาที่เกิดขึ้นกับบุรุษสรรพนามในภาษาไทยได้ นั่นคือ แนวคิดเรื่องกระบวนการเกิดคำใหม่ และแนวคิดเรื่องแบบลักษณ์ภาษา ดังนี้

2.2.1 แนวคิดเรื่องการกลายเป็นคำไวยากรณ์ (grammaticalization)

การกลายเป็นคำไวยากรณ์เป็นปรากฏการณ์อย่างหนึ่งในภาษาที่สมาชิกของคำเนื้อหาพัฒนาไปเป็นสมาชิกของคำไวยากรณ์ หรือการที่สมาชิกของคำไวยากรณ์มีหน้าที่ทางไวยากรณ์เพิ่มขึ้น ปรากฏการณ์นี้มีการศึกษากันอย่างกว้างขวางทั้งที่เป็นการศึกษาเฉพาะสมัย (synchronic study) และการศึกษาข้ามสมัย (diachronic study) เช่นเดียวกับการศึกษา “การกลายเป็นคำไวยากรณ์ของคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ในภาษาไทยสมัยรัตนโกสินทร์” ที่ผู้วิจัยศึกษาในแนวข้ามสมัยเช่นเดียวกัน ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ นิยามของคำเนื้อหาและคำไวยากรณ์ นิยามของการกลายเป็นคำไวยากรณ์ ปัจจัยที่ทำให้เกิดการกลายเป็นคำไวยากรณ์ กระบวนการกลายเป็นคำไวยากรณ์ และทิศทางการกลายเป็นคำไวยากรณ์ ดังนี้

2.2.1.1 นิยามของคำเนื้อหาและคำไวยากรณ์

“คำเนื้อหา” หรืออาจเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “คำหลัก” ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า “content words” หรือ “lexical items” ก็ได้ หมายถึง คำที่มีความหมายประจำคำ สามารถสื่อ

ความหมายได้ลำพัง โดยไม่ต้องอาศัยคำอื่นช่วย เช่น คำนาม มีความหมายบอก ‘สิ่ง’ (เก้าอี้ หมายถึง สำหรับนั่ง มีขา และพนักพิง) คำกริยา มีความหมายบอก ‘การกระทำ, เหตุการณ์, สภาพ’ (นั่ง หมายถึง อาการที่หย่อนก้นให้ติดกับพื้นหรือที่รอง) คำคุณศัพท์ มีความหมายบอก ‘ลักษณะของสิ่ง’ (เขียว หมายถึง มีสีเขียวใบไม้สด) คำวิเศษณ์ มีความหมายบอก ‘ลักษณะของการกระทำ’ (ช้า หมายถึง ค่อย ๆ เคลื่อนไป, ไม่เร็ว เช่น เดินช้า) (Hopper and Traugott, 2003)

ส่วน “คำไวยากรณ์” (grammatical words) หรืออาจเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “คำหน้าที่” (function words) หมายถึง คำที่ทำหน้าที่แสดงลักษณะทางไวยากรณ์ ไม่สามารถสื่อความหมายได้ โดยลำพัง ต้องอาศัยคำหลักหรือบริบทอื่นช่วย เช่น คำสรรพนามบุรุษที่ 1 “ผม” ใช้แทนชื่อบุคคล มีความหมายบอกลักษณะทางไวยากรณ์ คือ บอกบุรุษที่ 1 เอกพจน์ เพศชายใช้ คำไวยากรณ์อาจใช้แสดงความสัมพันธ์ทางไวยากรณ์ระหว่างคำหลักกับคำหลัก เช่น คำบุพบท “กับ” ใน ช้อนกับส้อม ใช้เชื่อมคำหลักระหว่างคำนามกับคำนาม หรือใช้แสดงความสัมพันธ์ระหว่างอนุพากย์กับอนุพากย์ เช่น คำสันธาน “แต่” ใน เขาหิวแต่เขาไม่กินอะไรเลย ใช้เชื่อมอนุพากย์ 2 อนุพากย์ เพื่อแสดงความขัดแย้ง (Hopper and Traugott, 2003)

อย่างไรก็ตาม ในเรื่องของการจำแนกหมวดคำของบุรุษสรรพนาม นักภาษาศาสตร์บางท่าน เช่น วิจินตัน ภาณูพงศ์ (2532) ซึ่งใช้เกณฑ์หน้าที่และตำแหน่งในการจำแนกหมวดคำ ได้จัดให้บุรุษสรรพนามเป็นคำเนื้อหา (วิจินตัน ภาณูพงศ์ เรียกว่า คำหลัก) ถือว่าเป็นหมวดคำย่อยของคำนาม เนื่องจากเป็นคำที่สามารถทำหน้าที่เป็นส่วนประกอบของประโยคตามลำพังในประโยคเริ่มได้ เช่น

ผมรักคุณ ผม ทำหน้าที่เป็นหน่วยประธาน คุณ ทำหน้าที่เป็นหน่วยกรรมตรง
พี่ให้เงินฉัน ฉัน ทำหน้าที่เป็นหน่วยกรรมรอง

(วิจินตัน ภาณูพงศ์ 2532: 77)

แต่ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยจะใช้นิยามของคำเนื้อหาและคำไวยากรณ์ ของ ฮอปเปอร์และโทรก๊อตต์ (Hopper and Traugott, 2003) ที่จัดให้บุรุษสรรพนามเป็นคำไวยากรณ์ เนื่องจากนิยามของ ฮอปเปอร์และโทรก๊อตต์ จำแนกหมวดคำโดยพิจารณาจากความหมายและบทบาทของคำคำนั้นในสัมพันธสาร (discourse) เป็นสำคัญ ซึ่งการตัดสินใจว่าบุรุษสรรพนามคำนั้นเป็นบุรุษใดหรือพจน์ใดก็ต่ออาศัยการตีความจากบริบทเป็นสำคัญเช่นกัน อีกทั้งในงานวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัยต้องการจำแนกหมวดคำนามกับบุรุษสรรพนามออกจากกันอย่างชัดเจน เพื่อให้เห็นเส้นทางการเปลี่ยนแปลงของคำสรรพนามบุรุษที่ 1 จึงไม่เลือกใช้นิยามของ วิจินตัน ภาณูพงศ์ ที่จัดให้บุรุษสรรพนามเป็นหมวดคำย่อยของคำนาม สามารถปรากฏในตำแหน่งเดียวกันและทำหน้าที่ได้อย่างเดียวกันกับคำนาม

2.2.1.2 นิยามของการกลายเป็นคำไวยากรณ์

คำว่า “grammaticalization” หรือในภาษาไทยใช้ว่า “การกลายเป็นคำไวยากรณ์” เป็นคำที่นักภาษาศาสตร์ชาวฝรั่งเศสที่ชื่อว่า อังตวน ไมล์เยต์ (Antoine Meillet) ตั้งขึ้นเพื่อใช้เรียกกระบวนการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากคำเนื้อหาไปเป็นคำไวยากรณ์ เช่น

ในภาษาฝรั่งเศส คำกริยา être มีความหมายว่า ‘เป็น, อยู่, คือ’ เช่น Je suis cette fille. ‘ฉันเป็นเด็กผู้หญิงคนนั้น’ ต่อมาได้เกิดการขยายหน้าที่ไปเป็นคำช่วยกริยา เช่น Je suis partie. ‘ฉันไปแล้ว’ เป็นต้น (ปราณี กุลละวณิชย์, 2545: 108) นอกจากนี้ไมล์เยต์แล้วยังมีนักภาษาศาสตร์คนอื่น ๆ ที่ศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการนี้ เช่น

คูร์โลวิทซ์ (Kurylowicz, 1965) ให้ความหมายของการกลายเป็นคำไวยากรณ์ไว้ว่า เป็นการเพิ่มขอบเขตของหน่วยคำจากคำเนื้อหาเป็นคำไวยากรณ์ หรือจากคำที่มีความเป็นไวยากรณ์น้อยไปสู่คำที่มีความเป็นไวยากรณ์มากขึ้น

ตัวอย่างที่แสดงให้เห็นขอบเขตจากคำที่มีความเป็นไวยากรณ์น้อยไปสู่คำที่มีความเป็นไวยากรณ์มากขึ้น เช่น งานวิจัยของ รุ่งอรุณ ทิฆุณห์เกียรติ (2545) ที่ศึกษาอนิยมสรรพนามและปฤจฉาสรรพนาม พบว่า ปฤจฉาสรรพนามซึ่งจัดเป็นคำไวยากรณ์อยู่แล้วได้เกิดการขยายหน้าที่ไปเป็นคำที่มีความเป็นไวยากรณ์มากขึ้น คือ อนิยมสรรพนาม นั่นเอง

ฮอปเปอร์และทรอก็อตต์ (Hopper and Traugott, 2003) กล่าวว่า การกลายเป็นคำไวยากรณ์ เป็นกระบวนการที่คำเนื้อหาและหน่วยสร้าง (constructions) แสดงหน้าที่ทางไวยากรณ์ในบางบริบทของภาษา และต่อมาได้พัฒนากลายเป็นคำที่ทางไวยากรณ์ เช่น

- (1) I am going to London.
- (2) I am going to London to marry Bill.
- (3) I am going (to London) to marry Bill.
- (4) I am going to marry Bill.

จากตัวอย่างที่ (1) คำว่า “be going to” เดิมเป็นคำกริยาที่มีความหมายแสดงการเคลื่อนที่ ต่อมาในตัวอย่างที่ (2) คำว่า “go” ปรากฏในบริบทที่แสดงวัตถุประสงค์ ซึ่งเอื้อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความหมายได้ง่าย ส่วนในตัวอย่างที่ (3) มีการละคำบอกสถานที่ “to London” จึงทำให้คำว่า “go” มีความหมายเน้นไปที่ความตั้งใจในอนาคตซึ่งมีความหมายเป็นนามธรรม และต่อมาในตัวอย่างที่ (4) คำว่า “go” ก็ได้มีการขยายความหมายเพิ่มเป็นคำช่วยกริยาแสดงอนาคตแทน

ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยจะใช้นิยามของ คูรีโลวิกซ์ เนื่องจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มุ่งศึกษาพัฒนาการของคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ซึ่งการศึกษาพัฒนาการจำเป็นจะต้องพิจารณาที่มา โดยอาจสันนิษฐานได้ว่าบุรุษสรรพนามน่าจะกลายมาจากคำนามซึ่งเป็นคำเนื้อหา (คำนาม > บุรุษสรรพนาม) นอกจากจำเป็นจะต้องพิจารณาที่มาแล้ว การศึกษาเส้นทางที่ต่อเนื่องไปจากบุรุษสรรพนามก็น่าสนใจเช่นกัน โดยอาจสันนิษฐานได้ว่าบุรุษสรรพนามน่าจะกลายเป็นคำลงท้าย (บุรุษสรรพนาม > คำลงท้าย) ซึ่งบุรุษสรรพนามนี้จัดเป็นคำไวยากรณ์อยู่แล้ว หากเกิดการขยายหน้าที่ไปเป็นคำลงท้าย ก็ถือว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงจากคำที่มีความเป็นไวยากรณ์น้อยไปสู่คำที่มีความเป็นไวยากรณ์มากขึ้น นิยามของ คูรีโลวิกซ์ จึงน่าจะครอบคลุมการศึกษาในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้เป็นอย่างดี

2.2.1.3 ปัจจัยที่ทำให้เกิดการกลายเป็นคำไวยากรณ์

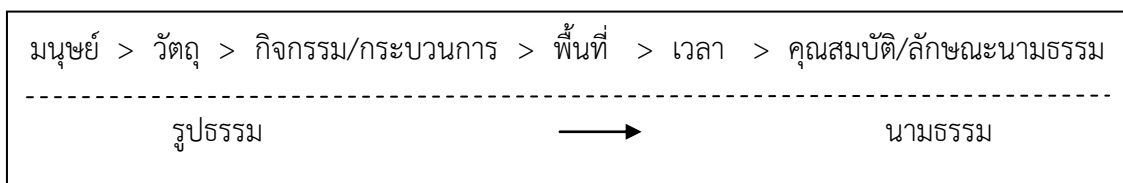
นักภาษาศาสตร์ได้กล่าวถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดกระบวนการกลายเป็นคำไวยากรณ์ในภาษาต่าง ๆ ไว้ 2 ประการ ได้แก่ ปัจจัยอุปลักษณ์ (metaphor) กับปัจจัยนามนัย (metonymy)

2.2.1.3.1 ปัจจัยอุปลักษณ์

อุปลักษณ์เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความคล้ายคลึงกันทางความหมาย (similarity of senses) ของสิ่ง 2 สิ่ง คือ สิ่งที่ต้องการสื่อ (tenor) กับสิ่งที่นำมาเปรียบ (vehicle) ซึ่งเป็นการอธิบายมโนทัศน์ที่เป็นนามธรรมในรูปของมโนทัศน์ที่เป็นรูปธรรม

ตัวอย่าง ความรักคือยาพิษ (กึ่งกาญจน์ 1988 อ้างถึงใน นันทริยา, 2539) องค์ประกอบที่เป็นสิ่งที่ต้องการสื่อ (tenor) คือ ความรัก ส่วน ยาพิษ คือ สิ่งนำมาเปรียบ (vehicle) อุปลักษณ์ดังกล่าวนี้แสดงถึงการอธิบายมโนทัศน์ที่เป็นนามธรรม คือ ความรัก ในรูปของมโนทัศน์ที่เป็นนามธรรม คือ ยาพิษ แสดงให้เห็นว่าความรักนั้นเป็นสิ่งที่เจ็บปวดและทุกข์ทรมาน

สำหรับปัจจัยอุปลักษณ์ที่เกี่ยวกับการกลายเป็นคำไวยากรณ์ ไฮเนและคณะ (Heine, et al., 1991b) ได้กล่าวว่า อุปลักษณ์ทำให้เกิดการถ่ายโอนทางความหมาย (transfer) จากคำหลักที่มีลักษณะเป็นรูปธรรมมาเป็นคำไวยากรณ์ที่แสดงความหมายบอกความสัมพันธ์ทางไวยากรณ์และมีลักษณะที่เป็นนามธรรมมากขึ้น นั่นคือ เมื่อคำหลักมีมโนทัศน์เปลี่ยนแปลงไปและขยายขอบเขตไปมีความหมายเป็นนามธรรมมากขึ้นเท่าใด คำนั้นก็จะมี การโอนความหมายและมีความเป็นไวยากรณ์มากขึ้นเท่านั้น นอกจากนี้ ไฮเนและคณะยังได้จัดลำดับความเป็นนามธรรมของอุปลักษณ์ไว้จากความเป็นนามธรรมน้อยไปมาก ดังนี้

(Heine, et al., 1991b)

แผนภูมิที่ 1 ลำดับความเป็นนามธรรมของอุปสรรค

จากแผนภูมิดังกล่าวหมายความว่าอุปสรรคที่เกี่ยวกับมนุษย์และวัตถุจะมีความเป็นรูปธรรมสูง และจะลดลงเรื่อยๆ เมื่อเป็นกิจกรรม/กระบวนการ และพื้นที่ตามลำดับ จนเมื่อเป็นเวลา และคุณสมบัติจะมีความเป็นนามธรรมสูง

ตัวอย่างการขยายความหมายเชิงอุปสรรคของคำว่า “หลัง” ในภาษาไทย

- (1) นิดปวดหลัง
- (2) นิดวางกุกุญแจไว้บนหลังตู้
- (3) นิดจอดรถไว้หลังบ้าน
- (4) หลังเลิกงานนิตต้องไปปรับน้องที่โรงเรียน

(รุ่งอรุณ ทิพชุนหเถียร, 2545: 20)

ตัวอย่างที่ (1) – (4) นี้แสดงให้เห็นพัฒนาการของคำเนื้อหา “หลัง” ที่ค่อย ๆ ขยายขอบเขตทางความหมายและหน้าที่ทางไวยากรณ์ออกจากความเป็นมนุษย์มากขึ้นเรื่อย ๆ คือ จากความหมายที่อ้างถึงส่วนของร่างกาย ไปเป็นความหมายที่อ้างถึงส่วนของวัตถุคือหลังตู้ ไปเป็นความหมายบอกพื้นที่คือหลังบ้าน และไปเป็นความหมายบอกเวลาคือหลังเลิกงาน จะเห็นได้ว่าเมื่อคำเนื้อหาที่มีความหมายเป็นรูปธรรมมีมีโนทัศน์เปลี่ยนแปลงไปและขยายขอบเขตไปมีความหมายเป็นนามธรรมมากขึ้นเท่าใด คำนั้นก็จะมีการโอนความหมายและมีความเป็นไวยากรณ์มากขึ้นเท่านั้น

2.2.1.3.2 ปัจจัยนามนัย

นามนัย หมายถึง การอ้างถึงสิ่งหรือส่วนของสิ่งหนึ่งไปใช้แทนอีกสิ่งหนึ่งซึ่งมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด อุปสรรคต่างกับนามนัยตรงที่อุปสรรคจะมีการถ่ายโอนความหมายระหว่างสิ่งสองสิ่งข้ามวงความหมายกัน (domain) จากวงความหมายที่เป็นรูปธรรมกลายเป็นนามธรรม แต่นามนัยจะไม่มีการถ่ายโอนทางความหมายข้ามวงมโนทัศน์ แต่จะเกิดขึ้นภายในวงความหมายเดียวกัน

อุลล์แมนน์ (Ullmann, 1962 อ้างถึงใน นันทริยา ลำเจียกเทศ, 2539: 33-35) ได้กล่าวถึงการใกล้ชิดกัน 2 ประเภท ได้แก่ การใกล้ชิดกันของความหมาย (contiguity of senses) และการใกล้ชิดกันของชื่อ (contiguity of names)

(1) การใกล้ชิดกันของความหมาย แบ่งออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

ก. การใกล้ชิดของความหมายที่เกิดจากพื้นที่ซึ่งสัมพันธ์กัน (spatial relations) ตัวอย่างคำว่า coxa “ตะโพก” ในภาษาละติน กลายมาเป็นคำว่า cuisse “ขาอ่อน” ในภาษาฝรั่งเศส เนื่องจาก “ตะโพก” และ “ขาอ่อน” เป็นอวัยวะของร่างกาย 2 ส่วนที่อยู่ติดกัน ไม่มีขอบเขตที่แบ่งได้ชัดเจน ดังนั้นพื้นที่ที่สัมพันธ์กันจึงเป็นสาเหตุทำให้เกิดการกลายความหมายจาก “ตะโพก” มาเป็น “ขาอ่อน” ได้ในที่สุด

ข. การใกล้ชิดของความหมายที่เกิดจากเวลาที่สัมพันธ์กัน (temporal relations) ตัวอย่างคำว่า veille “ช่วงเวลาเฝ้ารอคอยเหตุการณ์สำคัญ” ในภาษาฝรั่งเศส กลายมาเป็นคำว่า eve “วันก่อนเทศกาลหรือวันก่อนวันหยุด” ในภาษาอังกฤษ เช่น Christmas Eve เป็นต้น

ค. การใกล้ชิดของความหมายที่เกิดจากความสัมพันธ์แบบส่วนย่อย-ส่วนรวม (part for the whole) ตัวอย่างคำว่า redbreast หมายถึงหน้าอกสีแดง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของนกโรบิน ต่อมาความหมายของ redbreast กลายมาเป็นนกโรบินทั้งตัว

ง. การใกล้ชิดของความหมายที่เกิดจากการค้นพบหรือการประดิษฐ์สิ่งใหม่กับชื่อของผู้ค้นพบ ตัวอย่างคำว่า แอมแปร์ ซึ่งหมายถึงหน่วยวัดกระแสไฟฟ้า ได้มาจากชื่อของผู้ค้นพบคือนักวิทยาศาสตร์ชาวฝรั่งเศสชื่อ อังเดร์ แอมแปร์ (Andre Ampere)

(2) การใกล้ชิดกันของชื่อ

เป็นการใกล้ชิดกันของคำหนึ่งกับอีกคำหนึ่ง กล่าวคือ คำที่เกิดเคียงข้างกับอีกคำหนึ่งจะได้รับอิทธิพลทางความหมายของคำที่อยู่ข้างเคียง และเมื่อเกิดการละคำใดคำหนึ่งไป ความหมายของคำที่ถูกละไปจะถูกโอนไปให้คำที่เกิดเคียงข้างกัน ลักษณะการโอนความหมายดังกล่าวนี้อาจมีผลทางไวยากรณ์ ตัวอย่างคำว่า daily ซึ่งเป็นคำคุณศัพท์ใน a daily paper “หนังสือพิมพ์รายวัน” ต่อมาคำว่า a daily กลายไปเป็นคำนามหมายถึงหนังสือพิมพ์รายวันโดยไม่ต้องมีคำว่า paper ปรากฏอยู่ด้วย

ตัวอย่างการขยายความหมายแบบนามนัยในภาษาไทย

หมู่^{นี้}ไม่ค่อยเห็นหน้า^{นี้}เลยนะเอ็ง

จากตัวอย่างคำว่า “หน้า” มีการขยายความหมายแบบนามนัย โดยใช้คำว่า “หน้า” ซึ่งเป็นส่วนของร่างกาย (part) มาใช้แทนร่างกายทั้งหมด (whole) จากตัวอย่าง “ไม่ค่อยเห็นหน้า” ไม่ได้หมายความว่าไม่เห็นเพียงแต่หน้า แต่หมายถึงไม่เห็นทั้งตัวของผู้ฟังเลย ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้เป็นการใกล้ชิดกันทางความหมายที่เกิดจากใช้ส่วนย่อยแทนสิ่งที่เป็นส่วนใหญ่ (part for the whole) นั้นเอง

2.2.1.4 กระบวนการกลายเป็นคำไวยากรณ์

นักภาษาศาสตร์ที่ได้เสนอกระบวนการกลายเป็นคำไวยากรณ์มีอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น เลห์มันน์ (Lehmann, 1986) ฮอปเปอร์และโทรก๊อตต์ (Hopper and Traugott, 2003) ไฮเนและคูเทวา (Heine and Kuteva, 2007) เป็นต้น แต่ในงานวิจัยชิ้นนี้ผู้วิจัยตัดสินใจเลือกใช้แนวคิดของ ฮอปเปอร์และโทรก๊อตต์ (Hopper and Traugott, 2003) เป็นหลัก เนื่องจากเห็นว่าแนวคิดนี้ครอบคลุมการเปลี่ยนแปลงทางภาษาทั้งในด้านวากยสัมพันธ์และอรรถศาสตร์ ซึ่งน่าจะสามารถอธิบายการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับบุรุษสรรพนามในภาษาไทยได้ แต่หากในบางกรณีกระบวนการกลายเป็นคำไวยากรณ์ของ ฮอปเปอร์และโทรก๊อตต์ ไม่สามารถใช้ในวิเคราะห์ได้อย่างชัดเจนและครอบคลุม ผู้วิจัยจะใช้กระบวนการกลายเป็นคำไวยากรณ์ของนักภาษาศาสตร์ท่านอื่นเสริม

ฮอปเปอร์และโทรก๊อตต์ (Hopper and Traugott, 2003) ได้กล่าวถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางภาษาที่เกี่ยวข้องกับการกลายเป็นคำไวยากรณ์ไว้ 5 กระบวนการด้วยกัน ได้แก่

(1) **กระบวนการทำให้มีความหมายทั่วไป (generalization)** ฮอปเปอร์และโทรก๊อตต์ ได้แบ่งกระบวนการทำให้มีความหมายทั่วไปออกเป็น 2 กระบวนการย่อย คือ กระบวนการทำให้มีความหมายทั่วไป (generalization of meaning) และกระบวนการทำให้มีหน้าที่ทางไวยากรณ์ทั่วไป (generalization of grammatical function) ดังนั้นกระบวนการทำให้มีความหมายทั่วไปของ ฮอปเปอร์และโทรก๊อตต์ จึงหมายถึงการทำให้คำเปลี่ยนแปลงความหมายและหน้าที่ไปในลักษณะที่กว้างขึ้น และปรากฏในบริบทที่กว้างขึ้น

ตัวอย่างในภาษาไทย เดิมปลุกจาศรรพนามมีอรรถลักษณะเฉพาะ คือ [+ ผู้พูด ต้องการคำตอบ] เช่น เขากินอะไร แต่เมื่อกลายเป็นอนิยมนสรรพนามอรรถลักษณะเฉพาะของปลุกจาศรรพนามก็ลดลง ไม่จำเป็นต้องทำหน้าที่แสดงการถามอีกต่อไป และผู้พูดไม่ต้องการคำตอบ เช่น วันนี้เขายังไม่กินอะไรเลย (รุ่งอรุณ ที่มชอุทกเสียร, 2545: 171-172)

(2) **กระบวนการสูญคุณสมบัตินี้ของหมวดคำเดิม (decategorialization)** คือ กระบวนการที่ทำให้คำสูญคุณสมบัตินี้ของหมวดคำเดิมไป จึงทำให้คำนั้นไม่ใช่สมาชิกของหมวดคำเดิมอีกต่อไป

ตัวอย่างในภาษาไทย เดิมคำว่า “ยัง” เป็นคำกริยา สามารถปรากฏหน้ากริยา เช่น ทรงตรัสถามว่า ก็เรือไล่สลัดนั้นเอาไปด้วย ๒ ลำ ขุนฤทธิธกรเอาเข้ามานี้ลำ ๑ ยังอยู่อีกลำ ๑ นั้นให้กลับเข้ามาเสียหรือ หรือเอาข้ามติดไปด้วย เป็นต้น หรือสามารถปรากฏหน้านามก็ได้ เช่น พระองค์ยังความปลื้มปีติยินดีให้แก่ประชาชนชาวไทยยิ่งนัก เป็นต้น ต่อมาเมื่อคำว่า “ยัง” กลายเป็นคำช่วยกริยาจะมีข้อจำกัดในการปรากฏ คือ ต้องปรากฏหน้าคำกริยาเท่านั้น เช่น แม่เพยป่วยอาการก็คงอยู่อย่างเดิม จะปรากฏซ์ว่ากลายเป็นซึ้นแท้ก็หาไม่ ยังไอเสียงแห่งอยู่เสมอ (สุรีเนตร จรัสจรัสเกียรติ, 2551: 182-185)

(3) **กระบวนการเจาะจงเลือก (specialization)** คือ กระบวนการเลือกคำที่มีลักษณะทั่วไป (generalized) มาทำให้เป็นคำไวยากรณ์ เนื่องจากมีคำที่สามารถทำให้เป็นคำไวยากรณ์ได้หลายคำ (variety of formal choices) จึงต้องเลือกคำที่มีลักษณะทั่วไปหรือเป็นกลางๆ มากกว่าคำอื่นทั้งด้านการใช้และความหมาย

ตัวอย่างในภาษาไทย คำนาม “ตน, ตัว, คิง” ในภาษาไทยล้วนนามีความหมายเหมือนกัน หมายถึง ร่างกายคน แต่คำที่ถูกเจาะจงเลือกมาเป็นคำลักษณนาม คือ คำว่า “ตน, ตัว” เนื่องจากเป็นคำที่มีความหมายทั่วไป และใช้ได้ทั่วไปมากกว่าคำว่า “คิง” ที่มีความหมายเฉพาะเกี่ยวกับความรู้สึก (นันทริยา ลำเจียกเทศ, 2539: 120)

(4) **กระบวนการแยก (divergence)** คือ กระบวนการที่คำคำหนึ่งแยกออกเป็นคำใหม่ 2 คำ คำแรกมีหน้าที่และความหมายเหมือนคำเดิม ส่วนอีกคำหนึ่งกลายเป็นคำไวยากรณ์

ตัวอย่างในภาษาไทย ได้แก่ ปฤจฉาสรรพนามเกิดการแยกคำออกเป็น 2 คำ คำหนึ่งมีหน้าที่หรือความหมายเหมือนเดิม คือ ปฤจฉาสรรพนาม ส่วนอีกคำหนึ่งมีความหมายใหม่ คือ อนิยมสรรพนาม และไปปรากฏในบริบทที่แตกต่างจากคำเดิม (รุ่งอรุณ ทีฆชอุณหเถียร, 2545: 168)

(5) **กระบวนการนำมาใช้ใหม่ (renewal)** คือ กระบวนการนำรูปคำใหม่ (new forms) มาใช้กับความหมายที่มีอยู่ เช่น คำขยายแสดงการเน้น (intensifiers) ในภาษาอังกฤษ เดิมใช้เพียง very คำเดียว ต่อมาเกิดความนิยมใช้รูปใหม่คือ -ly เช่น awfully, frightfully, really เป็นต้น ซึ่งใช้ขยายเพื่อเน้นเช่นกัน

นอกจากนี้ ฮอปเปอร์ (Hopper, 1991) ยังได้กล่าวถึงอีกหนึ่งกระบวนการซึ่งน่าจะเกี่ยวข้องกับงานวิจัยชิ้นนี้ได้แก่ **กระบวนการคงเค้าความหมายเดิม (persistence)** คือ การที่ความหมายเดิมของคำยังคงสืบทอดมาอยู่ในคำนั้น แม้จะผ่านกระบวนการเปลี่ยนแปลงหน้าที่จากคำเนื้อหาเป็นคำไวยากรณ์ก็ตาม เนื่องจากคำใหม่ยังไม่ได้สูญเสียความหมายหรือคุณสมบัติของหมวดคำเดิมทั้งหมด แต่ยังคงมีความหมายหรือหรือคุณสมบัติบางประการของหมวดคำเดิมอยู่

ตัวอย่างในภาษาไทย เดิมคำว่า “ใกล้” เป็นคำกริยา จะมีความหมายแสดงสถานที่ของนามวลีที่เป็นประธาน เช่น วัดโบราณใกล้แม่น้ำโขงราว 100 เมตร แต่เมื่อกลายเป็นคำบุพบท คำว่า “ใกล้” จะแสดงความสัมพันธ์ระหว่างคำกริยากับนามวลี เช่น โบสถ์เก่า ๆ ตั้งอยู่ใกล้ฝั่งน้ำ ซึ่งมีความหมายป้องกันการที่มีเค้าความหมายจากคำกริยารูปเดียวกัน (จรัสดาว อินทรทัศน์, 2539: 113-144)

ในลำดับต่อไปผู้วิจัยจะกล่าวถึงกระบวนการกลายเป็นคำไวยากรณ์ของนักภาษาศาสตร์ท่านอื่นที่ได้กล่าวไว้ และผู้วิจัยได้นำมาใช้ในการวิเคราะห์เป็นส่วนเสริม ดังนี้

เลห์มันน์ (Lehmann, 1986) ได้กล่าวถึงกระบวนการกลายเป็นคำไวยากรณ์ไว้ 6 กระบวนการ ได้แก่

(1) **การกร่อน (attrition)** เป็นกระบวนการที่ทำให้เสียงของคำกร่อนลงไปและทำให้หรือรรถลักษณ์ประจำคำลดลง เช่น ในภาษาละติน ad ‘at, towards’ กลายเป็น à ‘to’ ในภาษาฝรั่งเศส โดยการกร่อนทำให้เสียงพยัญชนะท้าย d หายไป และความหมายที่เป็นรูปธรรมแสดงสถานที่หายไป กลายเป็นคำบุพบท a

(2) **การลดฐานะความเป็นองค์ประกอบของหน่วยสร้าง (condensation)** คือ การทำให้หน่วยประกอบมีความซับซ้อนน้อยลง ยกตัวอย่างในภาษาไทย เมื่อปลุกจฉายสรพนามกลายเป็นอนิยมสรพนาม สถานภาพของปลุกจฉายสรพนามจะเปลี่ยนไป จากเดิมมีสถานภาพเป็นหน่วยสร้างระดับประโยค เช่น บ้านของเขาอยู่ที่ไหน เมื่อกลายเป็นอนิยมสรพนามจะเปลี่ยนสถานภาพเป็นหน่วยสร้างในระดับวลีหรือหน่วยสร้างในระดับอนุประโยคเท่านั้น เช่น เมื่ออยากจะไปที่ไหนสักแห่ง (รุ่งอรุณ ที่ชอุณหเถียร, 2545: 170-171)

(3) **การรวมเป็นชุดหน่วยภาษาเดียวกัน (paradigmaticity)** เป็นกระบวนการที่ทำให้คำที่เดิมอยู่ต่างชุดกันมารวมเป็นชุดหน่วยภาษา (paradigm) เดียวกัน เช่น การทำให้คำกริยา avoir ‘have’ และคำกริยา être ‘be’ ในภาษาฝรั่งเศสเข้ามาอยู่ในชุดคำเดียวกัน คือ กลายเป็นคำกริยาช่วย

(4) **การรวมเป็นคำเดียวกัน/การรวมเสียง (Coalescence)** คือ การที่คำหลักซึ่งมีอิสระกลายเป็นหน่วยคำที่ไม่อิสระและอาจหลอมรวมกับหน่วยสร้างอื่น ๆ เช่น ในภาษาละติน หน่วยคำ *clare* และ *mente* ซึ่งหมายถึง 'in a clear spirit' ได้ผ่านการกลายเป็นคำไวยากรณ์และทำให้หน่วยคำทั้งสองหลอมรวมเป็นคำว่า *clairement* หมายถึง 'clearly'

(5) **การบังคับการปรากฏ (obligatorification)** เป็นกระบวนการทางวากยสัมพันธ์ที่ทำให้คำหนึ่งซึ่งเดิมสามารถปรากฏได้ตามลำพังโดยไม่มีเงื่อนไขใด ๆ เมื่อกลายเป็นคำใหม่จะปรากฏตามลำพังไม่ได้ แต่จะถูกบังคับให้ปรากฏในบริบทที่แตกต่างไปจากคำเดิมหรือปรากฏได้ในบางบริบทเท่านั้น ยกตัวอย่างในภาษาไทย การบังคับการปรากฏทำให้ปฏิเสธสรรพนามซึ่งเดิมปรากฏตามลำพังได้โดยไม่มีเงื่อนไขในประโยคทุกชนิดทั้งประโยคความเดียว ประโยคความซ้อน และประโยคความรวม แต่เมื่อปรากฏเป็นอนิยมนสรรพนามจะปรากฏตามลำพังไม่ได้อีกต่อไป จะถูกบังคับให้ปรากฏหน้าหน่วยขยายนาม ปรากฏในตำแหน่งกรรมของกริยาวลีบอกปฏิเสธ เป็นต้น (รุ่งอรุณ ทีชชุนทเถียร, 2545: 168)

(6) **การมีตำแหน่งเฉพาะ (fixation)** คือ การทำให้คำซึ่งเดิมไม่มีการเรียงลำดับตายตัวกลายเป็นคำที่ต้องมีตำแหน่งตายตัวหรือมีการเรียงลำดับ เช่น คำว่า *dē* และ *ad* ในภาษาละติน สามารถปรากฏได้หลายตำแหน่งในนามวลี เมื่อนำมาใช้ในภาษาฝรั่งเศสจะปรากฏได้เฉพาะตำแหน่งหน้าคำนามเท่านั้น

ไฮเนและคูเทวา (Heine and Kuteva, 2007) ได้กล่าวถึงกระบวนการกลายเป็นคำไวยากรณ์ไว้ 4 กระบวนการ ได้แก่ การขยายบริบทการปรากฏ การจางลงทางความหมาย การสูญเสียคุณสมบัติของหมวดคำเดิม และการกร่อนเสียง แต่ในที่นี้จะขอล่าวเฉพาะกระบวนการที่ไม่ซ้ำกับของ ฮอปเปอร์และโทรก็อตต์ และเลห์มันน์ ดังนี้

(1) **การขยายบริบทการปรากฏ (extension)** คือ การเกิดความหมายทางไวยากรณ์ขึ้นเมื่อหน่วยทางภาษาหนึ่งได้ขยายไปสู่บริบทใหม่ทีละน้อยให้เกิดการตีความได้มากกว่าหนึ่งแบบ ซึ่งอาจเป็นความหมายเดิมหรือความหมายใหม่ก็ได้ เช่น

John died in London. (บอกความสัมพันธ์เชิงพื้นที่)

John died in Iraq. (บอกความสัมพันธ์เชิงพื้นที่หรือเวลาก็ได้)

John died in a car accident. (บอกความสัมพันธ์เชิงเวลาของเหตุการณ์)

(2) **การจางลงทางความหมาย (desemanticization/semantic bleaching)** คือ การสูญเสียความหมายแสดงเนื้อความไปเรื่อยๆ และได้ความหมายจากบริบทใหม่มาแทน ซึ่ง

กระบวนการสำคัญที่ทำให้เกิดการจางลงทางความหมาย ได้แก่ กระบวนการอุปลักษณ์ (metaphoric process) เช่น คำแสดงอวัยวะ back และ head ถูกตีความใหม่เป็นคำบอกสถานที่ behind ‘on top of’ ในบริบทเฉพาะ เป็นต้น

2.2.1.5 ทิศทางการกลายเป็นคำไวยากรณ์

นักภาษาศาสตร์ส่วนใหญ่ เช่น ฮอปเปอร์และทรอก็อตต์ (Hopper and Traugott, 2003) มีสมมติฐานว่าการพัฒนาไปเป็นหน่วยสร้างที่มีหน้าที่ทางไวยากรณ์ เกี่ยวข้องกับการพัฒนาของคำเนื้อหาไปเป็นคำไวยากรณ์ และต่อมาก็พัฒนาไปเป็นคำไวยากรณ์มากขึ้นกว่าเดิม โดย ฮอปเปอร์และทรอก็อตต์ ยังกล่าวอีกว่าการเปลี่ยนแปลงที่สวนทางกันนั้นเป็นไปได้ยาก ส่วนใหญ่จะมีทิศทางการเปลี่ยนแปลงไปในทางเดียว (unidirectionality) มากกว่ากลับไปกลับมา

2.2.2 แนวคิดเรื่องกระบวนการเกิดคำใหม่ (lexicalization)

บริตันและทรอก็อตต์ (Brinton and Traugott, 2005) ได้อธิบายเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องกระบวนการเกิดคำใหม่ไว้ว่า เป็นกระบวนการที่มีคำใหม่ ๆ เกิดขึ้นในคลังศัพท์ที่ใช้ในภาษา กระบวนการเกิดคำใหม่นั้นอาจครอบคลุมกระบวนการต่าง ๆ ได้แก่ กระบวนการสร้างคำ (word formation) กระบวนการหลอมรวม (fusion) และกระบวนการเพิ่มอิสระของคำ (increase in autonomy) รายละเอียดมีดังนี้

2.2.2.1 กระบวนการสร้างคำ (word formation)

กระบวนการสร้างคำเป็นกระบวนการที่ทำให้ผู้พูดสามารถสร้างคำใหม่ ๆ ขึ้นใช้ในภาษาได้ เช่น คำว่า songwriter เกิดจากการสร้างคำโดยนำคำมารวมกันหรือมาประสมกันกลายเป็นคำใหม่ กระบวนการสร้างคำในภาษามีหลายวิธี เช่น

การประสมคำ (compounding)

- black + board (Adj + N) > blackboard

(Brinton and Traugott, 2005: 34)

- งาน + เข้า (นาม + กริยา) > งานเข้า หมายถึง ‘มีคนจ้างทำงานมาก หรือมีเรื่องเดือดร้อน’ เช่น งานเข้าแต่เช้าเลยหรือ พอมาถึงก็ถูกนายเรียกไปตำ

(ราชบัณฑิตยสถาน, 2552: 24)

การสลับหน้าที่ (conversion)

- (a) calendar (N) > (to) calendar (V) (Brinton and Traugott, 2005: 37)
- ก๊ก (คำนาม เช่น นายแอบไปมีก๊ก) > ก๊ก (คำกริยา เช่น เขาก๊กอยู่กับดาราคคนหนึ่งและกับนักร้องอีกคน) (วรรณภา สรรพสิทธิ์, 2554: 73)

การตัดคำ และการละคำ (clipping and ellipsis)

- microphone > mike (Brinton and Traugott, 2005: 40)
- ช้อป > ช้อปปิ้ง (shopping)

ในลำดับต่อไปจะกล่าวถึงกระบวนการที่เหลืออีก 2 กระบวนการ ได้แก่ กระบวนการหลอมรวม และกระบวนการเพิ่มอิสระของคำ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการศึกษาเชิงประวัติ เนื่องจากเป็นกระบวนการที่ทำให้เห็นที่มาของคำอย่างเป็นระบบ ดังนี้

2.2.2.2 กระบวนการหลอมรวม (fusion)

กระบวนการหลอมรวมเป็นการพัฒนาจากรูปคำที่มีความซับซ้อนไปสู่รูปคำที่มีความสามัญมากขึ้น เช่น garlic < OE gar ‘spear’ + leac ‘leek’ (เป็นผลมาจากการประสมคำและการรวบคำ) หรือเกิดจากการรวมกันของวลีทำให้เกิดเป็นคำคำเดียว ซึ่งกระบวนการนี้อาจมีการกร่อนเสียงร่วมด้วย เช่น handicap < hand in the cap (Brinton and Traugott, 2005: 49)

ยกตัวอย่างในภาษาไทย เช่น คำว่า “ข้าพเจ้า” อาจสันนิษฐานได้ว่ามาจากคำว่า “ข้าพระเจ้า” แล้วเกิดการหลอมรวมจากหน่วยศัพท์ที่ซับซ้อนกลายเป็นหน่วยศัพท์ที่เรียบง่าย (ข้าพเจ้า < ข้าพะเจ้า < ข้าพระเจ้า) (วิภาส โภธิแพทย์, ม.ป.ป.: 8)

2.2.2.3 กระบวนการเพิ่มอิสระของคำ (increase in autonomy)

กระบวนการเพิ่มอิสระของคำเป็นกระบวนการที่ทำให้หน่วยคำซึ่งจากเดิมเป็นหน่วยคำไม่อิสระ กลายเป็นหน่วยคำอิสระ สามารถปรากฏใช้เดี่ยว ๆ ได้ เช่น bi < bi-sexual (Brinton and Traugott, 2005: 60)

ยกตัวอย่างในภาษาไทย เช่น เดิมคำว่า “โทร-” เป็นหน่วยเติมศัพท์ มีความหมายว่า ‘ไกล’ ใช้ประกอบหน้าศัพท์ เช่น โทรทัศน์ ต่อมาคำว่า “โทร” สามารถปรากฏได้อย่างอิสระ เป็นคำกริยา หมายถึง ‘โทรศัพท์’ เช่น ฉันไม่ได้โทรหาเขาหลายวันแล้ว (วิภาส โภธิแพทย์, ม.ป.ป.: 14)

บรินต์ันและโทรก็อตต์ (Brinton and Traugott, 2005: 62-63) ยังได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการเกิดคำใหม่และการกลายเป็นคำไวยากรณ์ไว้ว่า คำบางคำ โดยเฉพาะคำที่ผ่านกระบวนการหลอมรวมนั้น (2.2.2.2) สามารถอธิบายโดยใช้กรอบแนวคิดได้ทั้ง 2 กระบวนการ ซึ่งเมื่อพิจารณาสรพนามบุรุษที่ 1 ในภาษาไทยก็พบว่ามีตัวอย่างของคำที่น่าจะอธิบายได้ด้วยกรอบแนวคิดกระบวนการเกิดคำใหม่และแนวคิดเรื่องการกลายเป็นคำไวยากรณ์ เช่น คำว่า “ข้าพเจ้า” ซึ่งอาจสันนิษฐานว่าเกิดจากกระบวนการหลอมรวมของคำประสมให้เป็นคำมูลคำเดียวจากคำประสม “ข้าพระเจ้า” หลอมรวมกลายเป็นคำสรพนามบุรุษที่ 1 “ข้าพเจ้า” โดยหากศึกษาด้วยกรอบแนวคิดกระบวนการเกิดคำใหม่สิ่งที่จะเน้น คือ กระบวนการหลอมรวมคำ จากระดับคำที่มีความซับซ้อน เช่น คำประสม กลุ่มคำ ได้เกิดการหลอมรวมกลายเป็นคำใหม่ซึ่งมีความตรงแน่นที่สูงขึ้น และมีความซับซ้อนน้อยลง แต่หากศึกษาด้วยกรอบแนวคิดการกลายเป็นคำไวยากรณ์สิ่งที่จะเน้น คือ ผลผลิตที่ได้เป็นคำไวยากรณ์หรือมีความเป็นไวยากรณ์มากขึ้น

2.2.3 แบบลักษณะภาษา (language typology)

แบบลักษณะภาษา หรือที่ตรงกับภาษาอังกฤษว่า language typology หรือ typology หมายถึง การศึกษาภาษาด้วยวิธีการเปรียบเทียบข้ามภาษา ครอฟท์ (Croft, 2003 อ้างถึงใน วิภาส โภธิแพทย์, ม.ป.ป.) ซึ่งเป็นนักภาษาศาสตร์แบบลักษณะได้เสนอแนวทางการศึกษาไว้ 3 แนวทาง ได้แก่

2.2.3.1 การจัดกลุ่มภาษา (typological classification) คือ การพิจารณาความเหมือนกันของลักษณะทางภาษาอย่างใดอย่างหนึ่งที่มีร่วมกันในภาษาต่าง ๆ เช่น จำนวนพจน์ จำนวนเสียงพยัญชนะ จำนวนลักษณนาม เป็นต้น

2.2.3.2 การหาสากลลักษณะภาษา (language universals or typological generalization) คือ การสร้างกฎหรือข้อสรุปที่เป็นลักษณะธรรมชาติของภาษา ซึ่งเป็นงานที่ได้จากการจัดกลุ่มภาษา เช่น ทุกภาษามีเสียงสระ

2.2.3.3 การอธิบายภาษา (functional – typological explanation) คือ การบอกถึงสาเหตุที่ทำให้ภาษามีธรรมชาติหรือสากลลักษณะแบบนี้ เช่น หากภาษาจะมีสระ 3 เสียง เสียงนั้นจะ

เป็นเสียง สระอะ /a/ สระอิ /i/ และสระอุ /u/ เพราะเป็นเสียงที่เกิดในตำแหน่งที่ห่างกันมากที่สุด จึงสามารถแยกความหมายได้ดีที่สุด

การศึกษาแบบลักษณะภาษาเป็นประโยชน์ต่องานวิจัยชิ้นนี้ ในแง่ของการสันนิษฐานเส้นทางการเปลี่ยนแปลงทางภาษาได้ เช่น คอร์เบต (Corbett, 2000) ได้กล่าวถึงลำดับชั้นของพจน์ไว้ ดังนี้ singular > plural > dual > trial โดยให้คำอธิบายไว้ว่าหากพจน์ใดใน 4 พจน์นี้จะหายไปก่อน พจน์นั้นจะต้องเป็น trial dual plural และ singular ตามลำดับ ยกตัวอย่างในภาษาไทยสมัยเก่าเคยมีบุรุษสรรพนาม 3 พจน์ ได้แก่ เอกพจน์ ทวิพจน์ และพหูพจน์ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 บุรุษสรรพนามของชาวไทยขามตี

	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
บุรุษที่ 1	เก๋า	ฮา	ตุ <u>เฮา</u>
บุรุษที่ 2	เม็ย	เชื่อ	สู
บุรุษที่ 3	มัน	ขา	เขา

(ชวนพิศ อธิรัตน์, 2518: 86)

ต่อมาบุรุษสรรพนามที่เป็นทวิพจน์ทั้งหมดได้หายไปสิ้น เหลือเพียงแต่พหูพจน์ซึ่งเกิดการขยายหน้าทีไปเป็นเอกพจน์ แต่เนื่องจากภาษาไทยจัดเป็นกลุ่มภาษาคำโดด (isolating languages) คำที่เคยใช้หน้าทีอย่างหนึ่งเมื่อนำไปใช้ทำหน้าทีอื่นก็จะไม่มีการเปลี่ยนแปลงรูปคำ ในบางครั้งจึงมีการนำคำบอกความเป็นพหูพจน์ “พวก” มาประกอบหน้า เช่น พวกเรา พวกเขา เพื่อไม่ให้เกิดความกำกวม ตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นถึงเส้นทางการเปลี่ยนแปลงของพจน์ในภาษาไทยว่าเป็นไปตามลำดับชั้นของพจน์ตามที่ คอร์เบต ได้กล่าวไว้

2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบุรุษสรรพนามในภาษาไทยและในภาษาต่างประเทศ

ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงเฉพาะงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบุรุษสรรพนามในภาษาไทยและในภาษาต่างประเทศ ทั้งที่ใช้และไม่ได้ใช้กรอบแนวคิดเรื่องการกลายเป็นคำไวยากรณ์ เพื่อเป็นประโยชน์และเป็นแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์ต่อไป

2.3.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบุรุษสรรพนามในภาษาไทย

ผู้วิจัยขอแบ่งงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับบุรุษสรรพนามในภาษาไทยออกเป็น 2 ลักษณะ คือ งานวิจัยที่ไม่ใช้กรอบแนวคิดเรื่องการกลายเป็นคำไวยากรณ์ และงานวิจัยที่ใช้กรอบแนวคิดเรื่องการกลายเป็นคำไวยากรณ์ ดังนี้

2.3.1.1 งานวิจัยที่ไม่ใช้กรอบแนวคิดเรื่องการกลายเป็นคำไวยากรณ์

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบุรุษสรรพนามในภาษาไทยที่ผ่านมา ส่วนใหญ่จะมุ่งศึกษาเปรียบเทียบบุรุษสรรพนามแต่ละสมัยทั้งในเรื่องจำนวนคำ การปรากฏใช้ และลักษณะทางไวยากรณ์ว่าในแต่ละสมัยแตกต่างกันอย่างไร และในงานวิจัยบางชิ้นก็กล่าวถึงบุรุษสรรพนามในแง่ปัจจัยทางสังคมที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับการเลือกใช้บุรุษสรรพนาม เช่น ปัจจัยในเรื่องเพศ อายุ สถานะทางเศรษฐกิจ สถานะทางสังคม ความเป็นทางการ ความสนิทสนม ความสุภาพ ฯลฯ แต่งานวิจัยดังกล่าวยังไม่ได้ศึกษาบุรุษสรรพนามในภาษาไทยโดยใช้กรอบแนวคิดเรื่องการกลายเป็นคำไวยากรณ์ เช่น

สเตรกเกอร์ (Strecker, 1984 อ้างถึงใน สุชาติ เฉียพงษ์, 2553) ได้ศึกษาเรื่อง “Proto-Tai Personal Pronouns” (บุรุษสรรพนามในภาษาไทยดั้งเดิม) เพื่อสืบสร้างระบบบุรุษสรรพนามในภาษาไทยดั้งเดิมอย่างเป็นระบบ โดยเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้บอกภาษาในประเทศอินเดีย พม่า จีน ไทย เวียดนาม และลาว ซึ่งเป็นพื้นที่หลักของผู้พูดภาษาตระกูลไท ภาษาที่นำมาใช้ในการสืบสร้างนั้นมีจำนวนทั้งสิ้น 18 ภาษา แบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มตะวันตกเฉียงใต้ กลุ่มกลาง และกลุ่มเหนือผลการศึกษาพบว่าบุรุษสรรพนามในภาษาไทยดั้งเดิมมีทั้งสิ้น 10 คำ ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 บุรุษสรรพนามในภาษาไทยดั้งเดิมของ สเตรกเกอร์ (Strecker, 1984)

		singular	dual	plural
first person	exclusive	*k <u>uu</u> ^A / *k <u>au</u> ^A	*ph(r) <u>wa</u> ^A	*pr <u>uu</u> ^A
	inclusive		*r <u>aa</u> ^A	*r <u>au</u> ^A
second person		*m <u>uu</u> ^A / *m <u>au</u> ^A	*kh <u>ru</u> ^A	*s <u>uu</u> ^A
third person	human or animate	*m <u>in</u> ^A / *m <u>ua</u> ^A / *m <u>an</u> ^A	*kh <u>ru</u> ^A	
	non-human or inanimate	*m <u>in</u> ^A / *m <u>ua</u> ^A / *m <u>an</u> ^A	*m <u>in</u> ^A / *m <u>ua</u> ^A / *m <u>an</u> ^A	

จากตารางจะเห็นได้ว่า บุรุษสรรพนามในภาษาไทยดั้งเดิมทั้ง 10 คำ แบ่งออกเป็น 3 บุรุษ คือ บุรุษที่ 1 2 และ 3 จำนวนพจน์มีทั้งสิ้น 3 พจน์ ได้แก่ เอกพจน์ ทวิพจน์ และพหูพจน์ ดังนี้

บุรุษที่ 1 มี 5 คำ ได้แก่

*kuu^A / *kau^A “I” (singular, exclusive)

*ph(r)ua^A “We” (dual, exclusive)

*raa^A “We” (dual, inclusive)

*pruu^A “We” (plural, exclusive)

*rau^A “We” (plural, inclusive)

บุรุษที่ 2 มี 3 คำ ได้แก่

*muu^A / *mau^A “You” (singular)

*khrua^A “You” (dual)

*suu^A “You” (plural)

บุรุษที่ 3 มี 2 คำ ได้แก่

*min^A / *mua^A / *man^A “He, She , It”

*khrua^A “They”

กัลยา ดิงศภักดิ์ และอมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2531) ศึกษาการใช้และการเปลี่ยนแปลงในการใช้คำเรียกขานในภาษาไทยสมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2325 – 2525) ซึ่ง “คำเรียกขาน” ของ กัลยาและอมรา หมายถึง “คำหรือวลีที่ผู้พูดใช้เรียกผู้ฟัง ก่อนที่ตนจะพูดเรื่องต่าง ๆ” ถ้าจะกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือคล้ายกับคำสรรพนามบุรุษที่ 2 นั่นเอง โดย กัลยาและอมรา ใช้ข้อมูลจากบทสนทนาในนวนิยายและเรื่องสั้น 157 เรื่อง ที่ได้จากการแบ่งสมัยย่อยออกเป็น 5 สมัยตามเกณฑ์การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่ สมัยต้นแห่งยุครัตนโกสินทร์ สมัยเริ่มเข้าสู่ยุคใหม่ สมัยหลังการเลิกทาส สมัยประชาธิปไตย และสมัยหลัง 14 ตุลาคม 2516

ผลการวิจัยพบว่า คำเรียกขานในภาษาไทยประกอบด้วย 2 ส่วน คือ ส่วนที่ต้องมี ตามด้วยส่วนที่มีหรือไม่มีก็ได้ ส่วนหลังนี้ได้แก่คำลงท้าย เช่น ค่ะ และส่วนที่ต้องมีจะเป็นคำใดคำหนึ่งหรือ

หลายคำในคำเหล่านี้ประกอบกัน เรียงลำดับก่อนหลัง ดังนี้ คำนำหน้า คำเรียกญาติ ยศ อาชีพ/ตำแหน่ง ชื่อ และวลีแสดงความรู้สึก

กัลยาและอมราพบว่าคำเรียกขานที่ใช้มากที่สุดมี 3 ประเภท คือ ชื่อ คำนำหน้า+ชื่อ และคำนำหน้า การใช้คำทั้ง 3 นี้ถูกกำหนดโดยความเคารพและความสนิทสนมที่ผู้พูดแสดงต่อผู้ฟัง สำหรับการเปลี่ยนแปลงตลอดสมัยรัตนโกสินทร์นั้น กัลยาและอมราพบว่าคำเรียกขานที่ผู้ใหญ่ใช้พูดกับผู้น้อยมีการเปลี่ยนแปลงน้อยมาก แต่คำเรียกขานที่ผู้น้อยใช้พูดกับผู้ใหญ่มีแนวโน้มเปลี่ยนไปในทำนองที่แสดงความเท่าเทียมกับผู้ใหญ่มากขึ้นตั้งแต่สมัยประชาธิปไตย (2475) และสำหรับคนที่เสมอกัน การใช้คำเรียกขานมีแนวโน้มแสดงความสนิทสนมมากขึ้น

วารภรณ์ แสงสด (2532) ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของบุรุษสรรพนามในภาษาไทยว่า สมัยสุโขทัย อยุธยา จนถึงรัตนโกสินทร์ซึ่งผู้วิจัยแบ่งออกเป็น 2 ช่วง คือ ช่วงรัชกาลที่ 1-3 และช่วงรัชกาลที่ 4-7 มีบุรุษสรรพนามอะไรบ้าง มีที่ใช้อย่างไร และมีการเปลี่ยนแปลงการใช้อย่างไรบ้าง ข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์รวบรวมจากเอกสารและงานเขียนประเภทร้อยแก้วที่พบในสมัยสุโขทัย อยุธยา และรัตนโกสินทร์จนถึงรัชกาลที่ 7

ผลการวิจัยพบว่า บุรุษสรรพนามที่ปรากฏในข้อมูลสมัยต่างๆ มีทั้งสิ้น 94 คำ พบในข้อมูลสมัยสุโขทัยจำนวน 30 คำ สมัยอยุธยาจำนวน 24 คำ สมัยรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 1-3 จำนวน 35 คำ และสมัยรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 4-7 จำนวน 67 คำ คำเหล่านี้ส่วนใหญ่มีที่ใช้เหมือนกัน มีที่ใช้แตกต่างกันอยู่ 8 คำ ได้แก่ บุรุษสรรพนาม กู ข้า เขา ดิฉัน ตัว เธอ เพื่อน และมัน บุรุษสรรพนามแต่ละสมัยแบ่งได้เป็นบุรุษที่ 1 บุรุษที่ 2 และบุรุษที่ 3 ทุกสมัยจะมีบุรุษสรรพนามบุรุษที่ 2 จำนวนหนึ่งที่ใช้กับบุรุษสรรพนามบุรุษที่ 3 ส่วนพจน์ของบุรุษสรรพนามนั้น สมัยสุโขทัยและอยุธยามีบุรุษสรรพนามเอกพจน์ พหูพจน์ และทวิพจน์ แต่สมัยรัตนโกสินทร์มีแต่บุรุษสรรพนามเอกพจน์และพหูพจน์เท่านั้น

มีชัย เอี่ยมจินดา (2534) ศึกษาวิวัฒนาการของระบบบุรุษสรรพนามตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงสมัยรัตนโกสินทร์ งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงระบบบุรุษสรรพนาม ความแตกต่างในการใช้บุรุษสรรพนามของผู้ใช้ในสังคมแต่ละสมัย รวมถึงเปรียบเทียบการใช้บุรุษสรรพนามแต่ละสมัย และอธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงระบบบุรุษสรรพนามที่เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคม โดยผู้วิจัยแบ่งช่วงการศึกษาออกเป็น 4 ช่วง ตามเกณฑ์การแบ่งสมัยการปกครองของไทย เพื่อประโยชน์ในการอธิบายการเปลี่ยนแปลง ได้แก่ สมัยสุโขทัย สมัยอยุธยาและสมัยธนบุรี สมัยรัตนโกสินทร์ ช่วงรัชกาลที่ 1-5 และสมัยรัตนโกสินทร์ ช่วงรัชกาลที่ 6-ปัจจุบัน

ในการอธิบายการเปลี่ยนแปลงจะพิจารณาจาก 2 ลักษณะ คือ (1) การเปลี่ยนแปลงในด้านกฎเกณฑ์ทางไวยากรณ์ของคำ ได้แก่ เรื่องบุรุษและพจน์ (2) การเปลี่ยนแปลงในด้านกฎเกณฑ์ทางสังคม ได้แก่ บริบทและบทบาททางสังคมของผู้ใช้บุรุษสรรพนาม ความสัมพันธ์ระหว่างผู้พูด ผู้ฟัง และผู้ที่ถูกกล่าวถึง ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่ ความเป็นทางการ หรือไม่ทางการ เป็นต้น

ผลการวิจัยในเรื่องของระบบบุรุษสรรพนามที่ปรากฏใช้ในแต่ละสมัยพบว่า บุรุษสรรพนามจำแนกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ บุรุษสรรพนามที่เป็นคำเดี่ยว และบุรุษสรรพนามที่เป็นคำประสม นอกจากนี้ยังพบว่าบุรุษสรรพนามที่ใช้ในสมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา และสมัยรัตนโกสินทร์ ช่วงรัชกาลที่ 1-5 ยังคงให้ความสำคัญเรื่องบุรุษและพจน์ กล่าวคือ ผู้ใช้ภาษายังคงคำนึงถึงเรื่องดังกล่าวในการพิจารณาเลือกใช้คำ แต่ในสมัยปัจจุบันเรื่องพจน์ไม่ใช่เรื่องสำคัญที่ผู้ใช้ภาษาคำนึงถึง แต่มีปัจจัยทางสังคมเข้ามามีบทบาทในการพิจารณาเลือกใช้คำ ปัจจัยทางสังคม ได้แก่ เรื่องเพศ ความเป็นทางการ สถานภาพทางสังคม ความสุภาพ ความสนิทสนม

สิริพร หลกัทยวิญญู (2545) มุ่งศึกษาระบบบุรุษสรรพนามและวิวัฒนาการของระบบบุรุษสรรพนามใน 4 สมัยของสมัยรัตนโกสินทร์ คือ สมัยปฏิรูปสังคมไปสู่สมัยใหม่ (พ.ศ.2411-2474) สมัยประชาธิปไตย (พ.ศ.2475-2500) สมัยเผด็จการทุนนิยม (พ.ศ.2501-2515) และสมัยทุนนิยมประชาธิปไตย (พ.ศ.2516-2544) สิริพร แบ่งเป็น 4 สมัยย่อยตามเกณฑ์การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมเป็นสำคัญ เพราะ สิริพร เห็นว่าบุรุษสรรพนามจะเปลี่ยนแปลงไปตามสังคมและวัฒนธรรม การแบ่งสมัยเช่นนี้น่าจะแสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงในแต่ละสมัยได้อย่างชัดเจน โดยสิริพร ใช้ข้อมูลจากการสุ่มจากบทสนทนาในนวนิยายและบทละครในแต่ละสมัย สิริพร ได้วิเคราะห์และเปรียบเทียบระบบบุรุษสรรพนามใน 4 ด้าน คือ ความแตกต่างของจำนวนคำบุรุษสรรพนามในแต่ละสมัย บุรุษสรรพนามตามประเภททางไวยากรณ์ บุรุษสรรพนามตามความสัมพันธ์ระหว่างผู้พูดผู้ฟังและผู้ที่ถูกกล่าวถึงตามบทบาททางสังคมและปัจจัยทางสังคม และลักษณะทางภาษาของบุรุษสรรพนามในเรื่องความสุภาพ บุรุษสรรพนามตามความสัมพันธ์ของบทบาททางสังคมในแบบสมดุลง (ความสัมพันธ์ที่แสดงว่าผู้พูดและผู้ฟังเท่าเทียมกัน เช่น เพื่อน คู่รัก) ไม่สมดุลง (ความสัมพันธ์ระหว่างผู้พูดกับผู้ฟังที่มีสถานภาพต่างกัน เช่น ครูกับศิษย์ เจ้านายกับลูกน้อง) และเป็นกลาง (ความสัมพันธ์ที่ไม่แสดงชัดเจนว่าผู้พูดหรือผู้ฟังสูงหรือว่าต่ำกว่าอีกฝ่าย เช่น ผู้ให้บริการกับผู้รับบริการ)

ผลการศึกษาและเปรียบเทียบระบบบุรุษสรรพนามทั้ง 4 ด้าน พบว่า ในแต่ละสมัยมีจำนวนคำบุรุษสรรพนามแตกต่างกัน ซึ่งเกิดจากการเปลี่ยนแปลงด้านคำศัพท์ คือ การยืมคำ การสูญคำ และการสร้างคำใหม่ ในเรื่องบุรุษสรรพนามตามประเภททางไวยากรณ์พบว่า ระบบบุรุษสรรพนาม

ทั้ง 4 สมัย มีการจำแนกบุรุษสรรพนามตามบุรุษ เพศ พจน์ เหมือนกัน แต่มีการเปลี่ยนแปลงเล็กน้อยในเรื่องบุรุษของบุรุษสรรพนาม “หนู” ในสมัยประชาธิปไตย และเรื่องเพศของสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์ “เรา” ในสมัยทุนนิยมประชาธิปไตย ในเรื่องบุรุษสรรพนามตามความสัมพันธ์ระหว่างผู้พูด ผู้ฟังและผู้ที่ถูกกล่าวถึงตามปัจจัยทางสังคม 4 ปัจจัย ปรากฏว่าทั้ง 4 สมัย มีการจำแนกบุรุษ สรรพนามตามปัจจัยทางสังคมทั้ง 4 ปัจจัยเหมือนกัน แต่มีการให้ความสำคัญแตกต่างกัน กล่าวคือ ในสมัยปฏิรูปสังคมไปสู่สมัยใหม่ให้ความสำคัญกับปัจจัยสถานะทางสังคม สถานะทางเศรษฐกิจ และความสนิทสนมมากกว่าสมัยอื่นๆ และสมัยประชาธิปไตยให้ความสำคัญกับปัจจัยอายุมากกว่าสมัยอื่นๆ นอกจากนี้ทั้ง 4 สมัย ยังมีการจำแนกบุรุษสรรพนามตามปัจจัยความสุภาพด้วย

สำหรับการศึกษาบุรุษสรรพนามตามความสัมพันธ์ของบทบาททางสังคมระหว่างผู้พูด ผู้ฟังและผู้ที่ถูกกล่าวถึงใน 7 คู่ความสัมพันธ์ที่จำแนกตามความสัมพันธ์แบบสมดุลง่าย ไม่สมดุลง่าย และเป็นกลางพบว่า บุรุษสรรพนามในความสัมพันธ์ระหว่างคู่สามีภรรยาที่มีการเปลี่ยนแปลงจากความสัมพันธ์แบบไม่สมดุลง่ายไปเป็นความสัมพันธ์แบบสมดุลง่าย

Angkab Palakornkul (1972) ศึกษาบุรุษสรรพนามโดยใช้แนวคิดภาษาศาสตร์สังคม พบว่า การใช้บุรุษสรรพนามในภาษาไทยขึ้นอยู่กับตัวแปรทางสังคม โดย Angkab ได้รวบรวมปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมที่เป็นตัวกำหนดการใช้บุรุษสรรพนาม ดังนี้ ปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อบทบาทของผู้พูด เช่น อำนาจหรือสถานภาพ ความสัมพันธ์ฉันญาติหรือในครอบครัว มิตรภาพ อาชีพ ศาสนาหรือกลุ่มชาติพันธุ์ อายุ และเพศ ส่วนปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสัมพันธ์ของผู้พูดและผู้ฟัง เช่น ความสนิทสนม ความเคารพ ความสัมพันธ์แน่นแฟ้น ความเป็นทางการ การมีบุคคลที่ 3 อยู่ด้วย เป็นต้น

Pranee Kullavanijaya (2000) ได้ศึกษา “Power and Intimacy: A Contradiction in a Thai Personal Pronoun” (อำนาจกับความสนิทสนม: ความขัดแย้งในระบบบุรุษสรรพนามภาษาไทย) โดย Pranee ได้เลือกคำสรรพนาม “เรา” ในภาษาไทยกรุงเทพฯ ปัจจุบันมาวิเคราะห์ความหมาย

ผลการวิจัยพบว่าคุณลักษณะของบุรุษสรรพนาม “เรา” มีอยู่ด้วยกัน 4 แบบ แยกตามบุรุษและพจน์ ได้แก่ (1) สรรพนามบุรุษที่ 1 - พหูพจน์ ในรูปแบบนี้ Pranee ได้อธิบายถึงความแตกต่างทางความหมายระหว่างคำว่า “เรา” ที่รวมผู้ฟัง คือ ผู้พูดพูดรวมตัวเองและผู้ฟังด้วย เช่น บ้านคุณ สมชายอยู่ไม่ไกลเราเดินไปดีกว่านะ และคำว่า “เรา” ที่ไม่รวมผู้ฟัง คือ ผู้พูดพูดถึงตัวเองเพียงคนเดียว หรือพูดรวมตัวเองและผู้อื่นซึ่งไม่ใช่ผู้ฟัง เช่น สูดากับดิฉันเห็นพ้องต้องกันว่าเราควร

เดินทางไปก่อนคุณ (2) สรรพนามบุรุษที่ 1 - เอกพจน์ ในรูปแบบนี้ Pranee ได้กล่าวถึงคำว่า “เรา” ที่พระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ใช้ เช่น เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม การใช้คำว่า “เรา” นี้ถูกจำกัดเพียงพระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นคำที่แสดงอำนาจและแยกจากผู้ฟังโดยปริยาย แต่ในบางครั้งในรูปแบบนี้ก็แสดงให้เห็นว่าผู้พูดเทศหญิงต้องการแสดงความสนิทสนมกับผู้ฟัง เช่น ตัวเนี้ยเป็นลูกกตัญญูจริง ๆ นะเราว่า (3) สรรพนามบุรุษที่ 2 - เอกพจน์ และ (4) สรรพนามบุรุษที่ 1 - พหูพจน์ ทั้ง 2 รูปแบบนี้ใช้ในกรณีที่ผู้พูดที่มีอายุมากกว่าพูดกับผู้ฟังที่มีอายุน้อยกว่า เช่น ตี๋ ต้อย ต้อย สนุกกันใหญ่เรา จากรูปแบบของบุรุษสรรพนาม “เรา” ทั้ง 4 รูปแบบสามารถแบ่งได้เป็น 2 กลุ่มหลัก ๆ คือ กลุ่มที่แสดงลักษณะของการรวมผู้ฟังหรือความสนิทสนมกัน และกลุ่มที่แสดงลักษณะของการไม่รวมผู้ฟังหรือการแยกจากกัน จากการจัดกลุ่มดังกล่าวทำให้สามารถสรุปได้ว่า หากความหมายของคำว่า “เรา” แสดงถึงการไม่รวมผู้ฟัง ลักษณะเช่นนี้จะแสดงให้เห็นถึงอำนาจ แต่ถ้าหากความหมายของคำว่า “เรา” แสดงถึงการรวมผู้ฟัง ลักษณะเช่นนี้จะแสดงให้เห็นถึงความสนิทสนม

โดยสรุปบทความนี้ชี้ให้เห็นว่ามีความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในบุรุษสรรพนาม “เรา” เนื่องจากบุรุษสรรพนาม “เรา” สามารถเป็นได้ทั้งบุรุษที่ 1 และ 2 และเป็นได้ทั้งเอกพจน์และพหูพจน์ได้นั้นเป็นเพราะการเลือกลักษณะทางอรรถลักษณะเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับ อำนาจ และความสนิทสนม ซึ่งเป็นอรรถลักษณะที่อยู่คนละขั้ว

สุวดี นาสวัสดิ์ (2552) ได้ศึกษา “ระบบการให้เกียรติที่สะท้อนจากคำขึ้นต้น คำสรรพนามบุรุษที่ 1 และ 2 คำลงท้าย และคำรับในราชาศัพท์ไทย” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์ระบบการให้เกียรติ กลวิธีการสร้างคำของคำขึ้นต้น คำสรรพนามบุรุษที่ 1 และ 2 คำลงท้าย และคำรับในราชาศัพท์ไทย อีกทั้งวิเคราะห์คำสรรพนามราชาศัพท์ บุรุษที่ 1 และ 2 ในภาษาไทยโดยเปรียบเทียบกับคำสรรพนามราชาศัพท์ บุรุษที่ 1 และ 2 ในภาษามาลายูและภาษาจีนโบราณซึ่งมีชุดคำดังกล่าว โดยใช้ข้อมูลราชาศัพท์ไทยจากหนังสือราชาศัพท์ของสำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ พ.ศ. 2545 ส่วนข้อมูลภาษาอื่นได้จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญทางภาษาและเอกสารที่เกี่ยวข้อง

ผลการวิจัยในส่วนของกลวิธีการสร้างคำขึ้นต้น คำสรรพนามบุรุษที่ 1 และ 2 คำลงท้าย และคำรับในราชาศัพท์ไทยนั้น สุวดี ได้ใช้แนวคิดเรื่อง กระบวนการเกิดคำใหม่ (Lexicalization) มาอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอีกด้วย โดยพบว่าคำเหล่านี้มีกลวิธีการสร้างคำในลักษณะเดียวกัน คือ มีรูปภาษาตั้งต้นเป็นนามวลีหรือประโยคซึ่งมีความหมายตามรูป เช่น “ข้าพระพุทธเจ้า” มีความหมายตามรูปว่า ‘ผู้รับใช้ของพระพุทธเจ้า’ เมื่อมีการใช้นามวลีนี้บ่อยครั้งเข้าในบริบทพิธีการ คือ เป็นคำใช้แทนตัวผู้พูดเมื่อกล่าวกับผู้ฟังที่เป็นพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ ทำให้ผู้พูดตระหนักถึงความหมายตามรูปของนามวลีน้อยลง และส่งผลให้เกิดการออกเสียงนามวลีนั้นอย่างรวบเสียง เช่น

คำว่า “ข้าพระพุทธเจ้า” ออกเสียงเป็น /kha.phút.câw/ ลักษณะเช่นนี้แสดงให้เห็นถึงกระบวนการหลอมรวม โดยอาศัยปัจจัยที่สำคัญ คือ การใช้ซ้ำจนเป็นแบบแผน (routinization) ส่วนผลการวิจัยในส่วนของการเปรียบเทียบระหว่างคำสรรพนามบุรุษที่ 1 และ 2 ที่ใช้กับพระมหากษัตริย์ในภาษาไทยกับภาษามาเลย์และภาษาจีนโบราณพบว่า คำสรรพนามบุรุษที่ 1 ในภาษาไทย ภาษามาเลย์ และภาษาจีนโบราณมีลักษณะคล้ายกัน กล่าวคือ เป็นคำอ้างถึงผู้พูดอย่างถ่อมตน คำสรรพนามบุรุษที่ 2 ในภาษามาเลย์เป็นคำอ้างถึงพระมหากษัตริย์อย่างตรงไปตรงมา ส่วนคำสรรพนามบุรุษที่ 2 ในภาษาไทยและภาษาจีนโบราณเป็นคำอ้างถึงพระมหากษัตริย์อย่างอ้อม

วินัย พงศ์ศรีเพียร (2555) ได้เขียนบทความเรื่อง “สรรพนามในภาษาไทย” ในหนังสือที่มีชื่อว่า “อันเนื่องมาแต่พจนานุกรมคำเก่าในภาษาไทย ฉบับชะเลยสัก” เพื่อมุ่งศึกษาที่มาของคำสรรพนามในภาษาไทย/ไทย โดยวินัยได้กล่าวถึงบุรุษสรรพนาม “เรา” และ “ผม” ซึ่งเกี่ยวข้องกับงานวิจัยชิ้นนี้ไว้ว่า

คำว่า “เรา” ไม่เพียงแต่ปรากฏเป็นพหูพจน์เท่านั้น แต่สามารถปรากฏเป็นเอกพจน์ก็ได้ ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้เหมือนกับในภาษาอังกฤษที่พระมหากษัตริย์ทรงใช้คำว่า “We” (Royal We) แทนพระองค์เองเวลามีพระราชดำรัสที่เป็นทางการ เช่นเดียวกับในภาษาไทยพระมหากษัตริย์องค์รัชกาลปัจจุบันของเราก็ดังทรงใช้คำ “เรา” แทนพระองค์เองเช่นกัน เช่น เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม นอกจากนี้ วินัยยังได้ศึกษาข้อมูลสมัยเก่าประกอบพบว่า “เรา” ที่เป็นเอกพจน์นั้นมีใช้เห็นตั้งแต่สมัยโบราณ เช่น ในจารึกวัดป่าแดง เมืองศรีสขณาสัย ซึ่งสมเด็จพระบรมครูตีโลกติลกคันธวนาสี ได้มีพุทธปฏิภาณและใช้คำแทนตัวเองว่า “เรา” โดยตลอด

ส่วนคำว่า “ผม” วินัยได้กล่าวไว้ว่าเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์ ที่น่าจะหล่นชั้นลงมาจาก “ขอรับ ไส้เกล้าใส่กระหม่อม” มาเป็น “ขอรับ กระผม” เลื่อนลงมาสู่ “ครับ(กระ)ผม” และเหลือเพียง “ผม” ตามความเจือจางลงของวัฒนธรรมแบบเจ้าขุนมูลทวารวดีสู่ประชาธิปไตย

ศุภชัย ตีระวิชัย (2556) ศึกษา “การนำสัตว์มาใช้เรียกคนในภาษาไทย: กรณีศึกษานักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร” มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์และจำแนกประเภทของการนำสัตว์มาใช้เป็นคำเรียกคนในภาษาไทย ศุภชัยใช้แนวคิดของ Halupka-Rešetar and Radić (2003) มาใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ และเก็บข้อมูลจากนักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร พระราชวังสนามจันทร์ จำนวน 100 คน เพื่อเป็นตัวแทนของผู้ใช้ภาษาปัจจุบันโดยใช้แบบสอบถาม

ผลการวิจัยพบว่าชนิดของสัตว์ที่คนไทยนิยมนำมาใช้เรียกคนมีจำนวน 98 ชนิด แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มความหมายทั่วไป 22 ชนิด เช่น เหี้ย หอย ช้าง หนู ลิง เป็นต้น และกลุ่มความหมายเฉพาะกลุ่ม 76 ชนิด เช่น กบ กระรอก กระต่าย กวาง กา เป็นต้น ซึ่งการจัดกลุ่มออกเป็น 2 กลุ่มนี้ ศุภชัยใช้เกณฑ์ความถี่ในการตัดสินใจ คือ หากชนิดของสัตว์ใดมีความถี่ร้อยละ 30 ขึ้นไปจะจัดอยู่ในกลุ่มความหมายทั่วไป แต่หากชนิดของสัตว์ใดมีความถี่ต่ำกว่าร้อยละ 30 ก็จัดอยู่ในกลุ่มความหมายเฉพาะกลุ่ม

ส่วนผลการวิเคราะห์ด้านความหมายพบว่าการนำสัตว์มาใช้เรียกชื่อคนเกิดจากกระบวนการอุปมาอุปไมย โดยความหมายส่วนใหญ่ก็มีความหมายเป็นไปในทางลบเพื่อใช้บริภาษ เช่น เหี้ย! อีหอย! ไอ้ปลวก! ส่วนความหมายด้านบวกจะใช้เพื่อแสดงความรักใคร่หรือความกลมเกลียวในหมู่คณะ เช่น หนู! ลูกช้าง! หมูน้อย! การนำสัตว์มาใช้เรียกคนในภาษาไทยจำแนกได้ 5 ประเภท ได้แก่ รูปร่างลักษณะ นิสัยการกิน ความสามารถทางเขาวัวปัญญา บุคลิกลักษณะ และการปรับเปลี่ยนเสียง โดยศุภชัยได้กล่าวถึงคำว่า “หนู” ไว้ว่าคนไทยนำรูปร่างลักษณะของ “หนู” ซึ่งมีขนาดเล็กมาใช้เป็นคำเรียกชื่อคน

จากการศึกษาของ สเตรเกอร์ (Strecker, 1984) กัลยา ดิงศภัทัย และอมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2531), วราภรณ์ แสงสด (2532), มีชัย เอี่ยมจินดา (2534) สิริพร หฤทัยวิญญู (2545) Angkab Palakornkul (1972) และ Pranee Kullavanijaya (2000) สุวดี นาสวัสดิ์ (2552) วินัย พงศ์ศรีเพียร (2555) และศุภชัย ต๊ะวิชัย (2556) ผู้วิจัยมีความเห็นในแง่มุมต่าง ๆ ดังนี้

งานวิจัยของ สเตรเกอร์ (Strecker, 1984) เป็นการศึกษาบุรุษสรรพนามเชิงประวัติ เพื่อสืบสร้างระบบคำบุรุษสรรพนามในภาษาไทยดั้งเดิม จากผลการวิจัยทำให้เห็นว่าบุรุษสรรพนามในภาษาไทยดั้งเดิมมีทั้งสิ้น 10 คำ ได้แก่ *kuu^A / *kau^A, *ph(r)ua^A, *raa^A, *pruu^A, *rau^A, *muu^A / *mau^A, *khrwa^A, *suu^A, *min^A / *mwa^A / *man^A และ *khrua^A ผลการวิจัยของ สเตรเกอร์ น่าจะเป็นประโยชน์ในแง่ของการสืบค้นที่มาของคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ที่ผู้วิจัยศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งคำว่า “เรา” ที่ในปัจจุบันปรากฏเป็นทั้งคำสรรพนามบุรุษที่ 1 และ 2 เอกพจน์และพหูพจน์ ซึ่งหากพิจารณาจากบุรุษสรรพนามในภาษาไทยดั้งเดิม ของ สเตรเกอร์ (ตารางที่ 2) แล้วจะพบว่า คำว่า “เรา” เริ่มแรกน่าจะปรากฏเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 พหูพจน์ รวมผู้ฟัง

ในงานวิจัยของ วราภรณ์ แสงสด (2532) และมีชัย เอี่ยมจินดา (2534) มีลักษณะการอธิบายที่แสดงให้เห็นถึงการปรากฏของบุรุษสรรพนามว่า บุรุษสรรพนามแต่ละคำปรากฏในสมัยใดบ้าง มีที่ใช้อย่างไร และมีการเปลี่ยนแปลงทั้งในเรื่องจำนวนคำ และลักษณะทางไวยากรณ์ อันได้แก่ บุรุษ พจน์ เพศอย่างไร ถึงแม้ว่าจะเป็นการศึกษาเชิงประวัติเช่นเดียวกับงานวิจัยชิ้นนี้ แต่ยังไม่ได้

ศึกษาพัฒนาการของบุรุษสรรพนามในภาษาไทยโดยใช้กรอบแนวคิดเรื่องการกลายเป็นคำไวยากรณ์ เพื่อศึกษาที่มา ปัจจัย กระบวนการเปลี่ยนแปลง และเส้นทางการเปลี่ยนแปลง

ส่วนในงานวิจัยของ สิริพร หฤทัยวิญญู (2545) และ Angkab Palakornkul (1972) เป็นการศึกษากระบวนการของบุรุษสรรพนามภาษาไทยโดยใช้กรอบแนวคิดทางภาษาศาสตร์สังคม มีการอธิบายถึงปัจจัยทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการใช้บุรุษสรรพนาม เช่น อายุ สถานะทางเศรษฐกิจ อาชีพ/ตำแหน่ง ศาสนา สถานะทางสังคม ความสนิทสนม ความสุภาพ ฯลฯ อีกทั้งยังได้อธิบายถึงการที่บุรุษสรรพนามตามความสัมพันธ์ระหว่างผู้พูดและผู้ฟังในรูปแบบต่างๆ มาพิจารณาด้วย ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการอธิบายการเปลี่ยนแปลงของคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ในภาษาไทยที่ผู้วิจัยศึกษาได้เป็นอย่างดี

ในงานวิจัยของ กัลยา ดิงศภัททิย์ และอมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2531) ที่ศึกษาการใช้คำเรียกขานในภาษาไทยก็เป็นประโยชน์ต่อการอธิบายการเปลี่ยนแปลงของคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ที่ผู้วิจัยศึกษาเช่นกัน เนื่องจากในการเก็บข้อมูลเบื้องต้นผู้วิจัยพบว่าคำว่า “หนู” ที่มีรูปเดียวกันในภาษาไทยกรุงเทพฯ ปัจจุบันปรากฏได้ 2 หมวดคำ ได้แก่ หมวดคำนาม หมวดคำสรรพนาม (คำสรรพนามบุรุษที่ 1 และ 2) และคำนำหน้าชื่อ ซึ่ง “คำเรียกขาน” ในความหมายที่ กัลยา ดิงศภัททิย์ และอมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ ระบุไว้ว่าหมายถึง “คำหรือวลีที่ผู้พูดใช้เรียกผู้ฟัง หรือผู้ที่เขาพูดด้วย อาจมีรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งที่สามารถปรากฏนับตั้งแต่คำนำหน้า เช่น คุณ และจบลงที่คำลงท้าย เช่น ครับ ก็นับเป็นคำเรียกขานคำหนึ่ง” ก็มีความคล้ายคลึงกับคำสรรพนามบุรุษที่ 2 และคำนำหน้าชื่อ ซึ่งผู้วิจัยจะศึกษาด้วย

ในงานวิจัยของ Pranee Kullavanijaya (2000) ที่ศึกษาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในคำสรรพนาม “เรา” ที่เกิดจากการเลือกลักษณะทางอรรถลักษณะเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับอำนาจและความสนิทสนมนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นการศึกษาบุรุษสรรพนามในภาษาไทยโดยนำปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม อันได้แก่ อำนาจ และความสนิทสนม มาวิเคราะห์คำว่า “เรา” ในรูปแบบของการศึกษาเชิงภาษาศาสตร์ ซึ่งถือว่าเป็นประโยชน์กับงานวิจัยฉบับนี้ที่จะศึกษาพัฒนาการของคำว่า “เรา” เพื่อดูที่มาของคำสรรพนาม “เรา” ว่าในแต่ละสมัยมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรก่อนที่มาถึงปัจจุบันนี้

ถึงแม้งานวิจัยของ สุวดี นาสวัสดิ์ (2552) จะใช้แนวคิดเรื่อง กระบวนการเกิดคำใหม่ และแบบลักษณ์ภาษา เช่นเดียวกับงานวิจัยชิ้นนี้ แต่งานวิจัยของ สุวดีใช้แนวคิด 2 เรื่องนี้ในการอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเฉพาะกับคำราชาศัพท์ในภาษาไทย ซึ่งแตกต่างจากงานวิจัยชิ้นนี้ที่ศึกษาคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ในภาษาไทยปัจจุบัน ไม่ได้ศึกษาคำราชาศัพท์ โดยใช้แนวคิดเรื่อง การกลายเป็นคำไวยากรณ์ในการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางภาษาเป็นหลัก และใช้แนวคิดเรื่อง กระบวนการเกิดคำใหม่ และแบบลักษณ์ภาษาเป็นส่วนเสริม อีกทั้งงานวิจัยชิ้นนี้เป็นการศึกษาข้อมูลเชิงประวัติในสมัยรัตนโกสินทร์ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 จนถึงปัจจุบัน ซึ่งต่างจากงานวิจัยของ สุวดี ที่ศึกษา

ข้อมูลเฉพาะสมัย และใช้วิธีการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญทางภาษา อย่างไรก็ตามงานวิจัยของ สุวดี ก็เป็นประโยชน์ต่องานวิจัยชิ้นนี้ในแง่ของการทำให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างรูปภาษากับวัฒนธรรม และกลวิธีการสร้างคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ในราชาศัพท์ที่น่าจะเป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ต่อไป

ส่วนงานวิจัยของ วินัย พงศ์ศรีเพียร (2555) ถึงแม้จะมีการศึกษาเชิงประวัติโดยใช้ข้อมูลสมัยเก่าเบื้องต้นประกอบการศึกษาคำสรรพนามบุรุษที่ 1 “เรา” และ “ผม” แต่งานวิจัยของวินัยก็ยังไม่ได้ใช้กรอบแนวคิดเรื่องการกลายเป็นคำไวยากรณ์เพื่อศึกษาปัจจัย กระบวนการ และเส้นทางการเปลี่ยนแปลงดังเช่นงานวิจัยชิ้นนี้ อย่างไรก็ตามงานวิจัยของวินัยก็จะเป็นประโยชน์ในการสันนิษฐานที่มาของคำว่า “เรา” และ “ผม” ต่อไป

สุดท้ายศุภชัย ต๊ะวิชัย (2556) เป็นงานวิจัยที่ศึกษาข้อมูลเฉพาะสมัย คือ สมัยปัจจุบันเท่านั้น แต่งานวิจัยชิ้นนี้เป็นการศึกษาข้อมูลเชิงประวัติ โดยใช้กรอบแนวคิดเรื่องการกลายเป็นคำไวยากรณ์ อย่างไรก็ตามงานวิจัยของศุภชัยก็น่าจะเป็นประโยชน์ในการศึกษาคำสรรพนามบุรุษที่ 1 “หนู” ที่ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าน่าจะมีที่มาจากชื่อสัตว์เช่นเดียวกัน และงานวิจัยของศุภชัยก็ทำให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของการใช้บุรุษสรรพนามในภาษาไทยว่ามีแนวโน้มที่จะนำชื่อสัตว์มาใช้เป็นคำแทนตัวมากขึ้น โดยใช้วิธีการเปรียบเทียบแบบอุปลักษณ์

2.3.1.2 งานวิจัยที่ใช้กรอบแนวคิดเรื่องการกลายเป็นคำไวยากรณ์

ถึงแม้งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับการกลายเป็นคำไวยากรณ์นั้นมีอยู่จำนวนมาก แต่งานวิจัยที่ใช้แนวคิดเรื่องการกลายเป็นคำไวยากรณ์เพื่อศึกษาบุรุษสรรพนามนั้นมีอยู่ 2 ชิ้น ได้แก่ งานวิจัยของ Antony Diller (1994) และนันทริยา ลำเจียกเทศ (2539) นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยของ รุ่งอรุณ ทิทชุนทเถียร (2545) ที่ศึกษาอนิยมสรรพนามและปลุกจาสรรพนามเชิงประวัติ ถึงแม้ว่างานวิจัยชิ้นนี้จะไม่ได้ศึกษาบุรุษสรรพนามโดยตรง แต่งานวิจัยชิ้นนี้ก็ได้อ้างถึงอนิยมสรรพนาม หรือ คำสรรพนามไม่ชี้เฉพาะ ซึ่งอาจมีประโยชน์ต่อการวิเคราะห์บุรุษสรรพนาม “เรา” ในงานวิจัยนี้ งานวิจัยทั้ง 3 ชิ้น มีรายละเอียดดังนี้

ดิลเลอร์ (Diller, 1994) ได้ศึกษาการกลายเป็นคำไวยากรณ์และการเปลี่ยนแปลงทางวากยสัมพันธ์ในภาษาตระกูลไท เป็นการศึกษาเชิงประวัติแต่ใช้ข้อมูลเฉพาะสมัยในภาษาตระกูลไทถิ่นต่าง ๆ 3 ภาษา มาเปรียบเทียบกัน ได้แก่ ภาษาจ้วงเป็นตัวแทนของภาษาถิ่นเหนือ ภาษานุงเป็นตัวแทนของภาษาถิ่นกลาง และภาษาลาวเป็นตัวแทนของภาษาถิ่นตะวันตกเฉียงใต้ และยืนยันด้วยข้อมูลเชิงประวัติซึ่งได้จากศิลาจารึกสุโขทัย เพื่อสืบสร้างระบบวากยสัมพันธ์ของภาษาในอดีต

ดิลเลอร์ได้ให้ตัวอย่างวิวัฒนาการของคำไวยากรณ์บางชนิดในภาษาไทยกรุงเทพ เขาเห็นว่าวิวัฒนาการในภาษาไทยกรุงเทพมี 3 ลักษณะ คือ ลักษณะเพิ่มขยาย ลักษณะลด และลักษณะการจัดคำใหม่ โดยลักษณะเพิ่มขยายดิลเลอร์ได้ยกตัวอย่างคำว่า “ข้า” ที่มีความหมายว่า ‘slave’ หรือ ‘servant’ กลายมาเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1

นอกจากนี้ ดิลเลอร์ยังได้ให้หลักฐานในภาษาลาว คำว่า “ข้าน้อย” กลายมาเป็นบุรุษสรรพนาม “ซ้อย” ซึ่งมีวิวัฒนาการมาจาก [kha:~c1 ‘slave’ + no’:yC2 ‘small’] > kha~no’:yC1 > kho’:yC1 ดิลเลอร์เห็นว่าบุรุษสรรพนามมีลักษณะเพิ่มขยาย เนื่องจากมีคำกึ่งสรรพนาม เช่น ซื่อและคำเรียกขานอื่น ๆ ถูกใช้ในการอ้างถึงเป็นคำกึ่งสรรพนาม

นันทริยา ลำเจียกเทศ (2539) ได้ศึกษาคำไวยากรณ์ที่กลายมาจากคำนามเรียกอวัยวะและส่วนของพืชในภาษาไทยล้านนา งานวิจัยนี้เป็นการรวบรวมและแยกประเภทคำไวยากรณ์ตามที่ปรากฏในคัมภีร์ไบเบิลที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับพุทธศาสนา กฎหมาย และตำนาน เพื่อหาปัจจัยและกระบวนการที่ทำให้คำนามเรียกอวัยวะและส่วนของพืชกลายเป็นคำลักษณนาม คำเชื่อมอนุพจน์ คำสรรพนาม (บุรุษสรรพนาม) และคำบุพบท

ผลการศึกษาในส่วนที่คำนามเรียกอวัยวะและส่วนของพืชได้กลายเป็นบุรุษสรรพนามนั้นพบว่า มี 4 คำ ได้แก่ คำว่า ตน ตัว ขา และคิง โดยอาศัยปัจจัยทางภาษา ได้แก่ ปัจจัยทางความหมายของคำนาม เนื่องจากคำนามเรียกอวัยวะมีความหมายประจำคำเอื้อให้หมายถึง ‘ทั้งสิ่ง’ (whole) เช่น คำว่า “ตน” มีความหมายประจำคำหมายถึง ‘ร่างกาย’ เมื่อจะอ้างถึงคนใดคนหนึ่งโดยปกติเราก็จะอ้างถึงคนทั้งตัวไม่ใช่เป็นส่วน ๆ ดังนั้นคำเรียกอวัยวะที่มีความหมายบอกทั้งสิ่งจึงถูกนำมาเป็นคำสรรพนาม

ส่วนกระบวนการคำนามเรียกอวัยวะได้กลายเป็นบุรุษสรรพนามนั้นมี 2 กระบวนการ คือ กระบวนการสูญเสียคุณสมบัติของหมวดคำเดิม และกระบวนการทำให้มีความหมายทั่วไป โดยกระบวนการสูญเสียคุณสมบัติของหมวดคำเดิมจะทำให้ลักษณะบังคับของคำนาม คือ มีความหมายประจำคำหมายถึงสิ่งที่ดำรงอยู่หายไป กลายเป็นไม่มีความหมายประจำคำหมายถึงสิ่งที่ดำรงอยู่ และมีความหมายบอกบุรุษหรือพจน์แทน และกระบวนการทำให้มีความหมายทั่วไปจะทำให้ความหมายเจาะจงของคำนามหายไป และทำให้ความหมายที่เหลือซึ่งไม่ใช่ความหมายเจาะจงถูกทำให้เป็นนามธรรม

รุ่งอรุณ ทิมชุมทเถียร (2545) ศึกษาอนิยมสรรพนามและปลุจฉาสรรพนามเชิงประวัติ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของอนิยมสรรพนามและปลุจฉาสรรพนามที่มีรูปเดียวกันใน

สมัยต่าง ๆ และศึกษาพัฒนาการของอนิยมสรรพนามและปฤจฉาสรรพนามที่มีรูปเดียวกันในสมัยต่าง ๆ ผู้วิจัยใช้ข้อมูลจากเอกสารที่ตีพิมพ์และเผยแพร่แล้วตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงปัจจุบัน และจัดแบ่งเอกสารออกเป็น 6 สมัยตามเกณฑ์ทางประวัติศาสตร์ ได้แก่ (1) สมัยสุโขทัย (2) สมัยอยุธยาและธนบุรี (3) สมัยรัตนโกสินทร์ ช่วงรัชกาลที่ 1-3 (4) สมัยรัตนโกสินทร์ ช่วงรัชกาลที่ 4-5 (5) สมัยรัตนโกสินทร์ ช่วงรัชกาลที่ 6-8 (6) สมัยปัจจุบัน ส่วนเกณฑ์ในการเลือกเก็บข้อมูลนั้น ถ้าเอกสารที่ศึกษามีจำนวนหน้าไม่เกิน 100 หน้า ผู้วิจัยศึกษาทั้งหมด แต่ถ้าเอกสารนั้นมีจำนวนหน้ามากกว่า 100 หน้า ผู้วิจัยเลือกศึกษาข้อมูลเพียงร้อยละ 25 โดยใช้วิธีเลือกศึกษาทุก ๆ 4 หน้า

ผลการวิจัยพบอนิยมสรรพนามและปฤจฉาสรรพนามที่มีรูปเดียวกันจำนวนทั้งหมด 30 รูป จำแนกตามรูปภาษาได้ 2 ประเภท คือ คำมูล และคำประสม ซึ่งในสมัยสุโขทัยเท่านั้นที่มีรูปภาษาทั้ง 2 ประเภทนี้ ส่วนในสมัยอื่น ๆ พบเฉพาะคำประสมเพียงประเภทเดียว ซึ่งผู้วิจัยได้ให้เหตุผลไว้ว่า เนื่องจากคำมูลดังกล่าวได้พัฒนาไปเป็นส่วนประกอบของคำประสมแล้ว

ทางด้านวากยสัมพันธ์ พบว่าอนิยมสรรพนามและปฤจฉาสรรพนามปรากฏในบริบททางวากยสัมพันธ์ที่แตกต่างกัน เกณฑ์ที่ใช้ในการจำแนกคำ 2 ประเภทนี้ออกจากกันมี 4 เกณฑ์ ได้แก่ การปรากฏหน้าหน่วยขยายนาม การปรากฏในตำแหน่งกรรมของกริยาวลีบอกปฏิเสธ การปรากฏในประโยคที่มีคำลงท้ายแสดงการถามแบบตอบรับ-ปฏิเสธ การปรากฏในอนุประโยคและประโยคเชื่อมในบริบทเหล่านี้ปฤจฉาสรรพนามปรากฏไม่ได้

ทางด้านอรรถศาสตร์ พบว่าอนิยมสรรพนามจะปรากฏในบริบทที่แสดงความหมายเจาะจงหรือไม่เจาะจงก็ได้ ผู้พูดรู้ข้อมูลหรือไม่รู้ข้อมูลก็ได้ และผู้พูดไม่ต้องการคำตอบจากผู้ฟัง ส่วนปฤจฉาสรรพนามจะปรากฏได้เฉพาะในบริบทที่แสดงความหมายเจาะจง ผู้พูดไม่รู้ข้อมูล และต้องการคำตอบจากผู้ฟัง

ทางด้านหน้าที่ ผู้วิจัยใช้ทฤษฎีการกลายเป็นคำไวยากรณ์มาอธิบายปรากฏการณ์ที่อนิยมสรรพนามและปฤจฉาสรรพนามมีรูปเดียวกันแต่ทำหน้าที่ได้ 2 หน้าที่ สรุปได้ว่า อนิยมสรรพนามเป็นคำที่กลายมาจากปฤจฉาสรรพนามโดยผ่านกระบวนการทางวากยสัมพันธ์ ได้แก่ การแยกคำ การบังคับการปรากฏ การสูญเสียคุณสมบัติของหมวดคำเดิม การวิเคราะห์ใหม่ และผ่านกระบวนการทางความหมาย ได้แก่ การทำให้มีความหมายทั่วไป และการขยายขอบเขตเชิงอุปลักษณ์

แต่ละสมัยผู้วิจัยพบว่า การกลายของปฤจฉาสรรพนามมีลักษณะแตกต่างกัน เนื่องจากการกลายไม่ได้เกิดขึ้นพร้อมกันแต่มีลักษณะค่อยเป็นค่อยไป และพบว่าในจำนวนรูปคำทั้งหมด 30 รูป มีเพียง 2 รูปเท่านั้น ได้แก่ ผู้ใด เท่าใด ที่แสดงให้เห็นว่าการกลายมีพัฒนาการต่อเนื่องตลอดทุกสมัย

จากการศึกษางานวิจัยของดิลเลอร์ (1994) ผู้วิจัยสังเกตว่าเป็นการศึกษาการกลายเป็นคำไวยากรณ์ของบุรุษสรรพนามเชิงประวัติแต่ใช้ข้อมูลเฉพาะสมัย คือ ใช้ภาษาตระกูลไทถิ่นต่าง ๆ 3 ภาษาในสมัยปัจจุบัน (สมัยที่ดิลเลอร์ทำงานวิจัยขึ้นนี้) มาเปรียบเทียบกัน และยืนยันด้วยข้อมูลเชิงประวัติซึ่งได้จากศิลาจารึกสุโขทัย เพื่อสืบสร้างระบบวากยสัมพันธ์ของภาษาในอดีต ซึ่งแตกต่างจากงานวิจัยขึ้นนี้ที่ผู้วิจัยใช้ข้อมูลเชิงประวัติในสมัยรัตนโกสินทร์ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 จนถึงปัจจุบัน เพื่อดูปัจจัย กระบวนการเปลี่ยนแปลง และเส้นทางของคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ที่ต่อเนื่องไปเป็นคำไวยากรณ์ในหมวดคำอื่นต่อไป ไม่เพียงแต่ศึกษาเฉพาะที่มาของคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เท่านั้น

ส่วนงานวิจัยของ นันทริยา ลำเจียกเทศ (2539) ผู้วิจัยสังเกตว่าเป็นการศึกษาการกลายเป็นคำไวยากรณ์ของบุรุษสรรพนามเฉพาะสมัย คือ ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2200-2500 ซึ่งต่างจากงานวิจัยขึ้นนี้ที่ศึกษาคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ในเชิงประวัติ อีกทั้งงานวิจัยของ นันทริยา เป็นการศึกษาการกลายเป็นคำไวยากรณ์ของบุรุษสรรพนามที่กลายมาจากคำนามเรียกอวัยวะและส่วนของพืชในภาษาล้านนาเท่านั้น แต่ยังไม่ได้อธิบายเส้นทางของการเปลี่ยนแปลงที่ต่อเนื่องของบุรุษสรรพนามที่กำลังจะกลายเป็นคำไวยากรณ์ในหมวดคำอื่น เช่น คำลงท้าย ต่อไป

สุดท้ายงานวิจัยของรุ่งอรุณ ทีมชุนหะเถียร (2545) แม้ว่าจะงานวิจัยขึ้นนี้จะไม่ได้ศึกษาบุรุษสรรพนามโดยตรง แต่งานวิจัยขึ้นนี้ก็ได้อ้างถึงอนิยมสรรพนาม หรือคำสรรพนามไม่ชี้เฉพาะ ซึ่งอาจมีประโยชน์ต่อการวิเคราะห์บุรุษสรรพนาม “เรา” ที่ผู้วิจัยเห็นว่าตัวอย่างการใช้คำว่า “เรา” ในบางประโยคก็มีความหมายไม่ชี้เฉพาะเช่นเดียวกัน ซึ่งในหนังสือหนังสือบรรทัดฐานภาษาไทย เล่ม 3 (วิจิตร ภาณุพงศ์, 2552: 29) นอกจากจะจัดให้คำว่า “เรา” เป็นบุรุษสรรพนามแล้ว ยังจัดให้คำว่า “เรา” เป็นคำสรรพนามไม่ชี้เฉพาะด้วย โดยได้กล่าวไว้ว่า “คำสรรพนามไม่ชี้เฉพาะอาจมีรูปซ้ำกับคำสรรพนามแทนบุคคลบางคำ ได้แก่ ท่าน เรา เขา แต่จะมีความหมายต่างกัน เช่น เทศกาลสงกรานต์เราเล่นสาดน้ำกันทั่วประเทศ เป็นต้น”

2.3.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบุรุษสรรพนามในภาษาต่างประเทศ

ผู้วิจัยขอแบ่งงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับบุรุษสรรพนามในภาษาต่างประเทศออกเป็น 2 ลักษณะเช่นเดียวกับในหัวข้อ 2.3.1 คือ งานวิจัยที่ไม่ใช้กรอบแนวคิดเรื่องการกลายเป็นคำไวยากรณ์ และงานวิจัยที่ใช้กรอบแนวคิดเรื่องการกลายเป็นคำไวยากรณ์ ดังนี้

2.3.2.1 งานวิจัยที่ไม่ใช้กรอบแนวคิดเรื่องการกลายเป็นคำไวยากรณ์

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบุรุษสรรพนามในภาษาต่างประเทศแต่ไม่ได้ใช้กรอบแนวคิดเรื่องการกลายเป็นคำไวยากรณ์นั้น งานวิจัยเหล่านี้มักจะมุ่งศึกษาที่มา การปรากฏใช้

ปัจจัยทางสังคมที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับการเลือกใช้บุรุษสรรพนาม หรืออาจเปรียบเทียบบุรุษสรรพนาม ในหลาย ๆ ภาษา เป็นต้น งานวิจัยที่ผู้วิจัยนำมาทบทวนวรรณกรรม ได้แก่

Brown and Gilman (1960) ได้ศึกษาเรื่อง “The Pronouns of power and solidarity” หรือ ศึกษาการใช้คำสรรพนามบุรุษที่ 2 ในภาษายุโรปที่นำมาใช้เป็นคำเรียกขานหรือที่เรียกว่า “สรรพนามเรียกขาน” โดยเน้นภาษาฝรั่งเศส ภาษาเยอรมัน และภาษาอิตาลี ในแง่ของประวัติความเป็นมาของการใช้คำเหล่านี้ การใช้คำเหล่านี้ในบริบทสังคมปัจจุบัน และปัจจัยทางสังคมที่มีผลต่อการเลือกใช้คำสรรพนามบุรุษที่ 2 เหล่านี้

ผลการวิจัยพบว่าสรรพนามเรียกขานในภาษายุโรปมี 2 รูปแบบ คือ V ซึ่งหมายถึงสรรพนามบุรุษที่ 2 พหูพจน์ เช่น VOUS ในภาษาฝรั่งเศส และ T ซึ่งหมายถึงสรรพนามบุรุษที่ 2 เอกพจน์ เช่น TU ในภาษาฝรั่งเศส การใช้คำสรรพนามเรียกขานในภาษายุโรปทั้ง 2 รูปแบบนี้ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างผู้พูดกับผู้ฟัง โดยปัจจัยทางสังคมที่เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้ความสัมพันธ์แตกต่างกันไป คือ อำนาจ (power) และความเป็นปึกแผ่น (solidarity)

จากการศึกษาประวัติความเป็นมาของการใช้สรรพนามเรียกขานในภาษายุโรป บราวน์ และกิลแมนสรุปว่า ในอดีตดั้งเดิมนั้นภาษายุโรปใช้สรรพนามบุรุษที่ 2 เอกพจน์ คือ T เรียกคนคนเดียว และใช้คำสรรพนามบุรุษที่ 2 พหูพจน์ คือ V เรียกคนหลาย ๆ คน ต่อมาในยุโรปสมัยกลางมีการใช้สรรพนามเรียกขานต่างไปจากเดิม คือ มีการใช้สรรพนามบุรุษที่ 2 พหูพจน์ คือ V เรียกคนคนเดียว เช่น ในกรณีที่สามัญชนพูดกับพระเจ้าแผ่นดินก็จะใช้สรรพนามบุรุษที่ 2 พหูพจน์ V เป็นสรรพนามเรียกขาน ทั้งนี้ เนื่องจากหมายรวมถึงพระราชินีและบริวารด้วย ดังนั้น การใช้สรรพนามซึ่งเดิมถูกกำหนดด้วยความแตกต่างระหว่างเอกพจน์และพหูพจน์จึงกลายมาเป็นถูกกำหนดโดยอำนาจ (power) ในสมัยต่อมาปัจจัยทางสังคมอย่างใหม่เข้ามามีบทบาทในการกำหนดการใช้สรรพนามเรียกขานทั้ง 2 รูปแบบนี้ คือ ความเป็นปึกแผ่น (solidarity) ซึ่งทำให้เกิดความสัมพันธ์แบบสมดุหรือเท่าเทียมกันระหว่างผู้พูดและผู้ฟัง ดังนั้น รูปแบบการใช้สรรพนามเรียกขานจึงมีแนวโน้มเปลี่ยนเป็นรูปแบบสมดุ ขึ้นอยู่กับว่ามีความเป็นปึกแผ่นมากหรือน้อย

Bhat (2004) ได้เขียนหนังสือชื่อว่า “Pronoun” ซึ่งหนึ่งในนั้นมีหัวข้อที่น่าสนใจคือ หัวข้อที่ว่าด้วยเรื่อง “Politeness distinctions” Bhat ได้กล่าวว่าในภาษาเอเชียตะวันออก เช่น ภาษาไทย ภาษาพม่า ภาษาญี่ปุ่น ฯลฯ จะไม่ใช้คำนามที่เป็นชื่อของบุคคลในการอ้างถึงผู้พูดและผู้ฟัง เนื่องจากไม่สุภาพ แต่มักจะใช้คำนามที่เป็นคำเรียกญาติ หรือคำเรียกอาชีพ/ตำแหน่ง ตามบทบาทของผู้พูดและผู้ฟังเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 และ 2

ยกตัวอย่างในภาษาเวียดนามมีคำสรรพนามบุรุษที่ 1 *tôi* ซึ่งกลายมาจากคำนาม หมายถึง ‘servant’ (ผู้รับใช้) ใช้ในบริบทของการถ่อมตัวและการเคารพ และคำว่า *tao* เป็นคำที่แสดงถึงความหยิ่งหรือความทะนง (arrogance) ถูกใช้โดยผู้พูดที่มีความอาวุโสหรือมีอำนาจมากกว่า ส่วนคำสรรพนามบุรุษที่ 2 เอกพจน์ เช่น *ông* ใช้กับสุภาพบุรุษ *bà* ใช้กับสุภาพสตรี คำเหล่านี้ก็ทำหน้าที่เป็นคำเรียกญาติด้วย เช่น *ông* หมายถึง ‘grandfather’ (ปู่หรือตา) *bà* หมายถึง ‘grandmother’ (ย่าหรือยาย)

ในภาษาญี่ปุ่นก็มีการใช้รูปคำนามเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 และ 2 เช่นกัน โดยการเลือกใช้ขึ้นอยู่กับรูปแบบของความเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ ความอ่อนน้อมถ่อมตน และปัจจัยทางสังคมอื่น ๆ ส่วนในภาษาไทยก็มีชุดคำสรรพนามชุดใหญ่ที่แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างของสถานภาพ ความสนิทสนม ความสุภาพ ความเคารพ และอำนาจ ซึ่งการเลือกใช้ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์หรือท่าทีระหว่างผู้พูดและผู้ฟัง

Cysouw (2011) ศึกษาเรื่อง “Inclusive/Exclusive Distinction in Independent Pronouns” หรือการศึกษาความแตกต่างของการรวมผู้ฟังหรือไม่รวมผู้ฟังในคำสรรพนามอิสระ Cysouw มุ่งศึกษาเปรียบเทียบบุรุษสรรพนาม “we” ในภาษาต่าง ๆ ทั่วโลกทั้งหมด 200 ภาษา เพื่อดูความแตกต่างระหว่างการรวมผู้ฟังและไม่รวมผู้ฟัง

Cysouw ได้จัดทำแผนที่แสดงการกระจายตัวของบุรุษสรรพนาม “we” ที่รวมผู้ฟังและไม่รวมผู้ฟังเป็นเครื่องหมายจุดวงกลมสีต่าง ๆ คือ จุดวงกลมสีแดง หมายถึง ภาษานั้น ๆ มีความแตกต่างกันระหว่างคำสรรพนามที่รวมผู้ฟังและไม่รวมผู้ฟัง ส่วนจุดวงกลมสีฟ้า หมายถึง ภาษานั้น ๆ ไม่มีความแตกต่างกันระหว่างคำสรรพนามที่รวมผู้ฟังและไม่รวมผู้ฟัง ซึ่งเขาได้แสดงการกระจายตัวดังกล่าวออกเป็น 5 ประเภทด้วยกัน ได้แก่ (1) ภาษาที่ไม่พบบุรุษสรรพนาม “we” มีอยู่ทั้งสิ้น 2 ภาษา กล่าวคือ บางภาษาไม่มีวิธีที่จะแสดงแนวคิดเหมือนกับคำว่า “we” เหมือนในบางภาษายกตัวอย่างเช่นในภาษา Pirahã (Mura; Amazonas, Brazil) มีวิธีเดียวที่จะแสดงความหมายเหมือนกับคำว่า “we” คือ การรวมกันระหว่างคำ สรรพนาม “I” และ “you” (2) ภาษาที่ “we” กับ “I” เหมือนกัน มีทั้งสิ้น 10 ภาษา กล่าวคือ บางภาษามีคำสรรพนามสำหรับแสดงคำว่า “we” ที่มีความหมายหรือมีลักษณะการใช้เช่นเดียวกับคำว่า “I” ซึ่งคำว่า ‘เรา’ ในภาษาไทยก็อยู่ในประเภทนี้เช่นเดียวกัน วิธีการตัดสินจากประโยคมีเพียงอย่างเดียว คือ บริบทที่ใช้จะต้องไม่กำกวม (3) ไม่มีการขัดแย้งกันระหว่างบุรุษสรรพนามที่รวมผู้ฟังและไม่รวมผู้ฟัง มีทั้งสิ้น 120 ภาษา กล่าวคือ “we” ในประเภทนี้ไม่เกี่ยวข้องกับการรวมผู้ฟังหรือไม่รวมผู้ฟัง แต่เกี่ยวข้องกับการเป็นทวิพจน์หรือพหูพจน์ ซึ่งพบได้ในหลาย ๆ ภาษา เช่น ภาษาอังกฤษ (4) มีความแตกต่างของบุรุษสรรพนามที่รวมผู้ฟังเท่านั้น มีทั้งสิ้น 5 ภาษา กล่าวคือ บุรุษสรรพนามที่ไม่รวมผู้ฟังจะเหมือนกับคำว่า “I” ในภาษาอังกฤษ แต่จะมีวิธีพิเศษเพื่อแสดงความหมายของการรวมผู้ฟัง (5) มีความแตกต่างของบุรุษสรรพนามทั้งที่รวมผู้ฟังและ

ไม่รวมผู้ฟัง มีทั้งสิ้น 63 ภาษา ประกอบด้วยภาษาที่มีบุรุษสรรพนามเฉพาะสำหรับความหมายที่รวมผู้ฟังและไม่รวมผู้ฟัง

จากการศึกษาของ Brown and Gilman (1960) ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นประโยชน์กับงานวิจัยฉบับนี้ในแง่ที่มีการศึกษาเชิงประวัติเช่นเดียวกัน อีกทั้งผลการศึกษาในด้านปัจจัยทางสังคมที่มีผลต่อการใช้คำสรรพนามบุรุษที่ 2 ผู้วิจัยก็สามารถนำมาเป็นแนวเทียบในการศึกษาคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ได้ ส่วนงานวิจัยของ Bhat (2004) ก็ทำให้เห็นถึงวัฒนธรรมของชาวเอเชียตะวันออก เช่น ความอาวุโส ความสุภาพอ่อนน้อม ที่สะท้อนให้เห็นผ่านการใช้บุรุษสรรพนาม ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์บุรุษสรรพนามในภาษาไทยเป็นอย่างมาก สุดท้ายงานวิจัยของ Cysouw (2011) ก็เป็นประโยชน์ต่องานวิจัยฉบับนี้ในแง่ของการศึกษาบุรุษสรรพนามตามแนวแบบลักษณ์ภาษา ซึ่งทำให้เห็นความแตกต่างของการใช้บุรุษสรรพนาม “we” ในภาษาต่าง ๆ ทั่วโลก และนำมาเป็นข้อมูลในการวิเคราะห์คำว่า “เรา” ในงานวิจัยฉบับนี้ได้

2.3.2.2 งานวิจัยที่ใช้กรอบแนวคิดเรื่องการกลายเป็นคำไวยากรณ์

งานวิจัยที่ศึกษาคำสรรพนามในภาษาต่างประเทศโดยใช้กรอบแนวคิดเรื่องการกลายเป็นคำไวยากรณ์ มีดังนี้

Heine and Kuteva (2002) ได้เขียนหนังสือที่มีชื่อว่า “World Lexicon of Grammaticalization” ซึ่งเป็นหนังสือที่รวบรวมคำที่เกิดการกลายเป็นคำไวยากรณ์จากภาษาทั่วโลก โดย Heine and Kuteva ได้รวบรวมการกลายเป็นคำไวยากรณ์ที่เกี่ยวกับคำสรรพนามไว้ ดังนี้

■ PERSON (human being) > PERS-PRON, FIRST PLURAL

คือ คำที่มีความหมายว่า ‘คน, บุคคล, ประชาชน’ จะพัฒนาไปเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 พหูพจน์ เช่น ในภาษา !Xun คำว่า dju หมายถึง ‘คน, ประชาชน’ > คำสรรพนามบุรุษที่ 1 พหูพจน์ ไม่รวมผู้ฟัง

■ PERS-PRON, PLURAL > SINGULAR (HONORIFIC)

คือ บุรุษสรรพนามที่เป็นพหูพจน์จะพัฒนาไปเป็นเอกพจน์ในรูปของภาษาแสดงการให้เกียรติ เช่น เดิมในภาษาอังกฤษคำว่า you หรือในภาษาฝรั่งเศสคำว่า vous ซึ่งหมายถึง ‘you’ เป็นคำสรรพนามที่เป็นพหูพจน์เช่นเดียวกัน แต่ต่อมาได้พัฒนาไปเป็นคำสรรพนามใช้เป็นคำแทนผู้ฟังที่มีความหมายเป็นเอกพจน์

Shibasaki (2012) ได้ศึกษา “Regularity behind apparent lawlessness: Referential shifting of personal pronouns in Japanese and other languages” (กฎการย้ายที่ที่ปรากฏสมำเสมอของบุรุษสรรพนามในภาษาญี่ปุ่นและภาษาอื่น) งานวิจัยของ Shibasaki นี้ถือเป็นการศึกษาแบบลักษณะภาษาเชิงประวัติ คือ มีการรวบรวมบุรุษสรรพนามในภาษาญี่ปุ่นและภาษาอื่นๆ ในโลกมาเปรียบเทียบกันโดยใช้ข้อมูลเชิงประวัติ เพื่อดูเส้นทางการเปลี่ยนแปลงและลักษณะของบุรุษสรรพนามที่มีร่วมกัน

Shibasaki ได้เสนอรูปแบบการย้ายที่ของบุรุษสรรพนามซึ่งได้จากการสำรวจในหลายๆ ภาษา พบว่ามีเส้นทางการเปลี่ยนแปลงดังนี้

- (1) คำสรรพนามบุรุษที่ 3 > คำสรรพนามบุรุษที่ 2 – เป็นเส้นทางการเป็นไปได้และเป็นเส้นทางหลัก
- (2) คำสรรพนามบุรุษที่ 1 > คำสรรพนามบุรุษที่ 2 – เป็นเส้นทางการเป็นไปได้ (แต่ส่วนใหญ่จำกัดเฉพาะภาษาญี่ปุ่น)
- (3) คำสรรพนามบุรุษที่ 3 > คำสรรพนามบุรุษที่ 1 (> บุรุษที่ 2) – เป็นไปได้แต่ค่อนข้างมีข้อยกเว้น
- (4) คำสรรพนามบุรุษที่ 2 > คำสรรพนามบุรุษที่ 3 – ไม่น่าจะเป็นไปได้

ผลการศึกษาในส่วนของเส้นทางการ (2) จากคำสรรพนามบุรุษที่ 1 กลายเป็นบุรุษที่ 2 นั้น Shibasaki ได้ยกตัวอย่างคำว่า boku และ watashi ซึ่งเดิมเป็นคำสรรพนามบุรุษ 1 หมายถึง ‘I’ แต่ในปัจจุบันทั้ง 2 คำนี้ได้ขยายหน้าที่ไปเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 2 หมายถึง ‘you’ โดยคำว่า boku ใช้แทนผู้ฟังที่เป็นเด็กผู้ชาย ส่วนคำว่า watashi ใช้แทนผู้ฟังที่เป็นเด็กผู้หญิง เช่นเดียวในภาษายุโรปก็มีการขยายหน้าที่จากคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เป็นบุรุษที่ 2 เช่นกันในคำว่า “we” ซึ่งปัจจุบันใช้แทนผู้ฟังที่เป็นเด็ก เช่น It’s time we took our medicine. ซึ่งปัจจัยที่ทำให้คำสรรพนามบุรุษที่ 1 กลายเป็นบุรุษที่ 2 คือ ปัจจัยความสุภาพ โดย Shibasaki ได้กล่าวว่า ในภาษาญี่ปุ่นการอ้างถึงผู้ฟังโดยตรงเสมือนเป็นสิ่งต้องห้าม ยิ่งอ้างถึงผู้ฟังโดยตรงเท่าไร ยิ่งสูญเสียความสุภาพมากเท่านั้น (Direct reference = loss of politeness) Shibasaki ยังได้กล่าวถึงลักษณะทั่วไปของการย้ายบุรุษไว้ว่า เส้นทางการย้ายบุรุษนั้นจะมีทิศทางจากบุคคลที่มีอำนาจมากไปสู่บุคคลที่มีอำนาจน้อยและไม่ย้อนกลับซึ่งพิจารณาได้จากเส้นทางการย้ายจากบุรุษที่ 1 > 2 หรือจากบุรุษที่ 3 > 2

นอกจากนี้ หนึ่งในผลการศึกษาพบว่า คำสรรพนาม “ข้า” ในภาษาไทยและภาษาอื่น ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น ภาษาเวียดนาม ภาษาพม่า ภาษาเขมร เป็นต้น มีที่มาจากคำนาม “ข้า” หมายถึง ‘บ่าวไพร่, คนรับใช้’ (slave) เช่นกัน

จากการศึกษาของ Heine and Kuteva (2002) และ Shibasaki (2012) ผู้วิจัยเห็นว่างานวิจัยทั้ง 2 ชิ้นนี้เป็นการศึกษาแบบลักษณะภาษาเชิงประวัติ โดยใช้แนวคิดเรื่องการกลายเป็นคำไวยากรณ์ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่องานวิจัยชิ้นนี้ในแง่ของการสันนิษฐานเส้นทางการเปลี่ยนแปลงของคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เช่น ในงานวิจัยของ Shibasaki ทำให้เห็นเส้นทางการเปลี่ยนแปลงจากคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ไปเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 2 ตัวอย่างในภาษาไทยก็มีคำว่า “เรา” ที่ในปัจจุบันใช้เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 2 แทนผู้ฟังที่มีอาวุโสน้อยกว่า เช่น ยายก้อย! เราน่าจะอายุนมากนั้กันนะ ก็อาจสันนิษฐานได้ว่ามีที่มาจากคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เช่นเดียวกัน แต่อย่างไรก็ตามการสันนิษฐานเส้นทางโดยดูจากภาษาส่วนใหญ่ก็คงไม่แน่ชัดนัก เนื่องจากเป็นไปได้ว่าคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ในภาษาไทยอาจมีบางคำที่ไม่เป็นไปตามเส้นทางดังกล่าว งานวิจัยนี้จึงต้องอาศัยข้อมูลเชิงประวัติในภาษาไทยศึกษาควบคู่กันไป

จากการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการกลายเป็นคำไวยากรณ์ดังกล่าวข้างต้นต่างก็เป็นแนวทางที่ผู้วิจัยสามารถดูเป็นแนวเทียบในการวิเคราะห์ปัจจัยและกระบวนการกลายเป็นคำไวยากรณ์ของสรรพนามบุรุษที่ 1 ในภาษาไทยได้ และยังไม่ม้งานวิจัยใดที่ศึกษาคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ในภาษาไทยสมัยรัตนโกสินทร์โดยใช้กรอบแนวคิดเรื่องการกลายเป็นคำไวยากรณ์มาก่อน ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเรื่องนี้ต่อไป และจะเสนอผลการวิเคราะห์ในบทต่อไป

บทที่ 3

เกณฑ์การจำแนกหมวดคำ และการปรากฏของคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ในสมัยต่างๆ

เนื่องจากคำว่า เรา ผม หนู ข้า และข้าพเจ้า สามารถปรากฏได้หลายหมวดคำ เช่น คำนาม บุรุษสรรพนาม คำลงท้าย คำนำหน้าชื่อ เป็นต้น ดังนั้น ผู้วิจัยจึงต้องหาเกณฑ์ในการจำแนกหมวดคำ จากนั้นจึงจะพิจารณาการปรากฏของชุดคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ทั้ง 5 คำในสมัยรัตนโกสินทร์ เพื่อศึกษาเส้นทางพัฒนาการต่อไป

ผู้วิจัยจึงแบ่งเนื้อหาในบทนี้ออกเป็น 2 ส่วนใหญ่ๆ ได้แก่

ส่วนที่หนึ่ง เกณฑ์การจำแนกหมวดคำ

ส่วนที่สอง การปรากฏของคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ในสมัยต่างๆ

3.1 เกณฑ์การจำแนกหมวดคำ

ในส่วนนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงการจำแนกหมวดคำระหว่างหมวดคำสรรพนาม (บุรุษสรรพนาม) และหมวดคำต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการของชุดคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ทั้ง 5 คำ โดยผู้วิจัยจะใช้เกณฑ์ทางวากยสัมพันธ์ในการจำแนกหมวดคำเป็นลำดับแรก และหากเกณฑ์ทางวากยสัมพันธ์ยังไม่สามารถจำแนกหมวดคำได้ ผู้วิจัยจะใช้เกณฑ์ทางอรรถศาสตร์ประกอบด้วย เกณฑ์ที่ผู้วิจัยใช้ในการจำแนกหมวดคำมีดังนี้

3.1.1 เกณฑ์ในการจำแนกคำนามกับบุรุษสรรพนาม

คำสรรพนามบุรุษที่ 1 ที่ต้องใช้เกณฑ์ในการจำแนกคำนามและบุรุษสรรพนามออกจากกัน ได้แก่ คำว่า ผม หนู ข้า และข้าพเจ้า

3.1.1.1 เกณฑ์ทางวากยสัมพันธ์

โดยทั่วไปงานวิจัยส่วนใหญ่ที่ศึกษาเกี่ยวกับการกลายเป็นคำไวยกรณ์ เช่น สุรีเนตร จรัสจรัสเกียรติ (2551) ศึกษาคำว่า “ยัง” เริงประวัติ, มิ่งมิตร ศรีประสิทธิ์ (2546) ศึกษาคำว่า “แล้ว อยู่ อยู่แล้ว” เริงประวัติ, จรัสดาว อินทรทัศน์ (2539) ศึกษากระบวนการที่คำกริยากลายเป็นคำบุพบทในภาษาไทย เป็นต้น จะใช้กรอบประโยคทดสอบของ วิจิตร ภาณุพงศ์ (2532) ที่เสนอไว้ในหนังสือ **โครงสร้างภาษาไทย: ระบบไวยกรณ์** มาเป็นเกณฑ์ในการจำแนกหมวดคำ แต่เนื่องจากคำนามและบุรุษสรรพนามสามารถปรากฏในตำแหน่งเดียวกันและทำหน้าที่ได้อย่างเดียวกัน ผู้วิจัยจึง

ไม่สามารถใช้กรอบประโยคทดสอบของ วิจินตัน ภาณุพงศ์ ในการจำแนกหมวดคำทั้ง 2 ชนิดออกจากกันได้ เช่น

บุรุษสรรพนามแทนคำนามในกรอบประโยคคู่ที่ 1

กรอบ 1 ก. *แม่* มา แล้ว

ผม มา แล้ว

กรอบ 1 ข. *แม่* กำลัง มา

ผม กำลัง มา

จากตัวอย่างกรอบประโยคทดสอบคู่ที่ 1 คำว่า *ผม* ที่เป็นบุรุษสรรพนามสามารถปรากฏแทนที่ในตำแหน่งเดียวกับคำนาม *แม่* คือปรากฏในตำแหน่งหน้ากริยาและทำหน้าที่เป็นประธานได้เช่นเดียวกัน

อย่างไรก็ตาม วิจินตัน ภาณุพงศ์ (2532: 65) ก็ได้กล่าวถึง **เกณฑ์การปรากฏร่วมกับคำคุณศัพท์** ในการจำแนกคำนามและบุรุษสรรพนามออกจากกัน คือ หากเป็นคำนามสามารถนำคำคุณศัพท์มาขยายได้ แต่หากเป็นบุรุษสรรพนามจะนำคำคุณศัพท์มาขยายไม่ได้ เช่น

(1) *เด็กอ้วนมักกินจุ*

(2) * *เราอ้วนมักกินจุ*

จากตัวอย่างที่ (1) จะเห็นว่าคำนาม “เด็ก” มีคำคุณศัพท์ “อ้วน” มาขยายได้ แต่บุรุษสรรพนาม “เรา” ในตัวอย่างที่ (2) มีคำคุณศัพท์ “อ้วน” มาขยายไม่ได้จึงฟังแปลก ดังนั้น ผู้วิจัยจึงใช้เกณฑ์การปรากฏร่วมกับคำคุณศัพท์ เป็นเกณฑ์ทางวากยสัมพันธ์ในการจำแนกคำ 2 ประเภทนี้ออกจากกัน

3.1.1.2 เกณฑ์ทางอรรถศาสตร์

ผู้วิจัยใช้เกณฑ์ของ กิวอน (Givón, 1984 อ้างถึงใน นันทริยา ลำเจียกเทศ, 2539) มาเป็นเกณฑ์ในการจำแนกคำนามและบุรุษสรรพนามออกจากกัน โดยหากเป็นคำนามจะต้องมีความหมายประจำคำหมายถึงสิ่งที่ดำรงอยู่ [+ หมายถึงสิ่งที่ดำรงอยู่] แต่ถ้าหากเป็นบุรุษสรรพนามจะไม่มี ความหมายประจำคำหมายถึงสิ่งที่ดำรงอยู่ [- หมายถึงสิ่งที่ดำรงอยู่] แต่จะมีความหมายบอกบุรุษและ พจน์แทน [+บอกบุรุษและพจน์] หรือในบางครั้งก็จะมี ความหมายบอกเพศด้วย [+บอกเพศ] เช่น

(3) หนูถูกแมวไล่กัด

(4) หนูหิวข้าว

จากตัวอย่างที่ (3) คำว่า “หนู” เป็นคำนาม เนื่องจาก “หนู” มีความหมายประจำคำ หมายถึงสิ่งที่ดำรงอยู่ สามารถระบุได้ว่า “หนู” ในที่นี้เป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม มีรูปร่างขนาดเล็ก มีฟันแทะ มีรูปร่างลักษณะที่สามารถรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัสต่าง ๆ แต่คำว่า “หนู” ในตัวอย่างที่ (4) เป็นบุรุษสรรพนาม เนื่องจากไม่มีความหมายประจำคำหมายถึงสิ่งที่ดำรงอยู่ ไม่มีรูปร่างเฉพาะเหมือนคำนาม ขึ้นอยู่กับว่าใครเป็นคนพูดเท่านั้น แต่จะมีความหมายบอกบุรุษที่ 1 เอกพจน์แทน

3.1.2 เกณฑ์ที่ใช้ในการจำแนกบุรุษสรรพนามกับคำลงท้าย/ส่วนของคำลงท้าย

คำสรรพนามบุรุษที่ 1 ที่ต้องใช้เกณฑ์ในการจำแนกบุรุษสรรพนามและคำลงท้าย/ส่วนของคำลงท้ายออกจากกัน ได้แก่ คำว่า ผม (ส่วนของคำลงท้าย “ครับผม”) และคำว่า ข้า (ส่วนของคำลงท้าย “เจ้าข้า” และคำลงท้าย “ค่ะ”)

3.1.2.1 เกณฑ์ทางวากยสัมพันธ์

วิจิตรน ภาณุพงศ์ (2532: 61) ได้นิยามหมวดคำลงท้าย ไว้ว่า “คือ คำที่ปรากฏในตำแหน่งท้ายสุดของประโยค หรืออาจจะปรากฏในตำแหน่งท้ายส่วนของประโยค” แต่มีในบางกรณีที่บุรุษสรรพนามก็มีตำแหน่งอยู่ท้ายประโยคเช่นเดียวกัน เช่น

(5) เขาไม่เกลียดผม

? เขาไม่เกลียด_____

(6) ขอขอบคุณที่ใช้บริการครับผม

✓ ขอขอบคุณที่ใช้บริการ_____

ในกรณีนี้ผู้วิจัยจะใช้ เกณฑ์การมีความสัมพันธ์เป็นหน่วยเดียวกันกับประโยค มาเป็นเกณฑ์ในการจำแนกบุรุษสรรพนามและคำลงท้าย/ส่วนของคำลงท้าย ออกจากกัน โดยหากเป็นบุรุษสรรพนามจะมีความสัมพันธ์เป็นหน่วยเดียวกันกับประโยค กล่าวคือ สามารถทำหน้าที่เป็นประธานหรือกรรมของประโยค ไม่สามารถตัดทิ้งได้ เพราะจะทำให้เสียความ แต่หากเป็นคำลงท้าย/ส่วนของคำลงท้ายจะไม่มีความสัมพันธ์ทางวากยสัมพันธ์กับคำใดคำหนึ่งในประโยค สามารถตัดทิ้งได้โดยไม่เสียความ ดังนั้น ในตัวอย่างข้างต้น คำว่า “ผม” ในตัวอย่างที่ (5) จึงจัดเป็นบุรุษสรรพนาม เนื่องจากทำหน้าที่เป็นกรรมของประโยคเมื่อตัดทิ้งแล้วจะทำให้เสียความ ไม่รู้ว่า “เขา” ในประโยคเกลียดใครถ้าไม่มีบริบทแวดล้อม ส่วน “ผม” ในคำว่า “ครับผม” ในตัวอย่างที่ (6) ไม่ได้ทำหน้าที่เป็นกรรมของประโยค แต่คำที่ทำหน้าที่เป็นกรรมของกริยา “ใช้” ในประโยคนี้ คือ คำว่า “บริการ”

ดังนั้นคำว่า “ครับผม” ในตัวอย่างที่ (6) นี้จึงจัดเป็นส่วนของคำลงท้าย นอกจากนี้เมื่อตัดทิ้งแล้วไม่ทำให้เสียความ มีเพียงความสุภาพที่เสียไปเท่านั้น

3.1.2.2 เกณฑ์ทางอรรถศาสตร์

เนื่องจากบุรุษสรรพนามและคำลงท้าย/ส่วนของคำลงท้าย ในบางกรณีมีความหมายบอกเพศ [+ บอกเพศ] ได้เช่นเดียวกัน ดังเช่นที่ นววรรณ พันธุเมธา (2551: 136-137) เรียกคำลงท้ายว่า “คำบอกสถานภาพ” และได้กล่าวว่าคำบอกสถานภาพนั้นมีความหมายแสดงเพศของผู้พูดและผู้ฟัง เช่น ถ้าผู้พูดเป็นหญิงจะใช้คำว่า คะ ค่ะ เจ้าคะ เป็นต้น ถ้าผู้พูดเป็นชายจะใช้คำว่า ครับ ขอรับ วะ เป็นต้น ซึ่งความหมายแสดงเพศนี้ก็สัมพันธ์กับบุรุษสรรพนามบางคำที่มีความหมายแสดงเพศด้วยเช่นกัน เช่นคำว่า ผม ที่ใช้เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์ แทนตัวผู้พูดเพศชาย เป็นต้น

ผู้วิจัยจึงจะใช้แนวคิดของ กิวอน (Givón, 1984 อ้างถึงใน นันทริยา ลำเจียกเทศ, 2539) ที่กล่าวถึงคุณสมบัติของบุรุษสรรพนามมาประยุกต์ใช้เป็นเกณฑ์ในการจำแนกบุรุษสรรพนามกับคำลงท้าย/ส่วนของคำลงท้าย ออกจากกัน โดยหากเป็นบุรุษสรรพนามจะใช้เป็นคำแทนตัว [+ คำแทนตัว] มีความหมายบอกบุรุษและพจน์ [+บอกบุรุษและพจน์] หรือบางคำมีความหมายบอกเพศด้วย [+บอกเพศ] ในขณะที่คำลงท้าย/ส่วนของคำลงท้าย จะมีความหมายบอกบุรุษและพจน์ [+ บอกบุรุษและพจน์] และมีความหมายบอกเพศ [+ บอกเพศ] เช่นเดียวกัน แต่ที่ต่างกัน คือ คำลงท้าย/ส่วนของคำลงท้ายจะไม่ใช้เป็นคำแทนตัว [- คำแทนตัว] แต่จะมีความหมายบอกการรับ [+ บอกการรับ] หรือมีความหมายแสดงการแจ้งให้ทราบ [+ แจ้งให้ทราบ] ถามให้ตอบ [+ ถามให้ตอบ] บอกให้ทำ [+ บอกให้ทำ] เช่น

- (7) คุณจะกลับบ้านกับผมไหม
- (8) หากดำเนินการเสร็จแล้วจะติดต่อไปครับผม

จากตัวอย่างที่ (7) คำว่า “ผม” เป็นบุรุษสรรพนามเนื่องจากใช้เป็นคำแทนตัวผู้พูดเพศชาย ส่วน “ผม” ในคำว่า “ครับผม” ในตัวอย่างที่ (8) จัดเป็นส่วนของคำลงท้าย เนื่องจากไม่ได้ใช้เป็นคำแทนตัว แต่มีความหมายแสดงการแจ้งให้ทราบ [+ แจ้งให้ทราบ]

3.1.3 เกณฑ์ที่ใช้ในการจำแนกบุรุษสรรพนามกับคำนำหน้าชื่อ

กัลยา ดิงศภักดิ์ และอมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2531: 19) ได้ให้นิยาม คำนำหน้า ไว้ว่า “คือคำที่มักปรากฏหน้าส่วนประกอบอื่นของคำเรียกขาน ส่วนใหญ่เป็นคำระบุเพศ หรือสถานภาพของผู้ฟัง เมื่อเทียบกับผู้พูดว่าสูงหรือต่ำกว่า เช่น อี คุณ นาง” ซึ่งคำเรียกขานในที่นี้ กัลยา ดิงศภักดิ์ และ

อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ ได้ให้ความหมายไว้ว่า “คำหรือวลีที่ผู้พูดใช้เรียกผู้ฟัง หรือผู้ที่เขาพูดด้วย ถ้าจะกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ คำสรรพนามบุรุษที่ 2 นั่นเอง”

สำหรับคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ที่ต้องใช้เกณฑ์ในการจำแนกบุรุษสรรพนามและคำนำหน้าชื่อออกจากกัน ได้แก่ คำว่า หนู

3.1.3.1 เกณฑ์ทางวากยสัมพันธ์

การจำแนกบุรุษสรรพนามกับคำนำหน้าชื่อออกจากกันนั้น ผู้วิจัยจะใช้ **เกณฑ์การปรากฏหน้าวิสามานยนาม** กล่าวคือ หากเป็นคำนำหน้าชื่อจะสามารถปรากฏหน้าวิสามานยนามหรือคำนามที่เป็นชื่อเฉพาะได้ แต่หากเป็นบุรุษสรรพนามจะไม่ปรากฏหน้าคำนามที่เป็นชื่อเฉพาะ

_____ วิสามานยนาม

ตัวอย่าง

(9) **หนู**อยากทานกับข้าวฝีมือยาย

(10) **หนู**ยิ้มไปเก็บพริกให้แม่หน่อย

จากตัวอย่างที่ (9) คำว่า “หนู” จัดเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เนื่องจากไม่ปรากฏวิสามานยนามตามหลัง แต่ปรากฏหน่วยกริยาตามหลัง ส่วนคำว่า “หนู” ในตัวอย่างที่ (10) จัดเป็นคำนำหน้าชื่อ เนื่องจากปรากฏหน้าวิสามานยนาม ได้แก่ คำว่า “ยิ้ม”

อนึ่ง หากบุรุษสรรพนามมีวิสามานยนามมาขยาย เช่น **ข้าขุน**ใครขอตายในหน้าที่ คำว่า “ข้า” ในที่นี้อยู่ในตำแหน่งเดียวกับคำนำหน้าชื่อ คือ ปรากฏหน้าวิสามานยนาม ในกรณีเช่นนี้ ผู้วิจัยจะใช้ **เกณฑ์การอ้างถึง** (reference) กล่าวคือ หากคำนั้นเป็นบุรุษสรรพนามจะสามารถอ้างถึงคำนามซึ่งเป็นสิ่งเดียวกันได้ แต่หากเป็นคำนำหน้าชื่อจะไม่สามารถอ้างถึงคำนามได้ เนื่องจากคำนำหน้าชื่อเป็นส่วนประกอบหนึ่งของคำนาม เช่น

(11) **ผม**ก้องเกียรติขอตายในหน้าที่

(12) **หนู**ขีดชกมารายงานตัวหรือยัง

จากตัวอย่างที่ (11) คำว่า “ผม” เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ที่มีวิสามานยนาม “ก้องเกียรติ” มาทำหน้าที่ขยาย ลักษณะที่นามวลี 2 ส่วนนี้มีตำแหน่งอยู่ติดกัน และทำหน้าที่ขยายซึ่งกันและกันหรืออ้างถึงสิ่งเดียวกันนี้ เรียกว่า **หน่วยอ้างถึงสิ่งเดียวกัน** (apposition) โดยในตัวอย่างที่

(11) คำว่า “ผม” ทำหน้าที่เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 อ้างถึงคำนาม คือ “ก้องเกียรติ” ซึ่งเป็นการอ้างถึงสิ่งเดียวกัน ส่วนในตัวอย่างที่ (12) คำว่า “หนู” เป็นคำนำหน้าชื่อ ไม่สามารถอ้างถึงคำนามได้ เนื่องจากคำว่า “หนู” ในที่นี้ทำหน้าที่เป็นหน่วยคำเติมหน้า (prefix) ซึ่งเป็นส่วนประกอบหนึ่งของคำนาม “ชิตชนก” อยู่แล้ว

3.1.3.2 เกณฑ์ทางอรรถศาสตร์

ผู้วิจัยจะใช้แนวคิดของ กัลยา ดิงศภักดิ์ และอมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2531) ที่เสนอไว้ในรายงานผลการวิจัยเรื่อง การใช้คำเรียกขานในภาษาไทยสมัยรัตนโกสินทร์ มาประยุกต์ใช้เป็นเกณฑ์ทางความหมาย กล่าวคือ คำนามที่ปรากฏหลังคำนำหน้านั้นจะต้องเป็นคำที่หมายถึง ชื่อ ยศ คำเรียกญาติ อาชีพ/ตำแหน่ง และวลีแสดงความรู้สึก เช่น หนูเล็ก คุณจำ ไฉ่ลูกชาย คุณหมอ แม่ยอดรักของพี่ เป็นต้น

3.1.4 เกณฑ์ที่ใช้ในการจำแนกบุรุษสรรพนามกับคำสรรพนามไม่ชี้เฉพาะ

เกณฑ์ที่จะกล่าวต่อไปนี้เป็นเกณฑ์ที่ใช้สำหรับคำว่า “เรา” เนื่องจากคำว่า “เรา” ปรากฏได้ 2 หมวดคำย่อย ได้แก่ บุรุษสรรพนาม และคำสรรพนามไม่ชี้เฉพาะ ซึ่งหมวดคำย่อยทั้งสองนี้จัดอยู่ในหมวดคำชนิดเดียว คือ หมวดคำสรรพนาม

คำสรรพนามไม่ชี้เฉพาะ ในงานวิจัยนี้ใช้คำนิยามจากหนังสือบรรพตฐานภาษาไทย เล่ม 3 (วิจิตร ณ ภาณุพงศ์, 2552: 29) ที่ได้ให้ความหมายของคำสรรพนามไม่ชี้เฉพาะ ไว้ว่า

“คำสรรพนามไม่ชี้เฉพาะ คือ คำสรรพนามที่ไม่ระบุหรือกำหนดแน่นอนว่าหมายถึง ผู้ใด อะไร สิ่งใด หรือสถานที่ใด ได้แก่ ใคร อะไร ไหน และยังคงกล่าวไว้อีกว่า คำสรรพนามไม่ชี้เฉพาะอาจมีรูปซ้ำกับคำสรรพนามแทนบุคคลบางคำ ได้แก่ ท่าน เรา เขา แต่จะมีความหมายต่างกัน เช่น *เทศกาลสงกรานต์เราเล่นสาดน้ำกันทั่วประเทศ* เป็นต้น”

เหตุที่ผู้วิจัยเลือกใช้นิยามนี้เนื่องจากเป็นนิยามที่ชัดเจนและครอบคลุมตัวอย่างข้อมูลคำว่า “เรา” ทั้งหมดในงานวิจัยชิ้นนี้ อีกทั้งเพื่อให้เห็นพัฒนาการของคำว่า เรา ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น อนึ่ง เหตุที่ผู้วิจัยไม่เรียก คำสรรพนามไม่ชี้เฉพาะ ว่า อนิยมสรรพนาม ตามหนังสือหลักภาษาไทย ของ พระยาอุปกิตติศิลปสาร (2524) เนื่องจากนิยามของ อนิยมสรรพนาม นั้นไม่ครอบคลุมระบุถึงคำว่า “เรา” ที่แสดง ความหมายไม่ชี้เฉพาะ กล่าวถึงแต่เพียงคำว่า ใคร อะไร ไหน ผู้ใดผู้อื่น ผู้ใดผู้หนึ่ง ผู้หนึ่งผู้ใด เป็นต้น ดังคำนิยามนี้

“อนิยมสรรพนาม คำ ‘อนิยม’ แปลว่า ไม่กำหนด เป็นคำสรรพนามที่ใช้แทนนามที่ไม่กำหนดแน่นอนลงไปว่าเป็นสิ่งนั้นสิ่งนี้ได้แก่คำว่า ใคร อะไร ไหน ผู้ใดผู้อื่น ผู้ใดผู้หนึ่ง ผู้หนึ่งผู้ใด ชาวไหน ชาวอะไร ชาวอื่น ไตๆ อื่นๆ เป็นต้น ซึ่งไม่ใช่คำถาม”

เกณฑ์ทางอรรถศาสตร์

เนื่องจากบุรุษสรรพนามและคำสรรพนามไม่ชี้เฉพาะต่างมีลักษณะทางวากยสัมพันธ์เหมือนกัน คือ สามารถปรากฏในตำแหน่งเดียวกันได้และทำหน้าที่ได้อย่างเดียวกัน เช่น ใช้แทนนาม [+ แทนนาม] และไม่สามารถปรากฏร่วมกับคำคุณศัพท์ได้ [- ปรากฏร่วมกับคำคุณศัพท์] เช่นกัน ผู้วิจัยจึงใช้เกณฑ์ทางอรรถศาสตร์ในการจำแนกบุรุษสรรพนามกับคำสรรพนามไม่ชี้เฉพาะออกจากกัน ดังนี้

<u>บุรุษสรรพนาม</u>	<u>คำสรรพนามไม่ชี้เฉพาะ</u>
[+ แทนนาม]	[+ แทนนาม]
[- ปรากฏร่วมกับคำคุณศัพท์]	[- ปรากฏร่วมกับคำคุณศัพท์]
[+ บอกรบุรุษและพจน์]	[± บอกรบุรุษและพจน์]
[+ ชี้เฉพาะ]	[- ชี้เฉพาะ]

จากวากยสัมพันธ์ลักษณะ (คุณสมบัติทางวากยสัมพันธ์) ข้างต้น ผู้วิจัยอาศัยการตีความจากปริบทของคำว่า “เรา” และอาศัยนิยามของบุรุษสรรพนามและคำสรรพนามไม่ชี้เฉพาะมาเป็นเกณฑ์ในการจำแนกบุรุษสรรพนามกับคำสรรพนามไม่ชี้เฉพาะออกจากกัน โดยหากเป็นบุรุษสรรพนามจะต้องมีความหมายบอกรบุรุษและพจน์ชัดเจน [+ บอกรบุรุษและพจน์] ชี้เฉพาะลงไปได้ว่าหมายถึงผู้ใด อะไร สิ่งใด [+ ชี้เฉพาะ] แต่หากเป็นคำสรรพนามไม่ชี้เฉพาะจะไม่มี ความหมายบอกรบุรุษและพจน์ชัดเจน [± บอกรบุรุษและพจน์] ไม่สามารถชี้เฉพาะลงไปว่าหมายถึงผู้ใด อะไร สิ่งใด [- ชี้เฉพาะ] เช่น

(13) เราพาพ่อกับแม่มาด้วย

(14) เราควรแปร่งฟันอย่างน้อยวันละ 2 ครั้ง

จากตัวอย่างคำว่า “เรา” ในประโยคที่ (13) อาจตีความว่าเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์หรือพหูพจน์ ไม่รวมผู้ฟัง และมีความหมายชี้เฉพาะ เนื่องจากประโยคดังกล่าวสามารถระบุได้ว่าหมายถึงใครหากดูจากปริบทแวดล้อม เช่น สมศรี เป็นต้น ส่วนคำว่า “เรา” ในประโยคที่ (14) เป็นคำสรรพนามไม่ชี้เฉพาะ เนื่องจากไม่สามารถระบุได้ชัดว่าหมายถึงผู้ใด มีจำนวนกี่คน ไม่สามารถระบุ

บุรุษและพจน์ได้อย่างชัดเจน ซึ่งจะเห็นได้ว่าวากยสัมพันธ์ลักษณะที่สามารถจำแนกบุรุษสรรพนามและคำสรรพนามไม่ชี้เฉพาะออกจากกันได้อย่างชัดเจนที่สุด ก็คือ ชี้เฉพาะ/ไม่ชี้เฉพาะ นั่นเอง

3.1.5 เกณฑ์ที่ใช้ในการจำแนกคำลงท้าย/ส่วนของคำลงท้ายกับคำขานรับ/ส่วนของคำขานรับ

คำสรรพนามบุรุษที่ 1 ที่ต้องใช้เกณฑ์ในการจำแนกคำลงท้าย/ส่วนของคำลงท้าย กับ คำขานรับ/ส่วนของคำขานรับออกจากกัน ได้แก่ คำว่า ผม (ส่วนของคำลงท้าย “ขอรับ**ผม**” และ “**ครับ**ผม”) และคำว่า ข้า (ส่วนของคำลงท้าย “เจ้า**ข้า**” “เจ้า**ค่ะ**” และคำลงท้าย “**ค่ะ**”)

นworรณ พันธุมธา (2551: 139-140) ได้ให้นิยาม คำขานรับ ไว้ว่า “คือ คำตอบรับเมื่อได้ยินคำเรียก และหมายรวมถึงคำตอบรับเมื่อมีผู้ถามหรือสั่ง คำที่ใช้ตอบรับมักได้แก่ คำบอกสถานภาพ เช่น ข้า เจ้าข้า ค่ะ ครับ เป็นต้น ผู้พูดจะเลือกใช้คำโดยอ้อมแล้วแต่เพศและความรู้สึกของผู้พูด รวมทั้งระดับฐานะของผู้พูดและผู้ฟัง”

จากนิยามดังกล่าวจะเห็นได้ว่า คำขานรับ/ส่วนของคำขานรับ กับ คำลงท้าย/ส่วนของคำลงท้าย หรือที่ นworรณ เรียกว่า คำบอกสถานภาพ มักเป็นคำเดียวกันและมีลักษณะการเลือกใช้คำที่คล้ายกัน คือ ขึ้นอยู่กับเพศ ฐานะทางสังคม และความรู้สึกของผู้พูดและผู้ฟัง ดังนั้นการใช้เกณฑ์ทางอรรถศาสตร์อย่างเดียวยังไม่สามารถจำแนกคำขานรับ/ส่วนของคำขานรับ กับ คำลงท้าย/ส่วนของคำลงท้ายออกจากกันอย่างชัดเจน ผู้วิจัยจึงใช้เกณฑ์ทางวากยสัมพันธ์ร่วมด้วย ได้แก่ **เกณฑ์การเป็นประโยคเริ่ม และประโยคไม่เริ่ม** ของ วิจิตรน ภาณุพงศ์ (2532) มาประยุกต์ใช้ กล่าวคือ หากคำใดเป็นคำลงท้าย/ส่วนของคำลงท้ายจะสามารถปรากฏได้ทั้งในประโยคเริ่มและไม่เริ่ม แต่หากคำใดเป็นคำขานรับ/ส่วนของคำขานรับจะปรากฏได้เฉพาะในประโยคไม่เริ่มเท่านั้น เช่น

- (15) ชายหนุ่มผิวสีน้ำตาลอมแดง สวมหมวกแก๊ปสีเนื้อ สวมแว่นกันแดดก้าวออกมา
ยืนข้างหน้า “คุณขาอยู่**ไหมครับ**”
“**ไม่อยู่ค่ะ มีธุระอะไรค่ะ**”

(น้ำเล่นไฟ, หน้า 18)

- (16) คำกล่อมพม่าพลงยิ้มกับน้องสาว “จำที่**จันได้ไหมดวง...**”
“**ค่ะ**” ดวงแก้วตอบสั้น ๆ

(น้ำเล่นไฟ, หน้า 38)

จากตัวอย่างที่ (15) คำว่า “ครับ, ค่ะ, ค่ะ” จัดเป็นคำลงท้าย เนื่องจากสามารถปรากฏได้ทั้งในประโยคเริ่มและประโยคไม่เริ่ม ส่วนในตัวอย่างที่ (16) คำว่า “ค่ะ” จัดเป็นคำขานรับ เนื่องจากไม่สามารถปรากฏในประโยคเริ่มได้ ต้องมีประโยคนำมาก่อน จึงจะเข้าใจความหมาย

กล่าวโดยสรุปในส่วนที่หนึ่ง เรื่องเกณฑ์การจำแนกหมวดคำ ผู้วิจัยได้ใช้เกณฑ์ทางวากยสัมพันธ์และอรรถศาสตร์ในการจำแนกหมวดคำออกจากกัน โดยใช้เกณฑ์ทางวากยสัมพันธ์เป็นลำดับแรก และหากเกณฑ์ทางวากยสัมพันธ์ยังไม่สามารถจำแนกหมวดคำได้ ผู้วิจัยจะใช้เกณฑ์ทางอรรถศาสตร์ประกอบ เกณฑ์ที่ผู้วิจัยใช้ในการจำแนกหมวดคำต่าง ๆ ออกจากกัน มีดังนี้

ตารางที่ 3 สรุปเกณฑ์การจำแนกหมวดคำต่าง ๆ ออกจากกัน

หมวดคำ	เกณฑ์ทางวากยสัมพันธ์	เกณฑ์ทางอรรถศาสตร์
1. คำนามกับบุรุษสรรพนาม	การปรากฏร่วมกับคำคุณศัพท์ (วิจินต์ ภาณุพงศ์, 2532)	เกณฑ์ความหมายของ กิวอน (Givón, 1984 อ้างถึงใน นันทริยา ลำเจียกเทศ, 2539)
2. บุรุษสรรพนามกับคำลงท้าย/ ส่วนของคำลงท้าย	การมีความสัมพันธ์เป็นหน่วยเดียวกันกับประโยค	เกณฑ์ความหมายของ กิวอน (Givón, 1984 อ้างถึงใน นันทริยา ลำเจียกเทศ, 2539)
3. บุรุษสรรพนามกับคำนำหน้าชื่อ	1) การปรากฏหน้าวิสามานยนาม 2) การอ้างอิง	เกณฑ์ความหมายของ กัลยา ดิงศภัதிய์ และอมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2531)
4. บุรุษสรรพนามกับคำสรรพนามชี้เฉพาะ	-	อาศัยนิยามของ วิจินต์ ภาณุพงศ์ (2552: 51) และปริบทแวดล้อม
5. คำขานรับ/ส่วนของคำขานรับกับ คำลงท้าย/ส่วนของคำลงท้าย	การเป็นประโยคเริ่ม และไม่เริ่ม (วิจินต์ ภาณุพงศ์, 2532)	อาศัยการตีความจากความหมายและปริบท

3.2 การปรากฏของคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ในสมัยต่างๆ

ในส่วนนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอการปรากฏของคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ทั้ง 5 คำ ได้แก่คำว่า เรา ผม หนู ข้า และข้าพเจ้า ที่ได้จากการกำหนดเกณฑ์ในการจำแนกหมวดคำดังหัวข้อที่ 3.1 โดยแบ่งออกเป็น 4 สมัยย่อย ได้แก่

สมัยที่ 1 สมัยรัตนโกสินทร์ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 (พ.ศ. 2325 – 2394)

สมัยที่ 2 สมัยรัตนโกสินทร์ตั้งแต่รัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2395 – 2453)

สมัยที่ 3 สมัยรัตนโกสินทร์ตั้งแต่รัชกาลที่ 6 ถึงรัชกาลที่ 8 (พ.ศ. 2454 – 2489)

สมัยที่ 4 สมัยปัจจุบัน (รัชกาลที่ 9 พ.ศ. 2490 – 2555)

3.2.1 การปรากฏของคำว่า “เรา” ในสมัยต่างๆ

จากการเก็บข้อมูลเชิงประวัติตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 จนถึงปัจจุบันพบว่า “เรา” ปรากฏเป็นทั้ง คำสรรพนามบุรุษที่ 1 และ 2 เอกพจน์และพหูพจน์ และปรากฏเป็นคำสรรพนามไม่ชี้เฉพาะ ดังนี้

3.2.1.1 คำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์

คำว่า “เรา” ที่จัดเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์ หมายถึง คำใช้แทนตัวผู้พูดเพียงคนเดียว โดยจากการเก็บข้อมูลพบคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์ ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 จนถึงปัจจุบัน เช่น

(17) เราตื่นนอนเช้า อาบน้ำ กินข้าว แล้วเล่นตุ๊กตา

(จดหมายเหตुरายวันของสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวชิรมหิต, หน้า 1)

(18) “ได้การ! เราต้องไปหา ไปดูว่ามยุรีจะเป็นอย่างไร!” ประสงค์บอกกับตัวเอง

(ศัตรูของเจ้าหล่อน, หน้า 25)

จากตัวอย่างที่ (17) และ (18) คำว่า “เรา” ต่างก็จัดเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์ ไม่รวมผู้ฟัง (exclusive) เช่นเดียวกัน โดยในตัวอย่างที่ (17) แม้จะไม่ทราบว่าคำว่า “เรา” ในที่นี้ใช้อ้างถึงใคร แต่ก็สามารถพิจารณาได้จากบริบทที่อยู่ในสถานการณ์ คือ ตัวอย่างนี้มาจาก จดหมายเหตुरายวันของสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวชิรมหิต ซึ่งเป็นเอกสารที่ตีพิมพ์จากสมุดจดบันทึกประจำวันของสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวชิรมหิต โดยในสมุดบันทึกนี้พระองค์ทรงใช้คำว่า “เรา” แทนพระองค์เองในการจดบันทึก ดังนั้นคำว่า “เรา” ในบริบทนี้จึงเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์ ไม่รวมผู้ฟัง ส่วนในตัวอย่างที่ (18) คำว่า “เรา” ใช้แทนตัว “ประสงค์” เพียงคนเดียว โดยสังเกตได้จากข้อความแวดล้อมคือ “ประสงค์บอกกับตัวเอง”

3.2.1.2 คำสรรพนามบุรุษที่ 1 พหูพจน์

คำว่า “เรา” ที่จัดเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 พหูพจน์ หมายถึง คำใช้แทนตัวผู้พูดตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป หรือถ้าผู้พูดเป็นคนคนเดียว อาจพูดแทนคนอื่น ๆ รวมทั้งตัวเองด้วยก็ได้ โดยจากการเก็บข้อมูลพบคำสรรพนามบุรุษที่ 1 พหูพจน์ ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 จนถึงปัจจุบัน เช่น

(19) เรานั่งกันอยู่บนชานพักด้วยกัน, พอไม่มีใครแล้วหญิงรำไพฯ ก็เข้ามาพูดกับข้าพเจ้าว่า-โอ้, นี่ใคร ๆ คงเห็นว่าดิฉันพี่พูน, อ้ายการมีบุญนะไม่สนุกเลย

(สิ่งที่ข้าพเจ้าพบเห็น, หน้า 17)

- (20) “แหม มะม่วงฝรั่งตกตึกนี้มันอร่อยจริง ๆ อย่างคุณบ๊าวว่าเสียด้วย” แก้วว่า
“นั่นนะซี เมื่อกี้เห็นข้าวเหนียวเหลือ เราไปเก็บมะม่วงมาให้คุณบ๊าวปอกให้
รับประทานอีกก็ได้นี่” อ้อยเสนอ

(แก้วจอมชน, หน้า 37)

จากตัวอย่างที่ (19) และ (20) คำว่า “เรา” ต่างก็จัดเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 พหูพจน์ เช่นเดียวกัน แต่มีความแตกต่างกันตรงที่คำว่า “เรา” ในตัวอย่างที่ (17) ไม่รวมผู้ฟังที่เป็นผู้อ่าน แต่เป็นการเล่าเรื่องอันหมายถึง “ผู้เขียนและท่านหญิงรำไพฯ” ส่วนคำว่า “เรา” ในตัวอย่างที่ (20) รวมผู้ฟัง (inclusive) กล่าวคือ “อ้อย” ซึ่งเป็นผู้พูดหมายถึงรวมถึง “แก้ว” ซึ่งเป็นผู้ฟังด้วย

3.2.1.3 คำสรรพนามบุรุษที่ 2 เอกพจน์

คำว่า “เรา” ที่จัดเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 2 เอกพจน์ หมายถึง คำที่ผู้พูดซึ่งเป็นผู้มีอำนาจหรือผู้ใหญ่ใช้แทนตัวผู้ฟังที่เป็นผู้น้อยเพียงคนเดียว โดยจากการเก็บข้อมูลเริ่มพบคำสรรพนามบุรุษที่ 2 เอกพจน์ ในสมัยปัจจุบัน เช่น

- (21) “ไอ้หมอนี้มันเรื่องมากเหมือนกัน” ตากลไม้ไอ้อดุลูกชาย เนื่องด้วยไม่รู้ว่าจะ
ภายในโต๊ะนี้จะมีเพื่อนผู้ผิดหวังในบุตรธิดาสักกี่คน “บางทีก็หันมาเอะอะเอากับพ่อ”

“ซีโมโหละซีเรา” เพื่อนพ่อผู้นั่งข้างซ้ายสัพยอก

“ไม่ถึงยังงั้นหรอกครับ...แต่ไม่ได้ตั้งใจคงมี” ชายหนุ่มยอมรับโดยดี

(น้ำเล่นไฟ หน้า 7-8)

- (22) ยลโฉมลงเสียงอย่างซุ่มซ่ามไม่หาย “คอยดู โฉมจะไม่พูดกับเขาก่อน...คอยดู...”

“โธ่เอ๊ยเรา...” ฉานวางมือลงบนบ่าผู้พูดอย่างไม่รู้สึกราวว่าหล่อนอายุยี่สิบ “เดี๋ยวก็เหมือนผู้ใหญ่ เดียวก็เหมือนเด็กสามขวบ”

(น้ำเล่นไฟ, หน้า 46)

จากตัวอย่างที่ (21) และ (22) คำว่า “เรา” ต่างจัดเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 2 เอกพจน์ ที่ผู้ใหญ่ใช้พูดกับผู้น้อย โดยในตัวอย่างที่ (21) ผู้ที่มีอาวุโสกว่าใช้คำว่า “เรา” แทนตัวชายหนุ่มซึ่งเป็นบุตรของเพื่อน สังเกตได้จากข้อความแวดล้อม คือ ชายหนุ่มยอมรับโดยดี ส่วนในตัวอย่างที่ (22) ผู้

เป็นพ่อ คือ ฉาน ใช้คำว่า “เรา” แทนตัวลูก สันเกตได้จากข้อความแวดล้อม คือ ฉานวางมือลงบนบ่าผู้พูด โดยผู้พูดในข้อความก่อนหน้านี คือ ยลโฉม

3.2.1.4 คำสรรพนามบุรุษที่ 2 พหูพจน์⁷

คำว่า “เรา” ที่จัดเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 2 พหูพจน์ หมายถึง คำที่ผู้พูดซึ่งเป็นผู้มีอำนาจหรือผู้ใหญ่ใช้แทนตัวผู้ฟังที่เป็นผู้น้อยตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป เช่น

(23) *ตี๋ ต้อย ต้อย สนุกกันใหญ่ลิเรา*

(Pranee Kullavanijaya, 2000: 84)

(24) *เจ้าหน้าที่ถามผู้ต้องหาว่า “นายสมชาย นายสมศรี เราจะรับสารภาพความผิดหรือไม่”*

(ดัดแปลงจาก พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554, หน้า 1013)

จากตัวอย่างที่ (23) และ (24) คำว่า “เรา” จัดเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 2 พหูพจน์ โดยในตัวอย่างที่ (23) ผู้ใหญ่ใช้คำว่า “เรา” แทนตัวเด็กทั้งสามคน ได้แก่ “ตี๋, ต้อย และต้อย” ส่วนในตัวอย่างที่ (24) ผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่าในที่นี้คือ “เจ้าหน้าที่ตำรวจ” ใช้คำว่า “เรา” แทนตัวผู้น้อยทั้งสองคน คือ “นายสมชายและนายสมศรี”

3.2.15 คำสรรพนามไม่ชี้เฉพาะ

คำว่า “เรา” ที่จัดเป็นคำสรรพนามไม่ชี้เฉพาะ หมายถึง คำสรรพนามที่ผู้พูดไม่ได้ระบุหรือกำหนดแน่นอนว่าหมายถึงผู้ฟังคนใด จากการเก็บข้อมูลพบคำสรรพนามไม่ชี้เฉพาะ ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 จนถึงปัจจุบัน เช่น

(25) *ในบริเวณที่ใกล้เราอยู่ คือชายคานอกซานพื้นดินใต้ถุน ควรปลูกไม้ที่เลื้อนเปนเถาขึ้นตามชายคา*

(รวมงานเขียนของเทียนวรรณ หน้า 32)

⁷ ถึงแม้ว่าจากการเก็บข้อมูลตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 จนถึงปัจจุบันจะไม่พบคำว่า “เรา” ที่ปรากฏเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 2 พหูพจน์ แต่ในฐานะที่ผู้วิจัยเป็นเจ้าของภาษาและเป็นช่วงเวลาที่ยุบรวมสมัยกับผู้วิจัย อีกทั้งในงานวิจัยของ Pranee Kullavanijaya (2000: 84) ก็พบตัวอย่างของหมวดคำดังกล่าว ผู้วิจัยจึงเห็นด้วยว่ามีหมวดคำดังกล่าวอยู่จริง แต่เนื่องจากงานวิจัยชิ้นนี้ตั้งอยู่บนข้อมูลในขอบเขตที่กำหนด ผู้วิจัยจึงไม่นับรวมเป็นความถี่

(26) สำเนียงอย่างเราพูดกันในเมืองกรุงเทพฯ เห็นจะสับสนมาแต่สำเนียงชาว
พระนครศรีอยุธยา

(สาส์นสมเด็จ, หน้า 26)

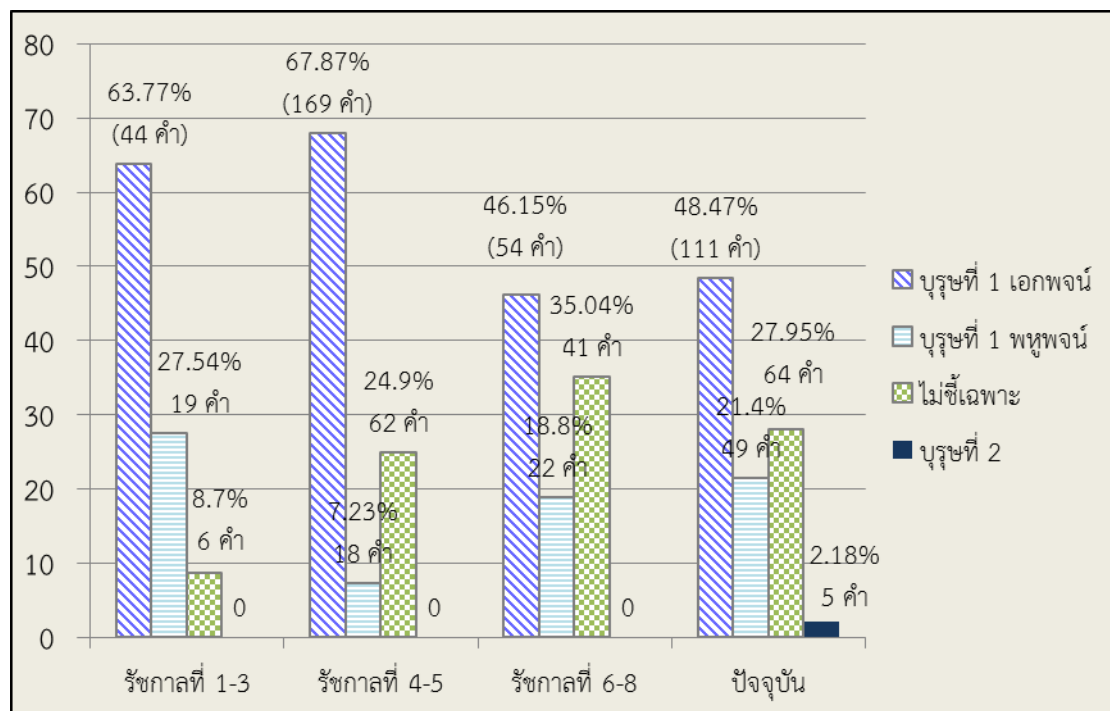
จากตัวอย่างที่ (25) และ (26) คำว่า “เรา” ต่างก็จัดเป็นคำสรรพนามไม่ชี้เฉพาะ
เนื่องจากเมื่อพิจารณาตามปริบทแล้วคำว่า “เรา” ไม่สามารถอ้างถึงคำนามได้อย่างชัดเจนหรือชี้
เฉพาะได้ว่าหมายถึงใคร มีจำนวนเท่าไร

ตารางที่ 4 ร้อยละความถี่ของการปรากฏของคำว่า “เรา” จากข้อมูลเชิงประวัติ

สมัย	บุรุษที่ 1 (ไม่รวมผู้ฟัง)		บุรุษที่ 1 (รวมผู้ฟัง)		บุรุษที่ 2	
	เอกพจน์ (ร้อยละ)	พหูพจน์ (ร้อยละ)	บุรุษที่ 1+2	ไม่ชี้เฉพาะ (ร้อยละ)	เอกพจน์ (ร้อยละ)	พหูพจน์ (ร้อยละ)
รัชกาลที่ 1-3	63.77 (44 คำ)	0	27.54 (19 คำ)	8.70 (6 คำ)	0	0
รัชกาลที่ 4-5	67.87 (169 คำ)	2.41 (6 คำ)	4.82 (12 คำ)	24.90 (62 คำ)	0	0
รัชกาลที่ 6-8	46.15 (54 คำ)	13.56 (16 คำ)	5.08 (6 คำ)	35.04 (41 คำ)	0	0
ปัจจุบัน	48.47 (111 คำ)	16.52 (38 คำ)	4.78 (11 คำ)	27.95 (64 คำ)	2.18 (5 คำ)	0

เมื่อผู้วิจัยพิจารณาร้อยละความถี่ในการปรากฏคำว่า “เรา” ในสมัยต่าง ๆ พบว่า ตั้งแต่สมัย
รัชกาลที่ 1-3 คำว่า “เรา” ปรากฏเป็นทั้งคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์ และพหูพจน์ และเป็นคำ
สรรพนามไม่ชี้เฉพาะ คิดเป็นร้อยละ 63.77, 27.54 และ 8.70 ตามลำดับ ส่วนในสมัยรัชกาลที่ 4-5
คำว่า “เรา” ก็ปรากฏเป็น 3 หน้าที่เช่นเดียวกับสมัยรัชกาลที่ 1-3 โดยปรากฏเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1
เอกพจน์สูงสุด คิดเป็นร้อยละ 67.87 รองลงมาปรากฏเป็นคำสรรพนามไม่ชี้เฉพาะ คิดเป็นร้อยละ
24.90 และปรากฏเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 พหูพจน์ลดลง คิดเป็นร้อยละ 7.23 (บุรุษที่ 1 พหูพจน์-
ไม่รวมผู้ฟัง รวมกับบุรุษที่ 1+2 รวมผู้ฟัง) ตามลำดับ ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6-8 มีลักษณะการปรากฏ
เช่นเดียวกับในสมัยรัชกาลที่ 4-5 คือ ปรากฏเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์สูงสุด คิดเป็นร้อยละ
46.15 รองลงมาเป็นคำสรรพนามไม่ชี้เฉพาะ คิดเป็นร้อยละ 35.04 และปรากฏเป็นคำสรรพนามบุรุษ
ที่ 1 พหูพจน์ คิดเป็นร้อยละ 18.64 ตามลำดับ และในสมัยปัจจุบัน คำว่า “เรา” มิได้ปรากฏอยู่เพียง
3 หน้าที่เท่านั้น แต่มีการขยายหน้าที่เพิ่มขึ้นอีก 1 หน้าที่ คือ คำสรรพนามบุรุษที่ 2 เอกพจน์ โดยคำว่า
“เรา” ปรากฏเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์สูงสุด คิดเป็นร้อยละ 48.47 รองลงมาเป็นคำ

สรรพนามไม่ชี้เฉพาะ คิดเป็นร้อยละ 27.95 คำสรรพนามบุรุษที่ 1 พหูพจน์ คิดเป็นร้อยละ 21.30 และคำสรรพนามบุรุษที่ 2 เอกพจน์ คิดเป็นร้อยละ 2.18

แผนภูมิที่ 2 ร้อยละความถี่ของการปรากฏของคำว่า “เรา” จากข้อมูลเชิงประวัติ

ในเรื่องเส้นทางพัฒนาการของคำว่า “เรา” หากดูข้อมูลความถี่ในสมัยรัตนโกสินทร์เพียงสมัยเดียวคงไม่สามารถสันนิษฐานเส้นทางพัฒนาการของคำว่า “เรา” ได้อย่างแน่ชัดว่าหน้าที่ใดเกิดขึ้นก่อนหรือหลัง ผู้วิจัยจึงค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารสมัยสุโขทัยและอยุธยา เพื่อสนับสนุนผลการวิจัยดังกล่าว พบว่าในสมัยสุโขทัยและอยุธยาคำว่า “เรา” ปรากฏใช้ 3 หน้าที่ คือ คำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์, คำสรรพนามบุรุษที่ 1 พหูพจน์ และคำสรรพนามไม่ชี้เฉพาะ เช่นเดียวกับในสมัยรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 1-3 ดังตัวอย่างที่ (27), (28) และ (29) ที่ปรากฏเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์, คำสรรพนามบุรุษที่ 1 พหูพจน์ และคำสรรพนามไม่ชี้เฉพาะ ตามลำดับ

(27) วันนั้นชนมาพิธี เราคนนี้ยังในร้อยปีเลย

(ศิลาจารึกนครชุม, หน้า 29-30)

(28) ...จะทำให้เราทั้งสองมีน้ำจิตอันพิโรธแคลงใจกัน...

(ประชุมพงศาวดารกรุงธนบุรี, หน้า 22 อ้างถึงใน วราภรณ์ แสงสด, 2532: หน้า 125)

(29) พระพุทธเจ้าเราเข้านิพพานมาเถิงวันบวชนั้น ได้พันแก้วร้อยห้าปี

(ศิลาจารึกวัดป่ามะม่วง, หน้า 49-50)

ผู้วิจัยจึงต้องอาศัยข้อมูลบุรุษสรรพนามของภาษาไทยถิ่นนอกประเทศ เช่น ภาษาไทคำตี้ ซึ่งเป็นภาษาที่พูดกันในตอนเหนือของประเทศพม่าและอินเดีย เพื่อทำให้เห็นข้อมูลของคำเก่าที่ยังหลงเหลืออยู่ ผลปรากฏว่าพบคำว่า “เฮา” (หรือ “เรา”) ปรากฏเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 พหูพจน์ (ดูตารางที่ 1)

นอกจากนี้ จากข้อมูลบุรุษสรรพนามของภาษาไทยเหนือ (ไทใต้คง) ซึ่งเป็นภาษาที่พูดกันในฝั่งตะวันตกของมณฑลยูนนาน ก็พบคำว่า “เฮา” (hau55) ปรากฏเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 พหูพจน์ เช่นเดียวกัน ดังตารางที่ 5

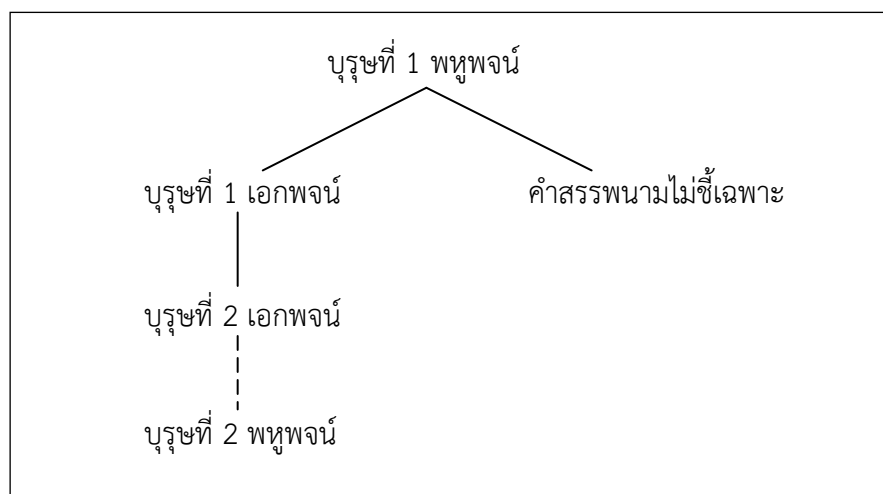
ตารางที่ 5 บุรุษสรรพนามของชาวไทยเหนือ (ไทใต้คง)

	SINGULAR	DUAL	PLURAL
1ST	kau33	ha:ŋ55 ha:55 ha:ŋ55 xə24	<u>hau55</u> tu33
2ND	maɯ55	sɔŋ24 xə24	su24
3RD	man55 xau24	sɔŋ24 xa:24	xau24

(Pranee Kullavanijaya, 2000: 80)

อีกทั้งในงานวิจัยของ สเตรกเกอร์ (Strecker, 1984 อ้างถึงใน สุชาติดา เจียพงษ์, 2553) ที่ได้สืบสร้างระบบคำบุรุษสรรพนามในภาษาไทยดั้งเดิม (Proto-Tai Personal Pronouns) ก็พบคำว่า “เรา” (*rau^A) เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 พหูพจน์ รวมผู้ฟัง (ดูตารางที่ 2)

ดังนั้น จึงสันนิษฐานได้ว่า คำว่า “เรา” ที่เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 พหูพจน์น่าจะปรากฏเป็นหน้าที่แรก ต่อมาได้เกิดการแยกตัวไปเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์ และคำสรรพนามไม่ชี้เฉพาะ และต่อมากำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์ก็ได้แยกตัวไปเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 2 เอกพจน์ และพหูพจน์ ตามลำดับ

แผนภูมิที่ 3 ข้อเสนอพื้นฐานเส้นทางการเปลี่ยนแปลงของคำว่า “เรา”

3.2.2 การปรากฏของคำว่า “ผม” ในสมัยต่าง ๆ

จากการเก็บข้อมูลเชิงประวัติตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 จนถึงปัจจุบันพบว่า “ผม” ปรากฏเป็นหมวดคำต่าง ๆ ได้แก่ หมวดคำนาม หมวดคำสรรพนาม (คำสรรพนามบุรุษที่ 1) และส่วนของคำลงท้าย ดังนี้

3.2.2.1 คำนาม “ผม”

คำว่า “ผม” ที่จัดเป็นหมวดคำนาม พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ให้ความหมายไว้ว่า “คนที่ขึ้นอยู่บนศีรษะ โดยปกติเป็นเส้นยาว” จากการเก็บข้อมูลพบคำนาม “ผม” ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 จนถึงปัจจุบัน เช่น

(30) ส่วนใหญ่ผมมักเปลี่ยนสีกลายเป็นเทาเข้มหรือเทาจาง

(น้ำเล่นไฟ, หน้า 7)

(31) เราตื่นโง่งงเข้า กินข้าวแล้วโกนผม

(จดหมายเหตุรายวันของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ, หน้า 34)

จากตัวอย่างที่ (30) และ (31) คำว่า “ผม” ต่างก็จัดอยู่ในหมวดคำนามและมีความหมายว่า “คนที่ขึ้นอยู่บนศีรษะ” โดยตัวอย่างที่ (30) คำว่า “ผม” ทำหน้าที่เป็นประธานของประโยค ส่วนในตัวอย่างที่ (31) คำว่า “ผม” ทำหน้าที่เป็นกรรมของกริยา “โกน”

3.2.2.2 คำสรรพนามบุรุษที่ 1 “ผม”

คำว่า “ผม” ที่จัดเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ได้ให้ความหมายไว้ว่า “คำใช้แทนตัวผู้พูด เพศชาย ใช้พูดโดยสุภาพ” จากการเก็บข้อมูลพบคำสรรพนามบุรุษที่ 1 “ผม” ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4-5 จนถึงปัจจุบัน เช่น

(32) นายห้างเขาจ้างผมไปทำการอินเยอเนีย อยู่ที่โรงสี

(วชิรญาณวิเศษ, เล่ม 8 แผ่น 52)

(33) มยุรียังมิได้พบหรือรู้จักผมเลย

(ศัตรูของเจ้าหล่อน, หน้า 5)

(34) วันพรุ่งนี้ผมจะไปได้เที่ยวบนดอยอย่างขวาง

(อนุสาร อสท., ฉบับที่ 6, หน้า 41)

จากตัวอย่างที่ (32), (33) และ (34) คำว่า “ผม” ต่างก็จัดเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ใช้แทนตัวผู้พูด เพศชาย เพื่อแสดงความสุภาพ โดยตัวอย่างที่ (32) และ (33) คำว่า “ผม” ทำหน้าที่เป็นกรรมของประโยค ในขณะที่คำว่า “ผม” ในตัวอย่างที่ (34) ทำหน้าที่เป็นประธานของประโยค

3.2.2.3 ส่วนของคำขานรับ “ครับผม”⁸

นอกจากคำว่า “ผม” จะจัดเป็นคำนามและคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ได้แล้วนั้น ยังพบว่า “ผม” ทำหน้าที่เป็นคำขานรับได้หากนำไปรวมกับคำว่า “ครับ” เป็น “ครับผม” ซึ่งเป็นคำตอบรับเมื่อได้ยินคำเรียก หรือมีผู้ถามหรือสั่ง อาจสันนิษฐานได้ว่าคำขานรับ “ครับผม” น่าจะมาจากคำรับในภาษาสุภาพ (ชาย) “ขอรับ(กระ)ผม” แล้วเกิดการหลอมรวมทางหน่วยเสียงและหน่วยคำเป็นคำว่า “ครับผม” จากการเก็บข้อมูลพบคำขานรับ “ขอรับ(กระ)ผม” และ “ครับผม” ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 4-5 จนถึงปัจจุบัน เช่น

⁸ “ผม” ในคำว่า “ครับผม” ไม่จัดเป็นหมวดคำขานรับ เนื่องจากคำว่า “ผม” ปรากฏเป็นเพียงส่วนหนึ่งของคำขานรับเท่านั้น แต่เหตุที่งานวิจัยนี้ศึกษาส่วนของคำขานรับด้วย เนื่องจากผู้วิจัยต้องการให้เห็นเส้นทางการเปลี่ยนแปลงที่ไม่หยุดนิ่งเพียงแต่หมวดคำสรรพนาม (คำสรรพนามบุรุษที่ 1) เท่านั้น และจะสังเกตได้ว่าบุรุษสรรพนามในภาษาไทยจำนวนหนึ่งก็มีที่ใช้เป็นคำขานรับด้วยเช่นกัน เช่น คำว่า เจ้า (คำขานรับในภาษาไทยถิ่นเหนือ) ซึ่งการที่คำมีรูปเดียวกันแต่ทำหน้าที่ได้หลายหน้าที่ก็อาจสันนิษฐานได้ว่ามีที่มาจากคำเดียวกันหรือมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันทางความหมาย

(35) ท่านสืบ: ห้าย เจ้านี้เพื่อเจ้าเขาจะฟังความที่ต้องบาดเจ็บมานี้ว่าเปนอย่างไร
ไม่ต้องกล่าวพงษาวดารกำเนิดด้วยตอกระเจ้า

แต่้ม: ขอรับผม หมายถึงกราบเท้าโดยถ้วนถี่นี้ขอรับ

(วชิรญาณวิเศษ, เล่ม 8 แผ่น 52)

(36) “อ้าวนั่งบนนี้ลี” เจ้าคุณไมตรีฯ บอกพลาขยับที่ให้เขา “ใส่เสื้อชั้นนอกเข้าไว้
ทำไมนะ ดูเกือกก็ไม่ใส่ แล้วไม่จำเป็นต้องนุ่งผ้า ที่หลังนุ่งกางเกงได้ ถนอมเขา
เลี้ยงแกเหมือนลูก ฉันทก็จะเลี้ยงเหมือนหลานสนิท แกชื่อประสมหรือในจดหมาย
ถนอมบอกว่าตั้งนั้น”

“ครับผม”

(ศัตรูของเจ้าหล่อน, หน้า 35-36)

(37) ผู้สัมภาษณ์: ผাগผลงานหน่อย

ชั้นนี้: ครับผม ก็ “รักเจ็ดปี ดีเจ็ดหน” นะครับ ก็ดูกันครับ เข้า 26
กรกฎาคม อันนี้แน่นอน

(นิตยสารเรย์ คอลัมน์ Close - up, ฉบับที่ 71, หน้า 230)

จากตัวอย่างที่ (35), (36) และ (37) “ผม” ในคำว่า “ขอรับผม” และ “ครับผม” ต่าง
จัดเป็นคำขานรับที่ผู้พูดเพศชายใช้เพื่อแสดงความสุภาพ โดยตัวอย่างที่ (35) “แต่้ม” ชายชาวบ้านใช้
คำว่า “ขอรับผม” ตอบรับคำสั่งของ “ท่านสืบ” ผู้ไต่สวนคดีความซึ่งเป็นผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่า ส่วน
ตัวอย่างที่ (36) “นายประสม” ชายผู้รับใช้ใช้คำว่า “ครับผม” ตอบรับคำถามของ “เจ้าคุณไมตรีฯ” ผู้
เป็นนาย และในตัวอย่างที่ (37) “ชั้นนี้” นักแสดงชายผู้ถูกสัมภาษณ์ใช้คำว่า “ครับผม” ตอบรับ
คำถามของ “ผู้สัมภาษณ์” จากนิตยสาร

3.2.2.4 ส่วนของคำลงท้าย “ครับผม”

ปัจจุบันนอกจากคำว่า “ครับผม” จะใช้เป็นส่วนของคำขานรับ แล้วนั้น ยังพบว่าใช้เป็น
ส่วนของคำลงท้าย ได้ ซึ่งคำที่ใช้มักเป็นคำเดียวกันและมีลักษณะการเลือกใช้คำที่คล้ายกัน คือ ขึ้นอยู่
กับเพศ ฐานะทางสังคม และความรู้สึกของผู้พูดและผู้ฟัง แต่แตกต่างกันที่ส่วนของคำลงท้ายจะ
สามารถปรากฏได้ทั้งในประโยคเริ่มและไม่เริ่ม ในขณะที่ส่วนของคำขานรับจะปรากฏได้เฉพาะใน
ประโยคไม่เริ่มเท่านั้น จากการเก็บข้อมูลพบส่วนของคำลงท้าย “ครับผม” ในสมัยปัจจุบัน 2 ครั้ง
ได้แก่

- (38) ผมก็เล่นหนังอยู่ตลอดเวลา แต่ไม่ค่อยได้ออกงานอยู่แล้วครับ นาน ๆ ที่ เพราะอาชีพหลักของเราคือการแสดงครับผม

(นิตยสารเรย์ คอลัมน์ Close - up, ฉบับที่ 71, หน้า 229)

- (39) มันยังมีสิ่งที่น่าสนใจแสดงต้องการครับผม

(นิตยสารเรย์ คอลัมน์ Close - up, ฉบับที่ 71, หน้า 230)

จากตัวอย่างที่ (38) และ (39) “ผม” ในคำว่า “ครับผม” ต่างก็จัดเป็นส่วนของคำลงท้ายที่มีเงื่อนไขในการปรากฏ คือ ต้องนำไปรวมกับคำว่า “ครับ” เป็น “ครับผม” เพื่อแสดงความสุภาพ

ตารางที่ 6 ร้อยละความถี่ของการปรากฏของคำว่า “ผม” จากข้อมูลเชิงประวัติ

สมัย	ค่านาม (ร้อยละ)	คำสรรพนามบุรุษที่ 1 (ร้อยละ)	ส่วนของคำขานรับ (ร้อยละ)	ส่วนของคำลงท้าย (ร้อยละ)
รัชกาลที่ 1-3	100 (6 คำ)	0 ⁹	0	0
รัชกาลที่ 4-5	38.85 (54 คำ)	59.71 (83 คำ)	1.44 (2 คำ)	0
รัชกาลที่ 6-8	12.99 (20 คำ)	85.71 (132 คำ)	1.30 (2 คำ)	0
ปัจจุบัน	6.79 (11 คำ)	91.36 (148 คำ)	0.62 (1 คำ)	1.23 (2 คำ)

เมื่อผู้วิจัยพิจารณาร้อยละความถี่ในการปรากฏคำว่า “ผม” ในสมัยต่าง ๆ พบว่า ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1-3 คำว่า “ผม” ปรากฏอยู่ในหมวดค่านามทั้งสิ้น ไม่ปรากฏอยู่ในหมวดคำอื่น ๆ เลย ถึงแม้ว่าผลการวิจัยที่ได้จะพบค่านามเพียง 6 คำเท่านั้น ซึ่งถือว่ามีความถี่น้อยและอาจทำให้งานวิจัยขาดความน่าเชื่อถือ แต่ผู้วิจัยได้สำรวจค้นคว้าเบื้องต้นจากเอกสารสมัยสุโขทัยและอยุธยาประกอบเพื่อสนับสนุนผลการวิจัยดังกล่าว และพบว่าในสมัยสุโขทัยและอยุธยาพบคำว่า “ผม” ที่ใช้เป็นค่านามเท่านั้น ไม่พบว่าปรากฏอยู่ในหมวดคำอื่น ๆ เลย เช่น

⁹ อย่างไรก็ตาม ในหนังสือ GRAMMATICA LINGUAE THAI ของ สังฆราชปัลเลอริกัวซ์ (Pallegoix) ซึ่งเป็นหนังสือสอนไวยากรณ์ไทยแก่ชาวต่างชาติในสมัยรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ได้ระบุว่าไม่มีบุรุษสรรพนาม “ผม” (2550: 45) แต่ผู้วิจัยไม่พบตัวอย่างปริบทการใช้บุรุษสรรพนาม “ผม” พบเพียงตัวอย่างปริบทการใช้คำว่า “กะผม” (2550: 97-98, 104)

- (40) สมเด็จพระมหาธรรมราชา ก็กระทำปาฏิหาริย์มลายเรือของตนดั่งลวดเงินเท่าผืนสาด
เหนือกลางหาวภาวงามหนักหนา มีใจ สบรธาขอผมเป็นใส...ถวายเป็นบูชา จึง
มาเอาสร้อยทองแถวหนึ่ง ดีโสม พอกพระเจ้า

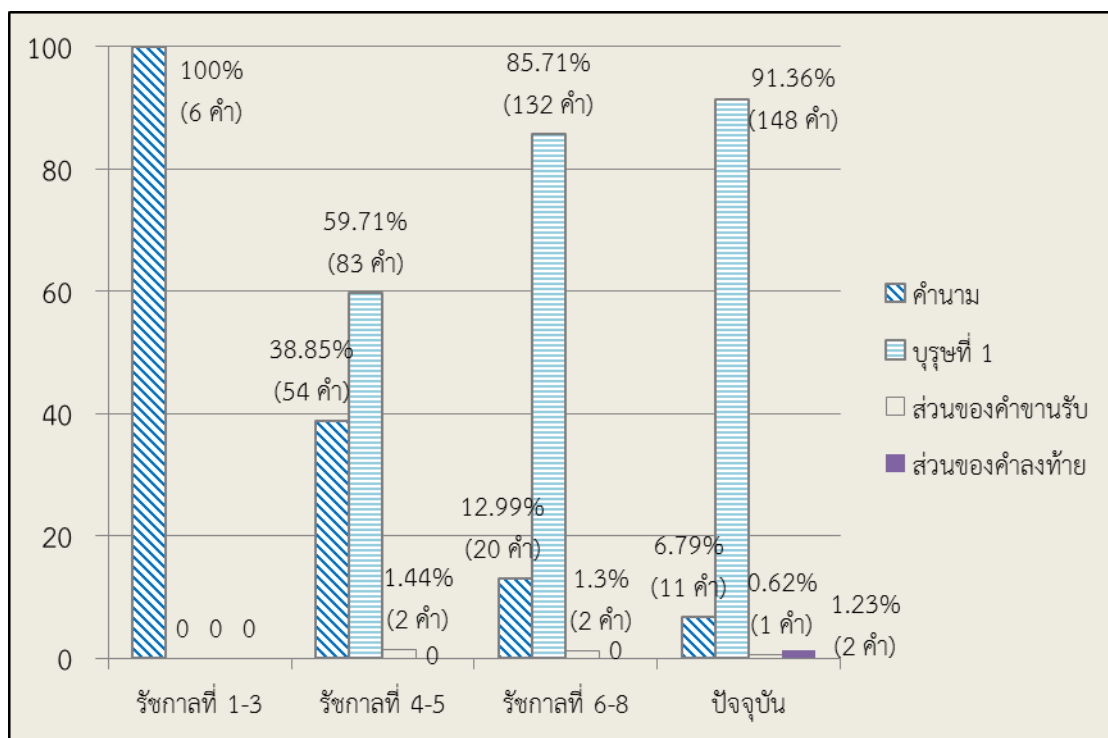
(ศิลาจารึกวัดช้างล้อม, หน้า 113)

นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ไปค้นคำว่า “ผม” ในศัพท์ พะจะนะ พาสาไท ซึ่งเป็นพจนานุกรมสมัย
รัชกาลที่ 3 จัดทำโดยสังฆราชปลเลอรั่กัวซ์ ก็พบคำว่า “ผม” ที่เป็นคำนาม หมายถึง ‘hair’ และพบคำ
ว่า “ผม” ที่เป็นคำนามซึ่งประกอบอยู่ในกลุ่มคำ เช่น ไม้ผม เก้าผม เรือผม ตัดผม ผมงอ ผมประบ่า
(2542: 573)

ส่วนสมัยรัชกาลที่ 4-5 คำว่า “ผม” มิได้ปรากฏอยู่เพียงในหมวดคำนามเท่านั้น แต่มีการขยาย
หน้าที่เพิ่มขึ้นอีก 2 หน้าที่ คือ หมวดคำสรรพนาม (สรรพนามบุรุษที่ 1) และส่วนของคำขานรับ “ขอรับ
(กระ)ผม” โดยคำว่า “ผม” ปรากฏเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 สูงสุด คิดเป็นร้อยละ 59.71 รองลงมา
ปรากฏเป็นคำนาม คิดเป็นร้อยละ 38.85 และปรากฏเป็นส่วนของคำขานรับน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ
1.44

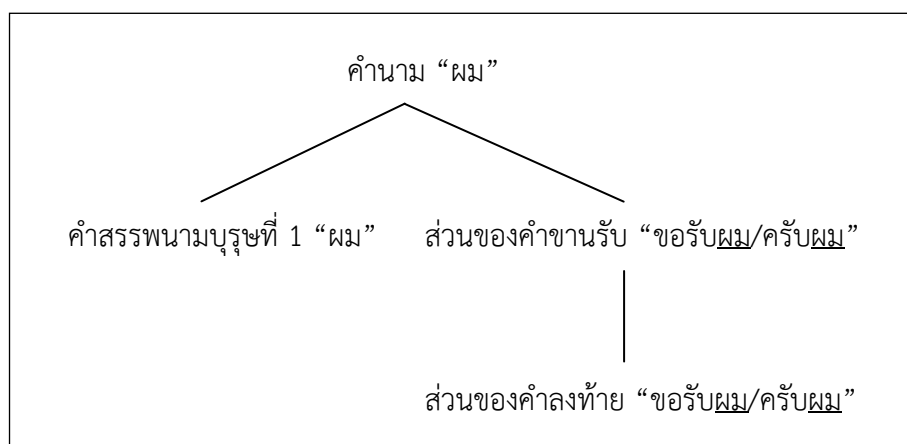
ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6-8 คำว่า “ผม” ก็ปรากฏเป็น 3 หน้าที่เช่นเดียวกับในสมัยรัชกาลที่ 4-
5 คือ ปรากฏเป็นคำนาม คำสรรพนามบุรุษที่ 1 และส่วนของคำขานรับ “ขอรับ(กระ)ผม, ครับผม”
โดยคำว่า “ผม” ปรากฏเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 สูงสุด คิดเป็นร้อยละ 85.71 รองลงมาปรากฏเป็น
คำนาม คิดเป็นร้อยละ 12.99 และปรากฏเป็นส่วนของคำขานรับน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 1.30

และในสมัยปัจจุบันคำว่า “ผม” มีการขยายหน้าที่เพิ่มขึ้นอีก 1 หน้าที่ ได้แก่ ส่วนของคำลง
ท้าย “ครับผม” รวมเป็น 4 หน้าที่ โดยคำว่า “ผม” ปรากฏเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 สูงสุด คิดเป็น
ร้อยละ 91.36 รองลงมาปรากฏเป็นคำนาม คิดเป็นร้อยละ 6.79 ปรากฏเป็นส่วนของคำลงท้าย คิดเป็น
ร้อยละ 1.23 และปรากฏเป็นส่วนของคำขานรับน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 0.62

แผนภูมิที่ 4 ร้อยละความถี่ของการปรากฏของคำว่า “ผม” จากข้อมูลเชิงประวัติ

ลักษณะเช่นนี้จึงสะท้อนให้เห็นถึงการขยายหน้าที่จากคำเนื้อหา คือ คำนาม กลายเป็นคำไวยากรณ์ อันได้แก่ คำสรรพนามบุรุษที่ 1 ส่วนของคำخانรับ และส่วนของคำลงท้าย ตามลำดับ อีกทั้งหากพิจารณาความถี่ของการปรากฏคำว่า “ผม” ในสมัยต่าง ๆ ประกอบก็จะเห็นได้ชัดว่าความถี่ของคำเนื่อนาน้อยลงตามช่วงระยะเวลาที่เปลี่ยนไป ในทางตรงกันข้ามความถี่ของคำไวยากรณ์นั้นก็มากขึ้นตามช่วงระยะเวลาที่เปลี่ยนไป ซึ่งลักษณะดังกล่าวนั้นก็สอดคล้องกับทฤษฎีการกลายเป็นคำไวยากรณ์

แผนภูมิที่ 5 ข้อสันนิษฐานเส้นทางการเปลี่ยนแปลงของคำว่า “ผม” เส้นทางที่ 1

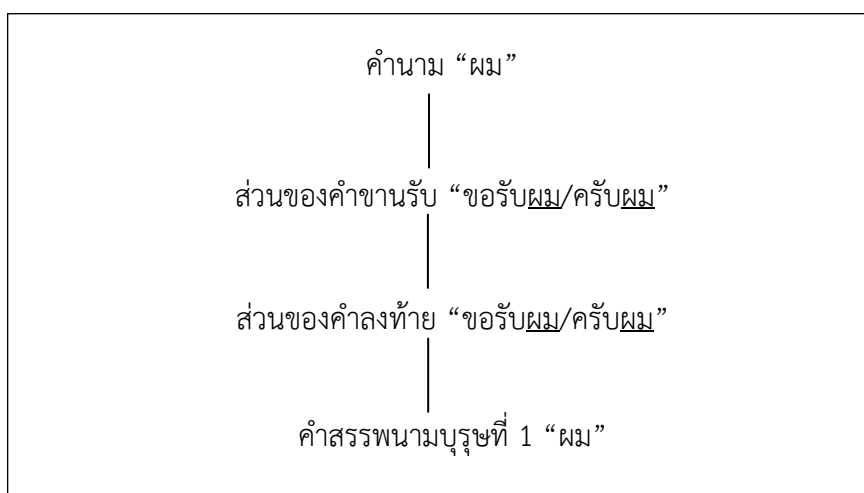
แต่อย่างไรก็ตามเคยมีผู้สันนิษฐานที่มาของคำสรรพนามบุรุษที่ 1 “ผม” ไว้บ้างแล้วเช่นกัน เช่น วินัย พงศ์ศรีเพียร (2555) ได้สันนิษฐานไว้ว่า คำว่า “ผม” ที่เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์ น่าจะหล่นชั้นลงมาจาก “ขอรับ ใส่เกล้าใส่กระหม่อม” มาเป็น “ขอรับ กระผม” เลื่อนลงมาสู่ “ครับ (กระ)ผม” และเหลือเพียง “ผม” ตามความเจือจางลงของวัฒนธรรมแบบเจ้าขุนมูลทวานสู่ ประชาธิปไตย ซึ่งข้อสันนิษฐานดังกล่าวนี้ก็อาจจะเป็นไปได้เช่นกัน เนื่องจากสังคมไทยเราเป็นสังคมที่มีลำดับชั้น การเลือกใช้คำบางคำจำเป็นต้องคำนึงถึงลำดับชั้นทางสังคม เช่น คำรับในราชาศัพท์ ดังตารางที่ 7

ตารางที่ 7 ลำดับชั้นการใช้คำวิเศษณ์แสดง “คำรับ” ที่ใช้เป็นราชาศัพท์

ผู้ใช้	ราชาศัพท์	สำหรับบุคคล
ผู้น้อย (ชาย)	พระพุทเจ้าข้าขอรับ, พระพุทเจ้าข้า	เจ้านายชั้นสูง
ผู้น้อย (หญิง)	เพคะ, กระหม่อม	เจ้านายชั้นสูง
ผู้น้อย (ชาย)	ขอรับใส่เกล้าใส่กระผม	สมเด็จพระเจ้าพระยา
	ขอรับกระผม	ขุนนางชั้นสูง
	ขอรับผม	ขุนนางชั้นรองลงมา
ขุนนางเสมอกัน	ขอรับ	ขุนนางเสมอกัน
คนสุภาพเสมอกัน	ขอรับ, ครับ	คนสุภาพ
ผู้น้อย (หญิง)	เจ้าคะ, ค่ะ	ขุนนาง, พระสงฆ์
ผู้น้อย (ชาย)	ขอรับ, ครับ	ขุนนาง, พระสงฆ์, คนสุภาพ

(สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ, 2545: 27)

จากตารางจะเห็นได้ว่าการใช้คำรับจะต้องคำนึงถึงชั้นทางสังคมของผู้ฟัง ดังนั้นจึงเป็นไปได้ว่า คำสรรพนามบุรุษที่ 1 “ผม” น่าจะมาจากคำรับในราชาศัพท์ “ขอรับใส่เกล้าใส่กระผม” แล้วหล่นชั้นลงมาเป็น “ขอรับกระผม” และ “ขอรับผม” คำว่า “ผม” ซึ่งเป็นส่วนของคำขานรับนี้น่าจะมาจาก คำนาม ที่หมายถึง ‘คนที่ขึ้นบนศิระชะ’ ตามวัฒนธรรมศิระชะเป็นของสูง และจากส่วนของคำขานรับนี้ ก็ได้ขยายหน้าทีไปเป็นส่วนของคำลงท้าย เนื่องจากการเลือกใช้ส่วนของคำขานรับและส่วนของคำลงท้ายนี้มีปัจจัยการเลือกใช้ตามเพศ ฐานะทางสังคม และความรู้สึกของผู้พูดและผู้ฟังเช่นเดียวกัน จึงเอื้อให้เกิดการขยายหน้าที และต่อมาคำว่า “ขอรับผม” อาจเกิดการตัดคำเหลือเพียง “ผม” คำเดียว ใช้เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ในที่สุด

แผนภูมิที่ 6 ข้อสันนิษฐานเส้นทางการเปลี่ยนแปลงของคำว่า “ผม” เส้นทางที่ 2

3.2.3 การปรากฏของคำว่า “หนู” ในสมัยต่าง ๆ

จากการเก็บข้อมูลเชิงประวัติตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 จนถึงปัจจุบันพบว่า “หนู” ปรากฏเป็นหมวดคำต่าง ๆ กัน ได้แก่ หมวดคำนาม หมวดคำสรรพนาม (คำสรรพนามบุรุษที่ 1 และ 2) และคำนำหน้าชื่อ รายละเอียดมีดังนี้

3.2.3.1 คำนาม “หนู”

คำว่า “หนู” ที่จัดเป็นหมวดคำนาม พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ให้ความหมายไว้ว่า “ชื่อสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม หัวอจยาว หรือกลมและสั้น มีฟันแทะ หางยาวหรือสั้น มีอยู่ทั่วไปตามบ้านเรือนและในถิ่นธรรมชาติ มีหลายชนิด” จากการเก็บข้อมูลพบคำนาม “หนู” ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1-5 และปัจจุบัน เช่น

(41) รัชสั่งให้ซิดูบาล ชาญญูเบคร์ ฝรั่งเศสโปรดทั้งคู่ ให้มาไล่จับหนูได้ที่สวยในที่ด้วย

(จดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวงนรินทรเทวี, หน้า 3)

(42) แม้แต่ราชสีห์ซึ่งเป็นเจ้าป่าแห่งหิมพานต์ยังอดอยาก บางครั้งต้องจับนก หนู หรือ กินไข่มดแดงเป็นอาหาร

(สุนทรียรสแห่งวรรณคดี, หน้า 56)

จากตัวอย่างที่ (41) และ (42) คำว่า “หนู” ต่างก็จัดอยู่ในหมวดคำนาม มีความหมายเป็นชื่อสัตว์ และทำหน้าที่เป็นกรรมของประโยค

3.2.3.2 คำนำหน้าชื่อ “หนู”

นอกจากคำว่า “หนู” จะจัดเป็นหมวดคำนามและหมวดคำสรรพนามได้แล้วนั้น ยังพบว่า “หนู” ทำหน้าที่เป็นคำนำหน้าชื่อได้อีกด้วย โดยผู้ใหญ่มักใช้คำว่า “หนู” นำหน้าชื่อของผู้น้อย อาจเพื่อแสดงความเอ็นดู หรือเพื่อให้รู้ว่าผู้ฟังเป็นผู้อาวุโสน้อยกว่าหรือมีอำนาจน้อยกว่า จากการเก็บข้อมูลพบคำนำหน้าชื่อ “หนู” ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 จนถึงปัจจุบัน เช่น

(43) *หนูตั้ม* มาหาแจ้งความว่าท่านรับสั่งให้ลงมาว่าแกฉัน

(พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, หน้า 95)

(44) “*หนู* แก้วนี้แกงนะจ๊ะ รู้จักมะม่วงตั้งหลายอย่าง...แต่อย่างไร ไหน ๆ ก็สู้ฝรั่งตกตึกไม่ได้”

(แก้วจอมชน, หน้า 36)

จากตัวอย่างที่ (43) และ (44) คำว่า “หนู” ต่างก็จัดเป็นคำนำหน้าชื่อที่มีเงื่อนไขในการปรากฏ คือ ต้องปรากฏนำหน้าชื่อบุคคล

3.2.3.3 บุรุษสรรพนาม “หนู”

คำว่า “หนู” ที่จัดเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ได้ให้ความหมายไว้ว่า “คำใช้แทนตัวผู้พูดที่เป็นผู้น้อยใช้พูดกับผู้ใหญ่” แต่หากใช้เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 2 จะใช้ในกรณีที่ผู้ใหญ่ใช้เรียกผู้น้อย จากการเก็บข้อมูลพบบุรุษสรรพนาม “หนู” ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 จนถึงปัจจุบัน เช่น

(45) *หนู* ไม่ไปกับพ่อ *หนู* จะไปกับพี่

(ศัตรูของเจ้าหล่อน, หน้า 14-15)

(46) *หนู* อายุเท่าไรแล้วนะ...เรียนอะไรอยู่...แต่จะเรียนอะไรก็ตาม...เรื่องอาชีพบรรพบุรุษนี้ควรใส่ใจเรียนรู้

(น้ำเล่นไฟ, หน้า 39)

จากตัวอย่างที่ (45) และ (46) คำว่า “หนู” ต่างก็จัดเป็นบุรุษสรรพนาม และทำหน้าที่เป็นประธานของประโยค แต่ในตัวอย่างที่ (45) คำว่า “หนู” เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ใช้แทนตัวผู้

พูดที่เป็นผู้น้อยใช้พูดกับผู้น้อย ในที่นี้คือ ลูกใช้พูดกับพ่อ ในตัวอย่างที่ (46) คำว่า “หนู” เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 2 ใช้แทนตัวผู้ฟังที่ผู้ใหญ่ใช้พูดกับผู้น้อย ในที่นี้คือ ปู่ใช้พูดกับหลาน

ตารางที่ 8 ร้อยละความถี่ของการปรากฏคำว่า “หนู” จากข้อมูลเชิงประวัติ

สมัย	คำนาม (ร้อยละ)	คำสรรพนาม		คำนำหน้าชื่อ (ร้อยละ)
		บุรุษที่ 1 (ร้อยละ)	บุรุษที่ 2 (ร้อยละ)	
รัชกาลที่ 1 – 3	50 (3 คำ)	0	0	50 (3 คำ)
รัชกาลที่ 4-5	6.56 (4 คำ)	0	14.75 (จาก 9 คำ)	78.69 (48 คำ)
รัชกาลที่ 6 – 8	0	13.64 (3 คำ)	36.36 (8 คำ)	50 (11 คำ)
ปัจจุบัน	5.21 (5 คำ)	50 (48 คำ)	36.46 (35 คำ)	8.33 (8 คำ)

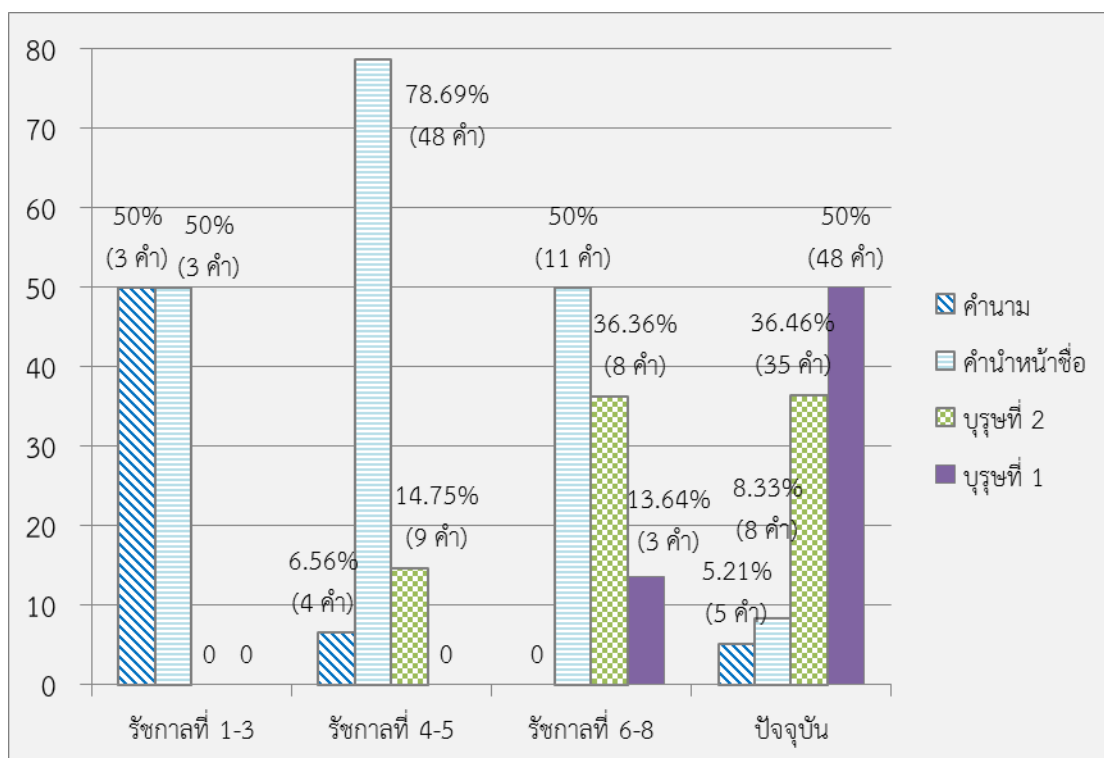
เมื่อผู้วิจัยพิจารณาร้อยละความถี่ในการปรากฏคำว่า “หนู” ในสมัยต่าง ๆ พบว่า ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 – 3 คำว่า “หนู” ปรากฏเป็น 2 หน้าที่ ได้แก่ คำนามและคำนำหน้าชื่อ โดยปรากฏในสัดส่วนที่เท่ากัน คิดเป็นร้อยละ 50 : 50

จนเมื่อสมัยรัชกาลที่ 4 – 5 คำว่า “หนู” ไม่ได้ปรากฏเป็นเพียงคำนามและคำนำหน้าชื่อเท่านั้น แต่มีการขยายหน้าที่เพิ่มขึ้นอีก 1 หน้าที่ คือ คำสรรพนามบุรุษที่ 2 โดยปรากฏเป็นคำนำหน้าชื่อสูงสุด คิดเป็นร้อยละ 78.69 รองลงมาปรากฏเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 2 คิดเป็นร้อยละ 14.75 และปรากฏเป็นคำนามน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 6.56 ซึ่งการขยายหน้าที่เพิ่มขึ้นเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 2 นี้อาจสันนิษฐานได้ว่าในสมัยรัชกาลที่ 4-5 เริ่มพบเอกสารประเภทบันเทิงคดีมากขึ้นจึงเริ่มมีการใช้เป็นบุรุษสรรพนาม ส่วนในสมัยรัชกาลที่ 1-3 ส่วนใหญ่เป็นเอกสารประเภททางการจึงไม่พบการใช้เป็นบุรุษสรรพนาม

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 – 8 คำว่า “หนู” มีการขยายหน้าที่เพิ่มขึ้นอีก 1 หน้าที่ คือ คำสรรพนามบุรุษที่ 1 โดยปรากฏเป็นคำนำหน้าชื่อสูงสุด คิดเป็นร้อยละ 50 รองลงมาปรากฏเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 2 คิดเป็นร้อยละ 36.36 และปรากฏเป็นหมวดคำสรรพนามบุรุษที่ 1 คิดเป็นร้อยละ 13.64 ตามลำดับ แต่น่าสังเกตว่าในสมัยรัชกาลที่ 6-8 นี้ไม่ปรากฏคำว่า “หนู” ที่เป็นคำนามเลย ซึ่งสันนิษฐานได้ว่าคำว่า “หนู” อาจมีการปรากฏเป็นคำนามในสมัยรัชกาลที่ 6-8 จริงแต่ไม่มีการบันทึก

ไว้ หรือไม่อยู่ในขอบเขตข้อมูลที่ผู้วิจัยกำหนด อีกทั้งคำนาม “หนู” ต้องอาศัยสถานการณ์ในการใช้จริง ถึงจะมีการนำมาใช้ ไม่เหมือนกับคำไวยากรณ์ เช่น คำว่า ด้วย ยัง อยู่ ฯลฯ ที่ปรากฏใช้ในเอกสารได้ทุกประเภท ดังนั้น เพื่อให้ผลการวิจัยมีความน่าเชื่อถือ ผู้วิจัยจึงสำรวจข้อมูลเบื้องต้นว่ามีพจนานุกรมฉบับใดที่พิมพ์ในสมัยรัชกาลที่ 6-8 ก็พบว่า มี “พจนานุกรมสำหรับโรงเรียน” ที่ตีพิมพ์ในสมัยรัชกาลที่ 6 ซึ่งพบคำว่า “หนู” ที่เป็นคำนาม หมายถึง ‘สัตว์สี่เท้าพวกหนึ่งมีหลายชนิด เช่น หนูพุก หนูท้องขาว’ และพบคำว่า “หนู” ที่หมายถึง ‘คำเรียกเด็กว่าหนูนั้น หนูนี้ เป็นต้น’ (2463: 479)

ส่วนในสมัยปัจจุบันคำว่า “หนู” ปรากฏเป็น 4 หน้าที่ ได้แก่ คำนาม คำนำหน้าชื่อ และคำสรรพนามบุรุษที่ 1 และ 2 โดยปรากฏเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 สูงที่สุด คิดเป็นร้อยละ 50 รองลงมาปรากฏเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 2 คิดเป็นร้อยละ 36.46 ปรากฏเป็นคำนำหน้าชื่อ คิดเป็นร้อยละ 8.33 และปรากฏเป็นคำนาม คิดเป็นร้อยละ 5.21 ตามลำดับ

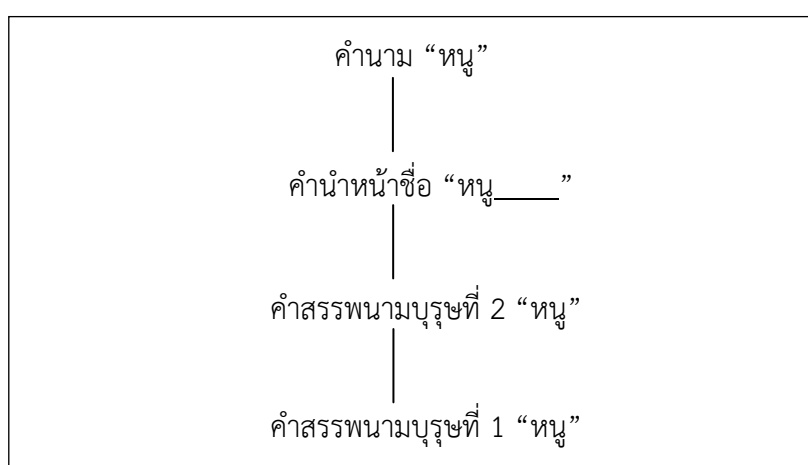

แผนภูมิที่ 7 ร้อยละความถี่ของการปรากฏของคำว่า “หนู” จากข้อมูลเชิงประวัติ

ในเรื่องเส้นทางพัฒนาการของคำว่า “หนู” หากพิจารณาข้อมูลความถี่ในสมัยรัชกาลที่ 1-3 เพียงสมัยเดียวคงไม่สามารถสันนิษฐานได้อย่างแน่ชัดว่าระหว่างคำนามและคำนำหน้าชื่อหน้าที่ใดปรากฏก่อนหรือหลัง ผู้วิจัยจึงค้นคว้าข้อมูลเบื้องต้นจากพจนานุกรมภาษาไทยถิ่นนอกประเทศ เช่น

ภาษาไทยใหญ่ (2552: 247) ประกอบเพื่อสนับสนุนผลการวิจัยก็พบว่า ปรากฏคำว่า “หนู” ที่เป็นคำนามเท่านั้น (หนู /nu:¹/ น. หนู)¹⁰ ไม่ปรากฏที่เป็นคำนำหน้าชื่อ

ผลการค้นคว้าจึงบ่งชี้ว่า คำว่า “หนู” แรกเริ่มน่าจะทำหน้าที่เป็นคำนาม ต่อมาได้เกิดการขยายหน้าที่ไปเป็นคำนำหน้าชื่อ คำสรรพนามบุรุษที่ 2 และคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ตามลำดับ ลักษณะเช่นนี้จึงสะท้อนให้เห็นถึงการขยายหน้าที่จากคำเนื้อหา คือ หมวดยคำนาม ไปเป็นคำไวยากรณ์ ได้แก่ คำนำหน้าชื่อ และหมวดยคำสรรพนาม (คำสรรพนามบุรุษที่ 2 และบุรุษที่ 1) ตามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการกลายเป็นคำไวยากรณ์

แผนภูมิที่ 8 ข้อสันนิษฐานเส้นทางการเปลี่ยนแปลงของคำว่า “หนู”

3.2.4 การปรากฏของคำว่า “ข้า” ในสมัยต่าง ๆ

จากการเก็บข้อมูลเชิงประวัติตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 จนถึงปัจจุบันพบว่า “ข้า” ปรากฏเป็นหมวดยคำต่าง ๆ ได้แก่ หมวดยคำนาม หมวดยคำสรรพนาม (คำสรรพนามบุรุษที่ 1) หมวดยคำลงท้าย “คะ” และส่วนของคำลงท้าย “เจ้าข้า” รายละเอียดมีดังนี้

3.2.4.1 คำนาม “ข้า”

คำว่า “ข้า” ที่จัดเป็นหมวดยคำนาม พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ให้ความหมายไว้ว่า “ประชาชน, ราษฎร เช่น ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน, คน, บริวาร เช่น ข้าเก่าเต่าเลี้ยง, ทาสเช่น ข้าทาส” จากการเก็บข้อมูลพบคำนาม “ข้า” ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1-8 เช่น

¹⁰ หมายเลข 1 ในพจนานุกรมภาษาไทยใหญ่กำหนดไว้ว่า ใช้แทนเสียงจัตวาในส่วนที่เขียนเป็นสัทอักษร

(47) ตัวเจ้าจะตกเป็นข้าแผ่นดินใดใดเท่าใดก็จงอุสาหะตั้งใจทำราชการแผ่นดินให้ดี

(พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, หน้า 62)

(48) ครีส์ชวลัยก็ไม่ได้เป็นข้าสุโขทัย และสุพรรณก็ไม่ได้เป็นข้ากรุงทวารวดี เป็นแต่
ปรองดองเป็นพวกเดียวกัน

(ประมวลพระบรมราชาธิบายเกี่ยวกับประวัติศาสตร์สยาม, หน้า 23-24)

จากตัวอย่างที่ (47) และ (48) คำว่า “ข้า” ต่างก็จัดอยู่ในหมวดคำนาม มีความหมายว่า “ประชาชน, บ่าวไพร่, คนรับใช้” และทำหน้าที่เป็นส่วนเติมเต็มของกริยา “เป็น”

3.2.4.2 คำสรรพนามบุรุษที่ 1 “ข้า”

คำว่า “ข้า” ที่จัดเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ได้ให้ความหมายไว้ว่า “คำใช้แทนตัวผู้พูด พูดกับผู้ที่เสมอกันอย่างเป็นกันเอง หรือผู้ใหญ่พูดกับผู้น้อย” จากการเก็บข้อมูลพบคำสรรพนามบุรุษที่ 1 “ข้า” ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 จนถึงปัจจุบัน เช่น

(49) “พี่พัก แวะซื้อถั่วก่อนซี” แม่ค้าสาวว่าพร้อมกับส่งยิ้มหวานมาให้

“ข้ากินข้าวมาแล้ว” พี่ชะลอฝีเท้าหยุดยืนยิ้มตอบ

(คำพิพากษา, หน้า 12)

(50) ข้าไม่อ่าน ซีเกียจ เขียนมาเถอะแล้วจะเซ็นให้

(ศัตรูของเจ้าหล่อน, หน้า 26)

จากตัวอย่างที่ (49) และ (50) คำว่า “ข้า” ต่างก็จัดเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ใช้แทนตัวผู้พูด และทำหน้าที่เป็นประธานของประโยค โดยตัวอย่างที่ (49) คำว่า “ข้า” ใช้พูดกับผู้เสมอกัน ส่วนตัวอย่างที่ (50) ผู้ใหญ่ใช้พูดกับผู้น้อย ในที่นี้คือ พ่อพูดกับลูก

อนึ่ง หากพิจารณาการปรากฏคำว่า “ข้า” ไปในสมัยเก่ากว่านั้นจะพบว่า “ข้า” ปรากฏใช้เป็นทั้งคำนามและคำสรรพนามบุรุษที่ 1 มาตั้งแต่สมัยสุโขทัยแล้ว โดยคำว่า “ข้า” ที่ใช้เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 จะใช้ต่างจากปัจจุบัน คือ ผู้พูดที่เป็นผู้น้อยใช้พูดกับผู้ใหญ่ เพื่อแสดงความอ่อนน้อม เช่น

(51) พ่อأيผู้ลูกและเขียนแล กระทำด้วยทานดังนี้ ขอจงได้ตั้งข้าอธิษฐานดังนี้

(จารึกแผ่นศิลาพุทธมหาธาตุ ด้านที่ 2, หน้า 107)

จากตัวอย่างที่ (51) จะเห็นได้ว่า “ข้า” เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ผู้พูดซึ่งเป็นผู้ย่อยใช้แทนตัวเมื่อพูดอธิษฐานกับพระพุทธเจ้า เพื่อแสดงความอ่อนน้อม และเปรียบเสมือนว่าตนเป็นข้ารับใช้ของพระพุทธเจ้า ดังนั้นจึงสังเกตได้ว่า คำว่า “ข้า” นั้นเกิดการกลายเป็นคำไวยากรณ์จากคำนามมาเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 มาตั้งแต่สมัยสุโขทัยเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

3.2.4.3 ส่วนของคำขานรับ “เจ้าข้า” และคำขานรับ “คะ”

“ข้า” ในคำว่า “เจ้าข้า” ซึ่งจัดเป็นส่วนของคำขานรับนั้น พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ได้ให้ความหมายไว้ว่า “คำของผู้ย่อยรับคำของผู้ใหญ่” สันนิษฐานว่า เดิมน่าจะคำรับราชาศัพท์ที่ลดหลั่นลงไปตามลำดับชั้นทางสังคมจาก “พระพุทธเจ้าข้า” ลดหลั่นเป็น “เจ้าข้า” (เจ้าคะ) และ “คะ” ตามลำดับ (ดูตารางที่ 6) และเมื่อมีการใช้คำรับราชาศัพท์ที่ลดหลั่นกันลงไปจึงเกิดการกร่อนเสียงร่วมด้วย จากการเก็บข้อมูลเชิงประวัติพบส่วนของคำขานรับ “เจ้าคะ” ในสมัยรัชกาลที่ 1-3 ส่วนคำขานรับ “คะ” พบในสมัยปัจจุบัน เช่น

(52) หม่อมก๊กฉีกูเรียน เหนือธูเรียนแล้วก็ว่ากับนางมีสาวใช้ว่า “ธูเรียนของเขานี้
เนื้อก็เหลือดีทีเดียว”

“เจ้าคะ แม่เกษเชื่อว่าเนื้อดีนัก ถ้าคนอื่นแล้วเขาไม่ขาย ว่าที่หม่อมแม่แล้วเขาให้
ถูก ๆ”

(Grammatical Linguae Thai, หน้า 102)

(53) คุณนายวิมลเรียกแก้วด้วยเสียงประชดประชัน “ต่อไปนี่หล่อนจะเรียกหนูเล็กว่า
หนูเล็กหรือวรรณวิมลอย่างแต่ก่อนไม่ได้ ต้องเรียกคุณเล็กหรือคุณมล เพราะ
เดี๋ยวนี้กับเมื่อก่อนมันไม่เหมือนกัน”

“คะ คุณนาย”

(น้ำเล่นไฟ, หน้า 38)

จากตัวอย่างที่ (52) คำว่า “เจ้าคะ” จัดเป็นส่วนของคำขานรับ โดยในตัวอย่างนี้สาวใช้ใช้คำว่า “เจ้าคะ” ตอบรับคำของหม่อมอินทร์ผู้เป็นเจ้านาย ส่วนในตัวอย่างที่ (53) คำว่า “คะ” จัดเป็นคำขานรับ โดยในตัวอย่างนี้หนูเล็กซึ่งเป็นผู้มีความอาวุโสน้อยกว่าใช้คำว่า “คะ” ตอบรับคำสั่งของผู้ใหญ่ คือ คุณนายวิมล

3.2.4.4 ส่วนของคำลงท้าย “เจ้าข้า” และคำลงท้าย “ค่ะ”

นอกจากคำว่า “เจ้าข้า” “เจ้าค่ะ” และ “ค่ะ” จะใช้เป็นคำขานรับ/ส่วนของคำขานรับได้แล้วนั้น จากข้อมูลเชิงประวัติยังพบว่าคำเหล่านี้ยังใช้เป็นคำลงท้าย/ส่วนของคำลงท้าย ได้อีกด้วย โดยจากการเก็บข้อมูลพบส่วนของคำลงท้าย “เจ้าข้า” “เจ้าค่ะ” ตั้งแต่ช่วงสมัยรัชกาลที่ 1-8 และพบคำลงท้าย “ค่ะ” ตั้งแต่ช่วงสมัยรัชกาลที่ 4 จนถึงปัจจุบัน เช่น

- (54) “ดูเรียนลูกอย่างนี้ถึงสิ่งทีเดียวหฤ เองไปซื้อร้านใครละ”
“ดิฉันไปซื้อร้านแม่เกษเจ้าค่ะ”

(Grammatical Linguae Thai, หน้า 102)

- (55) ในศาล "อายุเท่าใด แม่คนนี่"
"ดิฉันยี่สิบเศษเจ้าค่ะ"

"ไม่ใช่ เศษเท่าไรก็บอกมาสิ"

"น่า ง่า ในระหว่างยี่สิบกับสามสิบแลเจ้าค่ะ"

(วชิรญาณวิเศษ, เล่ม 8 แผ่น 15)

- (56) พระภริมา: ...แม่แย้มเชิญออกมาที่น้อยเถอะ (แม่แย้มภรรยาหลวงพระภริมา
ออกมาจากประตูซ้าย)
แย้ม : ทำไมเจ้าค่ะ

(หัวใจนักรบ, หน้า 20)

- (57) ขอเวลาพวกเราคิดกันสักหน่อยเถอะค่ะ

(แก้วจอมจน, หน้า 22)

จากตัวอย่างที่ (54) (55) และ (56) คำว่า “เจ้าค่ะ, เจ้าค่ะ” ต่างก็จัดอยู่ในส่วนของคำลงท้ายที่ผู้น้อยเพศหญิงใช้พูดกับผู้ใหญ่ หรือภรรยาใช้พูดกับสามี เพื่อแสดงความรู้สึกหรือให้เกียรติคู่สนทนา โดยในตัวอย่างที่ (54) สาวใช้ใช้คำว่า “เจ้าค่ะ” เป็นคำลงท้ายเมื่อพูดกับเจ้านาย ส่วนตัวอย่างที่ (55) หญิงชาวบ้านใช้คำว่า “เจ้าค่ะ” และ “เจ้าค่ะ” เป็นคำลงท้ายเมื่อพูดกับผู้ตัดสินคดีความในศาล และตัวอย่างที่ (56) ภรรยาใช้พูดกับสามี เพื่อแสดงความรู้สึกหรือให้เกียรติ ในขณะที่ตัวอย่างที่ (57) คำว่า “ค่ะ” จัดเป็นคำลงท้ายที่ผู้พูดซึ่งเป็นนักเรียนใช้พูดกับครูผู้มีอาวุโสกว่า เพื่อแสดงความรู้สึก

ตารางที่ 9 ร้อยละความถี่ของการปรากฏคำว่า “ซ้ำ” จากข้อมูลเชิงประวัติ

สมัย	ค่านาม (ร้อยละ)	บุรุษที่ 1 (ร้อยละ)	ส่วนของ คำخانรับ (ร้อยละ)	คำخانรับ (ร้อยละ)	ส่วนของ คำลงท้าย (ร้อยละ)	คำลงท้าย (ร้อยละ)
รัชกาลที่ 1 – 3	28.57 (14 คำ)	59.18 (29 คำ)	6.12 (3 คำ)	0	6.12 (3 คำ)	0
รัชกาลที่ 4 – 5	10.34 (3 คำ)	37.93 (11 คำ)	0	0	27.59 (8 คำ)	24.14 (7 คำ)
รัชกาลที่ 6 – 8	21.21 (7 คำ)	42.42 (14 คำ)	0	0	6.06 (2 คำ)	30.30 (10 คำ)
ปัจจุบัน	0	30.12 (25 คำ)	0	3.61 (3 คำ)	0	66.27 (55 คำ)

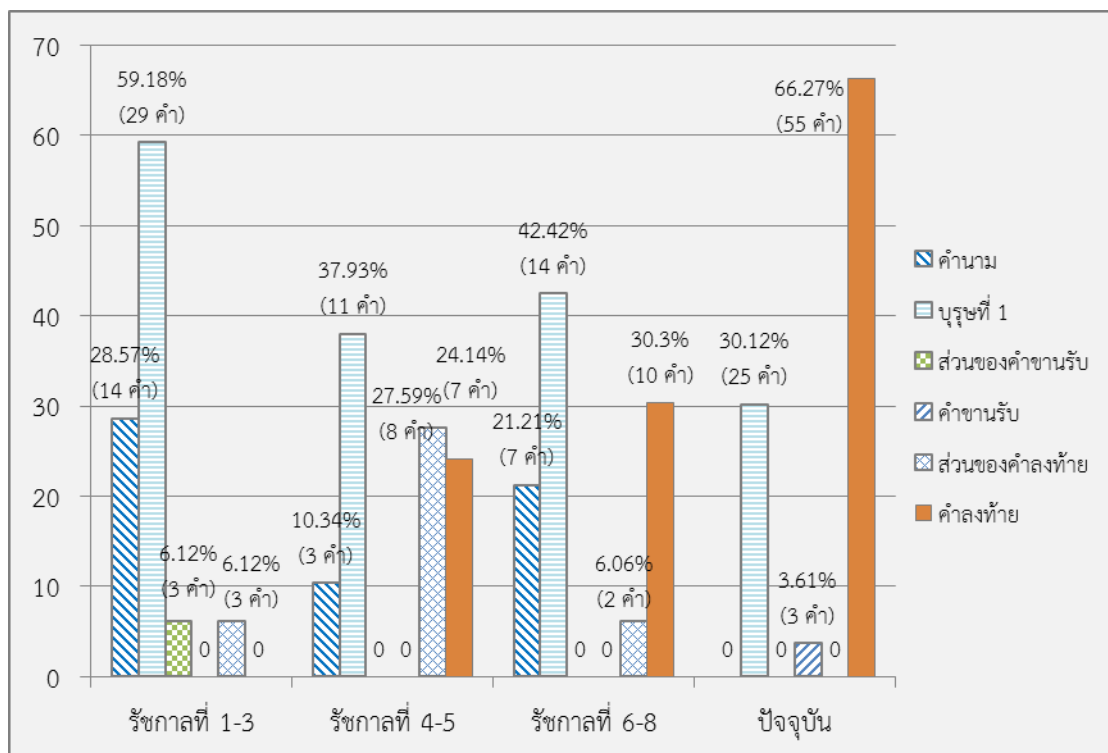
เมื่อผู้วิจัยพิจารณาร้อยละความถี่ในการปรากฏของคำว่า “ซ้ำ” ในสมัยต่างๆ พบว่า ในสมัยรัชกาลที่ 1-3 คำว่า “ซ้ำ” ปรากฏเป็น 4 หน้าที่ได้แก่ ค่านาม คำสรรพนามบุรุษที่ 1 ส่วนของคำخانรับ และส่วนของคำลงท้าย โดยปรากฏเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 สูงสุด คิดเป็นร้อยละ 59.18 รองลงมาปรากฏเป็นค่านามร้อยละ 28.57 และปรากฏเป็นส่วนของคำخانรับและส่วนของคำลงท้ายในสัดส่วนที่เท่ากัน คิดเป็นร้อยละ 6.12

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 4-5 คำว่า “ซ้ำ” มีการขยายหน้าที่เพิ่มขึ้นอีก 1 หน้าที่ คือ คำลงท้าย โดยคำว่า “ซ้ำ” ปรากฏเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 สูงสุด คิดเป็นร้อยละ 37.93 รองลงมาปรากฏเป็นส่วนของคำลงท้าย คิดเป็นร้อยละ 27.59 ในขณะที่ปรากฏเป็นคำลงท้าย คิดเป็นร้อยละ 24.14 และปรากฏเป็นค่านามน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 10.34 ตามลำดับ

ส่วนในสมัยรัชกาลที่ 6-8 คำว่า “ซ้ำ” ปรากฏเป็น 4 หน้าที่เช่นเดียวกับในสมัยรัชกาลที่ 4-5 โดยปรากฏเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 สูงสุด คิดเป็นร้อยละ 42.42 รองลงมาปรากฏเป็นคำลงท้าย คิดเป็นร้อยละ 30.30 ปรากฏเป็นค่านาม คิดเป็นร้อยละ 21.21 และปรากฏเป็นส่วนของคำลงท้ายน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 6.06 ตามลำดับ อย่างไรก็ตามแม้จะไม่พบคำخانรับและส่วนของคำخانรับในช่วงสมัยรัชกาลที่ 4-5 และรัชกาลที่ 6-8 แต่ก็สันนิษฐานได้ว่าอาจมีคำخانรับและส่วนของคำخانรับใช้ในสมัยดังกล่าว แต่ไม่อยู่ในขอบเขตข้อมูลที่ผู้วิจัยกำหนดจึงพบ 2 หน้าที่นี่

จนเมื่อสมัยปัจจุบัน คำว่า “ซ้ำ” ไม่ได้ปรากฏเป็นค่านามอีกต่อไป แต่ปรากฏเป็นส่วนของคำลงท้าย คำสรรพนามบุรุษที่ 1 และคำخانรับเท่านั้น คิดเป็นร้อยละ 69.88, 30.12 และ 3.61

ตามลำดับ เหตุที่เป็นเช่นนี้ผู้วิจัยเห็นว่าเนื่องจากคำว่า “ข้า” ที่ปรากฏเป็นคำนามในสมัยปัจจุบันมีการปรากฏในลักษณะที่จำกัดมากขึ้น คือ ปรากฏอยู่ในรูปของคำประสม คำซ้อน หรือสำนวนเท่านั้น เช่น ข้าหลวง ข้าข้า ข้าทาสบริวาร เป็นต้น

แผนภูมิที่ 9 ร้อยละความถี่ของการปรากฏของคำว่า “ข้า” จากข้อมูลเชิงประวัติ

ในเรื่องเส้นทางพัฒนาการของคำว่า “ข้า” หากพิจารณาข้อมูลความถี่ในสมัยรัชกาลที่ 1-3 จะเห็นได้ว่าคำว่า “ข้า” ปรากฏเป็น 4 หน้าที่ ได้แก่ คำนาม คำสรรพนามบุรุษที่ 1 ส่วนของคำخانรับ และส่วนของคำลงท้าย จึงไม่อาจสันนิษฐานเส้นทางพัฒนาการของคำว่า “ข้า” ได้อย่างแน่ชัดว่า หน้าที่ใดเกิดขึ้นก่อนหรือหลัง ผู้วิจัยจึงค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารสมัยสุโขทัยเพื่อสนับสนุนผลการวิจัยดังกล่าว พบว่าในสมัยสุโขทัยมีคำว่า “ข้า” ปรากฏใช้ 2 หน้าที่ คือ คำนาม และคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เช่น

(58) พระเจ้าแม่ศรีมหาดา ขอปรารถนาเป็นผู้ชายชั่วหน้า จงข้าได้เป็นศิษย์ตนพระ
พระศรีอารีย์โพธิสัตว์เจ้า แต่ทานข้าทั้งมองแห่งพระองค์เจ้าอยู่หัวทั้งสองกับแม่
พระพิลก แลแม่ศรี ให้เป็นข้าถือจ้งหันพระเจ้าสิ้นเป็ย ๔๔๕๐๐

(จารึกฐานพระพุทธรูปแม่ศรีมหาดา, หน้า 198)

จากตัวอย่างที่ (58) จะเห็นได้ว่าคำว่า “ข้า” ปรากฏเป็นทั้งคำนามและบุรุษสรรพนาม โดยคำว่า “ข้า” ในตำแหน่งที่ 1 และ 2 จัดเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ที่ผู้พูด ในที่นี้คือ “แม่ศรีมหาตมา” ใช้แทนตัวเองในการอธิษฐานต่อพระพุทธรูป ส่วนคำว่า “ข้า” ในตำแหน่งที่ 3 จัดเป็นคำนาม หมายถึง “ผู้รับใช้”

เมื่อพิจารณาข้อมูลสมัยสุโขทัยประกอบจึงสันนิษฐานได้ว่าส่วนของคำขานรับและส่วนของคำลงท้ายเกิดขึ้นหลังคำนามและคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ประกอบกับ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้สันนิษฐานไว้ว่าราชาศัพท์เพิ่งเริ่มมีใช้ในสมัยอยุธยา ส่วนระเบียบราชาศัพท์เกิดขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ข้อสันนิษฐานนี้ กรมพระยาดำรงราชานุภาพพิจารณาจากศักราชที่ปรากฏในบานแผ่นทองของกษัตริย์บาลว่าเป็นศักราช 780 ซึ่งตรงกับสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ อันมีระบบศักดินาจำแนกกลุ่มคนในสังคมออกเป็นระดับชั้นต่าง ๆ (วรรณท์ อักษรพงศ์, 2529: 13-14) จึงสันนิษฐานได้ว่าส่วนของคำขานรับ “เจ้าข้า” หรือ “เจ้าคะ” นี้ น่าจะมาจากคำรับในราชาศัพท์แล้วจึงขยายหน้าที่ไปเป็นส่วนของคำลงท้าย และเมื่อมีการหลั่นชั้นลงไปตามลำดับชั้นทางสังคมจึงมีการกร่อนเสียงร่วมด้วยเหลือเพียงคำขานรับและคำลงท้าย “คะ” (ดูตารางที่ 6) ซึ่งคำว่า “ข้า” ใน “เจ้าข้า” นี้สันนิษฐานได้ 2 ประการ คือ ประการที่หนึ่ง อาจมีที่มาจากคำนาม หมายถึง ‘บ่าวไพร่, ผู้รับใช้’ (servant) มีความหมายตามรูปว่า ‘ผู้รับใช้ของพระพุทธเจ้าหรือเจ้านาย’ ประการที่สอง อาจมีที่มาจากคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์ หมายถึง ‘ฉัน’ (I) มีความหมายตามรูปว่า ‘พระพุทธเจ้าหรือเจ้านายของฉัน’ โดยมีตัวอย่างสำคัญที่ทำให้เห็นช่วงรอยต่อของการขยายหน้าที่จากบุรุษสรรพนามไปเป็นคำลงท้าย ดังนี้

(59) โอเจ้าประคุณ วันนี้ วันศีลวันทานมีเข้าสู่กเข้าสู่สาร อัศจรรย์โปรดทำทาน แก่คน
กำพร้าอนาถาเกิดเจ้าข้า”

(วชิรญาณวิเศษ, เล่ม 6 แผ่น 38)

จากตัวอย่างที่ (59) จะเห็นได้ว่าคำว่า “เจ้าข้า” มีความกำกวมทางความหมาย สามารถตีความได้ 2 ประการ ประการที่หนึ่ง คำว่า “เจ้าข้า” นี้ อาจเป็นบุรุษสรรพนามที่ใช้เรียกขานผู้ฟัง หมายถึง ‘ท่าน’ สันเกตได้จากบริบทแวดล้อม คือ คำว่า “โอเจ้าประคุณ” ประการที่สอง คำว่า “เจ้าข้า” นี้ อาจเป็นคำลงท้ายแสดงการขอร้องผู้ฟัง โดยปรากฏร่วมกับคำลงท้ายอีกคำหนึ่ง คือ คำว่า “เกิด” เป็น “เกิดเจ้าข้า” จากลักษณะของความกำกวมเช่นนี้จึงเอื้อให้เกิดการขยายหน้าที่ได้ง่ายขึ้น

ปัญหาในส่วนต่อไป คือ ระหว่างคำนามและคำสรรพนามบุรุษที่ 1 นั้นหน้าที่ใดเกิดขึ้นก่อน ผู้วิจัยจึงต้องอาศัยข้อมูลเบื้องต้นจากพจนานุกรมภาษาไทยถิ่นนอกประเทศ เช่น ภาษาไทใหญ่ (2552: 76) ประกอบเพื่อสนับสนุนผลการวิจัยดังกล่าวก็พบคำว่า “ข้า” ที่เป็นคำนาม หมายถึง ‘ข้าทาส’

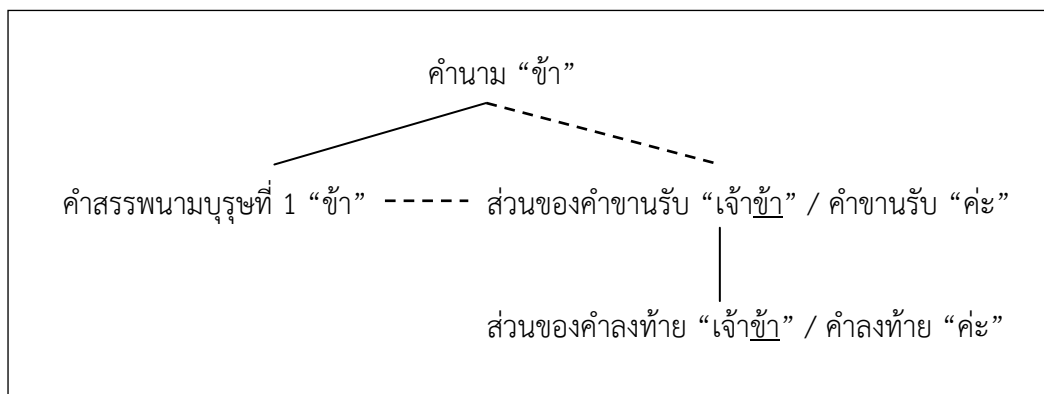
และคำสรรพนามบุรุษที่ 1 หมายถึง ‘ข้า, ผม, กระผม’ (ข้า /kha:³/ น. ข้าทาส, สรรพ. ข้า ผม กระผม)¹¹ เช่นเดียวกับในสมัยสุโขทัย

ในลำดับต่อไปผู้วิจัยจึงค้นคว้างานวิจัยที่ผ่านมาที่กล่าวถึงคำว่า “ข้า” โดยใช้ข้อมูลภาษาตระกูลไท ก็พบงานวิจัยของ ดิลเลอร์ (Diller, 1994) ที่ได้ศึกษาการกลายเป็นคำไวยากรณ์และการเปลี่ยนแปลงทางวากยสัมพันธ์ในภาษาไทย ดิลเลอร์ได้เสนอวิธีการศึกษาเรื่องการกลายเป็นคำไวยากรณ์ในเชิงประวัติโดยการใช้ระเบียบวิธีเปรียบเทียบและการศึกษาข้อมูลภาษาสมัยเก่าที่มีเหลืออยู่ ผู้วิจัยเห็นว่าวิวัฒนาการในภาษาไทยกรุงเทพฯ มี 3 ลักษณะ คือ ลักษณะเพิ่มขยาย ลักษณะลด และลักษณะการจัดคำใหม่ โดยลักษณะเพิ่มขยายดิลเลอร์ได้ยกตัวอย่างคำว่า “ข้า” ที่มีความหมายว่า ‘slave’ หรือ ‘servant’ กลายมาเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ดิลเลอร์ยังได้ให้หลักฐานในภาษาลาว คำว่า “ข้าน้อย” กลายมาเป็นคำสรรพนาม “น้อย” ซึ่งมีวิวัฒนาการมาจาก [kha:c₁ ‘slave’ + no’:y_{c2} ‘small’] > khano’:y_{c1} > kho’:y_{c1} ดิลเลอร์เห็นว่าคำสรรพนามมีลักษณะเพิ่มขยาย เนื่องจากมีคำกึ่งสรรพนาม เช่น ชื่อและคำเรียกขานอื่น ๆ ถูกใช้ในการอ้างถึงเป็นคำกึ่งสรรพนาม

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยของ ชิบาสากิ (Shibasaki, 2012) ที่ศึกษาการย้ายที่ที่ปรากฏสม่ำเสมอของบุรุษสรรพนามในภาษาญี่ปุ่นและภาษาอื่น (Regularity behind apparent lawlessness: Referential shifting of personal pronouns in Japanese and other languages) ชิบาสากิได้รวบรวมบุรุษสรรพนามในภาษาญี่ปุ่นและภาษาอื่นๆ ในโลก เพื่อดูเส้นทางการเปลี่ยนแปลงของบุรุษสรรพนามหนึ่ง ในผลการศึกษาพบว่า บุรุษสรรพนาม “ข้า” ในภาษาไทยและภาษาอื่นๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น ภาษาเวียดนาม ภาษาพม่า ภาษาเขมร เป็นต้น มีที่มาจากคำนาม “ข้า” หมายถึง ‘บ่าวไพร่, คนรับใช้’ (slave)

ดังนั้น จึงสันนิษฐานได้ว่า คำว่า “ข้า” เริ่มแรกน่าจะทำหน้าที่เป็นคำนาม ต่อมาได้เกิดการขยายหน้าที่ไปเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 และต่อมาคำนามหรือคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ก็ได้ขยายหน้าที่ไปเป็นส่วนของคำขานรับในคำว่า “เจ้าข้า” (‘ผู้รับใช้ของเจ้า’ หรือ ‘เจ้าของข้า’) และส่วนของคำขานรับนี้ก็ได้อพยพหน้าที่ไปเป็นส่วนของคำลงท้าย และเมื่อมีการหล่นชั้นลงไปตามลำดับชั้นทางสังคมจึงมีการกร่อนเสียงร่วมด้วยเหลือเพียงคำขานรับและคำลงท้าย “คะ” คือ เจ้าข้า > เจ้าคะ > คะตามลำดับ

¹¹ หมายเลข 3 ในพจนานุกรมภาษาไทยใหญ่กำหนดไว้ว่า ใช้แทนเสียงโทในส่วนของเขียนเป็นสัทอักษร

แผนภูมิที่ 10 ข้อสันนิษฐานเส้นทางการเปลี่ยนแปลงของคำว่า “ข้า”

3.2.5 การปรากฏของคำว่า “ข้าพเจ้า” ในสมัยต่าง ๆ

จากการเก็บข้อมูลเชิงประวัติตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 จนถึงปัจจุบันพบว่า “ข้าพเจ้า” ปรากฏเป็นหมวดคำสรรพนาม (คำสรรพนามบุรุษที่ 1) เพียงหมวดคำเดียว แต่ปรากฏเป็นรูปแปร 5 รูป ดังนี้

3.2.5.1 รูปคำ “ข้าพระเจ้า”

รูปคำนี้ปรากฏในช่วงสมัยรัชกาลที่ 1-3 พบความถี่เพียง 3 ครั้ง เช่น

- (60) ข้าพระเจ้า จึงให้หลวงฤทธเดชะ พญาเพชรบุรี พระณรงสงคราม रामโยทาสงคราม กับพะยา พิไช พะญาสวรรค์โลก หลวงมหาดไท หลวงพล พระพิจิต พิษณุโลก พระวิเสทจุมพล ออกไปรบอ้ายลาวกลางทุ่งนา

(จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 เล่ม 3, หน้า 26)

- (61) ข้าพระเจ้า หลวงมหาสิทธิไวยหาร ทานแล้วฯ

(จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 เล่ม 3, หน้า 47 และ 57)

3.2.5.2 รูปคำ “ข้าพะเจ้า”

รูปคำนี้ปรากฏในช่วงสมัยรัชกาลที่ 1-3 พบความถี่ 9 ครั้ง ยกตัวอย่าง

- (62) ข้าพะเจ้า เห็นว่ากระสุนดินค้ายังมีอยู่น้อยหนัก ข้าพะเจ้า ให้พระอินเดชะ พระหีฎไท นาย กวด นายหนู คุมไพร่หลวง ล้อมพระราชวัง

(จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 เล่ม 3, หน้า 27)

- (63) ข้าพเจ้าลงไปยังกรุงเทพฯ ได้ทราบได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทปรนิบัติมา ณ วันเสาร์ แรม 11 ค่ำ เดือน 5 ปีกุญนพศกฯ

(จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 เล่ม 3, หน้า 60)

3.2.5.3 รูปคำ “ข้าพเจ้า”

รูปคำนี้ปรากฏในช่วงสมัยรัชกาลที่ 1-3 พบความถี่ 59 ครั้ง และสมัยรัชกาลที่ 4-5 พบความถี่เพียง 1 ครั้ง รวมทั้งสิ้น 60 ครั้ง ยกตัวอย่าง

- (64) ข้าพเจ้า พระวิเสดส์จากรมการบอกลงมา ด้วยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าปาศัก จัดแจงแต่งบ้านเมืองให้ข้าพเจ้า แล้วโปรดเกล้าฯ ให้ข้าพเจ้ายกไปตั้งเป็นหัวเมืองอยู่ ณ บ้านม่ออ่อมนั้น ข้าพเจ้าได้จัดแจง กระจเตรียมข้างเกียน กำหนดจะยกขึ้นไปณวัน ขึ้น 14 ค่ำ เดือน 4

(จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 เล่ม 3, หน้า 35)

- (65) อนึ่งท่านสมาชิกทั้งหลายก็ได้เรียบเรียงเรื่องต่างๆ ที่ยังมีได้ส่งไปลงพิมพ์ ค้างอยู่ที่หอพระสมุดวชิรญาณนั้นก็อีกหลายเรื่อง เพราะฉะนั้นจำเป็นที่ข้าพเจ้าจะต้องของดไว้ แลข้าพเจ้าขอรับประกันว่าในที่สุดของเรื่องดอกไม้เพลิงที่ออกวิกนี้ จะไม่กล่าววว่า “เรื่องนี้มีอีกต่อไป”

(วชิรญาณวิเศษ เล่ม 5 แผ่น 54)

3.2.5.4 รูปคำ “ข้าพเจ้า”

รูปคำนี้ปรากฏในช่วงสมัยรัชกาลที่ 1-3 พบความถี่ 3 ครั้ง และสมัยรัชกาลที่ 4-5 พบความถี่ 2 ครั้ง รวมทั้งสิ้น 5 ครั้ง ยกตัวอย่าง

- (66) อนึ่งพญาเพชรพิไชย แม่ทัพบอกขึ้นมาถึงข้าพเจ้าว่า ตีอ้ายราชวงเมืองเวียงจัน ซึ่งมาตั้งอยู่ณเมืองลมคักแตกยับ ให้ข้าพเจ้าเร่งกองทัพเมืองลาวขึ้นไปก้าวกัดตีทางเมืองเลย

(จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 เล่ม 3, หน้า 38)

- (67) ข้าพเจ้าปรึกษากันว่าศึกซึ่งจะเชิญพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้าไว้ นั้นไม่ควร ข้าพเจ้าจึงเขียนอย่างหอพระราชสาส์นชื่อ 5 ศอก จัตุรัส ส่งให้วิณปาเกไปให้แก้วรนาโดนให้ปลุกขึ้นใหม่ (วชิรญาณวิเศษ เล่ม 5 แผ่น 26)

3.2.5.5 รูปคำ “ข้าพเจ้า”

รูปคำนี้ปรากฏทุกช่วงสมัยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 จนถึงปัจจุบัน โดยสมัยรัชกาลที่ 1-3 พบความถี่ 256 ครั้ง สมัยรัชกาลที่ 4-5 พบความถี่ 127 ครั้ง สมัยรัชกาลที่ 6-8 พบความถี่ 145 ครั้ง และสมัยปัจจุบันพบความถี่ 18 ครั้งรวมทั้งสิ้น 546 ครั้ง ยกตัวอย่างเช่น

(68) ข้าพเจ้ายังจำได้ดีถึงเวลาที่พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 เสด็จประทับอยู่ที่พระที่นั่งวิมานเมฆก่อนขึ้นพระที่นั่งอัมพรสถาน, เพราะในเวลาที่ขึ้นเฝ้าหรือเสด็จประพาศนั้น, เราต้องพบบ่นหัวก้นอยู่เสมอ

(สิ่งที่ข้าพเจ้าพบเห็น, หน้า 4)

(69) ในระยะ 7 วันที่ร่อยุ่ นั้น ได้มีผู้เสนอข้อคิดเห็นมาหาข้าพเจ้ามากมาย รวมทั้งต่อว่าข้าพเจ้าอย่างรุนแรงด้วย ในฐานะที่ข้าพเจ้าตัดสินใจให้หญิงคนนั้นพ้นข้อหาในทางศีล

(แก้ปัญหาชาวบ้าน, หน้า 16)

ตารางที่ 10 ร้อยละความถี่ของการปรากฏคำว่า “ข้าพเจ้า” ที่มีรูปต่างกันจากข้อมูลเชิงประวัติ

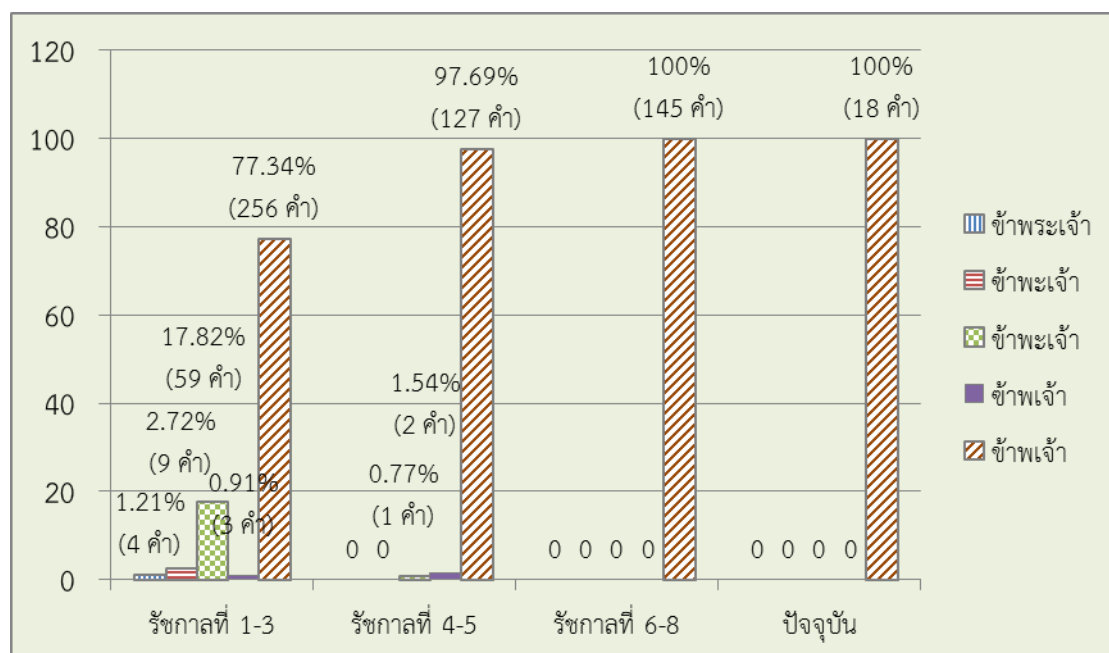
สมัย	ข้าพระเจ้า (ร้อยละ)	ข้าพะเจ้า (ร้อยละ)	ข้าพะเจ้า (ร้อยละ)	ข้าพเจ้า (ร้อยละ)	ข้าพเจ้า (ร้อยละ)
รัชกาลที่ 1-3	1.21 (4 คำ)	2.72 (9 คำ)	17.82 (59 คำ)	0.91 (3 คำ)	77.34 (256 คำ)
รัชกาลที่ 4-5	0	0	0.77 (1 คำ)	1.54 (2 คำ)	97.69 (127 คำ)
รัชกาลที่ 6-8	0	0	0	0	100 (145 คำ)
ปัจจุบัน	0	0	0	0	100 (18 คำ)

จากตารางจะเห็นได้ว่าในสมัยรัชกาลที่ 1-3 ปรากฏรูปแปรทั้งสิ้น 5 รูป ได้แก่ ข้าพระเจ้า ข้าพะเจ้า ข้าพะเจ้า ข้าพเจ้า และข้าพเจ้า โดยเฉพาะรูปแปร ข้าพระเจ้า ผู้วิจัยมีความเห็นไปในทางเดียวกับข้อสันนิษฐานของ วิภาส โพธิแพทย์ (ม.ป.ป.: 8) ที่ว่า คำว่า “ข้าพเจ้า” น่าจะมาจากคำประสม “ข้าพระเจ้า” โดยเกิดจากการนำคำว่า ข้า หมายถึง ‘ผู้รับใช้’ และคำว่า พระเจ้า หมายถึง

‘พระพุทธเจ้า’ มารวมเป็นคำเดียวกัน โดย วิภาส โปธิแพทย์ ได้ยกตัวอย่างหลักฐานจากจารึกวัดโพธิ์หอมซึ่งเป็นภาษาในสมัยสุโขทัย คือ ข้าพระพุทธเจ้า เกตุมาชาดตีไต่ๆ ขอพระสภมัทัง 3 พระคัมภีร์ณี เถังด้วยปณญา ข้าพระพุทธเจ้า ทุกชาติเทตี (หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, 2529: 155) จากตัวอย่างนี้ผู้พูดใช้คำว่า “ข้าพระพุทธเจ้า” แทนตัวเวลาอธิษฐานต่อองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า

นอกจากนี้ผู้วิจัยได้สำรวจค้นคว้าเบื้องต้นจากเอกสารสมัยอยุธยาประกอบเพื่อสนับสนุนผลการวิจัยและพบตัวอย่างการใช้คำว่า “ข้าพระพุทธเจ้า” ดังนี้ อนึ่งข้าพระพุทธเจ้า ทุกวันนี้ แสวงหา แต่ปฤษณานี้ ด้วยข้าพระพุทธเจ้า ฉิบหายปัญญา ขาดนักษ จะทำประโยชน์ ในชั่วนี้ ข้าพระพุทธเจ้า กลัว ไทย 4 ประการ คือ ทุกคติไทย กิลศไทย วิภูไทย อุปวาทไทย แล ข้าพระพุทธเจ้า จะแสวงหา แต่ประโยชน์ ซึ่งจะไป ข้างหน้า (ประชุมจดหมายเหตุสมัยอยุธยา ภาควิชาที่ 1, 35) จากตัวอย่างนี้สมเด็จพระเพทราชา (พ.ศ. 2231-2246) ทรงใช้คำว่า ข้าพระพุทธเจ้า เมื่อตรัสแก่สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 1-3 จากข้อมูลการเก็บตัวอย่างผู้วิจัยพบรูปแบบ 5 รูป ดังที่กล่าวไว้ข้างต้น เช่น ครั้นถึง ณ วัน แรม 11 ค่ำ เดือน 5 พญาศุโขไทย... พญาเพชบุร พระนรทรงสงคราม ขึ้น มาถึงข้าพเจ้า ณ เมืองเลย... ช่วยกันถอยรับ มาจนถึงชายป่า ริมทุ่งนา ริมค่าย ข้าพเจ้า ประมาณ 10 เส้น ข้าพเจ้า จึงให้หลวง ฤทเดชะ พญาเพชบุร พระนรทรงสงคราม... ออกไปรับ อ้ายลาว กลางทุ่งนา (จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 เล่ม 3, หน้า 26) จากตัวอย่างนี้พญาเพชพิไชยใช้คำว่า “ข้าพเจ้า” เมื่อกราบบังคมทูลพระมหากษัตริย์

แผนภูมิที่ 11 ร้อยละความถี่ของการปรากฏของคำว่า “ข้าพเจ้า” จากข้อมูลเชิงประวัติ

จากหลักฐานดังกล่าวจึงสนับสนุนข้อสันนิษฐานที่ว่าคำว่า ข้าพเจ้า ที่เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 น่าจะมาจากคำว่า ข้าพระเจ้า โดยการนำคำนาม ข้า หมายถึง ‘ผู้รับใช้’ และ พระเจ้า หมายถึง ‘พระพุทธเจ้า’ มาประกอบกัน (ข้า + พระเจ้า) มีความหมายตามรูปว่า ‘ผู้รับใช้ของพระพุทธเจ้า’ ต่อมาคำว่า ข้าพระเจ้า ก็เกิดการหลอมรวมเป็นคำเดียวกันผ่านการกร่อนเสียงในกระบวนการเกิดคำใหม่และการกลายเป็นคำไวยากรณ์จาก ข้าพระเจ้า > ข้าพะเจ้า, ข้าพะเจ้า > ข้าพเจ้า, ข้าพเจ้า (รายละเอียดจะกล่าวในหัวข้อต่อไป) จนในที่สุดปัจจุบันก็เหลือเพียงรูปแปรรูปเดียว คือ ข้าพเจ้า ซึ่งกลายมาเป็นคำสรรพนามและแทบไม่เหลือเค้าความหมายเดิมที่ว่า ‘ผู้รับใช้ของพระพุทธเจ้า’ อีกต่อไป

ข้า + พระเจ้า (นามวลี) > ข้าพระเจ้า > ข้าพะเจ้า¹², ข้าพะเจ้า > ข้าพเจ้า, ข้าพเจ้า

แผนภูมิที่ 12 ข้อสันนิษฐานเส้นทางการเปลี่ยนแปลงของคำว่า “ข้าพเจ้า”

ในบทนี้ ผู้วิจัยได้สรุปเกณฑ์ที่ใช้ในการจำแนกหมวดคำสรรพนาม (บุรุษสรรพนาม) กับหมวดคำต่าง ๆ ออกจากกัน และได้เสนอการปรากฏของชุดคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ในสมัยต่าง ๆ เพื่อให้เห็นเส้นทางพัฒนาการของคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ในบทต่อไป ผู้วิจัยจะเสนอปัจจัยและกระบวนการกลายเป็นคำไวยากรณ์ เพื่อให้เห็นเหตุกระตุ้นและกลไกที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปเป็นหมวดคำต่าง ๆ ต่อไป

¹² คำว่า “ข้าพะเจ้า” และ “ข้าพเจ้า” ที่สะกดด้วยตัวอักษร ข นี้ ผู้วิจัยเขียนตามข้อมูลที่ปรากฏ แต่เชื่อว่าตัวอักษร ข ในคำว่า “ข้าพะเจ้า” และ “ข้าพเจ้า” ไม่ได้กลายเป็นตัวอักษร ข ในคำว่า “ข้าพะเจ้า” และ “ข้าพเจ้า” ตามลำดับ แต่อาจเป็นเรื่องของการสะกดกลับกัน

บทที่ 4

ปัจจัยและกระบวนการกลายเป็นคำไวยากรณ์

ในบทนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอปัจจัยและกระบวนการกลายเป็นคำไวยากรณ์ ที่ได้จากผลการวิเคราะห์ในบทที่ 3 เรื่องเกณฑ์การจำแนกหมวดคำ และการปรากฏของคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ในสมัยต่างๆ โดยผู้วิจัยจะกล่าวถึงเส้นทางการเปลี่ยนแปลงของคำสรรพนามบุรุษที่ 1 แต่ละคำ แล้วจะอภิปรายถึงกระบวนการและปัจจัยที่ทำให้เกิดการกลายเป็นคำไวยากรณ์

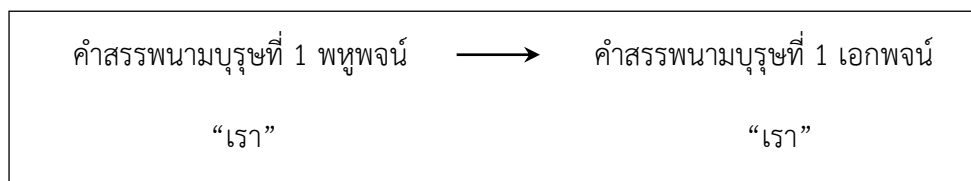
คำว่า “กระบวนการ” ในที่นี้หมายถึง วิธีการหรือปรากฏการณ์ที่ทำให้คำสรรพนามบุรุษที่ 1 ค่อยๆ เปลี่ยนแปลงไปอย่างมีระบบ ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยจะใช้กระบวนการกลายเป็นคำไวยากรณ์ของ ฮอปเปอร์และทรอก็อตต์ (Hopper and Traugott, 2003) เป็นหลัก แต่หากในบางกรณีกระบวนการกลายเป็นคำไวยากรณ์ของ ฮอปเปอร์และทรอก็อตต์ไม่สามารถใช้วิเคราะห์ได้อย่างชัดเจนและครอบคลุม ผู้วิจัยจะใช้กระบวนการกลายเป็นคำไวยากรณ์ของนักภาษาศาสตร์ท่านอื่นเสริม

ส่วนคำว่า “ปัจจัย” ในที่นี้หมายถึง เหตุกระตุ้นที่ทำให้เกิดกระบวนการทางภาษาอันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง ในที่นี้เป็นการเปลี่ยนแปลงในแง่หมวดคำ เช่น การขยายหมวดคำจากหมวดคำนามไปเป็นคำสรรพนาม หรือการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางไวยากรณ์ เช่น คำสรรพนามบุรุษที่ 2 ขยายหน้าที่ไปเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เป็นต้น

4.1 การกลายเป็นคำไวยากรณ์ของคำว่า “เรา”

จากการพิจารณาร้อยละความถี่การปรากฏคำว่า “เรา” ที่มีรูปเดียวกันในสมัยต่าง ๆ สันนิษฐานได้ว่าคำว่า “เรา” เดิมน่าจะเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 พหูพจน์ จากนั้นได้เกิดการขยายหน้าที่ไปเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์ และคำสรรพนามไม่ชี้เฉพาะ และต่อมาคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์ก็ได้ขยายหน้าที่ไปเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 2 เอกพจน์ และพหูพจน์ ตามลำดับ โดยอาศัยกระบวนการและปัจจัยต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

4.1.1 การกลายเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 พหูพจน์ไปเป็นเอกพจน์

แผนภูมิที่ 13 เส้นทางการเปลี่ยนแปลงของคำว่า “เรา” จากคำสรรพนามบุรุษที่ 1 พหูพจน์ไปเป็นเอกพจน์

ตัวอย่าง

- (1) มีพระราชของการตรัสให้หาพระยากำแพงกรมข้างเข้ามาสู่ที่เฝ้า แล้วมีพระราชของการตรัสด้วยพระยากำแพงว่า “เจ้าเมืองเชียงแสนเขาเอาข้างเผือกมาให้เราตัวหนึ่ง พระยากำแพงขึ้นไปสืบลูก”

(Grammatica Linguae Thai, หน้า 102)

- (2) เราไปห้องสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จหน้าอยู่ในห้อง เสด็จหน้าให้เราไปปลุกสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเห็นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแล้ว

(จดหมายเหตุรายวันของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เจ้าฟ้ามหาดุริฎนทิศ, หน้า 3)

- (3) ด้วยวันหนึ่งเราไปเล่น golf ที่ Sport Club พอข้าพเจ้าเผลอเข้าไปประตูไปพวกเพื่อน ๆ ก็ร้องบอกว่า-"Princess, caddie ของท่านไม่ยอมไปกับ Heir Presumptive!"

(สิ่งที่ข้าพเจ้าพบเห็น, หน้า 16)

จากตัวอย่างที่ (1) (2) และ (3) คำว่า “เรา” จัดเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์ ที่ผู้พูดใช้แทนตัวเองเพียงคนเดียว ไม่รวมผู้ฟัง โดยจากการเก็บข้อมูลมักพบคำว่า “เรา” ที่พระมหากษัตริย์หรือเจ้านายทรงใช้แทนพระองค์เอง (Royal “we”) ปรากฏซ้ำ ๆ อยู่เสมอ ซึ่งลักษณะของการปรากฏใช้เช่นนี้อาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการขยายหน้าที่จากพหูพจน์ไปเป็นเอกพจน์

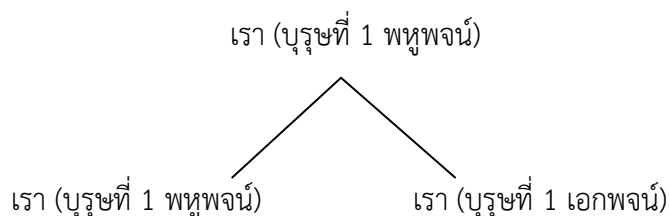
กระบวนการทางภาษาที่สำคัญที่ทำให้คำสรรพนามบุรุษที่ 1 พหูพจน์ได้ขยายหน้าที่ไปเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์ มีอยู่ 2 กระบวนการ ได้แก่ กระบวนการแยก และกระบวนการคงเค้าความหมายเดิม ดังนี้

(1) กระบวนการแยก (divergence)

ฮอปเปอร์และทรอก็อตต์ (Hopper and Traugott, 2003) ได้ให้ความหมายไว้ว่า เป็นกระบวนการที่คำคำหนึ่งแยกออกเป็นคำใหม่ 2 คำ โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงรูปคำ คำแรกจะมีหน้าที่หรือความหมายเหมือนกับคำเดิม ส่วนอีกคำหนึ่งจะมีหน้าที่หรือความหมายใหม่ และไปปรากฏในบริบทที่แตกต่างจากเดิม

ในกรณีของการเปลี่ยนแปลงจากคำสรรพนามบุรุษที่ 1 พหูพจน์ ไปเป็นเอกพจน์ คือ การที่คำว่า “เรา” มีรูปเดียวกัน แต่ทำหน้าที่ได้ 2 หน้าที่ เนื่องจากคำเดิม คือ คำว่า “เรา” ที่เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 พหูพจน์เกิดการแยกคำออกเป็น 2 คำ คำหนึ่งมีหน้าที่หรือความหมายเหมือนคำเดิม คือ คำ

สรรพนามบุรุษที่ 1 พหูพจน์ ส่วนอีกคำหนึ่งจะมีหน้าที่หรือความหมายใหม่ คือ คำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์ โดยคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์นี้จะไปปรากฏในบริบทที่แตกต่างไปจากเดิม คือ แทนผู้พูดเพียงคนเดียว

(2) กระบวนการคงเค้าความหมายเดิม (persistence)

ฮอปเปอร์ (Hopper, 1991) ได้ให้ความหมายไว้ว่า เป็นกระบวนการที่ความหมายเดิมของคำยังคงสืบทอดมาอยู่ในคำนั้น แม้จะผ่านกระบวนการเปลี่ยนแปลงหน้าที่จากคำเนื้อหาเป็นคำไวยากรณ์ก็ตาม

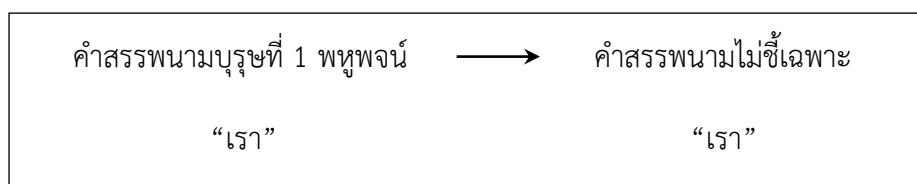
ในกรณีของการเปลี่ยนแปลงจากคำสรรพนามบุรุษที่ 1 พหูพจน์ ไปเป็นเอกพจน์ คือ การที่คำว่า “เรา” ซึ่งเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์ ยังคงรักษาเค้าความหมายเดิมของคำสรรพนามบุรุษที่ 1 พหูพจน์ นั่นคือ มีความหมาย “มากกว่าหนึ่ง” จึงทำให้คำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์ยังคงมีความหมายบางส่วนเหมือนกับคำสรรพนามบุรุษที่ 1 พหูพจน์ โดยแสดงออกในรูปของการแสดงความสุภาพ และการแสดงความเป็นพวกพ้องเดียวกัน ดังนี้

ส่วนปัจจัยสำคัญที่ทำให้คำสรรพนามบุรุษที่ 1 พหูพจน์ได้ขยายหน้าที่ไปเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์ อาจสันนิษฐานได้ว่ามี 2 ประการด้วยกัน ได้แก่ ประการแรก **ปัจจัยความเป็นพหูพจน์** และประการที่สอง **ปัจจัยความสุภาพ** กล่าวคือ ผู้พูดใช้ความเป็นพหูพจน์ของคำว่า “เรา” ซึ่งมีความหมายมากกว่าหนึ่งมาใช้เป็นเอกพจน์แทนตัวผู้พูดเพียงคนเดียว เมื่อผู้พูดเลือกใช้คำแทนตัวที่มีความหมายมากกว่าหนึ่งแทนตัวแล้วก็จะช่วยให้เกิดความสุภาพมากขึ้นแทนที่จะใช้คำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์คำอื่น ๆ เช่น ฉัน หรือกู แทนตัว ซึ่งจะเป็นการอ้าถึงบุคคลที่มีความตรงมากเกินไป

(too direct) (Shibasaki, 2012) ผู้พูดจึงหลีกเลี่ยงคำดังกล่าวมาใช้คำว่า “เรา” แทน เพื่อแสดงถึงความสุภาพในระดับกึ่งทางการ และลดความเป็นศูนย์กลางหรือความเป็นอัตตาของผู้พูด ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างที่ (1) - (3) ในการใช้คำว่า “เรา” เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์ แบบ Royal “we”

4.1.2 การกลายจากคำสรรพนามบุรุษที่ 1 พหูพจน์ไปเป็นคำสรรพนามไม่ชี้เฉพาะ

แผนภูมิที่ 14 เส้นทางการเปลี่ยนแปลงคำว่า “เรา” จากคำสรรพนามบุรุษที่ 1 พหูพจน์ไปเป็นคำสรรพนามไม่ชี้เฉพาะ

คำสรรพนามบุรุษที่ 1 พหูพจน์กลายเป็นคำสรรพนามไม่ชี้เฉพาะ ในกรณีนี้ คือ ผู้พูดใช้คำว่า “เรา” แทนตัวผู้พูดเองรวมถึงผู้ฟังด้วยแต่ไม่ได้เฉพาะเจาะจงว่าเป็นผู้ใด อาจสันนิษฐานได้ว่าปัจจัยที่ทำให้คำสรรพนามบุรุษที่ 1 พหูพจน์กลายเป็นคำสรรพนามไม่ชี้เฉพาะ คือ **ปัจจัยการรวมผู้ฟัง (“We” inclusive)** เช่น

- (4) สูดากับดิฉันเห็นพ้องต้องกันว่า เราควรเดินทางไปก่อนคุณ (บุรุษที่ 1 พหูพจน์ – ไม่รวมผู้ฟัง)

(Pranee Kullavanijaya, 2000: 81)

- (5) ครูใหญ่พูดกับพี่ว่า “พวกครูที่บ้านพักนี้เขามากันจากที่อื่น อย่าให้เกิดเรื่องไม่ดีไม่งามขึ้นเสียชื่อตำบลเรา” (บุรุษที่ 1 พหูพจน์ – รวมผู้ฟัง)

(คำพิพากษา, หน้า 27)

- (6) สิ่งที่เราไม่เคยคิดว่าน่ารักน่าชมเราก็ได้ชมจากวรรณคดี แต่สิ่งที่เราได้ชมนั้น เราก็รู้สึกว่าเป็นแต่ส่วนหนึ่งของชีวิต การอ่านวรรณคดีจึงทำให้เรารู้จักชีวิตจิตใจของเพื่อนมนุษย์ได้ดียิ่งขึ้น (คำสรรพนามไม่ชี้เฉพาะ – รวมผู้ฟัง)

(สุนทรียรสแห่งวรรณคดี, หน้า 23)

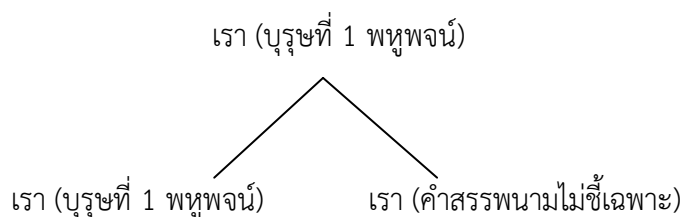
จากตัวอย่างผู้วิจัยสันนิษฐานว่าผู้พูดใช้หรือรรถลักษณะของ “การรวมผู้ฟัง” ดังตัวอย่างที่ (5) บุรุษที่ 1 พหูพจน์ – รวมผู้ฟัง มาใช้เป็นคำสรรพนามไม่ชี้เฉพาะ ดังตัวอย่างที่ (6) คำสรรพนามไม่ชี้

เฉพาะ – รวมผู้ฟัง ซึ่งมีอรรถลักษณะของการรวมผู้ฟัง [+ รวมผู้ฟัง] ร่วมกันอยู่แสดงถึงความเป็นพวกพ้องเดียวกันกับผู้ฟัง

ส่วนกระบวนการทางภาษาที่สำคัญที่ทำให้คำสรรพนามบุรุษที่ 1 พหูพจน์ได้ขยายหน้าที่ไปเป็นคำสรรพนามไม่ชี้เฉพาะ มีอยู่ 2 กระบวนการ ได้แก่ กระบวนการแยก และกระบวนการคงเค้าความหมายเดิม ดังนี้

(1) กระบวนการแยก (divergence)

ในกรณีของการเปลี่ยนแปลงจากคำสรรพนามบุรุษที่ 1 พหูพจน์ ไปเป็นคำสรรพนามไม่ชี้เฉพาะ คือ การที่คำว่า “เรา” มีรูปเดียวกัน แต่ทำหน้าที่ได้ 2 หน้าที่ เนื่องจากคำเดิม คือ คำสรรพนามบุรุษที่ 1 พหูพจน์ เกิดการแยกคำออกเป็น 2 คำ คำหนึ่งมีหน้าที่หรือความหมายเหมือนคำเดิม คือ คำสรรพนามบุรุษที่ 1 พหูพจน์ ส่วนอีกคำหนึ่งจะมีหน้าที่หรือความหมายใหม่ คือ คำสรรพนามไม่ชี้เฉพาะ โดยคำสรรพนามไม่ชี้เฉพาะนี้จะปรากฏในบริบทที่แตกต่างไปจากเดิม คือ ผู้พูดไม่ได้ระบุหรือกำหนดแน่นอนว่าหมายถึงผู้ฟังคนใด จำนวนเท่าใด ไม่สามารถระบุบุรุษและพจน์ได้อย่างชัดเจน

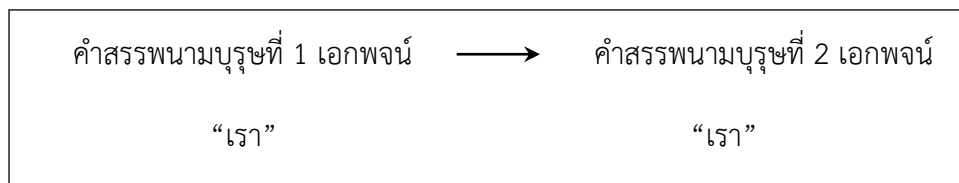

(2) กระบวนการคงเค้าความหมายเดิม (persistence)

ในกรณีนี้ คือ การที่คำว่า “เรา” ซึ่งเป็นคำสรรพนามไม่ชี้เฉพาะ ยังคงรักษาเค้าความหมายเดิมของคำสรรพนามบุรุษที่ 1 พหูพจน์ นั่นคือ มีความหมาย “มากกว่าหนึ่ง” และ “รวมผู้ฟัง” จึงทำให้คำสรรพนามไม่ชี้เฉพาะยังคงมีความหมายบางส่วนเหมือนกับคำสรรพนามบุรุษที่ 1 พหูพจน์ โดยแสดงออกในรูปของการแสดงความสุภาพ และการแสดงความเป็นพวกพ้องเดียวกัน ดังนี้

บุรุษที่ 1 พหูพจน์	>	คำสรรพนามไม่ชี้เฉพาะ
+ คำแทนตัว + บุรุษที่ 1 + มากกว่าหนึ่ง + รวมผู้ฟัง		+ คำแทนตัว ± บุรุษที่ 1 + สุภาพ / พวกพ้อง + ไม่ชี้เฉพาะ

4.1.3 การกลายจากคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์ไปเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 2 เอกพจน์

แผนภูมิที่ 15 เส้นทางการเปลี่ยนแปลงคำว่า “เรา” จากคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์ไปเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 2 เอกพจน์

คำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์กลายเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 2 เอกพจน์ในกรณีนี้ คือ ผู้พูดที่มีอายุหรือสถานภาพสูงกว่าใช้คำว่า “เรา” ที่เป็นสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์แทนผู้ฟังที่มีอายุหรือสถานภาพต่ำกว่า เช่น

(7) “ไอ้หมอนี่มันเรื่องมากเหมือนกัน” คำกลโม้อ้วตลูกชาย เนื่องด้วยไม่รู้ว่ภายในโต๊ะนี้จะมีเพื่อนผู้ผิตหวังในบุตรธิดาสักก็คน “บางทีก็หันมาเอะอะเอากับพ่อ”

“ซีโมโหละซีเรา” เพื่อนพ่อผู้นั่งข้างซ้ายส่ายอก

“ไม่ถึงยังงั้นหรือครับ...แต่ไม่ได้ตั้งใจคงมี” ชายหนุ่มยอมรับโดยดี

(น้ำเล่นไฟ หน้า 7-8)

(8) ยลโถมลงเสียงอย่างซุ่นใจไม่หาย “คอยดู โถมจะไม่พูดกับเขาก่อน...คอยดู...”

“โธ่เอ๊ยเรา...” ฉานวางมือลงบนบ่าผู้พูดอย่างไม่รู้ลึทว่าหล่อนอายุยี่สิบ “เดี๋ยวก้เหมือนผู้ใหญ่ เดี๋ยวก้เหมือนเด็กสามขวบ”

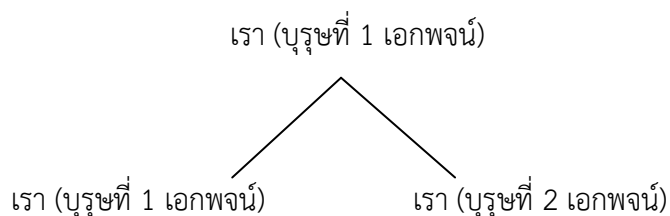
(น้ำเล่นไฟ, หน้า 46)

กระบวนการทางภาษาที่สำคัญที่ให้คำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์ได้ขยายหน้าที่ไปเป็นคำสรรพนามไม่ชี้เฉพาะ มีอยู่ 2 กระบวนการ ได้แก่ กระบวนการแยก และกระบวนการคงเค้าความหมายเดิม ดังนี้

(1) กระบวนการแยก (divergence)

ในกรณีของการเปลี่ยนแปลงจากคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์ ไปเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 2 เอกพจน์ คือ การที่คำว่า “เรา” มีรูปเดียวกัน แต่ทำหน้าที่ได้ 2 หน้าที่ เนื่องจากคำเดิม คือ คำว่า “เรา” ที่เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์เกิดการแยกคำออกเป็น 2 คำ คำหนึ่งมีหน้าที่หรือ

ความหมายเหมือนคำเดิม คือ คำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์ ส่วนอีกคำหนึ่งจะมีหน้าที่หรือความหมายใหม่ คือ คำสรรพนามบุรุษที่ 2 เอกพจน์ โดยคำสรรพนามบุรุษที่ 2 เอกพจน์นี้จะไปปรากฏในบริบทที่แตกต่างไปจากเดิม คือ แทนผู้ฟังซึ่งมีอาวุโสน้อยกว่าหรือมีสถานภาพต่ำกว่าเพียงคนเดียว

(2) กระบวนการคงเค้าความหมายเดิม (persistence)

ในกรณีของการเปลี่ยนแปลงจากคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์ ไปเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 2 เอกพจน์ คือ การที่คำว่า “เรา” ซึ่งเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 2 เอกพจน์ ยังคงรักษาเค้าความหมายเดิมของคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์ นั่นคือ “คนเดียว” จึงทำให้คำสรรพนามบุรุษที่ 2 เอกพจน์ ยังคงมีความหมายบางส่วนเหมือนกับคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์ โดยแสดงออกในรูปของการแสดงความสุภาพ และความเอ็นดู ดังนี้

<u>บุรุษที่ 1 เอกพจน์</u>	>	<u>บุรุษที่ 2 เอกพจน์</u>
<div style="border: 1px solid black; border-radius: 15px; padding: 10px; width: fit-content; margin: 0 auto;"> + คำแทนตัว + บุรุษที่ 1 + คนเดียว + สุภาพ </div>		<div style="border: 1px solid black; border-radius: 15px; padding: 10px; width: fit-content; margin: 0 auto;"> + คำแทนตัว - บุรุษที่ 1 + คนเดียว + เอ็นดู </div>

ส่วนปัจจัยที่ทำให้คำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์กลายเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 2 เอกพจน์ อาจสันนิษฐานได้ว่ามี 2 ประการด้วยกัน ได้แก่ ประการแรก **ปัจจัยวัฒนธรรมการใช้คำแทน** และประการที่สอง **ปัจจัยความสุภาพ** กล่าวคือ วัฒนธรรมการใช้คำแทนตัวของไทยเราในกรณีที่ผู้ใหญ่ใช้กับผู้ย่อย ผู้ใหญ่บางคนมักใช้คำแทนตัวที่ผู้ฟังใช้ มาใช้เรียกผู้ฟังเป็นคำเดียวกัน เช่น คำว่า ผม หนู เรา เป็นต้น โดยในที่นี้ผู้พูดใช้คำว่า “เรา” แทนตัวผู้ฟังโดยเอาความเป็นบุรุษที่ 1 มาเป็นเครื่องมือแสดงถึงความเอ็นดูหรือเพื่อแสดงความสนิทสนมแทนการใช้บุรุษที่ 2 แทนตัวผู้ฟัง เนื่องจากคำสรรพนามบุรุษที่ 2 เช่น คุณ เธอ เป็นคำแทนตัวที่อ้างถึงบุคคลที่มีความตรงมากเกินไป (too direct)

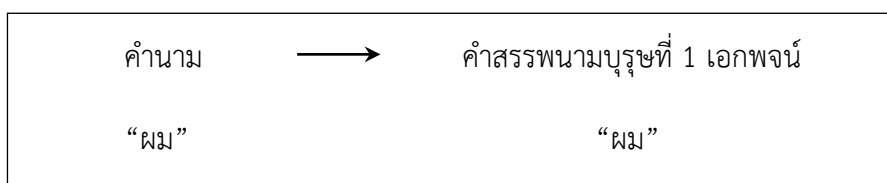
(Shibasaki, 2012) ผู้พูดจึงหลีกเลี่ยงการใช้คำว่า คุณ เธอ มาใช้คำว่า “เรา” แทนเพราะไม่เป็นการอ้างถึงบุคคลที่ตรงเกินไป และแสดงความรู้สึกในระดับกึ่งทางการ

การหลีกเลี่ยงคำสรรพนามบุรุษที่ 2 เพื่อความรู้สึกมีผู้วิจัยในเชิงแบบลักษณะภาษา เช่น Helmbrecht (2013) ได้เขียนบทความที่ชื่อว่า “Politeness Distinctions in Pronouns” เพื่อเปรียบเทียบคำสรรพนามในภาษาต่าง ๆ ในโลกว่ามีความแตกต่างในเรื่องของความรู้สึกอย่างไร ผลการวิจัยพบว่า ภาษาที่มีการหลีกเลี่ยงคำสรรพนามบุรุษที่ 2 เพื่อความรู้สึกนั้นมีอยู่ 7 ภาษา ซึ่งเป็นภาษาที่อยู่ในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น ภาษาไทย ภาษาพม่า ภาษาญี่ปุ่น การใช้บุรุษสรรพนามในภาษาเหล่านี้จะมีการคำนึงถึงความรู้สึกเป็นอย่างมาก การใช้คำแทนตัวระหว่างผู้พูดและผู้ฟังนั้นจะต้องคำนึงถึงปัจจัยทางสังคมที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กันด้วย เช่น อายุ ลำดับชั้นทางสังคม ความสนิทสนม ดังนั้น หนึ่งในวิธีที่สำคัญที่สุดในการแสดงความรู้สึก ก็คือการหลีกเลี่ยงการอ้างถึงผู้ฟังโดยตรง (Pronoun avoidance)

4.2 การกลายเป็นคำไวยากรณ์ของคำว่า “ผม”

จากการพิจารณาร้อยละความถี่ในการปรากฏคำว่า “ผม” ที่มีรูปเดียวกันในสมัยต่าง ๆ ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า คำว่า “ผม” ที่เป็นคำนามน่าจะปรากฏเป็นหมวดคำแรก ต่อมาได้เกิดการขยายหน้าที่ไปเป็นบุรุษสรรพนามและส่วนของคำขานรับ จากนั้นส่วนของคำขานรับก็ได้ขยายหน้าที่ไปเป็นส่วนของคำลงท้าย ตามลำดับ โดยอาศัยกระบวนการและปัจจัยต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

4.2.1 การกลายเป็นคำนามไปเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์

แผนภูมิที่ 16 เส้นทางเปลี่ยนแปลงของคำว่า “ผม” จากคำนามไปเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์

ตัวอย่าง

- (9) *สวาย:* สวัสดิ์ดีแอบไปเป็นลูกเสือขอรับ **ผม**ว่าเขารู้ว่าคุณพ่อห้ามแล้วทำไมเขาขึ้นไป
เป็น เขาโกรธเขาก็ต่อ**ผม**เอา
- พระภิรมย์:* อ้อ อ้ายเล็ก นีมีงแอบไปเป็นลูกเสือแล้วจริงฤ

(หัวใจนักรบ, หน้า 8-9)

(10) ที่จริง ถ้าผมเป็นพ่อ ผมไม่ยกอยากตามหา จริง ๆ นะฮะ จะไม่ยอมเสียเวลาแน่นอน

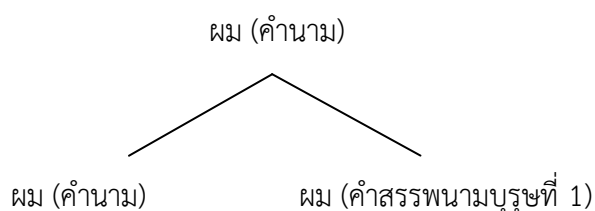
(น้ำเล่นไฟ, หน้า 15)

จากตัวอย่างที่ (9) และ (10) คำว่า “ผม” จัดเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ที่ผู้พูดใช้เพื่อแสดง
 ความสุภาพ

กระบวนการสำคัญที่ทำให้คำนาม “ผม” กลายเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 มีอยู่ 4
 กระบวนการ ได้แก่ กระบวนการแยก กระบวนการสูญเสียคุณสมบัติของหมวดคำเดิม กระบวนการจางลง
 ทางความหมาย และกระบวนการคงเค้าความหมายเดิม ดังนี้

(1) กระบวนการแยก

ในที่นี้คือ การที่คำนามและคำสรรพนามบุรุษที่ 1 “ผม” มีรูปเดียวกัน แต่ทำหน้าที่ได้ 2
 หน้าที่ เนื่องจากคำเดิม คือ คำนามเกิดการแยกคำออกเป็น 2 คำ คำหนึ่งมีหน้าที่หรือความหมาย
 เหมือนคำเดิม คือ คำนาม ส่วนอีกคำหนึ่งจะมีหน้าที่หรือความหมายใหม่ คือ คำสรรพนามบุรุษที่ 1
 โดยคำสรรพนามบุรุษที่ 1 นี้จะไปปรากฏในบริบทที่แตกต่างไปจากเดิม

(2) กระบวนการสูญเสียคุณสมบัติของหมวดคำเดิม (decategorialization)

ฮอปเปอร์และทรอก็อตต์ (Hopper and Traugott, 2003) ได้ให้ความหมายไว้ว่า เป็น
 กระบวนการที่ทำให้คำสูญเสียคุณสมบัติของหมวดคำเดิมไป จึงทำให้คำนั้นไม่ใช่สมาชิกของหมวดคำเดิม
 อีกต่อไป

คำว่า “ผม” ที่ทำหน้าที่เป็นคำนามมีคุณสมบัติสำคัญ คือ มีความหมายประจำคำ
 หมายถึง ‘คนที่ขึ้นบนศีรษะ เป็นเส้น ๆ’ และมีคำคุณศัพท์มาขยายได้ เช่น (ผู้หญิง) ผมยาว แต่เมื่อคำ
 ว่า “ผม” ที่เป็นคำนามกลายเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ลักษณะสำคัญนี้ก็จะสูญเสียไป คือ ไม่มี
 ความหมายประจำคำหมายถึงสิ่งที่ดำรงอยู่ และนำคำคุณศัพท์มาขยายไม่ได้ เมื่อสูญเสียคุณสมบัติของ
 หมวดคำเดิมไปจึงค่อย ๆ รับคุณสมบัติใหม่ คือ มีความหมายบอกบุรุษ พจน์ และเพศ จนกลายเป็น
 สมาชิกของหมวดคำใหม่แทน คือ คำสรรพนามบุรุษที่ 1 ซึ่งผู้วิจัยจะแสดงคุณสมบัติสำคัญของคำนาม
 และคำสรรพนามในรูปอรรถวากยสัมพันธ์ลักษณะ (คุณสมบัติทางวากยสัมพันธ์และความหมาย) ดังนี้

<u>คำนาม</u>	>	<u>คำสรรพนามบุรุษที่ 1</u>
[+ หมายถึงสิ่งที่ดำรงอยู่]		[- หมายถึงสิ่งที่ดำรงอยู่]
[+ ส่วนของร่างกาย]		[- ส่วนของร่างกาย]
[+ ลักษณะนาม ‘เส้น’]		[- ลักษณะนาม ‘เส้น’]
[+ ปรากฏร่วมกับคำคุณศัพท์]		[- ปรากฏร่วมกับคำคุณศัพท์]
[- บอกรบุรุษและพจน์]		[+ บอกรบุรุษและพจน์]
[- บอกรเพศ]		[+ บอกรเพศ]

(3) กระบวนการจางลงทางความหมาย (desemanticization/semantic bleaching) และกระบวนการคงเค้าความหมายเดิม (persistence)

ไฮเนและคูเทวา (Heine and Kuteva, 2007) ได้ให้ความหมายของ “การจางลงทางความหมาย” ไว้ว่า เป็นการสูญเสียความหมายที่แสดงเนื้อความไปเรื่อยๆ และได้ความหมายจากบริบทใหม่มาแทน

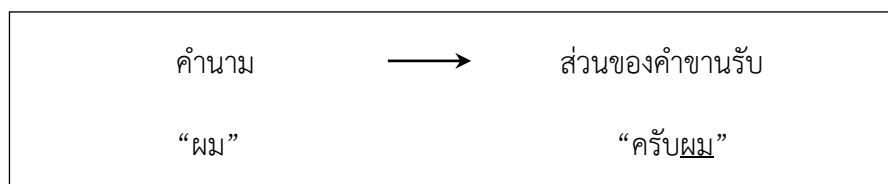
ในที่นี้คือ การทำให้อรรถลักษณะเจาะจงของคำนาม “ผม” หมายถึง ‘ขนที่ขึ้นบนศีรษะ เป็นเส้น ๆ’ ซึ่งสามารถจับต้องได้หายไป เหลือเพียงเค้าความหมาย [+อยู่สูงสุด] ที่ถูกทำให้เป็นนามธรรม คือ มีความหมายแสดงความสุภาพแทน และอีกประการหนึ่ง คือ มีความหมายบอกรบุรุษที่ 1 เอกพจน์ ซึ่งผู้วิจัยจะแสดงคุณสมบัติสำคัญของคำนามและคำสรรพนามในรูปอรรถลักษณะ (คุณสมบัติทางความหมาย) ดังนี้

<u>ผม (คำนาม)</u>	>	<u>ผม (คำสรรพนามบุรุษที่ 1)</u>
$\left(\begin{array}{l} + \text{ ส่วนของร่างกาย} \\ + \text{ อยู่สูงสุด} \\ + \text{ เป็นเส้น} \end{array} \right)$		$\left(\begin{array}{l} + \text{ บุรุษที่ 1} \\ + \text{ เอกพจน์} \\ + \text{ สุภาพ} \end{array} \right)$

ส่วนปัจจัยที่ทำให้คำว่า “ผม” ที่ทำหน้าที่เป็นคำนามกลายเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 นั้น ผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะเกิดจากปัจจัย 2 ประการด้วยกัน อันได้แก่ ประการแรก *ปัจจัยทางวัฒนธรรม*

กล่าวคือ วัฒนธรรมของไทยเราให้ความสำคัญในเรื่องของความอาวุโสหรือชั้นทางสังคม ผู้ที่มีอายุน้อยกว่าหรือมีสถานภาพต่ำกว่าต้องให้ความเคารพนบ มีสัมมาคารวะ และยกย่องให้เกียรติผู้ที่มีอายุมากกว่าหรือมีสถานภาพสูงกว่าเสมอ อีกทั้งคนไทยส่วนใหญ่ยังมีความคิดที่ว่าศิระจะเป็นของสูงที่ไม่ควรแตะต้องกันโดยไม่จำเป็น สังเกตได้จากการที่ผู้ใหญ่มักสั่งสอนเด็ก ๆ เสมอว่าไม่ให้ยื่นค้ำหัวผู้ใหญ่ เป็นต้น การใช้คำว่า “ผม” เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 จึงเป็นเสมือนการรับเอาคำพูดของผู้อาวุโสหรือผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่ามาไว้เหนือศิระซึ่งถือว่าเป็นของสูงนั่นเอง และประการที่สอง **ปัจจัยทางภาษา** ซึ่งในที่นี้หมายถึง **ปัจจัยนามนัย (metonymy)** กล่าวคือ ผู้ใช้ภาษาอาศัยการใกล้ชิดกันทางความหมายระหว่าง “ผม” กับ “ศิระ” ซึ่งถือเป็นของสูงและอยู่ใกล้ชิดกันไปใช้เป็นคำแทนตัวผู้พูด คือ คำ สรรพนามบุรุษที่ 1 เพื่อแสดงความอ่อนน้อมและให้เกียรติคู่สนทนาโดยการยกส่วนที่สูงที่สุดของร่างกายไปใช้ และนอกเหนือจากคำว่า “ผม” แล้ว ในภาษาไทยยังมีบุรุษสรรพนามอื่น ๆ อีก คือ คำว่า “เกล้า” และ “กระหม่อม” ที่มีที่มาและคำอธิบายคล้ายกับคำว่า “ผม” อีกด้วย

4.2.2 การกลายจากคำนามไปเป็นส่วนของคำขานรับ

แผนภูมิที่ 17 เส้นทางการเปลี่ยนแปลงของคำว่า “ผม” จากคำนามไปเป็นส่วน of คำขานรับ

ตัวอย่าง

- (11) “อ้าวนั่งบนนี้สิ” เจ้าคุณไมตรีฯ บอกพลางขยับที่ให้เขา “ใส่เสื้อชั้นนอกเข้าไว้ทำไมนะ ดูเก๋อกี่ไม่ใส่ แล้วไม่จำเป็นต้องนุ่งผ้า ที่หลังนุ่งกางเกงได้ ถนอมเขาเลี้ยงแกเหมือนลูกฉันก็จะเลี้ยงเหมือนหลานสนิท แกชื่อประสมหรือในจดหมายถนอมบอกว่าดังนั้น”

“ครับผม”

(ศัตรูของเจ้าหล่อน, หน้า 35-36)

- (12) ผู้สัมภาษณ์: ฝากผลงานหน่อย

ฉันนี่: ครับผม ก็ “รักเจ็ดปี ดีเจ็ดหน” นะครับ ก็ดูกันครับ เข้า 26 กรกฎาคม อันนี้แน่นอน

(นิตยสารเรย์ คอลัมน์ Close - up, ฉบับที่ 71, หน้า 230)

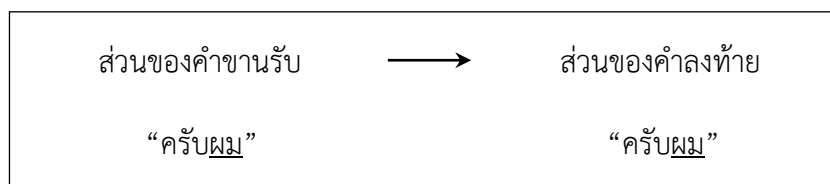
จากตัวอย่างที่ (11) และ (12) “ผม” ในคำว่า “ครับผม” จัดเป็นส่วน of คำขานรับที่ผู้พูดเพศชายใช้เพื่อแสดงความสุภาพ

กระบวนการสำคัญที่ทำให้คำนาม “ผม” กลายเป็นส่วนของคำขานรับ “ครับผม” คือ **การรวมเป็นคำเดียวกัน/การรวมเสียง (Coalescence)** ซึ่งเลห์มันน์ (Lehmann, 1986) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “การที่คำหลักซึ่งมีอิสระกลายไปเป็นหน่วยคำที่ไม่อิสระและอาจหลอมรวมกับหน่วยสร้างอื่น ๆ”

ผู้วิจัยมีความเห็นไปในทางเดียวกับ วิภาส โปธิแพทย์ (ม.ป.ป.: 10) ที่ศึกษากระบวนการเกิดคำใหม่ของคำว่า “ครับ” ว่าจะกลายมาจากคำว่า “ขอรับ” ซึ่งเป็นคำบอกสถานภาพที่ผู้พูด (ชาย) ใช้กับผู้ฟังที่เป็นเจ้านายหรือมีฐานะเสมอกัน โดยผ่านการหลอมรวมเป็นคำ ส่วนคำว่า “ครับผม” ก็อาจสันนิษฐานได้ว่าเดิมน่าจะมาจากกลุ่มคำรับในราชาศัพท์ “ขอรับผม” เช่นกัน ซึ่งประกอบด้วยคำประสม ขอรับ+ผม หมายถึง ผู้พูดได้ยื่นและรับเอาถ้อยคำของคู่สนทนามาให้ผมซึ่งเป็นส่วนของร่างกายที่อยู่สูงสุดติดกับศีรษะ ทำนองเดียวกับคำว่า “ขอรับใส่เกล้า” หรือ “รับด้วยเกล้า” เพื่อแสดงความอ่อนน้อมถ่อมตน และให้เกียรติคู่สนทนาโดยการยกส่วนที่สูงที่สุดของร่างกายไปใช้ ต่อมาเมื่อผู้พูดต้องการลดทอนเสียงให้สั้นลง เพื่อแสดงลำดับชั้นในการใช้ราชาศัพท์สำหรับบุคคลต่าง ๆ จึงเกิดกระบวนการหลอมรวมกันทางหน่วยเสียงและหน่วยคำ กล่าวคือ ในขั้นแรก คำว่า “ขอรับ” /khǝːráp/ ถูกตัดเสียงสระ “อ” /ɔː/ ออกไป กลายเป็นคำว่า “ครับ” และในขั้นที่สอง คำว่า “ครับ” เกิดการหลอมรวมกับคำว่า “ผม” กลายเป็น “ครับผม” /khráp phǝm/ ทำให้เดิมคำว่า “ผม” ที่อยู่ในกลุ่มคำรับราชาศัพท์ และเป็นคำเนื้อหา กลายไปเป็นส่วนหนึ่งของคำประสม “ครับผม” ในที่สุด

ส่วนปัจจัยที่ทำให้คำว่า “ผม” ที่ทำหน้าที่เป็นคำนามกลายไปเป็นส่วนหนึ่งของคำขานรับ “ครับผม” นั้น ผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะเกิดจากปัจจัย 2 ประการ อันได้แก่ ประการแรก **ปัจจัยทางวัฒนธรรม** กล่าวคือ ในสังคมไทยมีการใช้ภาษาแปรไปตามลำดับชั้นทางสังคม เช่น คำราชาศัพท์ ที่มีการกำหนดรูปภาษาให้ใช้ตั้งแต่ชั้นพระมหากษัตริย์จนถึงชั้นสามัญชน (ดูตารางที่ 6) นอกจากนี้ วัฒนธรรมไทยเรายังถือว่าศีรษะเป็นของสูง การใช้คำว่า “ผม” เป็นส่วนของคำลงท้าย “ขอรับผม, ครับผม” จึงเป็นเสมือนการรับเอาคำพูดของผู้อาวุโสหรือผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่ามาไว้เหนือศีรษะซึ่งถือว่าเป็นของสูง และประการที่สอง **ปัจจัยทางภาษา** ซึ่งในที่นี้หมายถึง **ปัจจัยนามนัย (metonymy)** กล่าวคือ ผู้ใช้ภาษาอาศัยการใกล้ชิดกันทางความหมายระหว่าง “ผม” กับ “ศีรษะ” ซึ่งถือเป็นของสูงและอยู่ใกล้ชิดกันไปใช้เป็นส่วนหนึ่งของคำรับในภาษาสุภาพ (ชาย) “ขอรับผม” มีความหมายเป็นนัยว่า ‘ผู้พูดได้ยื่นและรับเอาถ้อยคำของผู้ที่อาวุโสหรือผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่ามาใส่ไว้ในผม’ ทำนองเดียวกับคำว่า “ขอรับใส่เกล้าใส่กระหม่อม” เพื่อแสดงความอ่อนน้อมและให้เกียรติคู่สนทนาโดยการยกส่วนที่สูงที่สุดของร่างกายไปใช้

4.2.3 การกลายจากส่วนของคำขานรับไปเป็นส่วนของคำลงท้าย

แผนภูมิที่ 18 เส้นทางการเปลี่ยนแปลงของคำว่า “ผม” จากส่วนของคำขานรับไปเป็นส่วนของคำลงท้าย

ตัวอย่าง

- (13) *ผมก็เล่นหนังอยู่ตลอดเวลา แต่ไม่ค่อยได้ออกงานอยู่แล้วครับ นาน ๆ ที เพราะอาชีพหลักของเราคือการแสดงครับผม*

(นิตยสารเรย์ คอลัมน์ Close - up, ฉบับที่ 71, หน้า 229)

- (14) *มันยังมีสิ่งที่น่าสนใจต้องการครับผม*

(นิตยสารเรย์ คอลัมน์ Close - up, ฉบับที่ 71, หน้า 230)

จากตัวอย่างที่ (13) และ (14) “ผม” ในคำว่า “ครับผม” ต่างก็จัดเป็นส่วนของคำลงท้ายที่มีเงื่อนไขในการปรากฏ คือ ต้องนำไปรวมกับคำว่า “ครับ” เป็น “ครับผม” เพื่อแสดงความสุภาพ

กระบวนการสำคัญที่ทำให้ส่วนของคำขานรับ “ครับผม” กลายเป็นส่วนของคำลงท้าย คือ **การบังคับการปรากฏ** ซึ่งเลห์มันน์ (Lehmann, 1986) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “เป็นกระบวนการทางวากยสัมพันธ์ที่ทำให้คำหนึ่งซึ่งเดิมสามารถปรากฏได้ตามลำพังโดยไม่มีเงื่อนไขใด ๆ เมื่อกลายเป็นคำใหม่จะปรากฏตามลำพังไม่ได้ แต่จะถูกบังคับให้ปรากฏในบริบทที่แตกต่างไปจากคำเดิมหรือปรากฏได้ในบางบริบทเท่านั้น”

ในที่นี้ คือ การบังคับการปรากฏเป็นกระบวนการที่ทำให้คำว่า “ครับผม” ซึ่งเดิมทำหน้าที่เป็นส่วนของคำขานรับสามารถปรากฏตามลำพังได้ แต่เมื่อกลายเป็นส่วนของคำลงท้ายจะปรากฏตามลำพังไม่ได้อีกต่อไป ต้องปรากฏในตำแหน่งท้ายสุดของประโยคหรือท้ายส่วนของประโยคเท่านั้น

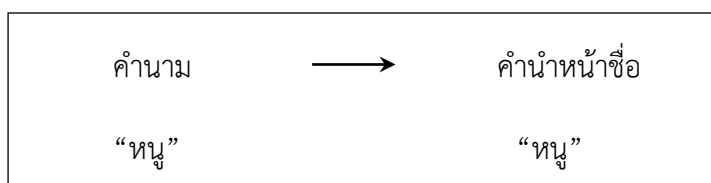
<u>ส่วนของคำขานรับ</u>	<u>ส่วนของคำลงท้าย</u>
[+ คำตอบรับ]	[± คำตอบรับ]
[+ บอกบุรุษและพจน์]	[+ บอกบุรุษและพจน์]
[+ บอกเพศ]	[+ บอกเพศ]
[+ สุภาพ]	[+ สุภาพ]
[+ ปรากฏตามลำพังได้]	[- ปรากฏตามลำพังได้]
[+ ปรากฏในประโยคไม่เริ่ม]	[± ปรากฏในประโยคไม่เริ่ม]

ส่วนปัจจัยสำคัญที่ทำให้ส่วนของคำขานรับ “ครับผม” กลายเป็นส่วนของคำลงท้าย ผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะเกิดจากปัจจัย 2 ประการ อันได้แก่ ประการแรก **ปัจจัยความสุภาพ** กล่าวคือ ในภาษาไทยนอกจากจะมีบุรุษสรรพนามบางคำที่ใช้เพื่อแสดงความสุภาพแล้ว ยังมีคำขานรับ/ส่วนของคำขานรับ และคำลงท้าย/ส่วนของคำลงท้าย ที่ใช้เพื่อแสดงความสุภาพด้วยเช่นกัน และประการที่สอง **ปัจจัยทางภาษา** ซึ่งในที่นี้หมายถึง **การมีลักษณะทางความหมายร่วมกัน** กล่าวคือ ตามที่ นววรรณ พันธุเมธา (2551: 139-140) ได้กล่าวถึงคำขานรับไว้ว่า “คำที่ใช้ตอบรับมักได้แก่ คำบอกสถานภาพ (คำลงท้าย) เช่น ขา เจ้าขา คะ ครับ เป็นต้น ผู้พูดจะเลือกใช้คำโดยอ้อมแล้วแต่เพศและความรู้สึกของผู้พูด รวมทั้งระดับฐานะของผู้พูดและผู้ฟัง” จากการที่คำขานรับและคำลงท้ายมักเป็นคำเดียวกันและมีลักษณะการเลือกใช้คำที่คล้ายกัน จึงเอื้อให้เกิดการกลายเป็นคำไวยากรณ์นั่นเอง

4.3 การกลายเป็นคำไวยากรณ์ของคำว่า “หนู”

จากการพิจารณาร้อยละความถี่ในการปรากฏของคำว่า “หนู” ที่มีรูปเดียวกันในสมัยต่าง ๆ อาจสันนิษฐานได้ว่า คำว่า “หนู” แรกเริ่มน่าจะทำหน้าที่เป็นคำนาม ต่อมาได้กลายไปเป็นคำนำหน้าชื่อ คำสรรพนามบุรุษที่ 2 และคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ตามลำดับ โดยอาศัยกระบวนการและปัจจัยต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

4.3.1 การกลายจากคำนามไปเป็นคำนำหน้าชื่อ

แผนภูมิที่ 19 เส้นทางการเปลี่ยนแปลงของคำว่า “หนู” จากคำนามไปเป็นคำนำหน้าชื่อ
ตัวอย่าง

(15) มี**หนู**ทั้งหลายกักตุนเนื้ออยู่โดยรอบในที่นี้

(วชิรญาณวิเศษ, เล่ม 5 แผ่น 8)

(16) อันที่จริง**หนูเล็ก**ไม่ใช่คนใจดำ มีอะไรก็แบ่งให้พวกเด็ก ๆ ห้องแถวเสมอ

(ความสมหวังของแก้ว, หน้า 9)

จากตัวอย่างที่ (15) คำว่า “หนู” เป็นคำนาม เนื่องจากมีความหมายประจำคำหมายถึงสิ่งที่ดำรงอยู่ คือ “ชื่อสัตว์ที่มีขนาดเล็ก” ส่วนตัวอย่างที่ (16) เป็นคำนำหน้าชื่อ เนื่องจากไม่มีความหมายประจำคำหมายถึงสิ่งที่ดำรงอยู่ แต่จะมีความหมายทางไวยากรณ์แทน คือ สามารถบอกบุรุษที่ 2 เอกพจน์เป็นนัย ๆ และสามารถปรากฏหน้าวิสามานยนามที่เป็นชื่อเด็กได้ ในที่นี้คือ “เล็ก”

กระบวนการสำคัญที่ทำให้คำนาม “หนู” กลายไปเป็นคำนำหน้าชื่อมีอยู่ 4 กระบวนการ ได้แก่ กระบวนการสูญเสียคุณสมบัติของหมวดคำเดิม กระบวนการจางลงทางความหมาย กระบวนการคงเค้าความหมายเดิม และการบังคับการปรากฏ ดังนี้

(1) กระบวนการสูญเสียคุณสมบัติของหมวดคำเดิม

ในที่นี้คือ คำว่า “หนู” ที่ทำหน้าที่เป็นคำนามมีคุณสมบัติสำคัญ คือ มีความหมายประจำคำหมายถึง “ชื่อสัตว์ที่มีขนาดเล็ก” ซึ่งมีลักษณะเป็นรูปธรรม แต่เมื่อคำว่า “หนู” ที่เป็นคำนามกลายไปเป็นคำนำหน้าชื่อลักษณะสำคัญนี้ก็จะสูญเสียไป กล่าวคือ ไม่มีความหมายประจำคำหมายถึงสิ่งที่ดำรงอยู่ แต่จะมีความหมายทางไวยากรณ์แทน และเมื่อสูญเสียคุณสมบัติของหมวดคำเดิมไปจึงค่อย ๆ รับคุณสมบัติใหม่ คือ ต้องปรากฏหน้าวิสามานยนามที่เป็นชื่อของเด็ก จนกลายเป็นสมาชิกของหมวดคำใหม่แทน คือ คำนำหน้าชื่อ ซึ่งผู้วิจัยจะแสดงคุณสมบัติสำคัญของคำนามและคำนำหน้าชื่อในรูปอรรถวากยสัมพันธ์ลักษณะ ดังนี้

<u>คำนาม</u>	<u>คำนำหน้าชื่อ</u>
[+ หมายถึงสิ่งที่ดำรงอยู่]	[- หมายถึงสิ่งที่ดำรงอยู่]
[+ ชื่อสัตว์]	[- ชื่อสัตว์]
[+ ลักษณะนาม ‘ตัว’]	[- ลักษณะนาม ‘ตัว’]
[- บอกบุรุษและพจน์]	[+ บอกบุรุษและพจน์]
	[+ ปรากฏหน้าวิสามานยนาม]
	[+ นำหน้าชื่อเด็ก]

(2) การบังคับการปรากฏ (obligatorification)

ในที่นี้ คือ การบังคับการปรากฏเป็นกระบวนการที่ทำให้คำว่า “หนู” ซึ่งเดิมทำหน้าที่เป็นคำนามสามารถปรากฏตามลำพังได้โดยไม่มีเงื่อนไขใด ๆ แต่เมื่อกลายเป็นคำนำหน้าชื่อจะปรากฏตามลำพังไม่ได้อีกต่อไป ต้องปรากฏหน้าวิสามานยนามหรือคำนามที่เป็นชื่อเฉพาะเท่านั้น เช่น

- (17) *แม่แต่ราชสีห์ซึ่งเป็นเจ้าป่าแห่งหิมพานต์ยังอดอยาก บางครั้งต้องจับนก หนูหรือ กินไข่มดแดงเป็นอาหาร*

(สุนทรียรสแห่งวรรณคดี, หน้า 56)

- (18) *หนูเล็กใส่เสื้อผ้าสวยๆ อย่างนี้อยู่กับบ้าน*

(ความสมหวังของแก้ว, หน้า 9)

คำว่า “หนู” ในตัวอย่างที่ (17) จัดเป็นคำนาม เนื่องจากสามารถปรากฏตามลำพังในฐานะที่เป็นกรรมของประโยคได้ แต่เมื่อคำว่า “หนู” ทำหน้าที่เป็นคำนำหน้าชื่อ ในตัวอย่างที่ (18) จะไม่สามารถปรากฏตามลำพังเพื่อทำหน้าที่เป็นกรรมของประโยคได้ แต่ต้องปรากฏหน้าคำนามที่เป็นชื่อเฉพาะเท่านั้น

(3) กระบวนการจางลงทางความหมายและกระบวนการคงเค้าความหมายเดิม

ในที่นี้คือ การทำให้อรรถลักษณะเจาจงของคำนาม “หนู” ซึ่งหมายถึง ‘ชื่อสัตว์’ สามารถจับต้องได้หายไป เหลือเพียงเค้าความหมาย [+ขนาดเล็ก] ที่ถูกทำให้เป็นนามธรรม คือ มีความหมาย

แสดงความเอ็นดู ใช้นำหน้าชื่อเด็กหรือผู้ที่มีอาวุโสน้อยกว่า ซึ่งผู้วิจัยจะแสดงคุณสมบัติสำคัญของ คำนามและคำนำหน้าชื่อในรูปอรรถลักษณะ ดังนี้

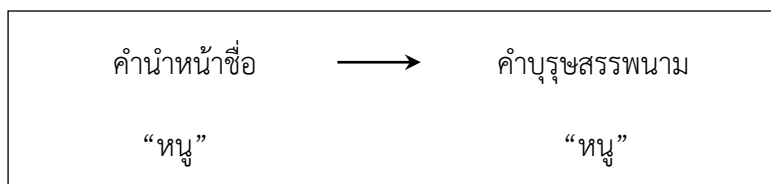
<u>หนู (คำนาม)</u>	>	<u>หนู (คำนำหน้าชื่อ)</u>
<div style="border: 1px solid black; border-radius: 50%; padding: 10px; width: fit-content; margin: 0 auto;"> + ชื่อสัตว์ + ขนาดเล็ก </div>		<div style="border: 1px solid black; border-radius: 50%; padding: 10px; width: fit-content; margin: 0 auto;"> - ชื่อสัตว์ - ขนาดเล็ก + นำหน้าชื่อเด็ก /อาวุโสน้อย + แสดงความเอ็นดู </div>

ส่วนปัจจัยที่ทำให้คำว่า “หนู” ที่ทำหน้าที่เป็นคำนามกลายเป็นคำนำหน้าชื่อที่ผู้อาวุโสมากกว่าใช้เรียกผู้อาวุโสน้อยกว่านั้น น่าจะเกิดจากปัจจัย 2 ประการด้วยกัน อันได้แก่ ประการแรก **ปัจจัยทางวัฒนธรรม** กล่าวคือ วัฒนธรรมของไทยเราให้ความสำคัญในเรื่องอาวุโส ผู้ที่มีอายุน้อยกว่า หรือมีสถานภาพต่ำกว่าต้องให้ความเคารพนบอบ อ่อนน้อมถ่อมตน มีสัมมาคารวะ และยกย่องให้เกียรติผู้ที่มีอายุมากกว่าหรือมีสถานภาพสูงกว่าเสมอ และประการที่สอง **ปัจจัยทางภาษา** ซึ่งในที่นี้ หมายถึง **ปัจจัยอุปมาอุปไมย (metaphor)** ผู้ใช้ภาษาอาจมีมโนทัศน์ที่ว่าเด็กแรกเกิดมีลักษณะตัวแดง ๆ เล็ก ๆ เหมือนกับลูกหนูที่เป็นสัตว์ซึ่งมีขนาดตัวเล็กและตัวแดง ๆ เช่นเดียวกัน ผู้ใช้ภาษาจึงนำคำว่า “หนู” ที่เป็นคำนามมาใช้เป็นคำนำหน้าชื่อของเด็ก ๆ เด็กหรือผู้ที่มีอาวุโสน้อยกว่า เช่น หนูยิ้ม หนูพลอย หนูแก้ว เป็นต้น อาจเพื่อแสดงความรักใคร่เอ็นดู คำว่า “หนู” จึงเกิดการขยายความหมายข้ามกลุ่มมโนทัศน์กัน คือ จากกลุ่มมโนทัศน์ที่เกี่ยวกับสิ่งมีชีวิตซึ่งมีลักษณะเป็นรูปธรรมมาสู่กลุ่มมโนทัศน์ที่เกี่ยวกับคำนำหน้าชื่อซึ่งมีลักษณะเป็นนามธรรม

หนู (สัตว์)	→	หนู (คำนำหน้าชื่อ)
รูปธรรม	→	นามธรรม

แผนภูมิที่ 20 การขยายความหมายข้ามกลุ่มมโนทัศน์ของคำว่า “หนู”

4.3.2 การกลายจากคำนำหน้าชื่อไปเป็นบุรุษสรรพนาม

แผนภูมิที่ 21 เส้นทางการเปลี่ยนแปลงของคำว่า “หนู” จากคำนำหน้าชื่อไปเป็นบุรุษสรรพนาม
ตัวอย่าง

(19) หนูแก๊วนี้แก๊วจะจ๊ะ รู้จักมะม่วงตั้งหลายอย่าง

(แก๊วจอมชน, หน้า 36)

(20) หนูเป็นเด็กรุ่นใหม่ก็คงจะรู้ว่าไม่มีอะไรในโลกพ้นจากหูดาคอนไปได้

(น้ำเล่นไฟ, หน้า 20)

คำว่า “หนู” ในตัวอย่างที่ (19) จัดเป็นคำนำหน้าชื่อ เนื่องจากปรากฏหน้าวิสามานยนามที่เป็นชื่อของเด็กได้ คือ “แก๊ว” ส่วนตัวอย่างที่ (20) คำว่า “หนู” จัดเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 2 เนื่องจากสามารถปรากฏตามลำพังโดยไม่ต้องมีวิสามานยนามตามหลัง

กระบวนการสำคัญที่ทำให้คำนำหน้าชื่อ “หนู” กลายไปเป็นบุรุษสรรพนามมีอยู่ 2 กระบวนการ ได้แก่ การสูญเสียคุณสมบัติของหมวดคำเดิม และการคงเค้าความหมายเดิม ดังนี้

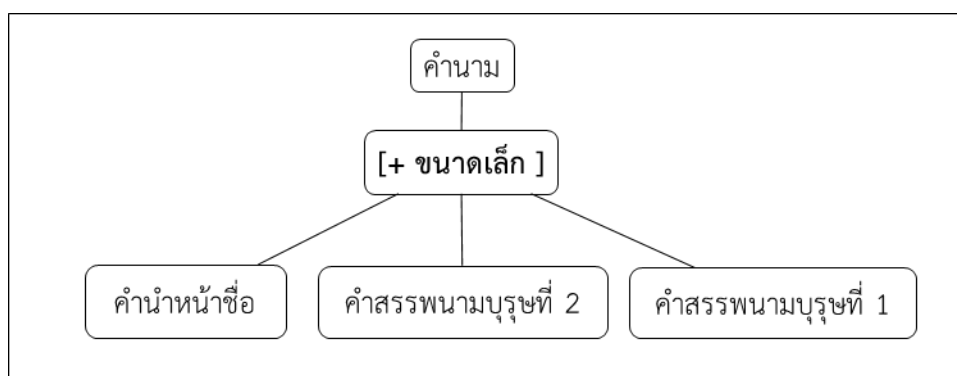
(1) กระบวนการสูญเสียคุณสมบัติของหมวดคำเดิม

ในที่นี้คือ คำว่า “หนู” ที่ทำหน้าที่เป็นคำนำหน้าชื่อมีคุณสมบัติสำคัญ คือ ปรากฏหน้าวิสามานยนามที่เป็นชื่อของเด็ก แต่เมื่อคำว่า “หนู” ที่เป็นคำนำหน้าชื่อกลายไปเป็นบุรุษสรรพนาม ลักษณะสำคัญนี้ก็จะสูญเสียไปและค่อย ๆ รับคุณสมบัติใหม่เข้ามาแทน คือ เป็นคำแทนตัวผู้พูดหรือผู้ฟัง ซึ่งผู้วิจัยจะแสดงคุณสมบัติสำคัญของคำนามและคำสรรพนามในรูปอรรถวากยสัมพันธ์ลักษณะ ดังนี้

<u>คำนำหน้าชื่อ</u>	>	<u>คำบุรุษสรรพนาม</u>
[- หมายถึงสิ่งที่ดำรงอยู่]		[- หมายถึงสิ่งที่ดำรงอยู่]
[+ บอกบุรุษและพจน์]		[+ บอกบุรุษและพจน์]
[+ ปรากฏหน้าวิสามานยนาม]		[- ปรากฏหน้าวิสามานยนาม]
		[+ คำแทนตัว]

(2) กระบวนการคงเค้าความหมายเดิม

ในที่นี้คือ การที่คำสรรพนาม “หนู” ยังคงรักษาเค้าความหมายเดิมของคำนามและคำนำหน้าชื่อ นั่นคือ “ขนาดเล็ก” จึงทำให้คำสรรพนามบุรุษที่ 1 และ 2 ยังคงมีความหมายบางส่วนเหมือนกับคำคำนามและคำนำหน้าชื่อ โดยแสดงออกในรูปของการใช้เป็นคำแทนตัวเด็กหรือผู้อาวุโส น้อยกว่า ดังนี้

แผนภูมิที่ 22 การคงเค้าความหมายเดิมของบุรุษสรรพนาม “หนู”

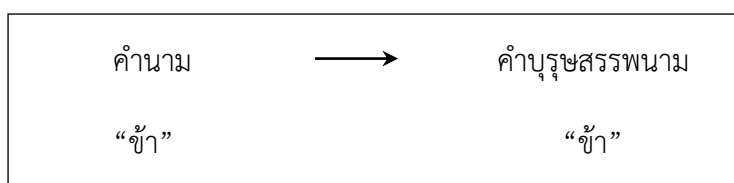
ส่วนปัจจัยที่ทำให้คำว่า “หนู” ที่ทำหน้าที่เป็นคำนำหน้าชื่อกลายเป็นบุรุษสรรพนามนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะเกิดจาก **ปัจจัยทางภาษา** ซึ่งในที่นี้หมายถึง **ปัจจัยการใกล้ชิดกันของชื่อ (contiguity of names)** กล่าวคือ คำนำหน้าชื่อ “หนู” มีเงื่อนไขในการปรากฏเฉพาะ คือ ต้องตามด้วยชื่อบุคคลที่เป็นเด็กเสมอ เพื่อแสดงความรักใคร่เอ็นดู เช่น หนูยิ้ม หนูพลอย หนูแดง เป็นต้น จึงเกิดการใกล้ชิดกันระหว่างคำนำหน้าชื่อกับชื่อของบุคคล ทำให้ได้รับอิทธิพลทางความหมายของคำที่อยู่ข้างเคียง และเมื่อเกิดการละชื่อบุคคลไป คำนามที่เป็นชื่อบุคคลที่ถูกละไปก็จะถูกโอนไปให้คำนำหน้าชื่อที่เกิดข้างเคียงกัน คำนำหน้าชื่อจึงหมายถึงบุคคลคนนั้นที่ถูกละไปด้วย ลักษณะการโอนความหมายดังกล่าวนี้ทำให้มีผลทางไวยากรณ์ คือ จากเดิมคำว่า “หนู” ซึ่งเป็นคำนำหน้าชื่อใน หนูยิ้ม ต่อมาก็ได้กลายเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 2 ใช้แทนตัวผู้ฟังที่ผู้ใหญ่ใช้พูดกับผู้น้อย และเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ใช้แทนตัวผู้พูดที่เป็นผู้น้อยใช้พูดกับผู้ใหญ่ โดยไม่ต้องมีชื่อบุคคลปรากฏอยู่ด้วย

4.4 การกลายเป็นคำไวยากรณ์ของคำว่า “ข้า”

จากการพิจารณาร่องรอยละความถี่ในการปรากฏคำว่า “ข้า” ที่มีรูปเดียวกันในสมัยต่าง ๆ อาจสันนิษฐานได้ว่า คำว่า “ข้า” เริ่มแรกน่าจะทำหน้าที่เป็นคำนาม ต่อมาได้เกิดการขยายหน้าที่ไปเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 และต่อมากำนามหรือคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ก็ได้ขยายหน้าที่ไปเป็นส่วนหนึ่งของคำชาน

รับในคำว่า “เจ้าข้า” (‘ผู้รับใช้ของเจ้า’ หรือ ‘เจ้าของข้า’) และส่วนของคำขานรับนี้ก็ได้ขยายหน้าที่ไปเป็นส่วนของคำลงท้าย และเมื่อมีการหล่นชั้นลงไปตามลำดับชั้นทางสังคมจึงมีการกร่อนเสียงร่วมด้วยเหลือเพียงคำขานรับและคำลงท้าย “คะ” คือ เจ้าข้า > เจ้าคะ > คะ ตามลำดับ โดยอาศัยกระบวนการและปัจจัยต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

4.4.1 การกลายจากคำนามไปเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1

แผนภูมิที่ 23 เส้นทาง การเปลี่ยนแปลงของคำว่า “ข้า” จากคำนามไปเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1

ตัวอย่าง

- (21) ผู้ใดเปนข้าอยู่ในแผ่นดินท่าน แลมิได้กลัวในพระราชอาษา เอาข้าแลไพร่หลวงซึ่งท่านได้ใช้ราชการนั้นไปไว้ ว่าเปนข้าคนของตนก็ดี แลไพร่หลวงโจทไปเปนข้ากรมอื่นก็ดี พิจารณาเปนลัจ ท่านให้ลงโทษ 4 สถาน

(กฎหมายตราสามดวง เล่ม 4, หน้า 51)

- (22) “คุณพ่ออ่านดูก่อนซีครับ”

“ข้าไม่อ่าน ซีเกียด เขียนมาเถอะแล้วจะเซ็นให้”

(ศัตรูของเจ้าหล่อน, หน้า 26)

จากตัวอย่างที่ (21) คำว่า “ข้า” เป็นคำนาม เนื่องจากมีความหมายประจำคำหมายถึงสิ่งที่ดำรงอยู่ คือ “บ่าวไพร่, ผู้รับใช้” ส่วนตัวอย่างที่ (22) เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เนื่องจากไม่มีความหมายประจำคำหมายถึงสิ่งที่ดำรงอยู่ ไม่สามารถอ้างถึงบุคคลหรือสิ่งนั้นสิ่งนี้ได้หากไม่อาศัยบริบทแวดล้อม แต่จะมีความหมายทางไวยากรณ์แทน คือ บอกบุรุษที่ 1 เอกพจน์

กระบวนการสำคัญที่ทำให้คำนาม “ข้า” กลายไปเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 มีอยู่ 2 กระบวนการ ได้แก่ กระบวนการสูญเสียคุณสมบัติของหมวดคำเดิม และกระบวนการคงเค้าความหมายเดิม ดังนี้

(1) กระบวนการสูญเสียคุณสมบัติของหมวดคำเดิม

คำว่า “ซ้ำ” ที่ทำหน้าที่เป็นคำนามมีคุณสมบัติสำคัญ ได้แก่ มีความหมายประจำคำ หมายถึงสิ่งที่ดำรงอยู่ ซึ่งมีลักษณะเป็นรูปธรรม สามารถรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัสต่าง ๆ ในที่นี้คือ “ป่าวไพร่, คนรับใช้” อีกทั้งคำนามยังถูกเป็นเจ้าของได้ด้วยความเป็นบุคคลหรือองค์กร เป็นต้น แต่เมื่อคำว่า “ซ้ำ” ที่เป็นคำนามกลายเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ลักษณะสำคัญนี้ก็จะสูญเสียไปและค่อย ๆ รับคุณสมบัติของหมวดคำใหม่แทน คือ ไม่มีความหมายประจำคำหมายถึงสิ่งที่ดำรงอยู่ แต่จะมีความหมายบอกบุรุษ และพจน์ ซึ่งเป็นความหมายทางไวยากรณ์แทน อีกทั้งไม่ได้ถูกเป็นเจ้าของ ซึ่งผู้วิจัยจะแสดงคุณสมบัติสำคัญของคำว่า “ซ้ำ” ที่เป็นคำนามและคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ในรูปอรรถวากยสัมพันธ์ลักษณะ ดังนี้

<u>คำนาม</u>	<u>คำสรรพนามบุรุษที่ 1</u>
[+ หมายถึงสิ่งที่ดำรงอยู่]	[- หมายถึงสิ่งที่ดำรงอยู่]
[+ ถูกเป็นเจ้าของ]	[- ถูกเป็นเจ้าของ]
[- บอกบุรุษและพจน์]	[+ บอกบุรุษและพจน์]

ตัวอย่าง

- (23) ข้าพเจ้าอ้ายอินเปนเลกขุนพล **ซ้ำ(ของ)เจ้าฟ้ากรมขุนอิศราณูรักษ์**ให้การว่า
ภรรยาฉันชื่อซ้ำเปนน้องชายชาเนตมีบุตรชาย ๓ หญิง ๓ (รวม) 6 คน

(จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 เล่ม 3, หน้า 37)

- (24) ด้วยตัว**ซ้ำ(ของ)ขุนไกร**กระทำผิด ถึงชีวิตจะม้วยสังขาร
จะตายด้วยคำสัตย์ปฏิญาณ อย่างพงศ์พลายฝ่ายทหารอันชาญชัย

(เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน, หน้า 24)

จากตัวอย่างที่ (23) คำว่า “ซ้ำ” เป็นคำนาม เนื่องจากมีคุณสมบัติสามารถถูกเป็นเจ้าของได้ สามารถทดสอบได้โดยลองนำคำว่า “ของ” ซึ่งเป็นคำแสดงความเป็นเจ้าของมาใส่ระหว่างคำว่า “ซ้ำ” กับชื่อบุคคล/องค์กร หากเป็นคำนามจะสามารถถูกเป็นเจ้าของได้ และเมื่ออ่านแล้วจะไม่เสียความ ส่วนตัวอย่างที่ (24) คำว่า “ซ้ำ” เป็นคำสรรพนาม เนื่องจากเมื่อทดสอบโดยใช้คำว่า “ของ” แล้ว ไม่สามารถถูกเป็นเจ้าของได้ และเมื่ออ่านแล้วเสียความ เหตุที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากคำสรรพนามบุรุษที่ 1 “ซ้ำ” ในตัวอย่างที่ (24) เป็นคำใช้แทนตัว “ขุนไกร” นั่นเอง

(2) กระบวนการคงเค้าความหมายเดิม

ในที่นี้คือ การที่คำสรรพนามบุรุษที่ 1 “ข้า” ยังคงรักษาเค้าความหมายเดิมของ คำนามที่มีรูปเดียวกัน นั่นคือ “บุคคลที่อยู่ในฐานะรับใช้” จึงทำให้คำสรรพนามบุรุษที่ 1 ในสมัย สุโขทัยยังคงมีความหมายบางส่วนเหมือนกับคำนาม โดยแสดงออกในรูปของคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์ ที่ผู้น้อยใช้พูดกับผู้ใหญ่ เพื่อแสดงความสุภาพอ่อนน้อม ดังอรรถลักษณะชั้นที่ 1 ที่ผู้วิจัยจะ แสดงคุณสมบัติสำคัญของคำนามและคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ดังนี้

ชั้นที่ 1 สมัยสุโขทัย – ผู้น้อยใช้กับผู้ใหญ่

ข้า (คำนาม)	>	ข้า (คำสรรพนามบุรุษที่ 1)
$\left(\begin{array}{l} + \text{บุคคล} \\ + \text{อยู่ในฐานะรับใช้} \end{array} \right)$		$\left(\begin{array}{l} + \text{คำแทนตัว} \\ + \text{บุคคล} \\ + \text{บุรุษที่ 1} \\ + \text{เอกพจน์} \\ + \text{สุภาพ / อ่อนน้อมถ่อมตน} \end{array} \right)$

ตัวอย่าง

(25) พ่ออ้ายผู้ลูกและเขียนแล กระทำด้วยทานดังนี้ ขอจงได้ตั้งข้าอธิษฐานดังนี้

(จารึกแผ่นตีบุกวัดมหาธาตุ ด้านที่ 2, หน้า 107)

(26) พระเจ้าแม่ศรีมหาตา ขอปรารถนาเป็นผู้ชายชั่วหน้า จงข้าได้เป็นศิษย์ตนพระ พระศรีอารีย์โพธิสัตว์เจ้า แต่ทานข้าทั้งมอญแห่งพระองค์เจ้าอยู่หัวทั้งสองกับแม่ พระพิลล แลแม่ศรี ให้เป็นข้าถือจิ้งห้นพระเจ้าลิ้นเปี้ย 44500

(จารึกฐานพระพุทธรูปแม่ศรีมหาตา, หน้า 198)

จากตัวอย่างที่ (25) และ (26) คำว่า “ข้า” เป็นสรรพนามบุรุษที่ 1 ที่ผู้น้อยใช้พูดกับ ผู้ใหญ่ ในที่นี้คือ พุทธศาสนิกชนใช้อธิษฐานกับพระพุทธเจ้า และพระพุทธรูปแม่ศรีมหาตา ตามลำดับ

ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์คำสรรพนามบุรุษที่ 1 “ข้า” ก็เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความหมาย คือ ไม่มีเค้าความหมายเดิมของคำนามที่หมายถึง “บุคคลที่อยู่ในฐานะรับใช้” อีกต่อไปสังเกตได้จากการใช้คำว่า “ข้า” เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์ ที่ผู้ใหญ่ใช้พูดกับผู้น้อย และผู้ที่เสมอกันใช้พูดกันแทน ซึ่งลักษณะดังกล่าวไม่ได้แสดงถึงความสุภาพอ่อนน้อมอีกต่อไป แต่เพื่อแสดงความสนิทสนม อำนวย หรืออารมณ์โกรธแทน ดังอรรถลักษณะขั้นที่ 2 และ 3 ที่ผู้วิจัยจะแสดงคุณสมบัติสำคัญของคำนามและคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ดังนี้

ขั้นที่ 2 สมัยรัตนโกสินทร์ – ผู้ใหญ่ใช้กับผู้น้อย

ข้า (คำนาม)	>	ข้า (คำสรรพนามบุรุษที่ 1)
$\left(\begin{array}{l} + \text{บุคคล} \\ + \text{อยู่ในฐานะรับใช้} \end{array} \right)$		$\left(\begin{array}{l} + \text{คำแทนตัว} \\ + \text{บุคคล} \\ + \text{บุรุษที่ 1} \\ + \text{เอกพจน์} \\ - \text{สุภาพ / อ่อนน้อมถ่อมตน} \end{array} \right)$

ตัวอย่าง

(27) ถึงประโยคนี้ เจ้าคุณหยุดเขียนถามว่า “เอ็งรู้ได้อย่างไรว่าข้ารักเอ็งมากกว่าตัวของข้า”

(ศัตรูของเจ้าหล่อน, หน้า 28)

(28) “ข้าทำมันเจ็บด้วยหรือเปล่าล่ะ” ผู้เป็นปู่ย้อนถาม “ข้าทำมันเจ็บ ข้าลิตที่ต้องขอโทษมัน”

(น้ำเล่นไฟ, หน้า 42)

จากตัวอย่างที่ (27) และ (28) คำว่า “ข้า” เป็นสรรพนามบุรุษที่ 1 ที่ผู้ใหญ่ใช้พูดกับผู้น้อย ในที่นี้คือ พ่อใช้พูดกับลูก และปู่ใช้พูดกับหลาน ตามลำดับ เพื่อแสดงความสนิทสนมในครอบครัว

ขั้นที่ 3 สมัยรัตนโกสินทร์ – ผู้เสมอกันใช้พูดกัน

<p>ข้า (ค่านาม)</p> $\left(\begin{array}{c} + \text{บุคคล} \\ + \text{อยู่ในฐานะรับใช้} \end{array} \right)$	>	<p>ข้า (คำสรรพนามบุรุษที่ 1)</p> $\left(\begin{array}{c} + \text{คำแทนตัว} \\ + \text{บุคคล} \\ + \text{บุรุษที่ 1} \\ + \text{เอกพจน์} \\ + \text{สนิทสนม / อารมณ์โกรธ} \end{array} \right)$
---	---	--

ตัวอย่าง

(29) *สวัสดิ์* : ตังหมัดขึ้นลี หาไม้จะเจ็บเปล่านะ

สวาย : (ตังหมัดแล้วพูดกลาง) ข้าขอบอกกล่าววนะ

สวัสดิ์ : ไม่ต้องพูดต่อยกันดีกว่า

(หัวใจนกรบ, หน้า 156)

(30) ข้ามีงานให้เอ็งทำหนึ่งงาน

(น้ำเล่นไฟ, หน้า 9)

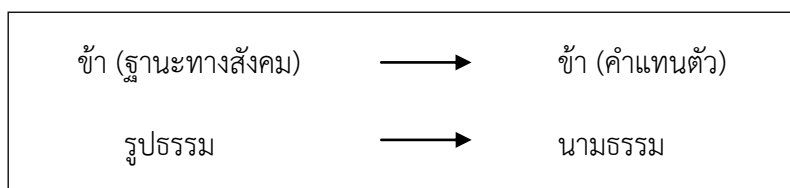
จากตัวอย่างที่ (29) และ (30) คำว่า “ข้า” เป็นสรรพนามบุรุษที่ 1 ที่ผู้เสมอกันใช้พูดกัน เพื่อแสดงอารมณ์โกรธ หรือแสดงความสนิทสนม ในที่นี้คือ พี่น้องใช้พูดกัน และเพื่อนใช้พูดกัน ตามลำดับ

อนึ่ง คำว่า “ข้า” ที่เป็นบุรุษสรรพนามนี้ วรรณกรรม แสงสวด (2532: 36) กล่าวว่า เริ่มปรากฏในข้อมูลมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย สมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1-7 แต่มีที่ใช้ต่างกันคือ สมัยสุโขทัยใช้เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์ ที่ผู้น้อยใช้พูดกับผู้ใหญ่ เพื่อแสดงความอ่อนน้อม ส่วนสมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1-7 ใช้เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์ ที่ผู้ใหญ่ใช้พูดกับผู้น้อย และสมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4-7 ใช้สำหรับผู้ที่มิฐานะเสมอกัน เช่น สามี ภรรยา ที่เป็นชาวบ้านใช้พูดกัน หรือผู้น้อยใช้พูดกับผู้ใหญ่ก็ได้ นั่นแสดงให้เห็นว่า คำว่า “ข้า” เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความหมายเชิงปริบท ในลักษณะความหมายส่อไปในทางลบ คือ ความหมายเดิมธรรมดาหรือดีแต่กลับเปลี่ยนไปมีความหมายในทางลบ (ปราณี กุลละวณิชย์, 2548: 431) คำว่า “ข้า” ก็เช่นเดียวกันจากเดิมใช้ใน

บริบทที่ผู้น้อยใช้พูดกับผู้ใหญ่ เพื่อแสดงความสุภาพอ่อนน้อม แต่ต่อมาคำว่า “ข้า” ใช้ในบริบทที่แย่ลงกว่าเดิม คือ ผู้ใหญ่ใช้พูดกับผู้น้อย หรือผู้ที่มีฐานะเสมอกันใช้พูดกัน ซึ่งความหมายในบริบทนี้ไม่ได้แสดงถึงความสุภาพ อ่อนน้อมถ่อมตนอีกต่อไป แต่แสดงถึงความสนิทสนม หรืออารมณ์โกรธแทน

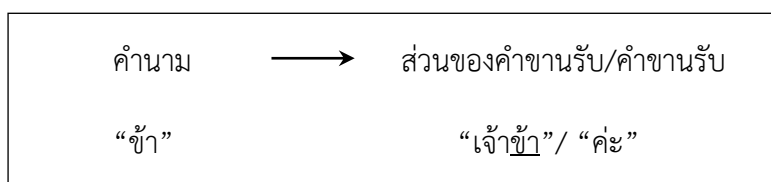
ส่วนสาเหตุที่ทำให้คำว่า “ข้า” ที่แสดงความสุภาพอ่อนน้อม (ขั้นที่ 1) ได้กลายเป็น “ข้า” ที่แสดงถึงความมีอำนาจเหนือกว่า ไม่ได้แสดงถึงความสุภาพอ่อนน้อมอีกต่อไป (ขั้นที่ 2) และกลายเป็น “ข้า” ที่แสดงถึงความสนิทสนม หรืออารมณ์โกรธ (ขั้นที่ 3) แทนนั้น อาจสันนิษฐานว่าในขั้นที่ 1 ที่ผู้น้อยใช้กับผู้ใหญ่เพื่อแสดงความสุภาพนี้ น่าจะเกิดจากการนำเอาฐานะของผู้พูดซึ่งเป็นผู้น้อยในขั้นนี้คือ “บ่าวไพร่, คนรับใช้” มาใช้พูดแทนชื่อตัวเอง ในขั้นที่ 2 และ 3 เมื่อคำว่า “ข้า” เป็นคำที่คนระดับสามัญชนใช้กัน คำว่า “ข้า” นี้จึงมีความหมายแฝงถึง “ความสามัญ” ซึ่งผู้พูดมักใช้คำว่า “ข้า” นี้แสดงออกในกรณีที่มีการต่อว่าผู้ฟังให้รู้สึกกลัวหรือเจ็บใจ และเป็นเครื่องมือที่แสดงออกถึงความมีอำนาจด้วย คำว่า “ข้า” นี้จึงพัฒนามาเป็นคำที่ผู้ใหญ่สามารถใช้พูดกับผู้น้อยเพื่อแสดงอำนาจ ไม่ได้แสดงถึงความสุภาพอีกต่อไป และเมื่อคำว่า “ข้า” มีความเป็นสามัญมากขึ้น ในกรณีที่ผู้พูดกับผู้ฟังมีความสนิทสนมกัน ผู้พูดจึงมักเลือกเอาคำว่า “ข้า” นี้มาใช้แทนตัวเพื่อแสดงถึงความสนิทสนม เช่นเดียวกับคำว่า “กู” ในปัจจุบันนั่นเอง

ส่วนปัจจัยที่ทำให้คำว่า “ข้า” ที่ทำหน้าที่เป็นคำนามกลายเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 นั้น ผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะเกิดจากปัจจัย 2 ประการด้วยกัน อันได้แก่ ประการแรก **ปัจจัยวัฒนธรรมการใช้คำแทน** กล่าวคือ คนไทยมักใช้คำนามซึ่งเป็นคำเรียกอาชีพตำแหน่งหรือฐานะทางสังคมมาใช้เป็นคำแทนตัวผู้พูด ผู้ฟัง หรือผู้ที่ถูกกล่าวถึง เช่น ท่านอธิบดี หัวหน้า หมอ ครู แม่ค้า เป็นต้น (นววรรณ พันธเมธา, 2551) เช่นเดียวกับบุรุษสรรพนาม “ข้า” ที่น่าจะมาจากการนำคำนาม “ข้า” ซึ่งเป็นฐานะทางสังคม หมายถึง ‘บ่าวไพร่, ผู้รับใช้’ มาใช้เป็นคำแทนตัว และประการที่สอง **ปัจจัยทางภาษา** ซึ่งในที่นี้หมายถึง **ปัจจัยอุปลักษณ์ (metaphor)** ผู้ใช้ภาษาจึงอาศัยปัจจัยอุปลักษณ์เข้ามาช่วย โดยการนำคำว่า “ข้า” ที่ทำหน้าที่เป็นคำนาม หมายถึง ‘บ่าวไพร่, คนรับใช้’ มาใช้เป็นคำแทนตัวเมื่อพูดกับผู้ที่มีฐานะทางสังคมสูงกว่ารวมไปถึงผู้ที่มีอาวุโสมากกว่า เนื่องจากผู้ใช้ภาษามีมโนทัศน์เปรียบตนเองเป็นเสมือนคนรับใช้ของผู้ที่มีสถานภาพสูงกว่า เป็นลักษณะของการถ่อมตัวเองให้ต่ำลงของผู้ที่มีสถานภาพต่ำกว่า และเปรียบว่าผู้ที่มีสถานภาพสูงกว่ามีอำนาจมากกว่าตน คำว่า “ข้า” จึงเกิดการขยายความหมายข้ามกลุ่มมโนทัศน์กัน คือ จากกลุ่มมโนทัศน์ที่เกี่ยวกับฐานะทางสังคมซึ่งมีลักษณะเป็นรูปธรรม มาสู่กลุ่มมโนทัศน์ที่ใช้เป็นคำแทนตัวซึ่งมีลักษณะเป็นนามธรรม

แผนภูมิที่ 24 การขยายความหมายข้ามกลุ่มมโนทัศน์ของคำว่า “ข้า”

4.4.2 การกลายจากคำนามไปเป็นส่วนของคำขานรับ/คำขานรับ

แผนภูมิที่ 25 เส้นทางเปลี่ยนแปลงของคำว่า “ข้า” จากคำนามไปเป็นส่วนของคำขานรับ/คำขานรับ

ตัวอย่าง

- (31) หม่อมก๊กฉีกูเรียน เหน้เนื้อกูเรียนแล้วก็ว่ากับนางมีสาวใช้ว่า “กูเรียนของเขานี้
เนื้อก็เหลือดีทีเดียว”

“เจ้าคะ แม่เกษเขาว่าเนื้อดีนัก ถ้าคนอื่นแล้วเขาไม่ขาย ว่าที่หม่อมแม่แล้วเขาให้
ถูก ๆ”

(Grammatical Linguae Thai, หน้า 102)

- (32) คุณนายวิมลเรียกแก้วด้วยเสียงประชดประชัน “ต่อไปนี้หล่อนจะเรียกหนูเล็กว่า
หนูเล็กหรือวรรณวิมลอย่างแต่ก่อนไม่ได้ ต้องเรียกคุณเล็กหรือคุณมล เพราะ
เดี๋ยวนี้กับเมื่อก่อนมันไม่เหมือนกัน”

“คะ คุณนาย”

(น้ำฝนไฟ, หน้า 38)

จากตัวอย่างที่ (31) คำว่า “เจ้าคะ” จัดเป็นส่วนของคำขานรับ โดยในตัวอย่างนี้สาวใช้ใช้คำ
ว่า “เจ้าคะ” ตอบรับคำของหม่อมอินทร์ผู้เป็นเจ้านาย ส่วนในตัวอย่างที่ (32) คำว่า “คะ” จัดเป็นคำ
ขานรับ โดยในตัวอย่างนี้หนูเล็กซึ่งเป็นผู้มีความอาวุโสน้อยกว่าใช้คำว่า “คะ” ตอบรับคำสั่งของผู้ใหญ่
คือ คุณนายวิมล

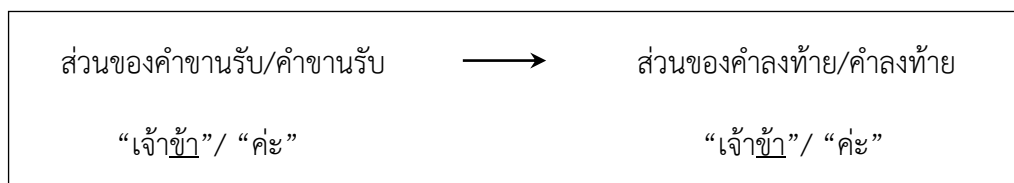
กระบวนการสำคัญที่ทำให้คำนาม “ข้า” กลายเป็นส่วนของคำขานรับ “เจ้าข้า/เจ้าคะ” และคำขานรับ “คะ” คือ **กระบวนการกร่อน (attrition)** ซึ่งเลห์มันน์ (Lehmann, 1986) ได้ให้ความหมายไว้ว่า เป็นกระบวนการที่ทำให้เสียงของคำกร่อนลงไปและทำให้อรรถลักษณะประจำคำลดลง

ในกรณีนี้ คือ ส่วนของคำขานรับ “เจ้าข้า” และคำขานรับ “คะ” นี้สันนิษฐานว่าน่าจะมาจากกลุ่มคำรับในราชาศัพท์ “พระพุทธเจ้าข้า” ที่ใช้กับเจ้านายชั้นสูง คำว่า “พระพุทธเจ้าข้า” นี้ น่าจะเกิดจากคำนามกับคำนามมาประสมกัน คือ พระพุทธเจ้า + ข้า มีความหมายตามรูปว่า ผู้รับใช้ของพระพุทธเจ้า ต่อมาเมื่อผู้ใช้ภาษาต้องการแสดงลำดับชั้นในการใช้ราชาศัพท์สำหรับบุคคลในลำดับถัดลงไป จึงกำหนดใช้ให้คำรับนี้เหลือเพียงคำว่า “เจ้าข้า” ที่ใช้กับขุนนางชั้นรองลงมา จะเห็นได้ว่าลักษณะการกำหนดใช้ดังกล่าวนี้สัมพันธ์กับรูปภาษา กล่าวคือ หากคำยังมีความยาวมากเท่าไรยิ่งแสดงถึงการให้เกียรติมากเท่านั้น ดังที่ สุวดี นาสวัสดิ์ (2552: 138) กล่าวไว้ว่า “*ยิ่งผู้ที่พูดด้วยมีฐานันดรศักดิ์สูงก็จะมีองค์ประกอบที่ละเอียดซับซ้อนมาก ส่งผลให้รูปภาษาที่ใช้มีความความยาวไปโดยปริยาย*” และคำว่า “เจ้าข้า” นี้ได้ก็เกิดการกร่อนเสียงจากสระเสียงยาว /câw khâ/ เป็นสระเสียงสั้น “เจ้าคะ” /caw khâ/ เพื่อใช้กับขุนนางหรือพระสงฆ์ สุดท้ายคำว่า “เจ้าคะ” ก็เกิดการตัดคำเหลือเพียงคำว่า “คะ” (ตัดคำว่า “เจ้า” ออกไป) จะเห็นได้ว่าเมื่อคำเกิดกระบวนการกร่อนเสียง คำดังกล่าวก็จะสูญเสียความเป็นเนื้อความไป และทำให้อรรถลักษณะประจำคำลดลงไปด้วยจนกลายเป็นคำไวยากรณ์ในที่สุด และไม่ได้แสดงถึงความเป็นข้ารับใช้อีกต่อไป

ส่วนปัจจัยที่ทำให้คำว่า “ข้า” ที่ทำหน้าที่เป็นคำนามกลายเป็นส่วนของคำขานรับ “เจ้าข้า” และคำลงท้าย “คะ” นั้น ผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะเกิดจากปัจจัย 2 ประการ อันได้แก่ ประการแรก **ปัจจัยทางวัฒนธรรม** และประการที่สอง **ปัจจัยทางภาษา** ซึ่งในที่นี้หมายถึง **ปัจจัยอุปลักษณ์ (metaphor)** กล่าวคือ ในด้านปัจจัยทางวัฒนธรรม คนไทยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ และให้ความสำคัญเคารพบูชาพระพุทธเจ้าผู้เป็นศาสดาของศาสนาเหนือสิ่งอื่นใด ในขณะที่คนไทยก็ยกย่องเทิดทูนพระมหากษัตริย์อย่างสูงสุดเช่นเดียวกัน ดังจะเห็นได้จากมีคำที่ใช้เรียกพระมหากษัตริย์ว่าเป็นเสมือนพระพุทธเจ้า ยกตัวอย่างคำที่ใช้เรียกพระมหากษัตริย์ในงานวิจัยของ เสาวณิต วิงวอน (2530) ที่ศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมขอพระเกียรติ เช่นคำว่า สรรเพ็ชญ์ พระศรีสรรเพชญ์ สมเด็จพระสรรเพชญ์ มีความหมายว่า ผู้รู้ทั่ว เป็นคำเรียกพระพุทธเจ้า, หน่อพุทธางกูร มีความหมายว่า เชื้อสายของพระพุทธเจ้า, พระเจ้า มีความหมายว่า พระพุทธเจ้า พระพุทธรูป เป็นต้น คำเรียกพระมหากษัตริย์เหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์และพระพุทธศาสนาของคนไทยที่มองว่าพระมหากษัตริย์ทรงสืบเชื้อสายมาจากพระพุทธเจ้า โดยเสด็จจากสวรรค์ลงมาปกครองแผ่นดิน ทรงเป็นผู้มีธรรมะ เปรียบเสมือนพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐเหนือสิ่งอื่นใด อีกทั้งในสังคมไทยเรายังมีการใช้

ภาษาแปรไปตามลำดับชั้นทางสังคม เช่น คำรับในราชาศัพท์ “พระพุทธเจ้าข้า” ที่อาศัยปัจจัยอุป
 ลักษณะเข้ามาช่วยโดยการนำคำว่า “พระพุทธเจ้า” ในที่นี้หมายถึง พระเจ้าแผ่นดิน มาประสมกับคำ
 ว่า “ข้า” ที่เป็นคำนาม หมายถึง บ่าวไพร่, คนรับใช้ ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลที่มีฐานะทางสังคมต่ำ มี
 ลักษณะเป็นรูปธรรม มาใช้เป็นส่วนหนึ่งของคำรับในราชาศัพท์ ซึ่งมีลักษณะเป็นนามธรรม เพื่อเปรียบ
 ว่าตนเป็นเสมือนคนรับใช้ของพระเจ้าแผ่นดินผู้ทรงมีอำนาจเหนือกว่าผู้ใด เป็นลักษณะของการถ่อม
 ตัวเองให้ต่ำลง และคำว่า “พระพุทธเจ้าข้า” นี้ก็ได้มีการแปรรูปไปตามลำดับชั้นทางสังคมเพื่อใช้กับ
 บุคคลต่าง ๆ เช่น คำว่าพระพุทธเจ้าข้า ใช้กับ เจ้านายชั้นสูง, คำว่า “เจ้าข้า, เจ้าคะ” ใช้กับ ขุนนาง
 หรือพระสงฆ์, คำว่า “คะ” ใช้กับคนสุภาพเสมอกัน เป็นต้น (ดูตารางที่ 6)

4.4.3 การกลายจากส่วนของคำขานรับ/คำขานรับไปเป็นส่วนของคำลงท้าย/คำลงท้าย

แผนภูมิที่ 26 เส้นทางการเปลี่ยนแปลงของคำว่า “ข้า” จากส่วนของคำขานรับ/คำขานรับไปเป็นส่วนของคำลงท้าย/
 คำลงท้าย

ตัวอย่าง

- (33) “ดูเรียนลูกอย่างนี้ถึงสิ่งทีเดียวหฤฯ เองไปซื้อร้านใครละ”
 “ดิฉันไปซื้อร้านแม่เกษเจ้าคะ”

(Grammatical Linguae Thai, หน้า 102)

- (34) ก่อนจากไปผู้มาเยือนถามว่า “ทำไมตั้งชื่อว่าเรือนกฤษณา”
 “ตั้งตามชื่อดิฉันคะ” เธอตอบ “เอามาจากชื่อนักเขียนดัง แม่ของดิฉันเป็นนัก
 อ่าน เป็นแฟนหนังสือของกฤษณา อโศกสิน”

(ในตลาดมีชีวิ ในวิถีมีชีวิต, หน้า 26)

จากตัวอย่างที่ (33) คำว่า “เจ้าคะ” จัดเป็นส่วนของคำลงท้ายที่ผู้น้อยเพศหญิงใช้พูดกับ
 ผู้ใหญ่ ในที่นี้คือ สาวใช้ใช้พูดกับเจ้านาย เพื่อแสดงความสุภาพ ส่วนตัวอย่างที่ (34) คำว่า “คะ”
 จัดเป็นคำลงท้ายที่ผู้เสมอกันใช้พูดกันเพื่อความสุภาพ และแสดงการแจ้งให้ทราบ

กระบวนการสำคัญที่ทำให้ส่วนของคำขานรับ “เจ้าข้า” และคำขานรับ “คะ” กลายเป็นส่วนของคำลงท้าย/คำลงท้าย คือ การบังคับการปรากฏ ทำให้คำว่า “เจ้าข้า” หรือ “คะ” ซึ่งเดิมทำหน้าที่เป็นส่วนของคำขานรับ/คำขานรับสามารถปรากฏตามลำพังได้ เมื่อกลายเป็นส่วนของคำลงท้าย/คำลงท้ายจะปรากฏตามลำพังไม่ได้อีกต่อไป ต้องปรากฏในตำแหน่งท้ายสุดของประโยคหรือถ้อยคำเท่านั้น

<u>ส่วนของคำขานรับ</u>	<u>ส่วนของคำลงท้าย</u>
[+ คำตอบรับ]	[± คำตอบรับ]
[+ บอกบุรุษและพจน์]	[+ บอกบุรุษและพจน์]
[+ บอกเพศ]	[+ บอกเพศ]
[+ สุภาพ]	[+ สุภาพ]
[+ ปรากฏตามลำพังได้]	[- ปรากฏตามลำพังได้]
[+ ปรากฏในประโยคไม่เริ่ม]	[± ปรากฏในประโยคไม่เริ่ม]

ส่วนปัจจัยสำคัญที่ทำให้ส่วนของคำขานรับ “เจ้าข้า” และคำขานรับ “คะ” กลายเป็นส่วนของคำลงท้ายและคำลงท้าย น่าจะเกิดจากปัจจัย 2 ประการ อันได้แก่ **ปัจจัยความสุภาพ** และ **ปัจจัยทางภาษา** ซึ่งในที่นี้หมายถึง การมีลักษณะทางความหมายร่วมกัน เหตุผลเช่นเดียวกับในหัวข้อ 4.2.3 การกลายเป็นคำไวยากรณ์ของคำว่า “ผม” จากส่วนของคำขานรับไปเป็นส่วนหนึ่งของคำลงท้าย

4.5 การกลายเป็นคำไวยากรณ์ของคำว่า “ข้าพเจ้า”

จากการพิจารณาร้อยละความถี่ในการปรากฏคำว่า “ข้าพเจ้า” ที่มีรูปเดียวกันในสมัยต่าง ๆ อาจสันนิษฐานได้ว่า คำว่า ข้าพเจ้า ที่เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 น่าจะมาจากคำว่า ข้าพระเจ้า โดยการนำคำนาม ข้า หมายถึง ‘ผู้รับใช้’ และ พระเจ้า หมายถึง ‘พระพุทธรเจ้า’ มาประกอบกัน (ข้า + พระเจ้า) มีความหมายตามรูปว่า ‘ผู้รับใช้ของพระพุทธรเจ้า’ ต่อมาคำว่า ข้าพระเจ้า ก็เกิดการหลอมรวมเป็นคำเดียวกันผ่านการกร่อนเสียงจาก ข้าพระเจ้า > ข้าพะเจ้า, ข้าพะเจ้า > ข้าพเจ้า, ข้าพเจ้า จนในที่สุดปัจจุบันก็เหลือเพียงรูปแปรรูปเดียว คือ ข้าพเจ้า ซึ่งกลายมาเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 และแทบไม่เหลือเค้าความหมายเดิมที่ว่า ‘ผู้รับใช้ของพระพุทธรเจ้า’ อีกต่อไป

แผนภูมิที่ 27 เส้นทางการเปลี่ยนแปลงของคำว่า “ข้าพเจ้า” จากนามวลีไปเป็นคำบุรุษสรรพนาม

ตัวอย่าง

(35) ครั้นถึง ณ วัน แรม 11 ค่ำ เดือน 5 พญาศุภโขไท...พญาเพชบุรุษ พระณรง
 สงคราม ขึ้นมาถึงข้าพเจ้า ณ เมืองเลย...ช่วยกันถอยรับมาจนถึงชายป่าริมทุ่งนา
 ริมค่ายข้าพเจ้าประมาร 10 เส้น ข้าพระเจ้าจึงให้หลวงฤๅเดชะ พญาเพชบุรุษ
 พระณรงสงคราม...ออกไปรบอ้ายลาวกลางทุ่งนา

(จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 เล่ม 3, หน้า 26)

จากตัวอย่างที่ (35) พญาเพชพิไชยใช้คำว่า “ข้าพเจ้า” เมื่อกราบบังคมทูลพระมหากษัตริย์ โดยจะเห็นได้ว่าการใช้รูปแปร 3 รูปในข้อความเดียวกัน

กระบวนการสำคัญที่ทำให้คำนาม “ข้าพระเจ้า” (หรือ ข้าพเจ้า) กลายเป็นคำสรรพนาม บุรุษที่ 1 มีอยู่ 3 กระบวนการ ได้แก่ การรวมเป็นคำเดียวกัน/การรวมเสียง กระบวนการสูญเสียคุณสมบัตินี้ของหมวดคำเดิม และกระบวนการคงเค้าความหมายเดิม ดังนี้

(1) การรวมเป็นคำเดียวกัน/การรวมเสียง (coalescence)

เดิม ข้าพระเจ้า เป็นวลีที่เกิดจากการนำคำนาม ข้า หมายถึง ‘ผู้รับใช้’ และ พระเจ้า หมายถึง ‘พระพุทธเจ้า หรือพระเจ้าแผ่นดิน’ มาประสมกัน มีความหมายตามรูปหมายถึง ‘ผู้รับใช้ของพระพุทธเจ้าหรือพระเจ้าแผ่นดิน’ แต่เมื่อผู้พูดใช้คำว่า ข้าพระเจ้า บ่อยครั้งมากขึ้นจึงทำให้ผู้พูดไม่ได้คำนึงถึงความหมายของวลี อีกต่อไป และเกิดการเปลี่ยนแปลง คือ มีการหลอมรวมเป็นคำเดียวกันผ่านการกร่อนเสียง ดังที่ วิชาส โภธิแพทย์ (ม.ป.ป.: 8) กล่าวว่า เนื่องจาก พระ ปรากฎในตำแหน่งที่ไม่ลงน้ำหนัก เสียง /ร/ จึงกร่อนหายไปกลายเป็น พะ (รูปเขียน พะ หรือ พ) ใน ข้าพเจ้า ออกเสียง อะ กิ่งเสียง และมีวรรณยุกต์สามัญ

(2) กระบวนการสูญเสียคุณสมบัติของหมวดคำเดิม

คำว่า “ข้าพระเจ้า” ที่ทำหน้าที่เป็นคำนามมีคุณสมบัติสำคัญ คือ สามารถปรากฏร่วมกับคำคุณศัพท์ได้ แต่เมื่อคำว่า “ข้าพระเจ้า” ที่เป็นคำนามกลายเป็นคำบุรุษสรรพนาม ลักษณะสำคัญนี้จะสูญไป กล่าวคือ ไม่สามารถปรากฏร่วมกับคำคุณศัพท์ได้ และเมื่อสูญเสียคุณสมบัติของหมวดคำเดิมไปจึงค่อย ๆ รับคุณสมบัติใหม่ คือ มีความหมายบอกบุรุษ และพจน์ จนกลายเป็นสมาชิกของหมวดคำใหม่แทน ซึ่งผู้วิจัยจะแสดงคุณสมบัติสำคัญของคำนามและคำบุรุษสรรพนามในรูปวากยสัมพันธ์ลักษณะ (คุณสมบัติทางวากยสัมพันธ์) ดังนี้

<u>คำนาม</u>	<u>คำสรรพนามบุรุษที่ 1</u>
[+ ปรากฏร่วมกับคำคุณศัพท์]	[- ปรากฏร่วมกับคำคุณศัพท์]
[- บอกบุรุษและพจน์]	[+ บอกบุรุษและพจน์]

(3) กระบวนการคงเค้าความหมายเดิม

ในที่นี้คือ การที่คำสรรพนามบุรุษที่ 1 “ข้าพระเจ้า” ยังคงรักษาเค้าความหมายเดิมของคำนามที่มีรูปเดียวกัน นั่นคือ “ผู้รับใช้ของพระพุทธเจ้า หรือผู้รับใช้ของพระเจ้าแผ่นดิน” จึงทำให้คำสรรพนามบุรุษที่ 1 ยังคงมีความหมายบางส่วนเหมือนกับคำนาม โดยแสดงออกในรูปของคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์ เพื่อแสดงความสุภาพอ่อนน้อม ดังอรรถลักษณะนี้

<u>ข้าพระเจ้า (คำนาม)</u>	<u>ข้าพระเจ้า (คำสรรพนามบุรุษที่ 1)</u>
$\left(\begin{array}{l} + \text{บุคคล} \\ + \text{อยู่ในฐานะรับใช้} \end{array} \right)$	$\left(\begin{array}{l} + \text{คำแทน} \\ + \text{บุคคล} \\ + \text{บุรุษที่ 1} \\ + \text{เอกพจน์} \\ + \text{สุภาพ / อ่อนน้อมถ่อมตน} \end{array} \right)$

ส่วนปัจจัยสำคัญที่ทำให้คำว่า “ข้าพระเจ้า” ที่ทำหน้าที่เป็นคำนามกลายเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 นั้น ผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะเกิดจากปัจจัย 3 ประการด้วยกัน อันได้แก่ ประการแรก **ปัจจัยทางวัฒนธรรม** กล่าวคือ วัฒนธรรมของไทยเราจะให้ความสำคัญในเรื่องของความอาวุโสและชั้นทางสังคม

โดยเฉพาะจะเห็นได้ชัดจากวัฒนธรรมไทยสมัยก่อนที่มีการเลิกทาส ในสมัยนั้นจะมีการแบ่งชนชั้นทางสังคมกันอย่างชัดเจน ผู้ที่มีฐานะเป็นข้าทาสต้องมีหน้าที่รับใช้ผู้เป็นเจ้านาย และในสมัยสุโขทัยก็มีธรรมเนียมที่พระเจ้าแผ่นดินหรือเจ้านายจะพระราชทานหรือยกคนให้แก่สงฆ์เพื่อรักษาวัดและรับใช้พระสงฆ์ ซึ่งคนที่ถูกยกให้นี้ เรียกว่า “ข้าพระ” โดยมีหลักฐานให้เห็นจากจารึกในสมัยสุโขทัย เช่น

- (36) ศาสนาได้ ๑๙๖๕ ปี ๕ เดือน พระเป็นเจ้านี้ ข้าพระผู้ชื่อนายทิตไส หากกระทำด้วยครัทธา พรารถนาโพธิสมภารอันดี มีลูกหญิงผู้หนึ่งชื่อนางทองแก้ว ไว้เป็นข้าแต่งถ้อยจันทน์ พระเจ้าให้สืบทองคาไป

(จารึกฐานพระพุทธรูปนายทิตไส, หน้า 137)

ประการที่สอง **ปัจจัยทางภาษา** ซึ่งในที่นี้หมายถึง **ปัจจัยอุปลักษณ์ (metaphor)** ผู้ใช้ภาษาอาศัยปัจจัยอุปลักษณ์เข้ามาช่วย โดยการนำคำว่า “ข้า” ที่ทำหน้าที่เป็นคำนาม หมายถึง ‘บ่าวไพร่, คนรับใช้’ ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลที่มีฐานะทางสังคมต่ำมาใช้เป็นคำแทนตัวเมื่อพูดกับผู้ที่อาวุโสมากกว่า และนำคำว่า “พระเจ้า” มาเปรียบแทนผู้ฟัง ซึ่งในที่นี้อาจมีนัยยะ 2 ประการ คือ ประการแรกอาจหมายถึง “พระพุทธรเจ้า” เนื่องจากคนไทยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ และให้ความเคารพบูชาพระพุทธรเจ้าผู้เป็นศาสดาของศาสนาเหนือสิ่งอื่นใด วิถีชีวิตและวัฒนธรรมประเพณีของไทยเราก็ผูกพันใกล้ชิดกับพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก คำว่า “ข้า+พระเจ้า” ในกรณีนี้จึงมีความหมายตามรูปว่า “ผู้รับใช้ของพระพุทธรเจ้า” ส่วนประการที่สองคำว่า “พระเจ้า” อาจหมายถึง “พระเจ้าแผ่นดิน” สังเกตได้จากมีคำที่ใช้เรียกพระมหากษัตริย์ว่าเป็นเสมือนพระพุทธรเจ้า ยกตัวอย่างคำที่ใช้เรียกพระมหากษัตริย์ในงานวิจัยของเสาวณิต วิงวอน (2530) ที่ศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมยอพระเกียรติ เช่นคำว่า สรรเพ็ชญ์ พระศรีสรรเพชญ์ สมเด็จพระสรรเพชญ์ มีความหมายว่า ผู้รู้ทั่ว เป็นคำเรียกพระพุทธรเจ้า, หน่อพุทธางกูร มีความหมายว่า เชื้อสายของพระพุทธรเจ้า, พระเจ้า มีความหมายว่า พระพุทธรเจ้า พระพุทธรูป เป็นต้น คำเรียกพระมหากษัตริย์เหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์และพระพุทธศาสนาของคนไทยที่มองว่า พระมหากษัตริย์ทรงสืบเชื้อสายมาจากพระพุทธรเจ้า โดยเสด็จจากสวรรค์ลงมาปกครองแผ่นดิน ทรงเป็นผู้มีธรรมะ เปรียบเสมือนพระพุทธรเจ้าผู้ประเสริฐเหนือสิ่งอื่นใด คำว่า “ข้า+พระเจ้า” ในกรณีที่สองนี้จึงมีความหมายตามรูปว่า “ผู้รับใช้ของพระเจ้าแผ่นดิน”

ส่วนประการที่สาม **การใช้ซ้ำจนเป็นแบบแผน (routinization)** หมายถึง การที่รูปภาพถูกใช้บ่อยจนทำให้ผู้ใช้ภาษาคาดเดาบริบทที่รูปภาพนั้นจะปรากฏได้ และทำให้รูปภาพสูญเสียข้อมูลหรือเนื้อหา และเกิดการเปลี่ยนแปลงรูปในทางใดทางหนึ่ง เช่น มีการเปลี่ยนแปลงหน่วยเสียงหรือมีการเปลี่ยนแปลงหน่วยคำ (Evans and Green, 2007: 708-711 อ้างถึงใน สุวดี นาสวัสดิ์, 2552: 43) กล่าวคือ เดิม ข้าพระเจ้า เป็นวลีที่เกิดจากการนำคำนาม ข้า และ พระเจ้า มาประสมกัน

แต่เมื่อผู้พูดใช้คำว่า ข้าพระเจ้า บ่อยครั้งหรือซ้ำๆ มากขึ้นจึงทำให้ผู้พูดไม่ได้คำนึงถึงความหมายของ วลี ‘ผู้รับใช้ของพระพุทธเจ้าหรือพระเจ้าแผ่นดิน’ อีกต่อไป และเกิดการเปลี่ยนแปลงทางหน่วยเสียง และหน่วยคำขึ้น คือ มีการหลอมรวมเป็นคำเดียวกันผ่านการกร่อนเสียง ดังที่ วิภาส โภธิแพทย์ (ม.ป.ป.: 8) กล่าวว่า เนื่องจาก พระ ปราบกฐในตำแหน่งที่ไม่ลงน้ำหนัก เสียง /ร/ จึงกร่อนหายไป กลายเสียงเป็น พะ (รูปเขียน พะ หรือ พ) ในข้าพเจ้า ออกเสียง อะ กิ่งเสียง และมีวรรณยุกต์สามัญ

จากผลการวิจัยข้างต้นจึงสรุปได้ว่าคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ทั้ง 5 คำ ได้แก่คำว่า เรา ผม หนู ข้า และข้าพเจ้า ในสมัยรัตนโกสินทร์ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 จนถึงปัจจุบัน มีการเปลี่ยนแปลงทั้งในเรื่องของการเปลี่ยนแปลงหมวดคำ และลักษณะทางไวยากรณ์ ได้แก่ บุรุษ และพจน์ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีลักษณะสอดคล้องกับกระบวนการกลายเป็นคำไวยากรณ์ตามลักษณะที่เป็นสากล คือ เป็นการเปลี่ยนแปลงแบบทิศทางเดียวจากคำหลักไปเป็นคำไวยากรณ์ และจากคำที่มีความเป็นไวยากรณ์น้อยไปเป็นคำที่มีความเป็นไวยากรณ์มากขึ้น

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ในบทนี้ผู้วิจัยจะสรุปผลการศึกษิตตามวัตถุประสงค์และสมมติฐานของการวิจัย พร้อมทั้งอภิปรายประเด็นที่น่าสังเกต และเสนอแนะแนวทางการวิจัยที่น่าสนใจ ตามลำดับ

5.1 สรุปผลการวิจัย

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา 2 ประการ ประการแรกเพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ที่ปรากฏในเอกสารสมัยรัตนโกสินทร์ และประการที่สองเพื่อศึกษาการกลายเป็นคำไวยกรณ์ของคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ที่ปรากฏในเอกสารสมัยรัตนโกสินทร์ ผลการวิจัยบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ดังนี้

5.1.1 การเปลี่ยนแปลงของคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ที่ปรากฏในเอกสารสมัยรัตนโกสินทร์

จากการศึกษาการปรากฏของคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ทั้ง 5 คำ ได้แก่ คำว่า เรา ผม หนู ข้า และข้าพเจ้า ในสมัยรัตนโกสินทร์ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 จนถึงปัจจุบัน พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงทั้งในเรื่องของการเปลี่ยนแปลงหมวดคำ และลักษณะทางไวยกรณ์ ได้แก่ บุรุษ และพจน์ ดังนี้

5.1.1.1 เรา

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 จนถึงปัจจุบัน คำว่า “เรา” ปรากฏอยู่ในหมวดคำสรรพนามเรื่อยมา แต่มีการขยายหน้าที่จากบุรุษที่ 1 เป็นบุรุษที่ 2 และจากพหูพจน์เป็นเอกพจน์ อีกทั้งมีการขยายหน้าที่จากบุรุษสรรพนามเป็นคำสรรพนามไม่ชี้เฉพาะ ดังนี้

ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1-8 คำว่า “เรา” ปรากฏใช้ 3 หน้าที่ ได้แก่ คำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์ คำสรรพนามบุรุษที่ 1 พหูพจน์ และคำสรรพนามไม่ชี้เฉพาะ ต่อมาในสมัยปัจจุบันมีการขยายหน้าที่เพิ่มขึ้นอีก 1 หน้าที่ คือ คำสรรพนามบุรุษที่ 2 เอกพจน์ แต่เนื่องจากการพิจารณาความถี่ในสมัยรัตนโกสินทร์เพียงอย่างเดียวไม่สามารถสันนิษฐานเส้นทางการเปลี่ยนแปลงของคำว่า “เรา” ได้อย่างแน่ชัดว่าหน้าที่ใดเกิดขึ้นก่อนหรือหลัง ผู้วิจัยจึงอาศัยข้อมูลจากภาษาไทยถิ่นนอกประเทศ เช่น ภาษาไทคำตี้ (ขามตี้) ภาษาไทใต้คง พบว่า “เฮา” (หรือ “เรา”) ปรากฏเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 พหูพจน์

ดังนั้นจากหลักฐานทางภาษาและการพิจารณาความถี่จึงสันนิษฐานว่า เริ่มแรกคำว่า “เรา” ที่เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 พหูพจน์น่าจะปรากฏเป็นหน้าที่แรก ต่อมาได้เกิดการขยายหน้าที่เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์ และคำสรรพนามไม่ชี้เฉพาะ และในสมัยปัจจุบันคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์ก็ได้ขยายหน้าที่เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 2 เอกพจน์

5.1.1.2 ผม

ในสมัยปัจจุบันคำว่า “ผม” ปรากฏใช้ 2 หมวดคำ ได้แก่ หมวดคำนาม หมวดคำสรรพนาม (คำสรรพนามบุรุษที่ 1) ส่วนของคำขานรับ (ครับผม) และส่วนของคำลงท้าย (ครับผม) โดยมีเส้นทางการเปลี่ยนแปลงหมวดคำ คือ เริ่มแรกคำว่า “ผม” ปรากฏใช้เป็นคำนาม หมายถึง ‘เส้นผม หรือขนที่ขึ้นบนศีรษะ’ ต่อมาคำนาม “ผม” ได้เกิดการขยายหน้าทีไปเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ที่ผู้พูดเพศชายใช้เป็นคำแทนตัว เพื่อแสดงความรู้สึก อีกทั้งคำนาม “ผม” ยังได้ขยายหน้าทีไปเป็นส่วนของคำขานรับ (ขอรับผม) ในสมัยรัชกาลที่ 4-5 สุดท้ายส่วนของคำขานรับก็ได้ขยายหน้าทีเป็นส่วนของคำลงท้าย “ครับผม” ในสมัยปัจจุบันซึ่งอาจสันนิษฐานได้ว่าเกิดการหลอมรวมทางหน่วยเสียง และหน่วยคำจาก “ขอรับผม” เป็น “ครับผม”

5.1.1.3 หู

ในสมัยปัจจุบันคำว่า “หู” ปรากฏใช้เป็น 2 หมวดคำ ได้แก่ หมวดคำนาม หมวดคำสรรพนาม (คำสรรพนามบุรุษที่ 1 และ 2) และคำนำหน้าชื่อ โดยมีเส้นทางการเปลี่ยนแปลงหมวดคำ และลักษณะทางไวยากรณ์จากคำสรรพนามบุรุษที่ 2 เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ดังนี้

ในสมัยรัชกาลที่ 1-3 คำว่า “หู” ปรากฏเป็น 2 หน้าที ได้แก่ คำนาม และคำนำหน้าชื่อ ซึ่งเมื่อคำว่า “หู” ปรากฏ 2 หน้าทีพร้อมกัน การพิจารณาความถี่เพียงอย่างเดียวคงไม่สามารถสันนิษฐานเส้นทางการเปลี่ยนแปลงของคำว่า “หู” ได้อย่างแน่ชัดว่าคำนามหรือคำนำหน้าชื่อคำใดเกิดขึ้นก่อนหรือหลัง ผู้วิจัยจึงอาศัยข้อมูลจากภาษาไทถิ่นนอกประเทศ เช่น ภาษาไทใหญ่ (2552: /247) ประกอบเพื่อสนับสนุนผลการวิจัยก็พบว่า ปรากฏคำว่า “หู” ที่เป็นคำนามเท่านั้น (หู /nu: / น. หู) ไม่ปรากฏที่เป็นคำนำหน้าชื่อ จึงสันนิษฐานได้ว่าเริ่มแรกคำว่า “หู” น่าจะปรากฏใช้เป็นคำนาม หมายถึง ‘ชื่อสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม หัวอาจยาว หรือกลมและสั้น มีฟันแทะ หางยาวหรือสั้น มีอยู่ทั่วไปตามบ้านเรือนและในถิ่นธรรมชาติ มีหลายชนิด’ ต่อมาคำนาม “หู” ได้เกิดการขยายหน้าทีเป็นคำนำหน้าชื่อ โดยผู้ใหญ่มักใช้คำว่า “หู” นำหน้าชื่อเด็ก เพื่อแสดงความเอ็นดู เช่น หูพลอย และคำนำหน้าชื่อก็ได้ขยายหน้าทีไปเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 2 ที่ผู้ใหญ่ใช้เรียกผู้น้อยในสมัยรัชกาลที่ 4-5 และคำสรรพนามบุรุษที่ 2 ก็ได้ขยายหน้าทีเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ที่ผู้น้อยใช้แทนตัวเมื่อพูดกับผู้ใหญ่ ในสมัยรัชกาลที่ 6-8 ตามลำดับ

5.1.1.4 ข้า

ในสมัยปัจจุบันคำว่า “ข้า” ปรากฏใช้เป็น 3 หมวดคำ ได้แก่ คำสรรพนาม (คำสรรพนามบุรุษที่ 1) คำขานรับ และคำลงท้าย “คะ” ซึ่งผู้วิจัยสันนิษฐานว่าน่าจะเกิดจากการกร่อนเสียงของคำรับที่มีระดับลดหลั่นกันลงไปจาก “เจ้าข้า > เจ้าคะ > คะ” ตามลำดับ โดยคำว่า “ข้า” มีเส้นทางการเปลี่ยนแปลงหมวดคำ ดังนี้

ในสมัยรัชกาลที่ 1-3 คำว่า “ข้า” ปรากฏเป็น 4 หน้าที่ได้แก่ คำนาม คำสรรพนามบุรุษที่ 1 ส่วนของคำขานรับ และส่วนของคำลงท้าย ซึ่งหากพิจารณาความถี่ในสมัยรัตนโกสินทร์เพียงอย่างเดียวคงไม่สามารถสันนิษฐานเส้นทางการเปลี่ยนแปลงของคำว่า “ข้า” ได้อย่างแน่ชัดว่าหน้าที่ใดเกิดขึ้นก่อนหรือหลัง ผู้วิจัยจึงอาศัยข้อมูลเบื้องต้นจากเอกสารสมัยสุโขทัย ก็พบคำว่า “ข้า” ปรากฏใช้ 2 หน้าที่ได้แก่ คำนาม และคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ดังนั้น จึงสันนิษฐานได้ว่าส่วนของคำขานรับและส่วนของคำลงท้ายเกิดขึ้นหลังคำนามและคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ซึ่งผู้วิจัยสันนิษฐานว่าส่วนของคำขานรับ “เจ้าข้า” หรือ “เจ้าคะ” นี้ น่าจะมาจากคำรับในราชาศัพท์แล้วจึงขยายหน้าที่ไปเป็นส่วนของคำลงท้าย และเมื่อมีการหลั่นชั้นลงไปตามลำดับชั้นทางสังคมจึงมีการกร่อนเสียงร่วมด้วยเหลือเพียงคำขานรับและคำลงท้าย “คะ” ปัญหาในส่วนต่อไป คือ ระหว่างคำนามและคำสรรพนามนั้นหน้าที่ใดเกิดขึ้นก่อน ผู้วิจัยจึงต้องอาศัยข้อมูลเบื้องต้นจากพจนานุกรมภาษาไทถิ่นนอกประเทศ เช่น ภาษาไทใหญ่ (2552: 76) ประกอบเพื่อสนับสนุนผลการวิจัยดังกล่าวก็พบคำว่า “ข้า” ที่เป็นคำนาม หมายถึง ‘ข้าทาส’ และคำสรรพนามบุรุษที่ 1 หมายถึง ‘ข้า, ผม, กระผม’ (ข้า /kha:³/ น. ข้าทาส, สรรพ. ข้า ผม กระผม) เช่นเดียวกับในสมัยสุโขทัย ในลำดับต่อไปผู้วิจัยจึงค้นคว้างานวิจัยที่ผ่านมาที่กล่าวถึงคำว่า “ข้า” โดยใช้ข้อมูลภาษาตระกูลไท ก็พบงานวิจัยของ ดิลเลอร์ (Diller, 1994) ที่สันนิษฐานว่าคำว่า “ข้า” ที่เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 น่าจะกลายมาจาก “ข้า” ที่เป็นคำนาม มีความหมายว่า ‘slave’ หรือ ‘servant’ ประกอบกับงานวิจัยของ ชิบายากิ (Shibasaki, 2012) ที่กล่าวว่า บุรุษสรรพนาม “ข้า” ในภาษาไทยและภาษาอื่น ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น ภาษาเวียดนาม ภาษาพม่า ภาษาเขมร เป็นต้น มีที่มาจากคำนาม “ข้า” หมายถึง ‘บ่าวไพร่, คนรับใช้’ (slave) เช่นกัน

จากผลการค้นคว้า จึงสันนิษฐานได้ว่าคำว่า “ข้า” ที่เป็นคำนาม หมายถึง ‘ประชาชน, บ่าวไพร่, คนรับใช้’ น่าจะปรากฏเป็นหน้าที่แรก ต่อมาได้เกิดการขยายหน้าที่ไปเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 และคำนามหรือคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ก็ได้ขยายหน้าที่ไปเป็นส่วนของคำขานรับในคำว่า “เจ้าข้า” (‘ผู้รับใช้ของเจ้า’ หรือ ‘เจ้าของข้า’) และส่วนของคำขานรับนี้ก็ได้อีกขยายหน้าที่ไปเป็นส่วนของคำลงท้าย และเมื่อมีการหลั่นชั้นลงไปตามลำดับชั้นทางสังคมจึงมีการกร่อนเสียงร่วมด้วยเหลือเพียงคำขานรับและคำลงท้าย “คะ” คือ เจ้าข้า > เจ้าคะ > คะ ตามลำดับ

อนึ่ง เหตุที่ในสมัยปัจจุบันไม่ปรากฏคำนาม “ข้า” ผู้วิจัยเห็นว่าเนื่องจากคำนาม “ข้า” ในสมัยปัจจุบันมีการปรากฏในลักษณะที่จำกัดมากขึ้น คือ ปรากฏอยู่ในรูปของคำประสม คำซ้อน หรือสำนวนเท่านั้น เช่น ข้าหลวง ข้า ข้าทาสบริวาร เป็นต้น

5.1.1.5 ข้าพเจ้า

ในปัจจุบัน คำว่า “ข้าพเจ้า” ปรากฏเป็นหมวดคำสรรพนาม (คำสรรพนามบุรุษที่ 1) มักใช้อย่างเป็นทางการ แต่จากการศึกษาข้อมูลเชิงประวัติพบว่า ในสมัยรัชกาลที่ 1-3 ปรากฏรูปแปรของคำว่า “ข้าพเจ้า” ทั้งสิ้น 5 รูป ได้แก่ ข้าพระเจ้า ข้าพะเจ้า ข้าพะเจ้า ข้าพเจ้า และข้าพเจ้า ซึ่งผู้วิจัยมีความเห็นไปในทางเดียวกับข้อสันนิษฐานของ วิภาส โปธิแพทย์ (มปป.: 8) ที่ว่า คำว่า “ข้าพเจ้า” น่าจะมาจากคำว่า “ข้าพระเจ้า” โดยเกิดจากการนำคำว่า ข้า หมายถึง ‘ผู้รับใช้’ และคำว่า พระเจ้า มาประกอบกัน (ข้า + พระเจ้า) มีความหมายตามรูปว่า ‘ผู้รับใช้ของพระพุทธเจ้า’ ต่อมา นามวลี “ข้าพระเจ้า” ก็เกิดการหลอมรวมเป็นคำเดียวกันผ่านการกร่อนเสียงจาก ข้าพระเจ้า > ข้าพะเจ้า, ข้าพะเจ้า > ข้าพเจ้า, ข้าพเจ้า จนในที่สุดปัจจุบันก็เหลือเพียงรูปแปรรูปเดียว คือ ข้าพเจ้า ซึ่งกลายมาเป็นคำสรรพนามและแทบไม่เหลือเค้าความหมายเดิมที่ว่า ‘ผู้รับใช้ของพระพุทธเจ้า’ อีกต่อไป

5.1.2 การกลายเป็นคำไวยากรณ์ของคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ที่ปรากฏในเอกสารสมัยรัตนโกสินทร์

ในเรื่องการกลายเป็นคำไวยากรณ์ของคำสรรพนามบุรุษที่ 1 นี้ ผู้วิจัยแบ่งหัวข้อในการศึกษาออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่หนึ่งปัจจัยที่ทำให้เกิดการกลายเป็นคำไวยากรณ์ และส่วนที่สอง กระบวนการกลายเป็นคำไวยากรณ์ ผลการศึกษาสรุปได้ว่า

5.1.2.1 ปัจจัยที่ทำให้เกิดการกลายเป็นคำไวยากรณ์

ปัจจัยที่ทำให้เกิดการกลายเป็นคำไวยากรณ์ของคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ทั้ง 5 คำ ได้แก่ คำว่า เรา ผม หนู ข้า และข้าพเจ้า มี 2 ปัจจัยใหญ่ ๆ ได้แก่ (1) ปัจจัยทางวัฒนธรรม ได้แก่ วัฒนธรรมในเรื่องของความอาวุโสหรือชั้นทางสังคม วัฒนธรรมการใช้คำแทนของสังคมไทย และปัจจัยความสุภาพ (2) ปัจจัยทางภาษา ได้แก่ ปัจจัยอุปลักษณะ ปัจจัยนามนัย ปัจจัยการใกล้ชิดกันของชื่อ ปัจจัยความเป็นพหูพจน์ ปัจจัยการรวมผู้ฟัง ปัจจัยการมีลักษณะทางความหมายร่วมกัน และปัจจัยการใช้ซ้ำจนเป็นแบบแผน ดังนี้

(1) ปัจจัยทางวัฒนธรรม แบ่งออกเป็น

- **วัฒนธรรมในเรื่องความอาวุโสหรือชั้นทางสังคม** ที่สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ภาษากับสังคมและวัฒนธรรมไทย ยกตัวอย่างคำว่า “ข้าพเจ้า” สันนิษฐานได้ว่าน่าจะเกิดจากการนำคำนาม “ข้า” หมายถึง ‘บ่าวไพร่, คนรับใช้’ มาประกอบกับคำนาม “พระเจ้า” หมายถึง ‘พระพุทธเจ้า หรือพระเจ้าแผ่นดิน’ มีความหมายตามรูปว่า ‘ผู้รับใช้ของพระพุทธเจ้าหรือพระเจ้าแผ่นดิน’ ซึ่งการใช้คำสรรพนามบุรุษที่ 1 “ข้าพเจ้า” นี้ก็สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของไทยที่มีความผูกพันใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ดังเช่นในสมัยสุโขทัยมีธรรมเนียมที่พระเจ้าแผ่นดินหรือเจ้านายจะพระราชทานหรือยกคนให้แก่สงฆ์เพื่อรักษาวัดและรับใช้พระสงฆ์ ซึ่งคนที่ถูกยกให้นี้ เรียกว่า “ข้าพระ” (ผู้รับใช้พระพุทธศาสนา) นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นว่าสังคมไทยให้ความสำคัญในเรื่องของความอาวุโสและชั้นทางสังคม ผู้น้อยต้องให้ความเคารพนบกับผู้ใหญ่ หรือผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะเห็นได้ชัดจากวัฒนธรรมไทยสมัยก่อนที่จะมีการเลิกทาส ในสมัยนั้นจะมีการแบ่งชนชั้นทางสังคมกันอย่างชัดเจน ผู้ที่มีฐานะเป็นข้าทาสต้องมีหน้าที่รับใช้ผู้เป็นเจ้านาย

- **วัฒนธรรมการใช้คำแทน** คนไทยมักใช้คำนามซึ่งเป็นคำเรียกอาชีพตำแหน่งหรือฐานะทางสังคมมาใช้เป็นคำแทนตัวผู้พูด ผู้ฟัง หรือผู้ที่ถูกกล่าวถึง เช่น ท่านอธิบดี หัวหน้า หมอ ครู แม่คำ เป็นต้น ยกตัวอย่างคำบุรุษสรรพนาม “ข้า” ที่ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าน่าจะมาจากการนำคำนาม “ข้า” ซึ่งเป็นฐานะทางสังคม หมายถึง ‘บ่าวไพร่, ผู้รับใช้’ มาใช้เป็นคำแทนตัว

- **ปัจจัยความสุภาพ** ยกตัวอย่างคำว่า “เรา” ผู้พูดใช้คำว่า “เรา” แทนตัวผู้ฟัง โดยเอาความเป็นบุรุษที่ 1 มาเป็นเครื่องมือแสดงถึงความเอ็นดูหรือเพื่อแสดงความสนิทสนมแทนการใช้บุรุษที่ 2 แทนตัวผู้ฟัง เนื่องจากคำสรรพนามบุรุษที่ 2 เช่น คุณ เธอ เป็นคำแทนตัวที่อ้างถึงบุคคลที่มีความตรงมากเกินไป (too direct) (Shibasaki, 2012) ผู้พูดจึงหลีกเลี่ยงการใช้คำว่า คุณ เธอ มาใช้คำว่า “เรา” แทนเพราะไม่เป็นการอ้างถึงบุคคลที่ตรงเกินไป และแสดงความสุภาพในระดับกึ่งทางการ

(2) ปัจจัยทางภาษา แบ่งออกเป็น

- **ปัจจัยอุปลักษณะ** เป็นปัจจัยที่เกี่ยวกับการรับรู้ความคล้ายคลึงของสิ่งสองสิ่งแล้วนำมาเปรียบเทียบกันข้ามกลุ่มมโนทัศน์ ยกตัวอย่างคำว่า “หนู” ผู้ใช้ภาษาอาจมีมโนทัศน์ที่ว่าเด็กแรกเกิดมีลักษณะตัวแดงๆ และมีขนาดเล็กเหมือนกับลูกหนูที่เป็นสัตว์ มีขนาดตัวเล็ก และตัวแดง ๆ เช่นเดียวกัน ผู้ใช้ภาษาจึงนำคำว่า “หนู” ที่เป็นคำนามมาใช้เป็นคำนำหน้าชื่อของเด็ก ๆ หรือผู้ที่มี

สถานภาพต่ำกว่า เช่น หนูยิ้ม หนูพลอย หนูแก้ว เป็นต้น เพื่อแสดงความรักใคร่เอ็นดู คำว่า “หนู” จึงเกิดการขยายความหมายข้ามกลุ่มมโนทัศน์กัน คือ จากกลุ่มมโนทัศน์ที่เกี่ยวกับสิ่งมีชีวิตซึ่งมีลักษณะเป็นรูปธรรมมาสู่กลุ่มมโนทัศน์ที่เกี่ยวกับคำนำหน้าชื่อซึ่งมีลักษณะเป็นนามธรรม

- **ปัจจัยนามนัย** เป็นการอ้างถึงสิ่งหรือส่วนของสิ่งที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างใกล้ชิด ยกตัวอย่างคำว่า “ผม” ผู้ใช้ภาษาอาศัยการใกล้ชิดกันระหว่าง “ผม” กับ “ศิระษะ” ซึ่งถือเป็นของสูงและอยู่ใกล้ชิดกันไปใช้เป็นคำแทนตัวผู้พูด คือ สรรพนามบุรุษที่ 1 และใช้เป็นส่วนหนึ่งของคำรับในภาษาสุภาพ (ชาย) “ขอรับผม” ซึ่งมีความหมายเป็นนัยว่า ‘ผู้พูดได้ยินและรับเอาถ้อยคำของผู้ที่อาวุโสหรือผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่ามาใส่ไว้ในผม’ ทำนองเดียวกับคำว่า “ขอรับใส่เกล้าใส่กระหม่อม” เพื่อแสดงความอ่อนน้อมและให้เกียรติคู่สนทนาโดยการยกส่วนที่สูงที่สุดของร่างกายไปใช้

- **ปัจจัยการใกล้ชิดกันของชื่อ** ยกตัวอย่าง คำนำหน้าชื่อ “หนู___” กลายเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 2 “หนู” คือ คำนำหน้าชื่อ “หนู” มีเงื่อนไขในการปรากฏเฉพาะ คือ ต้องตามด้วยชื่อบุคคลที่เป็นเด็กเสมอ เช่น หนูยิ้ม หนูพลอย หนูแดง เป็นต้น จึงเกิดการใกล้ชิดกันระหว่างคำนำหน้าชื่อกับชื่อของบุคคล ทำให้ได้รับอิทธิพลทางความหมายของคำที่อยู่ข้างเคียง และเมื่อเกิดการละชื่อบุคคลไป คำนามที่เป็นชื่อบุคคลที่ถูกละไปก็จะถูกโอนไปให้คำนำหน้าชื่อที่เกิดข้างเคียงกัน คำนำหน้าชื่อจึงหมายถึงบุคคลคนนั้นที่ถูกละไปด้วย

- **ปัจจัยความเป็นพหูพจน์** เป็นปัจจัยที่เกี่ยวกับการนำความหมาย “มากกว่าหนึ่ง” มาใช้แทนตัวเพื่อแสดงความสุขภาพและความเป็นพวกพ้องเดียวกัน ยกตัวอย่างคำว่า “เรา” ที่มีการขยายหน้าที่จากคำสรรพนามบุรุษที่ 1 พหูพจน์เป็นเอกพจน์ คือ ผู้พูดใช้ความเป็นพหูพจน์ของคำว่า “เรา” ซึ่งมีความหมายมากกว่าหนึ่งมาใช้เป็นเอกพจน์แทนตัวผู้พูดเพียงคนเดียว เมื่อผู้พูดเลือกใช้คำแทนตัวที่มีความหมายมากกว่าหนึ่งแทนตัวแล้วก็จะช่วยให้เกิดความสุขภาพมากขึ้นแทนที่จะใช้คำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์คำอื่นๆ เช่น ฉัน หรือกู แทนตัวซึ่งจะเป็นการอ้างถึงตัวเองที่ชี้ตรงมากเกินไป (too direct) (Shibasaki, 2012) ผู้พูดจึงหลีกเลี่ยงคำดังกล่าวมาใช้คำว่า “เรา” แทน เพื่อแสดงถึงความสุขภาพในระดับกึ่งทางการ และความเป็นพวกพ้องเดียวกันกับผู้ฟัง

- **ปัจจัยการรวมผู้ฟัง** เป็นปัจจัยที่เกี่ยวกับการนำความหมาย “รวมผู้ฟัง” มาใช้แทนตัวเพื่อแสดงความสุขภาพและความเป็นพวกพ้องเดียวกัน ยกตัวอย่างคำว่า “เรา” ที่มีการขยายหน้าที่จากคำสรรพนามบุรุษที่ 1 พหูพจน์เป็นคำสรรพนามไม่ชี้เฉพาะ คือ ผู้พูดใช้คำว่า “เรา” แทนตัวผู้พูดเองรวมถึงผู้ฟังด้วยแต่ไม่ได้เฉพาะเจาะจงว่าเป็นผู้ใด เป็นการแสดงถึงความเป็นพวกพ้องเดียวกันกับผู้ฟัง เช่น เราควรแปร่งฟันอย่างน้อยวันละ 2 ครั้ง คำว่า “เรา” ในที่นี้หมายถึงตัวผู้พูดเองรวมถึงตัวผู้ฟังด้วยแต่ไม่ระบุแน่ชัดว่าหมายถึงผู้ฟังคนใด มีจำนวนเท่าไร

- **ปัจจัยการมีลักษณะทางความหมายร่วมกัน** เป็นปัจจัยที่ทำให้หมวดคำหนึ่ง ขยายหน้าทีไปเป็นหมวดคำอื่น เนื่องจากการมีลักษณะทางความหมายร่วมกัน ยกตัวอย่างคำว่า “ผม” ที่มีการขยายหน้าทีจากส่วนของคำขานรับ “ครับผม” กลายเป็นส่วนของคำลงท้าย คือ ตามที่ นววรรณ พันธุเมธา (2551: 139-140) ได้กล่าวถึงคำขานรับไว้ว่า “คำที่ใช้ตอบรับมักได้แก่ คำบอก สถานภาพ (คำลงท้าย) เช่น ขา เจ้าขา คะ ครับ เป็นต้น ผู้พูดจะเลือกใช้คำใดย่อมแล้วแต่เพศและ ความรู้สึกของผู้พูด รวมทั้งระดับฐานะของผู้พูดและผู้ฟัง” จากการที่คำขานรับและคำลงท้ายมักเป็น คำเดียวกันและมีลักษณะการเลือกใช้คำที่คล้ายกัน จึงเอื้อให้เกิดการกลายเป็นคำไวยากรณ์นั่นเอง

- **ปัจจัยการใช้ซ้ำจนเป็นแบบแผน** หมายถึง การที่รูปภาษาถูกใช้บ่อยจนทำให้ ผู้ใช้ภาษาคาดเดาบริบทที่รูปภาษานั้นจะปรากฏได้ และทำให้รูปภาษาสูญเสียข้อมูลหรือเนื้อหา และ เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปในทางใดทางหนึ่ง ยกตัวอย่างคำว่า “ข้าพเจ้า” คือ เดิม ข้าพระเจ้า เป็น กลุ่มคำหรือคำประสมที่เกิดจากการนำคำนาม ข้า และ พระเจ้า มาประสมกัน แต่เมื่อผู้พูดใช้คำว่า ข้า พระเจ้า บ่อยครั้งหรือซ้ำ ๆ มากขึ้นจึงทำให้ผู้พูดไม่ได้คำนึงถึงความหมายของกลุ่มคำหรือคำประสม ‘ผู้รับใช้ของพระพุทธเจ้าหรือพระเจ้าแผ่นดิน’ อีกต่อไป และเกิดการหลอมรวมเป็นคำเดียวกันผ่าน การกร่อนเสียงจนกลายเป็นคำว่า “ข้าพเจ้า” ในปัจจุบัน

5.1.2.2 กระบวนการที่ทำให้เกิดการกลายเป็นคำไวยากรณ์

กระบวนการสำคัญที่ทำให้เกิดการกลายเป็นคำไวยากรณ์ของคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ทั้ง 5 คำ ได้แก่ คำว่า เรา ผม หนู ข้า และข้าพเจ้า มีรวมทั้งสิ้น 7 กระบวนการ แบ่งเป็นกระบวนการ ทางวากยสัมพันธ์ ได้แก่ กระบวนการแยก กระบวนการสูญเสียคุณสมบัติของหมวดคำเดิม และ กระบวนการบังคับปรากฏ กระบวนการทางอรรถศาสตร์ ได้แก่ กระบวนการจางลงทางความหมาย และกระบวนการคงเค้าความหมายเดิม กระบวนการทางเสียง ได้แก่ กระบวนการกร่อน และการรวม เป็นคำเดียวกัน/การรวมเสียง ดังนี้

กระบวนการแยก เป็นกระบวนการที่คำคำหนึ่งแยกออกเป็นคำใหม่ 2 คำ โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงรูปคำ คำแรกจะมีหน้าทีหรือความหมายเหมือนกับคำเดิม ส่วนอีกคำหนึ่งจะมีหน้าที หรือความหมายใหม่ และไปปรากฏในบริบทที่แตกต่างจากเดิม ยกตัวอย่างคำว่า “ผม” มีรูปเดียวกัน แต่ทำหน้าที่ได้ 2 หน้าที เนื่องจากคำเดิม คือ คำนามเกิดการแยกคำออกเป็น 2 คำ คำหนึ่งมีหน้าทีหรือ ความหมายเหมือนคำเดิม คือ คำนาม ส่วนอีกคำหนึ่งจะมีหน้าทีหรือความหมายใหม่ คือ คำสรรพนาม บุรุษที่ 1 โดยคำสรรพนามบุรุษที่ 1 นี้จะไปปรากฏในบริบทที่แตกต่างไปจากเดิม

กระบวนการสูญเสียคุณสมบัติของหมวดคำเดิม เป็นกระบวนการที่สูญเสียคุณสมบัติของหมวดคำเดิมซึ่งสมาชิกของหมวดพึงมีไป ทำให้คำนั้นไม่ใช่สมาชิกของหมวดคำเดิมอีกต่อไป ยกตัวอย่างคำว่า “ข้า” ที่ทำหน้าที่เป็นคำนามมีคุณสมบัติสำคัญ ได้แก่ มีความหมายประจำคำ หมายถึงสิ่งที่ดำรงอยู่ ซึ่งมีลักษณะเป็นรูปธรรม สามารถรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัสต่างๆ ในที่นี้คือ “บ่าวไพร่, คนรับใช้” แต่เมื่อคำว่า “ข้า” ที่เป็นคำนามกลายเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ลักษณะสำคัญนี้ก็จะสูญเสียไปและค่อย ๆ รับคุณสมบัติของหมวดคำใหม่แทน คือ ไม่มีความหมายประจำคำหมายถึงสิ่งที่ดำรงอยู่ แต่จะมีความหมายบอกบุรุษ และพจน์แทน

กระบวนการบังคับปรากฏ เป็นกระบวนการทางวากยสัมพันธ์ที่ทำให้คำหนึ่งซึ่งเดิมสามารถปรากฏได้ตามลำพังโดยไม่มีเงื่อนไขใด ๆ เมื่อกลายเป็นคำใหม่จะปรากฏตามลำพังไม่ได้ แต่จะถูกบังคับให้ปรากฏในบริบทที่แตกต่างไปจากคำเดิมหรือปรากฏได้ในบางบริบทเท่านั้น ยกตัวอย่างคำว่า “หนู” ซึ่งเดิมทำหน้าที่เป็นคำนามสามารถปรากฏตามลำพังได้โดยไม่มีเงื่อนไขใด ๆ แต่เมื่อกลายเป็นคำนำหน้าชื่อจะปรากฏตามลำพังไม่ได้อีกต่อไป ต้องปรากฏหน้าวิสามานยนามหรือคำนามที่เป็นชื่อเฉพาะเท่านั้น

กระบวนการจางลงทางความหมาย และกระบวนการคงเค้าความหมายเดิม การจางลงทางความหมายเป็นการสูญเสียความหมายที่แสดงเนื้อความไปเรื่อย ๆ และได้ความหมายจากบริบทใหม่มาแทน ส่วนการคงเค้าความหมายเดิมเป็นกระบวนการที่ความหมายเดิมของคำยังคงสืบทอดมาอยู่ในคำนั้น แม้จะผ่านกระบวนการเปลี่ยนแปลงหน้าที่จากคำเนื้อหาเป็นคำไวยากรณ์ก็ตาม ยกตัวอย่างคำว่า “ผม” คือ การทำให้ความหมายเจาะจงของคำนาม “ผม” ซึ่งหมายถึง คนที่ขึ้นบนศีรษะ เป็นเส้น ๆ สามารถจับต้องได้หายไป เหลือเพียงเค้าความหมาย [+ อยู่สูงสุด] ที่ถูกทำให้มีความหมายแสดงความสุภาพ และมีความหมายบอกบุรุษที่ 1 เอกพจน์เพิ่มเข้ามาแทน

กระบวนการกร่อน เป็นกระบวนการที่ทำให้เสียงของคำกร่อนลงไปและทำให้หรือลดลักษณะประจำคำลดลง ยกตัวอย่างส่วนของคำลงท้าย “เจ้าข้า” ที่เกิดการกร่อนเสียงจากสระเสียงยาว /câw khâ:/ เป็นสระเสียงสั้น “เจ้าคะ” /câw khâʔ/ และคำว่า “เจ้าคะ” ก็เกิดการตัดคำเหลือเพียงคำว่า “คะ” (ตัดคำว่า “เจ้า” ออกไป) จะเห็นได้ว่าเมื่อคำเกิดกระบวนการกร่อนเสียง คำดังกล่าวก็จะสูญเสียความเป็นเนื้อความไป และทำให้หรือลดลักษณะประจำคำลดลงไปด้วยจนกลายเป็นคำไวยากรณ์ในที่สุด และไม่ได้แสดงถึงความเป็นเข้ารับใช้อีกต่อไป

การรวมเป็นคำเดียวกัน/การรวมเสียง เป็นกระบวนการที่คำหลักซึ่งมีอิสระกลายเป็นหน่วยคำที่ไม่อิสระและอาจหลอมรวมกับหน่วยสร้างอื่น ๆ ยกตัวอย่างคำว่า “ข้าพเจ้า” ซึ่งสันนิษฐานว่ามาจากคำประสม “ข้าพระเจ้า” เกิดการเปลี่ยนแปลงทางหน่วยเสียงและหน่วยคำขึ้น

คือ มีการหลอมรวมเป็นคำเดียวกันผ่านการกร่อนเสียง เนื่องจาก พระ ปราบฏในตำแหน่งที่ไม่ลงน้ำหนัก เสียง /ร/ จึงกร่อนหายไปกลายเป็น พะ (รูปเขียน พะ หรือ พ) ในข้าพเจ้า ออกเสียง อะ กิ่งเสียง และมีวรรณยุกต์สามัญ

จากการศึกษาตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัยทำให้ได้ผลการศึกษาที่สอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ คือ คำสรรพนามบุรุษที่ 1 ในภาษาไทยสมัยรัตนโกสินทร์มีการเปลี่ยนแปลงหมวดคำ เช่น มีการเพิ่มหมวดคำจากหมวดคำสรรพนามเป็นหมวดคำลงท้าย และมีการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางไวยากรณ์ เช่น บุรุษ พจน์ เพศ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีลักษณะสอดคล้องกับกระบวนการกลายเป็นคำไวยากรณ์

5.2 อภิปรายผล

นอกจากผลสรุปข้างต้นที่ทำให้เห็นการกลายเป็นคำไวยากรณ์ของคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ที่ปรากฏในเอกสารสมัยรัตนโกสินทร์แล้ว ผู้วิจัยพบว่ามีประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับการศึกษาคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ในภาษาไทย 7 ประการ ดังนี้

5.2.1 วัฒนธรรมไทยมีผลต่อระบบไวยากรณ์ของภาษาไทย กล่าวคือ โดยทั่วไปเข้าใจกันว่าระบบไวยากรณ์เป็นเรื่องของระเบียบภาษา เป็นการกำหนดขึ้น เป็นระบบอิสระ แต่แท้ที่จริงแล้วระบบไวยากรณ์มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมด้วย โดยจะเห็นได้อย่างชัดเจนจากการใช้บุรุษสรรพนามในภาษาไทยที่ต้องคำนึงถึงวัฒนธรรมที่เข้ามาเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน อาทิ วัฒนธรรมไทยให้ความสำคัญในเรื่องความอาวุโสหรือชั้นทางสังคม ผู้ที่มีอายุน้อยกว่าหรือมีสถานภาพต่ำกว่าต้องให้ความเคารพนบอบ มีสัมมาคารวะ และยกย่องให้เกียรติผู้ที่มีอายุมากกว่าหรือมีสถานภาพสูงกว่าเสมอ อีกทั้งคนไทยส่วนใหญ่ยังมีความคิดที่ว่าศิระะเป็นของสูง ซึ่งวัฒนธรรมดังกล่าวได้สะท้อนผ่านการใช้คำสรรพนามบุรุษที่ 1 เช่น คำว่า “ผม” และส่วนของคำลงท้าย “ครับผม” คือ ผู้ใช้ภาษาอาศัยการใกล้ชิดกันระหว่าง “ผม” กับ “ศิระะ” ซึ่งถือเป็นของสูงและอยู่ใกล้ชิดกันไปใช้เป็นคำแทนตัวผู้พูด คือ คำสรรพนามบุรุษที่ 1 และใช้เป็นส่วนหนึ่งของคำรับในภาษาสุภาพ (ชาย) “ขอรับผม” ซึ่งมีความหมายเป็นนัยว่า ‘ผู้พูดได้ยินและรับเอาถ้อยคำของผู้ที่อาวุโสหรือผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่ามาใส่ไว้ในผม’ ทำนองเดียวกับคำว่า “ขอรับใส่เกล้าใส่กระหม่อม” เพื่อแสดงความอ่อนน้อมและให้เกียรติคู่สนทนาโดยการยกส่วนที่สูงที่สุดของร่างกายไปใช้ เป็นต้น

นอกจากนี้ วัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตของคนไทยยังผูกพันกับพระพุทธศาสนาอย่างยาวนาน และคนไทยก็ยกย่องเทิดทูนพระมหากษัตริย์และราชวงศ์เหนือสิ่งอื่นใด ซึ่งวัฒนธรรมดังกล่าวได้สะท้อนผ่านการใช้คำสรรพนามบุรุษที่ 1 เช่น คำว่า “ข้าพเจ้า” อาจสันนิษฐานว่าน่าจะมาจากคำว่า

“ข้าพระเจ้า” โดยเกิดจากการนำคำว่า ข้า หมายถึง ‘ผู้รับใช้’ และคำว่า พระเจ้า หมายถึง ‘พระพุทธเจ้า หรือพระเจ้าแผ่นดิน’ มาประกอบกัน มีความหมายตามรูปว่า ‘ผู้รับใช้ของพระพุทธเจ้า หรือพระเจ้าแผ่นดิน’ โดยในสมัยสุโขทัยก็มีธรรมเนียมที่พระเจ้าแผ่นดินหรือเจ้านายจะพระราชทาน หรือยกคนให้แก่สงฆ์เพื่อรักษาวัดและรับใช้พระสงฆ์ ซึ่งคนที่ถูกยกให้นี้ เรียกว่า “ข้าพระ” (ผู้รับใช้ พระพุทธศาสนา)

วัฒนธรรมความสุภาพก็เป็นปัจจัยที่สำคัญอีกปัจจัยหนึ่งในการเลือกใช้บุรุษสรรพนามใน ภาษาไทยเช่นกัน โดยจะเห็นได้จากคนไทยมักจะใช้คำเรียกญาติ เช่น พ่อ แม่ พี่ หรือคำบอกอาชีพ/ ตำแหน่ง เช่น ครู หมอ หัวหน้า แทนการเรียกชื่อของบุคคลโดยตรงเนื่องจากความไม่สุภาพ ซึ่งลักษณะ ดังกล่าวนั้นนอกจากจะพบในภาษาไทยแล้วยังพบในภาษาแถบเอเชียตะวันออก เช่น ภาษาญี่ปุ่น ภาษา พม่า เป็นต้น (Bhat, 2004)

อีกทั้งวัฒนธรรมไทยยังให้ความสำคัญในเรื่องชายหญิง จะเห็นได้จากในภาษาไทยมีการ เลือกใช้คำสรรพนามบุรุษที่ 1 โดยแบ่งตามเพศ หากผู้พูดเป็นเพศชายจะใช้คำว่า ผม กระผม กระหม่อม ฯลฯ แต่หากผู้พูดเป็นเพศหญิงจะใช้คำว่า ฉัน ดิฉัน กระหม่อมฉัน ฯลฯ ซึ่งแตกต่างจากใน ภาษาอังกฤษที่ไม่มีการแบ่งเพศในคำสรรพนามบุรุษที่ 1 แต่จะมีการแบ่งเพศในบุรุษที่ 3

วัฒนธรรมเหล่านี้มีผลต่อการใช้บุรุษสรรพนามในภาษาไทย ทำให้มีการขยายหน้าที่ เช่น คำว่า “เรา” มีการย้ายพจน์ จากบุรุษที่ 1 พหูพจน์กลายเป็นเอกพจน์ ซึ่งเป็นผลมาจากวัฒนธรรมความสุภาพ ในสังคมไทย ทำให้ภาษาไทยมีคำบุรุษสรรพนามใช้เป็นประจำจำนวนมาก โดยเฉพาะคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ที่มีมากกว่า 10 คำ ซึ่งแตกต่างจากภาษาอื่น เช่น ภาษาอังกฤษ ภาษาจีน หรือภาษาเขมร มีคำสรรพ นามบุรุษที่ 1 เพียง 1 คำ หรือ 2 คำเท่านั้น หรือทำให้แต่เดิมบุรุษสรรพนามในภาษาไทยไม่มีการแบ่ง เพศต่อมาก็มีการเลือกใช้คำบุรุษสรรพนามตามเพศ ลักษณะเช่นนี้จึงสามารถกล่าวได้ว่า “วัฒนธรรม มีผลต่อไวยากรณ์” ได้เป็นอย่างดี

5.2.2 เนื่องจากภาษาไทยจัดเป็นกลุ่มภาษาคำโดด (isolating language) คำที่เคยใช้หน้าที่ อย่างหนึ่งอาจนำไปใช้ทำหน้าที่อื่นได้โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงรูปคำ ภาษาไทยจึงมีลักษณะที่คำคำ เดียวสามารถปรากฏได้หลายหน้าที่ เช่นคำว่า “เรา” เดิมปรากฏใช้เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 พหูพจน์ ต่อมาได้ขยายหน้าที่เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์ แต่การเปลี่ยนพจน์ดังกล่าวไม่มีการ เปลี่ยนแปลงรูปคำ เราจะทราบว่าคำว่า “เรา” เป็นพจน์อะไรต้องดูจากบริบทแวดล้อม แต่ในบางครั้ง ก็สังเกตได้อย่างบอกความเป็นพวก หมู่ เหล่า ซึ่งแสดงความเป็นพหูพจน์ เช่นคำว่า “พวก” ซึ่งใช้ ประกอบหน้าคำว่า “เรา” เป็น “พวกเรา” เพื่อไม่ให้เกิดความกำกวมและแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า คำว่า “พวกเรา” ในประโยคนั้นเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 พหูพจน์

ยกตัวอย่าง

(1) ก. เรามา กับพ่อแม่

ข. พวกเรามา กับพ่อแม่

จากตัวอย่างคำว่า “เรา” ในตัวอย่างที่ (1) ก. มีความกำกวมว่าเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์หรือพหูพจน์ เพราะไม่มีการกล่าวถึงบริบทก่อนหน้านั้น แต่ในตัวอย่างที่ (1) ข. มีการใช้คำว่า “พวก” ประกอบหน้าคำว่า “เรา” เป็น “พวกเรา” ทำให้ผู้ฟังทราบว่าเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 พหูพจน์แน่นอน

ลักษณะที่เอื้อให้เกิดการเปลี่ยนพจน์จากพหูพจน์เป็นเอกพจน์ ก็คือ ภาษาไทยเป็นภาษาคำโดด คำนามในภาษาไทยไม่มีพจน์ชัดเจน และคำสรรพนามในภาษาไทยก็ไม่เคร่งครัดเรื่องพจน์ ลักษณะนี้จึงเป็นลักษณะที่เอื้อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ง่าย

5.2.3 อาจมีผู้ตั้งข้อสังเกตว่าทำไมไม่มีการใช้คำว่า “บ่าว” เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ทั้งที่คำว่า “บ่าว” มีความหมายว่า ‘บ่าวไพร่, ผู้รับใช้’ เช่นเดียวกับคำสรรพนามบุรุษที่ 1 “ข้า” เหตุที่เป็นเช่นนี้อาจสันนิษฐานได้ว่าเนื่องจากคำว่า “ข้า” ที่เป็นคำนามมีความหมายทั่วไปมากกว่า โดยคำนาม “ข้า” นอกจากจะหมายถึง ‘บ่าวไพร่, คนรับใช้’ แล้ว ยังมีความหมายรวมถึง ‘ประชาชน, ราษฎร’ เช่น ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน จึงเกิดการขยายหน้าที่ไปเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ได้ง่ายกว่า สังเกตได้จากบุรุษสรรพนามในภาษาไทยถิ่น เช่น ข้าเจ้า ข้าน้อย หรือบุรุษสรรพนามในราชาศัพท์ เช่น ข้าพระพุทธเจ้า เป็นต้น ส่วนคำว่า “บ่าว” แม้จะมีการใช้เป็นบุรุษสรรพนามอยู่บ้างแต่ก็ไม่มีการเปลี่ยนแปลงเท่ากับคำว่า “ข้า” เนื่องจากคำว่า “บ่าว” มีความหมายชี้เฉพาะมากกว่า

5.2.4 นอกจากคำสรรพนามบุรุษที่ 1 “ข้าพเจ้า” จะสามารถศึกษาในกรอบแนวคิดเรื่องการกลายเป็นคำไวยากรณ์ (Grammaticalization) ได้แล้ว ยังสามารถพิจารณาจากมุมมองในเรื่องกระบวนการเกิดคำใหม่ หรือ Lexicalization ได้อีกด้วย โดย วิภาส โปธิแพทย์ (มปป.: 8) ได้ศึกษากระบวนการเกิดคำใหม่ในภาษาไทยไว้ และได้ให้คำนิยามไว้ว่า “เป็นกระบวนการทางภาษาที่ทำให้เกิดคำใหม่ในคลังศัพท์ของผู้ใช้ภาษา ซึ่งนอกจากจะหมายถึง การสร้างคำ แล้ว ยังหมายรวมถึงกระบวนการเชิงประวัติอีก 2 กระบวนการ ได้แก่ กระบวนการหลอมรวมคำ และกระบวนการเพิ่มอิสระของคำ” ตามนิยามดังกล่าวโดยเฉพาะ 2 กระบวนการสุดท้ายซึ่งเป็นกระบวนการเชิงประวัตินั้นมีการศึกษาที่สอดคล้องกับการกลายเป็นคำไวยากรณ์ คือ เป็นการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางภาษาโดยใช้ข้อมูลเชิงประวัติเช่นเดียวกัน ซึ่งทำให้เห็นที่มาและพัฒนาการของคำได้อย่างเป็นระบบ แต่สิ่งที่แตกต่างกัน คือ หากศึกษาด้วยกรอบแนวคิดกระบวนการเกิดคำใหม่สิ่งที่จะเน้น คือ กระบวนการหลอมรวมคำ จากระดับคำที่มีความซับซ้อน เช่น คำประสม กลุ่มคำ ได้เกิดการหลอมรวมกลายเป็นคำใหม่ซึ่งมีความตรึงแน่นที่สูงขึ้น และมีความซับซ้อนน้อยลง แต่หากศึกษาด้วยกรอบแนวคิดการ

กลายเป็นคำไวยากรณ์สิ่งที่จะเน้น คือ ผลผลิตที่ได้เป็นคำไวยากรณ์หรือมีความเป็นไวยากรณ์มากขึ้น อย่างไรก็ตามการศึกษาคำว่า “ข้าพเจ้า” หากจะศึกษาด้วยแนวคิดกระบวนการเกิดคำใหม่จะเน้นที่กระบวนการหลอมรวมคำจากกลุ่มคำ “ข้าพระเจ้า” กลายเป็นคำว่า “ข้าพเจ้า” แต่หากศึกษาด้วยกรอบแนวคิดการกลายเป็นคำไวยากรณ์จะเน้นที่ผลผลิตที่ได้ คือ เดิม “ข้าพระเจ้า” เกิดจากการนำคำนามมาประกอบกัน ต่อมาได้เกิดการหลอมรวมกลายเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าเกิดการขยายหน้าที่จากคำเนื้อหา คือ คำนาม กลายเป็นคำไวยากรณ์ คือ คำสรรพนาม (คำสรรพนามบุรุษที่ 1) เป็นต้น

5.2.5 จากการศึกษาการกลายเป็นคำไวยากรณ์ของคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ทั้ง 5 คำ พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงทางหมวดคำที่คล้ายคลึงกันระหว่างคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ทั้ง 5 คำ ได้แก่ หมวดคำนาม หมวดคำสรรพนาม หมวดคำลงท้าย และคำนำหน้าชื่อ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้อาจเกิดกับบุรุษสรรพนามคำอื่นด้วย เช่น คำว่า กระทบมือ คุณ เจ้า ซึ่งน่าจะเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันในแง่ของการกลายเป็นคำไวยากรณ์

ยกตัวอย่าง

- (1) เขาเป็นคน**กระทบมือ**บาง ถูกน้ำค้างหน่อยก็เป็นหวัด
- (2) **กระทบมือ**เข้ามาเฝ้าเพื่อขอขอบพระทัย
- (3) ร้อยเอกกวั้นตรทุลต่อ ย้ายไปไหน ย้ายไปอยู่ที่บ้านพักชั่วคราว**กระทบมือ**
- (4) **หม่อมเอียด**นั่งอยู่ที่ตั้งเริ่มหายใจขัด

ตัวอย่างที่ (1) คำว่า “กระทบมือ” ทำหน้าที่เป็นคำนาม หมายถึง ‘ส่วนของกะโหลกอยู่ตรงแนวกลางศีรษะแต่ต่ำกว่าส่วนสุดลงมาใกล้หน้าผาก’ ส่วนตัวอย่างที่ (2) คำว่า “กระทบมือ” ทำหน้าที่เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ในราชาศัพท์ ที่ผู้พูดเพศชายใช้แทนตัวเมื่อกล่าวกับผู้ฟังซึ่งเป็น พระบรมวงศานุวงศ์ในลำดับชั้นพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าหรือหม่อมเจ้า ในตัวอย่างที่ (3) คำว่า “กระทบมือ” ทำหน้าที่เป็นคำลงท้ายที่ผู้พูดเพศชายใช้ทูลเจ้านายชั้นหม่อมเจ้า และในตัวอย่างที่ (4) คำว่า “หม่อม” ทำหน้าที่เป็นคำนำหน้าชื่อบุคคล คือ เอียด

ผู้วิจัยเห็นว่าคำว่า “กระทบมือ” ในตัวอย่างที่ (1) – (4) ที่เป็นคำนาม คำสรรพนาม (คำสรรพนามบุรุษที่ 1) คำลงท้าย และคำนำหน้าชื่อนั้นมีความหมายเกี่ยวโยงกันอยู่ ไม่น่าจะเป็นคำคนละคำที่พ้องรูปพ้องเสียงกัน หากแต่มีที่มาจากคำเดียวกันที่เกิดการขยายหน้าที่ทางไวยากรณ์ ทำให้มีหน้าที่และความหมายเปลี่ยนแปลงไป เช่นเดียวกับชุดคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ทั้ง 5 คำที่ผู้วิจัยศึกษา

5.2.6 ในเรื่องของการเก็บข้อมูลในงานวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งประเภทเอกสารที่ปรากฏใน สมัยรัตนโกสินทร์ออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ เอกสารที่บันทึกเรื่องราวเหตุการณ์ เอกสารที่มีลักษณะ เป็นจดหมายหรือมีการโต้ตอบกัน เอกสารการปกครอง เอกสารวิชาการ และเอกสารบันเทิงคดี เนื่องจากเอกสารในช่วงสมัยนี้มีจำนวนมากและเพื่อให้ข้อมูลจากเอกสารมีการกระจายอย่างทั่วถึง แต่ จากการเก็บข้อมูลในสมัยต่าง ๆ พบว่า ประเภทของเอกสารมีผลต่อการใช้บุรุษสรรพนาม โดย ประเภทของเอกสารที่พบคำสรรพนามบุรุษที่ 1 น้อยที่สุดเมื่อเทียบกับเอกสารประเภทอื่น คือ เอกสารการปกครอง คำสรรพนามบุรุษที่ 1 ที่มักพบในเอกสารการปกครอง ได้แก่ ข้าพเจ้า เรา และ ข้า คำเหล่านี้มักพบในเอกสารสมัยเก่า เช่น กฎหมายตราสามดวง ประชุมหมายรับสั่ง ภาคที่ 2 (เอกสารสมัยรัชกาลที่ 1-3) แต่เมื่อเวลาผ่านไปการใช้คำสรรพนามบุรุษที่ 1 ในเอกสารการปกครองก็มีการใช้ที่น้อยลง จนถึงสมัยปัจจุบันไม่พบคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ในเอกสารการปกครองที่เก็บข้อมูลเลย เช่น ระเบียบว่าด้วยการรักษาความปลอดภัยแห่งชาติ พ.ศ. 2517 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย เป็นต้น เหตุที่เป็นเช่นนี้อาจเนื่องมาจากในปัจจุบันเอกสารที่มีลักษณะเป็นทางการมักไม่นิยมใช้บุรุษ สรรพนาม แต่จะใช้นามวลี เช่น ชื่อบุคคล ชื่อหน่วยงานหรือองค์กรแทน เพื่อให้เอกสารนั้นมีความ น่าเชื่อถือ ดังนั้นการเก็บข้อมูลจากเอกสารการปกครองอาจมีข้อจำกัด หากงานวิจัยนั้นมุ่งศึกษาความ หลากหลายของบุรุษสรรพนามในภาษาไทย แต่หากงานวิจัยนั้นมุ่งศึกษาการปรากฏของบุรุษสรรพนาม ในเอกสารประเภททางการก็อาจจะใช้เอกสารการปกครองได้

5.2.7 จากการศึกษาเส้นทางการกลายเป็นคำไวยากรณ์ของคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ในสมัยต่าง ๆ สามารถจำแนกเส้นทางการกลายเป็นคำไวยากรณ์ออกเป็น 2 เส้นทางใหญ่ ๆ คือ เส้นทางที่หนึ่ง บุรุษ สรรพนามที่มีที่มาจากค่านามหรือนามวลี ไม่ได้ทำหน้าที่เป็นบุรุษสรรพนามมาตั้งแต่แรกเริ่ม ในที่นี้ขอ เรียกว่า **บุรุษสรรพนามไม่แท้** ได้แก่ คำว่า ผม หนู ข้า และข้าพเจ้า ซึ่งต่อมาได้เกิดการขยายหน้าที่ไป เป็นหมวดคำอื่น เช่น บุรุษสรรพนาม คำนำหน้าชื่อ เป็นต้น หรือมีการเปลี่ยนแปลงลักษณะทาง ไวยากรณ์ เช่น เดิมเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 2 ขยายหน้าที่ไปเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 เป็นต้น

เส้นทางที่สอง บุรุษสรรพนามที่ทำหน้าที่เป็นคำใช้แทนชื่อตั้งแต่แรกเริ่ม ตามหลักฐานเชิง ประวัติด้วยวิธีการเปรียบเทียบภาษาตระกูลเดียว เพื่อสืบสร้างบุรุษสรรพนามในภาษาไทยดั้งเดิม (ดู ตารางที่ 2) ไม่มีหลักฐานว่าปรากฏเป็นหมวดคำอื่นมาก่อน ในที่นี้ขอเรียกว่า **บุรุษสรรพนามแท้** ได้แก่ คำว่า เรา ซึ่งต่อมาได้เกิดการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางไวยากรณ์ เช่น มีการขยายหน้าที่จากคำ สรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์ไปเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 พหูพจน์ เป็นต้น

5.3 ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยพบประเด็นที่น่าสนใจนำไปศึกษาค้นคว้าต่อไปในอนาคต ดังนี้

5.3.1 เนื่องจากวิทยานิพนธ์นี้จำกัดข้อมูลที่นำมาศึกษาเฉพาะคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ในภาษาไทยกรุงเทพฯ ที่ใช้กันโดยทั่วไปและเกิดการกลายเป็นคำไวยากรณ์เท่านั้น แต่ยังมีบุรุษสรรพนามในภาษาไทยอีกจำนวนหนึ่งที่เกิดการกลายเป็นคำไวยากรณ์เช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ที่ใช้ในราชาศัพท์ เช่นคำว่า “กระหม่อม” ในสมัยปัจจุบันปรากฏใช้เป็น 3 หมวดคำ ได้แก่ หมวดคำนาม หมวดคำสรรพนาม (คำสรรพนามบุรุษที่ 1) หมวดคำลงท้าย และคำนำหน้าชื่อ เป็นต้น คำสรรพนามบุรุษที่ 2 เช่น คำว่า “คุณ” ในสมัยปัจจุบันปรากฏใช้เป็น 2 หมวดคำ ได้แก่ หมวดคำนาม หมวดคำสรรพนาม (คำสรรพนามบุรุษที่ 2) และคำนำหน้าชื่อ เป็นต้น คำสรรพนามบุรุษที่ 3 เช่น คำว่า “เขา” ซึ่งในสมัยปัจจุบันใช้เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ออกเสียงเป็น “เค้า” คู่กับคำว่า “ตัวเอง” เป็นต้น หรืออาจศึกษาบุรุษสรรพนามในภาษาไทยถิ่น เช่นคำว่า “ช้อย” สันนิษฐานว่าน่าจะเกิดจากการหลอมรวมคำจากคำว่า “ช้าน้อย” ซึ่งหากมีการศึกษาในประเด็นเหล่านี้เพิ่มเติมผู้วิจัยเห็นว่าจะทำให้เห็นภาพรวมของบุรุษสรรพนามในภาษาไทยได้ครอบคลุมและชัดเจนมากขึ้น

5.3.2 ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้จำกัดช่วงเวลาในการศึกษาเฉพาะสมัยรัตนโกสินทร์เท่านั้น มีเพียงคำสรรพนามบุรุษที่ 1 บางคำที่ผู้วิจัยค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารสมัยเก่ากว่านั้น แต่ก็เป็นการศึกษาวิจัยค้นคว้าข้อมูลเบื้องต้น ไม่ได้เก็บข้อมูลมาพิจารณาความถี่เช่นเดียวกับในสมัยรัตนโกสินทร์ ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่าหากศึกษาคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ในเอกสารสมัยสุโขทัยและอยุธยาอย่างละเอียดด้วย จะทำให้เห็นพัฒนาการของคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ได้ละเอียดและชัดเจนยิ่งขึ้น

5.3.3 จากการศึกษาการกลายเป็นคำไวยากรณ์ของคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ทั้ง 5 คำ พบว่าที่มาของคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ในภาษาไทยมีหลากหลาย เช่น สัตว์ อวัยวะ/ส่วนของร่างกาย ฐานะทางสังคม จึงน่าสนใจว่าคำสรรพนามในบุรุษที่ 2 และ 3 นั้นจะมีที่มาจากแหล่งใดบ้าง

5.3.4 ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ศึกษาเฉพาะการกลายเป็นคำไวยากรณ์ของคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ในภาษาไทย ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะมีการศึกษาเปรียบเทียบคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ในภาษาอื่นๆ เช่น ในภาษาไทยมีการแบ่งเพศในคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ซึ่งแตกต่างจากในภาษาอังกฤษที่ไม่มีการแบ่งเพศในคำสรรพนามบุรุษที่ 1 แต่จะมีการแบ่งเพศในบุรุษที่ 3 หรือในภาษาไทยมีคำบุรุษสรรพนามรูปเดียวกันแต่ทำหน้าที่ได้ 2 หน้าที่ เช่นคำว่า “เรา” ที่ใช้เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 (I) และ 2 (You) น่าสนใจว่าในภาษาอื่นมีลักษณะการใช้คำบุรุษสรรพนามเช่นนี้หรือไม่ และในกรณีที่คำสรรพนามบุรุษที่ 1 ในภาษาอื่นมีหลายคำเช่นเดียวกับในภาษาไทยน่าสนใจว่าคำสรรพนามเหล่านั้นมีที่มาจากแหล่ง

ไต่บ่าง ซึ่งการศึกษาในรูปแบบของการศึกษาแบบลักษณะภาษาเชิงประวัติจะทำให้เข้าใจการกลายเป็นคำไวยากรณ์ของคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ในภาษาไทยและภาษาอื่นๆ ได้มากยิ่งขึ้น

5.3.5 จากการเก็บข้อมูลในสมัยต่าง ๆ พบว่า ประเภทของเอกสารมีผลต่อการใช้บุรุษสรรพนามในภาษาไทย ดังนั้นหากมีการศึกษาบุรุษสรรพนามต่อไปอาจทำในลักษณะการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ เช่น อัตราการปรากฏของคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ในเอกสารแต่ละประเภท เพื่อดูว่าเอกสารประเภทใดพบคำสรรพนามบุรุษที่ 1 มากที่สุดหรือน้อยที่สุด และมักพบคำไต่บ่าง ซึ่งการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณในสมัยรัตนโกสินทร์สามารถทำได้ เนื่องจากเอกสารในสมัยรัตนโกสินทร์มีจำนวนคำบุรุษสรรพนามและเอกสารประเภทต่าง ๆ มากพอในการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ

5.3.6 จากการศึกษาการกลายเป็นคำไวยากรณ์ของคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ทั้ง 5 คำ โดยใช้ข้อมูลเชิงประวัติ พบว่าคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ในสมัยปัจจุบันมีจำนวนมากขึ้นเมื่อเทียบกับในสมัยอดีต จึงน่าสนใจศึกษาเปรียบเทียบจำนวนชุดคำบุรุษสรรพนามทั้ง 3 บุรุษว่า เดิมภาษาไทยในอดีตมีชุดคำบุรุษสรรพนามจำนวนเท่าใด และในสมัยปัจจุบันมีจำนวนเท่าใด จากนั้นจึงศึกษาต่อไปว่ามีการกลายเป็นคำไวยากรณ์อย่างไร เพื่อจะได้เห็นที่มาของคำบุรุษสรรพนามในภาษาไทยทั้งระบบ

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กฎหมายตราสามดวง เล่ม 4. 2505. กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.

กรมมหอลวง. 2459. ตำราพระโอสถ ครั้งรัชกาลที่ 2. พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.

กฤษณา อโศกสิน. 2553. น้ำเล่นไฟ. กรุงเทพฯ: เพื่อนดี.

กัลยา ดิงศภัทย์ และอมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. 2531. การใช้คำเรียกขานในภาษาไทยสมัยกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิจัย ฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

กุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ และสายไหม จบกมลศึก, บรรณาธิการ. 2545. ราชศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี.

คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทยและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี. 2536. ประชุมหมายรับสั่งภาคที่ 4 ตอนที่ 1. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทยและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี.

คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ไทย สำนักนายกรัฐมนตรี. 2528. ประชุมหมายรับสั่งภาคที่ 3 สมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย. กรุงเทพฯ: สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี.

จดหมายเหตุรัชกาลที่ 2 จ.ศ. 1173. 2514. พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภาพระสุเมรุ.

จรัสดาว อินทรทัศน์. 2539. กระบวนการที่คำกริยากลายเป็นคำบุพบทในภาษาไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาคุษฎีบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. 2521. พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. 2512. จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระนคร : โรงพิมพ์ตีพระจันทร์.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. 2545. พระราชนิพนธ์เรื่องไถลบ้าน เล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์ อจท.

- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. 2506. พระราชพิธีสิบสองเดือน เล่ม 3. กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา.
- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. 2550. พระบรมราชาธิบายเรื่องสามัคคี. กรุงเทพฯ : กระทรวงวัฒนธรรม.
- ชวนพิศ อัฐรัตน์. 2518. การใช้คำและสำนวนสมัยสุโขทัย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชาติ กอบจิตติ. 2526. คำพิพากษา. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: ต้นหมาก.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, บรรณาธิการ. 2546. รายงานขวา สมัย ร.5. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย.
- ดอกไม้สด. 2514. ศัตรูของเจ้าหล่อน. กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. 2503. นิทานโบราณคดี. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: เขมมบรรณกิจ.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. 2545. พระราชพงศาวดาร รัชกาลที่ 5. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.
- ตำราทางยกทัพ สำนวณคร่าวเตรียมรบพม่า ในรัชกาลที่ 2. 2464. พระนคร: หอพระสมุดวชิรญาณ.
- แถลงการณ์เรื่องพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสละราชสมบัติ. 2478. พระนคร: โรงพิมพ์ศรีกรุง.
- ทิพากรวงษ์มหาโกษาธิบดี, เจ้าพระยา. 2514. หนังสือแสดงกิจจานุกิจ. พระนคร: องค์การค้าของคุรุสภา.
- เทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. 2527. การใช้สรรพนาม. วารสารภาษาไทย ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (เมษายน): 4-13.
- เทียนวรรณ. 2544. รวมงานเขียนของเทียนวรรณ. พิมพ์ครั้งที่ 2. นนทบุรี : ต้นฉบับ.
- นริศรานุกัณฑ์, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. 2540. จดหมายระยะทางไปตรวจราชการแหลมมลายู ร.ศ. 121. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

นริศรานูวัตติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยา และดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้า กรมพระยา. 2534.

สารสันสมเด็จ เล่ม 1 และเล่ม 5. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

นวรรธณ พันธุเมธา. 2551. **ไวยากรณ์ไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นันทริยา ลำเจียกเทศ. 2539. **คำไวยากรณ์ที่กลายมาจากค่านามเรียกอวัยวะและส่วนของพืชในภาษาไทยล้านนา**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นิตยสาร 'สารคดี'. 2534. **108 ของคำถาม**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ฉลองรัตน์.

นิตยสารเรย์. 2555. ฉบับที่ 70-75 (มิถุนายน-พฤศจิกายน). บริษัท อินส์ไพร์ เอนเตอร์เทนเมนท์.

บรมมหาประยูรวงศ์, สมเด็จพระเจ้าพระยา. 2464. **ตำราพันธุศาสตร์**. พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.

แบบเรียนภาษาไทย หนังสืออ่านเรื่องไม่เป็นที่ลึกลับเสียดแทง และอ้อมไฉนไม่ขัดสน. 2487. พิมพ์ครั้งที่ 3. พระนคร: กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ.

โบทัน. 2542. **ความสมหวังของแก้ว**. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.

ปทานุกรมสำหรับโรงเรียน. 2463. พระนคร: กรมตำรา กระทรวงศึกษาธิการ.

ประกาศคณะปฏิวัติ เล่ม 1 ฉบับที่ 1-60. 2515. นครหลวงฯ: โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี.

ประชาคม ลุณาชัย. 2553. **ในตลาดมีชีวิ ในวิถีมีชีวิต**. กรุงเทพฯ : อินสปายร์.

ประชุมพงศาวดาร เล่ม 42 จดหมายเหตุเกี่ยวกับเขมรและญวนรัชกาลที่ 3 ตอนที่ 1 (ต่อ) และ ตอนที่ 2. 2512. กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา.

ประสิทธิ์ แสงทับ, บรรณาธิการ. 2550. **ประชุมพระราชปวง เล่ม 2**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

ปราณี กุลละวณิชย์. 2545. **แบบลักษณะภาษา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ปราณี กุลละวณิชย์. 2548. การเปลี่ยนแปลงของภาษา. ใน **เอกสารการสอนชุดวิชาภาษาไทย 3 หน่วยที่ 7-15**. พิมพ์ครั้งที่ 12. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

เปลื้องแก้ว. 2550. *Grammatica Linguae Thai*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ปิ่น มุกทุกันต์. 2501. **แก้ปัญหาชาวบ้าน ระหว่างปี 2479-2500**. พระนคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา.

พระราชปฐมาในชั้นกรุงรัตนโกสินทร์ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 – รัชกาลที่ 5 เล่ม 1. 2513. กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.

พิทยาลงกรณ์, พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่น. 2552. **จดหมายจางวางหรั้า**. กรุงเทพฯ: แพรวสำนักพิมพ์.

พูนพิศมัย ดิสกุล, หม่อมเจ้าหญิง. 2546. **สิ่งที่ข้าพเจ้าพบเห็น: ประวัติศาสตร์เปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475**. กรุงเทพฯ: มติชน.

ไพทยา มีสัตย์. 2540. **การศึกษาคำช่วยหน้ากริยาที่กลายมาจากคำกริยาในภาษาไทย**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. 2503. **บ่อเกิดแห่งรามเกียรติ์**. พระนคร: องค์การค้าของคุรุสภา.

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. 2515. **ประมวลพระบรมราชาธิบายเกี่ยวกับประวัติศาสตร์สยาม**. พิมพ์ครั้งที่ 6. ม.ป.ท.

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. 2545. **ประวัติต้นรัชกาลที่ 6**. กรุงเทพฯ : มติชน.

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. 2548. **บทละครพูดเรื่องหัวใจนักรบ**. กรุงเทพฯ : ศิลปาบรรณาการ.

มหาวชิรมหิศ, สมเด็จพระบรมราชปิตุลาธิบตี เจ้าฟ้า. 2520. **จดหมายเหตุรายวันของสมเด็จพระบรมราชปิตุลาธิบตี เจ้าฟ้ามหาวชิรมหิศ**. ม.ป.ท.

มิ่งมิตร ศรีประสิทธิ์. 2546. **การศึกษาเชิงประวัติของคำว่าแล้ว อยู่ อยู่แล้ว**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

มีชัย ฤชุพันธุ์. 2547. **ถาม-ตอบกับ มีชัย ฤชุพันธุ์** www.meechaithailand.com. มปท.

มีชัย เอี่ยมจินดา. 2534. **วิวัฒนาการของระบบคำบุรุษสรรพนามตั้งแต่สมัยสุโขทัย-สมัยปัจจุบัน**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต คณะศิลปศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ยิ้ม ปันทยางกูร และคนอื่นๆ, ผู้รวบรวม. 2525. **ประชุมหมายรับสั่ง ภาคที่ 2 สมัยกรุงรัตนโกสินทร์**
รัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.

ระเบียบว่าด้วยการรักษาความปลอดภัยแห่งชาติ พ.ศ. 2517. 2521. กรุงเทพฯ : สำนักงานสภา
 ความมั่นคงแห่งชาติ.

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540: ฉบับประชาชน. 2540. ปทุมธานี:
 สกายบุ๊กส์.

ราชกิจจานุเบกษาในรัชกาลที่ 4. 2541. กรุงเทพฯ: ต้นฉบับ.

ราชกิจจานุเบกษาในรัชกาลที่ 5. 2549. กรุงเทพฯ: กระทรวงการต่างประเทศ.

ราชบัณฑิตยสถาน. 2552. **พจนานุกรมคำใหม่ เล่ม 2.** กรุงเทพฯ: ยูเนียนอุลตราไวโอเล็ต.

ราชบัณฑิตยสถาน. 2556. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554.** พิมพ์ครั้งที่ 2.
 กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

ราชบัณฑิตยสถาน. 2546. **ศัพท์ภาษาศาสตร์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน.** กรุงเทพฯ:
 ราชบัณฑิตยสถาน.

ราโชทัย, หม่อม. 2553. **จดหมายเหตุเรื่องราชทูตไทยไปอังกฤษ ในรัชกาลที่ 4 .** กรุงเทพฯ : ศยาม.

รุ่งอรุณ ทีฆชอุณหเถียร. 2545. **อนิยมสรรพนามและปลุจฉาสรรพนาม : การศึกษาเชิงประวัติ.**
 วิทยานิพนธ์ปริญญาคุชฎีบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
 มหาวิทยาลัย.

รื่นฤทัย สัจจพันธุ์. 2549. **สุนทรียรสแห่งวรรณคดี.** กรุงเทพฯ : ณ เพชร สำนักพิมพ์.

วรรณันท์ อักษรพงศ์. 2529. **การใช้ราชาศัพท์ไทย.** กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิจัย ฝ่ายวิจัย
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วราภรณ์ แสงสด. 2532. **บุรุษสรรพนามในภาษาไทย: การศึกษาเชิงประวัติ.** วิทยานิพนธ์ปริญญา
 มหบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วิจิตรนัฏ ภาณุพงศ์. 2532. **โครงสร้างของภาษาไทย: ระบบไวยากรณ์.** พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ.
 สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

- วิจิตร ภาณุพงศ์. 2552. ชนิดของคำ. ใน **บรรทัดฐานภาษาไทย เล่ม 3**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ.
- วินัย พงศ์ศรีเพียร. 2555. สรรพนามในภาษาไทย. ใน วินัย พงศ์ศรีเพียร, บรรณาธิการ. **อันเนื่องมาแต่พจนานุกรมคำเก่าในภาษาไทย ฉบับชะเลยสัก**, หน้า 91-101. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- วิภาวดี รังสิต, หม่อมเจ้า. 2522. **ตามเสด็จปากีสถาน**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บรรณกิจ.
- วิภาส โปธิแพทย์. ม.ป.ป. **กระบวนการเกิดคำใหม่ในภาษาไทย (Lexicalization in Thai)**. ม.ป.ท.: ม.ป.พ. (เอกสารยังไม่ได้ตีพิมพ์)
- วิภาส โปธิแพทย์. ม.ป.ป. **แบบลักษณะภาษากับการศึกษาภาษาเชิงประวัติ**. เอกสารประกอบการบรรยายวิชาวิวัฒนาการของภาษาไทย. ม.ป.ท.: ม.ป.พ. (เอกสารยังไม่ได้ตีพิมพ์)
- แวนแก้ว. 2547. **แก้วจอมขน**. กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คพับลิเคชันส์.
- ศรีจุฬาลักษณ์ (นพมาศ), ท้าว. 2513. **นางนพมาศหรือตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์**. พิมพ์ครั้งที่ 14. กรุงเทพฯ : ศิลปาบรรณาการ.
- ศรีบูรพา. 2548. **ข้างหลังภาพ**. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า.
- ศิลปากร, กรม. 2503. **จดหมายเหตุความทรงจำกรมหลวงนรินทรเทวี และพระราชวิจารณ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- ศิลปากร, กรม. 2505. **พระราชสาส์นในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระราชทานไปยังประเทศจีน**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- ศิลปากร, กรม. 2510. **หมายรับสั่งและใบบอกในรัชกาลที่ 5**. พระนคร : ประจักษ์วิทยา
- ศิลปากร, กรม. 2526. **จารึกสมัยสุโขทัย**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- ศิลปากร, กรม. 2530. **จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 เล่ม 3**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- ศุภชัย ต๊ะวิชัย. 2556. **การนำสัตว์มาใช้เรียกคนในภาษาไทย: กรณีศึกษานักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร**. วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร 35, 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม): 54-75. (อยู่ระหว่างการจัดพิมพ์)

- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ผู้รวบรวม. **วชิรญาณวิเศษ เล่ม 5 ถึงเล่ม 9**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.sac.or.th/databases/siamrarebooks/main/index.php/wachirayanviset>. [12 กุมภาพันธ์ 2555].
- สกลวรรณกร วรวรรณ, หม่อมเจ้า. และสุนทรพิพิธ, พระยา. 2547. **สากลเทศบาล**. กรุงเทพฯ: สมาคมมิตรภาพญี่ปุ่น-ไทย.
- สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่. 2552. **พจนานุกรมภาษาไทยใหญ่-ไทย**. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- สิริพร หฤทัยวิญญู. 2545. **การศึกษาระบบบุรุษสรรพนามภาษาไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ในแนวเชิงประวัติ**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาภาษาศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุชาดา เจียพงษ์. 2553. **การศึกษาเปรียบเทียบคำบุรุษสรรพนามในภาษาไทย 4 ถิ่น**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุภัทร สวัสดิรักษ์. 2519. **ตะวันออกที่รัก**. กรุงเทพฯ: ประพันธ์สาส์น.
- สุรีเนตร จรัสจรวงเกียรติ. 2551. **“ยัง” : การศึกษาเชิงประวัติ**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวดี นาสวัสดิ์. 2552. **ระบบการให้เกียรติที่สะท้อนจากคำขึ้นต้น คำสรรพนามบุรุษที่ 1 และ 2 คำลงท้าย และคำรับในราชาศัพท์ไทย**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาภาษาศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสนีย์ ปราโมช. 2510. **ประชุมสำนวน**. พระนคร: รวมสาส์น.
- เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน เล่ม 1. 2544. พิมพ์ครั้งที่ 18. กรุงเทพฯ: ศิลปาบรรณาการ.
- เสาวณิต วิงวอน. 2530. **การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมยอพระเกียรติ**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. 2548. **ภาษาในสังคมไทย : ความหลากหลาย การเปลี่ยนแปลง การพัฒนา**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. 2552. **สัมพันธสาร**. ใน **บรรทัดฐานภาษาไทย เล่ม 3**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ.

อนุমানราชธน, พระยา. 2553. **เรื่องของชาติไทย**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม.

อนุสาร อสท. 2555. ปีที่ 52 ฉบับที่ 6 (มกราคม). พระนคร: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.

อุดม วิโรตม์ลิขิตดิษฐ์. 2544. **มุมมองทางภาษาตามวิธีภาษาศาสตร์**. กรุงเทพฯ: ต้นธรรม.

อุดมสมบัติ, หลวง. 2530. **จดหมายหลวงอุดมสมบัติ**. กรุงเทพฯ: วิกตอรีพาวเวอร์พอยท์.

อุปกิตศิลปสาร, พระยา. 2544. **หลักภาษาไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.

ภาษาอังกฤษ

Brinton, Laurel J. and Traugott E. 2005. **Lexicalization and language change**.
Cambridge, UK ; New York : Cambridge University Press.

Brown, Roger and A., Gilman. 1960. “The Pronouns of power and solidarity” In T.A. Sebeok (ed.) **Styly in Language**, pp.253-276. MIT Press.

Corbett, Greville G. 2000. **Number**. Cambridge: Cambridge University Press.

Croft, William. 2003. **Typology and universals**. 2nd edition. Cambridge: Cambridge University Press.

Cysouw, Michael. 2011. **Inclusive/Exclusive Distinction in Independent Pronouns**. In: Dryer, Matthew S. & Haspelmath, Martin (eds.) *The World Atlas of Language Structures Online*. Munich: Max Planck Digital Library, chapter 39. Available online at <http://wals.info/chapter/39>. Accessed on 2011-10-07.

Diller, Anthont. 2001. Grammaticalization and Tai Syntactic Change. In M.R. Kalaya Tingsabadh and Arthur S. Abramson, eds. **Essays in Tai Linguistics**: 139-176. Bangkok: Chulalongkorn University Press.

Givón, Talmy. 1984. **Syntax: a Functional–Typology Introduction**. Vol.1,2. Amsterdam: John Benjamins Pub.Co.

Heine, B., Claudi, U., and Hunnemeyer, F. 1991b. **Grammaticalization : A Conceptual Framework**. Chicago : The University of Chicago Press.

Heine, B and Kuteva, T. 2002. **World lexicon of grammaticalization**. Cambridge: Cambridge University Press.

- Heine, B and Kuteva, T. 2007. **The genesis of grammar: a reconstruction**. Oxford: Oxford University Press.
- Heine, B. and Rah, M. 1984. **Grammaticalization and Reanalysis in African Language**. Hamburg: Buske.
- Helmbrecht, Johannes. 2013. **Politeness Distinctions in Pronouns**. In: Dryer, Matthew S. & Haspelmath, Martin (eds.) *The World Atlas of Language Structures Online*. Leipzig: Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology. (Available online at <http://wals.info/chapter/45>, Accessed on 2014-03-30.)
- Hopper, Paul J. 1991. On some principles of grammaticalization. In: E. C. Traugott & B. Heine (Eds.). **Approaches to grammaticalization** Vol. 1, Amsterdam: John Benjamins. 17-35.
- Hopper, Paul J. and Traugott, E. 2003. **Grammaticalization**. 2nd edition. Cambridge : Cambridge University Press.
- Kullavanijaya, Pranee. 2000. "Power and intimacy : A contradiction in a Thai personal pronoun." In De Guzman, Videia P. and Bender, Byron, editor. **Grammatical Analysis : Morphology, Syntax and Semantics Studies in Honor of Stanley starosta**, pp.80-87. USA : University of Hawaii Press.
- Kurylowicz, J. 1965. The Evolution of Grammatical Categories. **Diogenes** 57: 55-71.
- Lehmann, C. 1986. Grammaticalization: and Linguistic Typology. **General Linguistics** 26: 3-21.
- Meillet, A. 1912. L'évolution des formes grammaticales. **Scientia** 12, 26(6): 384-400.
- Palakornkul, Angkab. 1972. **A Socio-linguistic Study of Pronominal Strategy in Spoken Bangkok Thai**. Ph.D. thesis, University of Texas.
- Shibasaki, Reijirou. 2012. Regularity behind apparent lawlessness: Referential shifting of personal pronouns in Japanese and other languages. In **New Reflexions on Grammaticalization V**. Edinburgh, July 16-19.

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวกนกวรรณ วารีเขตต์ เกิดเมื่อวันที่ 12 ตุลาคม พ.ศ. 2530 ที่อำเภอขลุง จังหวัดจันทบุรี สำเร็จการศึกษาศิลปศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง) จากภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ในปีการศึกษา 2552 ต่อมาในปีการศึกษา 2553 ได้เข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาโท ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และในระหว่างปี พ.ศ. 2553-2556 ผู้วิจัยได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจากโครงการส่งเสริมการวิจัยในอุดมศึกษาและการพัฒนามหาวิทยาลัยวิจัยแห่งชาติ ของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (HS1231A) และ “ทุนอุดหนุนวิทยานิพนธ์สำหรับนิสิต” (CU.GRADUATE SCHOOL THESIS GRANT) ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย